

จดหมายจางวางหรั้า : คุณค่าและความสำคัญต่อพัฒนาการวรรณกรรมไทย

นางสาวอรอุษา สุวรรณประเทศ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา ๒๕๔๔

ISBN ๙๗๔-๑๗-๐๒๔๓-๔

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CHOTMAI CHANGWANG RAM : ITS VALUE AND IMPORTANCE
TO THE DEVELOPMENT OF THAI LITERATURE

Miss Onusa Suwanpratest

สถาบันวิทยบริการ

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
For the Degree of Master of Arts in Thai

Department of Thai

Faculty of Arts

Chulalongkorn University

Academic Year 2001

ISBN 974-17-0243-4

หัวข้อวิทยานิพนธ์ จดหมายจางวางหรั้า : คุณค่าและความสำคัญต่อพัฒนาการวรรณกรรมไทย
โดย นางสาวอรอุษา สุวรรณประเทศ
สาขาวิชา ภาษาไทย
อาจารย์ที่ปรึกษา อาจารย์ ดร.โกศลรุ่ง อามระดิษ

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโท

.....คณบดีคณะอักษรศาสตร์
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ม.ร.ว.กัลยา ติงศรัทีย)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อารดา กิระนันท์)

.....อาจารย์ที่ปรึกษา
(อาจารย์ ดร.โกศลรุ่ง อามระดิษ)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ชลดา เรืองรัชชิต)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ สุกัญญา สุจฉายา)

อรอุษา สุวรรณประเทศ : จดหมายจางวางหรั้า : คุณค่าและความสำคัญต่อพัฒนาการวรรณกรรมไทย. (CHOTMAI CHANGWANG RAM : ITS VALUE AND IMPORTANCE TO THE DEVELOPMENT OF THAI LITERATURE) อ. ที่ปรึกษา : อ.ดร.ไกล่รุ่ง อามระดิษ, ๑๖๖ หน้า. ISBN ๙๗๔-๑๗-๐๒๔๓-๔.

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้มุ่งศึกษาวรรณกรรมเรื่องจดหมายจางวางหรั้า พระนิพนธ์ในกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ในด้านที่มาของเรื่อง รูปแบบ กลวิธีการแปลและดัดแปลง และประเภทของวรรณกรรมเพื่อจะพิจารณาคูณค่าและความสำคัญของจดหมายจางวางหรั้าที่มีต่อพัฒนาการวรรณกรรมไทย

การศึกษาพบว่า จดหมายจางวางหรั้าแปลและดัดแปลงมาจากวรรณกรรมอเมริกันเรื่อง LETTERS FROM A SELF-MADE MERCHANT TO HIS SON ของ จอร์จ ฮอเรซ ลอริเมอร์ (George Horace Lorimer) โดยยังคงรูปแบบเป็นนวนิยายรูปแบบจดหมายเช่นเดียวกับวรรณกรรมต้นฉบับ จึงทำให้จดหมายจางวางหรั้าเป็นนวนิยายรูปแบบจดหมายเรื่องแรกของไทย และเป็นนวนิยายไทยเรื่องแรกที่มีที่มาจากวรรณกรรมอเมริกัน นอกจากนั้นยังพบว่าผู้ประพันธ์ได้ดัดแปลงองค์ประกอบต่างๆ ทางวรรณกรรมทั้งเนื้อเรื่อง ตัวละคร และฉากให้มีความเป็นไทยได้อย่างกลมกลืน การดัดแปลงที่สำคัญที่สุดอยู่ที่การใช้ภาษาซึ่งแสดงให้เห็นลีลาเฉพาะของกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์

ในด้านประเภทของวรรณกรรม จดหมายจางวางหรั้าจัดเป็นทั้งวรรณกรรมคำสอนและวรรณกรรมแนวขบขัน คำสอนเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตในสังคมไทยช่วงที่เริ่มรับอารยธรรมตะวันตกเป็นคำสอนที่มีประโยชน์และยังใช้ได้จนปัจจุบัน คำสอนเหล่านี้ถูกเสนอผ่านการใช้ภาษาและเหตุการณ์ขบขัน ซึ่งเป็นกลวิธีการสร้างความขบขันที่พบมากที่สุดในเรื่อง จดหมายจางวางหรั้า นอกจากนี้จะมีความสำคัญในฐานะนวนิยายคำสอนเล่มแรกและนวนิยายแนวขบขันเล่มแรกแล้ว ยังมีคุณค่าในฐานะวรรณกรรมคำสอนแนวใหม่ที่นำคำสอนอันหนักแน่นจริงจังมาถ่ายทอดผ่านอารมณ์ขันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ภาควิชา	ภาษาไทย	ลายมือชื่อนิสิต.....
สาขาวิชา	ภาษาไทย	ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....
ปีการศึกษา	๒๕๔๔	ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....

4180217222 : MAJOR THAI

KEY WORD: PRINCE BIDYALANKARANA / CHOTMAI CHANGWANG RAM /

TRANSLATION AND ADAPTATION / NOVEL / DIDACTIC / HUMOUR.

ONUSA SUWANPRATEST : CHOTMAI CHANGWANG RAM : ITS VALUE AND IMPORTANCE TO THE DEVELOPMENT OF THAI LITERATURE. THESIS ADVISOR : KLAIRUNG AMRATISHA, Ph.D. 166 pp. ISBN 974-17-0243-4.

This thesis aims to study CHOTMAI CHANGWANG RAM, written by Prince Bidyalankarana, in terms of the source, the form, the translation and adaptation technique, and the literary types in order to find its value and importance to the development of Thai literature.

It is found that CHOTMAI CHANGWANG RAM was translated and adapted from an American book entitled LETTERS FROM A SELF-MADE MERCHANT TO HIS SON, written by George Horace Lorimer. Carrying the form of epistolary novel as used in the source text, CHOTMAI CHANGWANG RAM becomes the first epistolary novel of Thailand and the first Thai novel derived from American literature. The study also shows that the adaptation of literary elements, such as stories, characters and settings, are carefully done to produce the Thai characteristics. The most important adaptation lies on the use of language which demonstrates the unique style of the author.

In terms of literary types, CHOTMAI CHANGWANG RAM can be classified as didactic literature as well as humorous literature. General guidance on life during the early period of westernised Thai society is beneficial and can still be applied until today. These moral lessons are given through witty language and amusing anecdotes, which are the main techniques of creating humour in the novel. Apart from its importance as the first didactic novel and the first humorous novel of Thailand, CHOTMAI CHANGWANG RAM is valuable as a modern didactic literature; its value lies on the effective combination of serious advice and humour.

Department of Thai

Field of Study Thai

Academic Year 2001

Student's signature.....

Advisor's signature.....

Co-advisor's signature.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยความสามารถของ อาจารย์ ดร. ไกล่รุ่ง อามระดิษ อาจารย์ที่ปรึกษา ผู้เป็นแบบอย่างในการทำงานวิชาการ และจุดประกายให้สนใจศึกษาวรรณกรรมไทยในแง่มุมใหม่ๆ ในการทำวิจัยครั้งนี้ก็ได้กรุณาให้ความรู้ ให้คำแนะนำ และให้กำลังใจแก่ผู้วิจัยมาโดยตลอด ทั้งยังได้กรุณาตรวจแก้วิทยานิพนธ์อย่างละเอียดโดยไม่เห็นแก่เหน็ดเหนื่อย ผู้วิจัยจึงขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์อารดา กิระนันท์ รองศาสตราจารย์ ดร. ชลดา เรืองรัชชิต และ รองศาสตราจารย์สุกัญญา สุขฉายา ที่กรุณาตรวจแก้วิทยานิพนธ์ และให้คำอธิบายอันมีประโยชน์ยิ่งต่อการวิจัย

กราบขอบพระคุณอาจารย์ภาควิชาภาษาไทยทุกท่าน ที่ได้ถ่ายทอดวิชาความรู้ทางภาษาและวรรณคดีไทยให้แก่ผู้วิจัยตั้งแต่ครั้งยังศึกษาในระดับปริญญาตรี ทั้งยังได้กรุณาไต่ถาม ให้คำแนะนำ และให้กำลังใจแก่ผู้วิจัยตลอดการทำวิทยานิพนธ์นี้

กราบขอบพระคุณพ่อและแม่ที่รักยิ่ง ผู้สนับสนุนให้ลูกเรียนในสิ่งที่รักและตั้งใจส่งเสียให้ลูกมีการศึกษาสูงที่สุดแม้จะยากลำบากเพียงใด ขอขอบคุณน้องสาวและน้องชายที่รักที่เข้าใจและคอยช่วยเหลือเป็นกำลังใจให้ในทุกๆ เรื่อง

สุดท้าย ขอขอบคุณเพื่อนผู้เป็นที่รักทุกคน ที่ให้ทั้งคำปรึกษาและกำลังใจมาโดยตลอด จนกระทั่งวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จเป็นรูปเล่มสมบูรณ์

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
บทที่	
๑. บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์.....	๕
๑.๓ สมมติฐาน.....	๕
๑.๔ วิธีดำเนินการวิจัย.....	๕
๑.๕ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	๕
๑.๘ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๖
๒. ที่มาของ จดหมายจางวางหรั	๑๐
๒.๑ วรรณกรรมไทยที่มีที่มาจากต่างประเทศก่อน จดหมายจางวางหรั	๑๐
๒.๒ ที่มาของ จดหมายจางวางหรั	๑๖
๓. รูปแบบของ จดหมายจางวางหรั	๒๒
๓.๑ วรรณกรรมรูปแบบ จดหมาย ของไทยก่อนสมัย จดหมายจางวางหรั	๒๓
๓.๒ จดหมายจางวางหรั : นวนิยายรูปแบบ จดหมาย เรื่องแรกของไทย.....	๒๘
๔. กลวิธีการแปลและดัดแปลง จดหมายจางวางหรั	๓๘
๔.๑ การถ่ายทอดวรรณกรรมที่มีที่มาจากต่างประเทศก่อน จดหมายจางวางหรั	๓๘
๔.๒ กลวิธีการแปลและดัดแปลง จดหมายจางวางหรั	๔๓
๔.๒.๑ โครงเรื่องและเนื้อเรื่อง.....	๔๓
๔.๒.๒ แนวคิด.....	๕๗
๔.๒.๓ ตัวละคร.....	๖๕
๔.๒.๔ ฉาก.....	๗๔
๔.๒.๕ บทสนทนา.....	๗๖
๔.๒.๖ ภาษา.....	๘๑

๕. จดหมายจางวางหรั้ ในฐานะวรรณกรรมคำสอน.....๙๙	
๕.๑ วรรณกรรมคำสอนของไทยก่อน จดหมายจางวางหรั้	๑๐๐
๕.๒ คำสอนใน จดหมายจางวางหรั้	๑๑๐
๕.๒.๑ คำสอนเรื่องการศึกษา.....	๑๑๐
๕.๒.๒ คำสอนเรื่องการใช้เงิน.....	๑๑๔
๕.๓.๓ คำสอนเรื่องการบริหารเวลา.....	๑๑๔
๕.๓.๔ คำสอนเรื่องการทำงาน.....	๑๑๕
๕.๓.๕ คำสอนเรื่องการครองเรือน.....	๑๑๙
๕.๓.๖ คำสอนเรื่องการรับอารยธรรมตะวันตก.....	๑๒๐
๕.๓ กลวิธีการสอนใน จดหมายจางวางหรั้	๑๒๔
๕.๓.๑ การสอนโดยตรง.....	๑๒๕
๕.๓.๒ การสอนโดยการยกตัวอย่างประกอบ.....	๑๒๖
๖. จดหมายจางวางหรั้ ในฐานะวรรณกรรมแนวขบขัน.....	๑๓๓
๖.๑ วรรณกรรมแนวขบขันของไทยก่อน จดหมายจางวางหรั้	๑๓๕
๖.๒ กลวิธีการสร้างอารมณ์ขันใน จดหมายจางวางหรั้	๑๓๘
๖.๒.๑ การสร้างอารมณ์ขันโดยการใช้ภาษา.....	๑๓๘
๖.๒.๒ การสร้างอารมณ์ขันโดยการแทรกเรื่องขบขัน.....	๑๕๒
๗. สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ.....	๑๕๗
รายการอ้างอิง.....	๑๖๑
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	๑๖๖

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาของปัญหา

เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ หรือน.ม.ส. ทรงเป็นกวีเอกพระองค์หนึ่งของไทย นักวรรณคดีล้วนยกย่องพระองค์ว่าทรงมีพระปรีชาสามารถในเชิงกวีเป็นอย่างยิ่ง^๑ น.ม.ส. ทรงนิพนธ์งานวรรณกรรมไว้มากมายทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง วรรณกรรมร้อยแก้วเรื่อง **จดหมายจางวางหรั** เป็นผลงานพระนิพนธ์ที่ถือกันว่าเป็นเรื่องเอกเรื่องหนึ่งของพระองค์ เห็นได้ชัดจากการที่ **จดหมายจางวางหรั** ได้รับการคัดเลือกให้พิมพ์รวมเล่มในหนังสือชื่อ **สามเรื่องเอกของ น.ม.ส.** พร้อมกับเรื่อง **นิทานเวตาล** และ **กลอนเล่นกกลอน**

จดหมายจางวางหรั เป็นวรรณกรรมร้อยแก้วในรูปแบบจดหมาย มีทั้งสิ้น ๗ ฉบับ จดหมายเหล่านี้เป็นจดหมายที่จางวางหรั เศรษฐีเมืองฉะเชิงเทราเขียนถึงนายสนธิ บุตรชายผู้กำลังศึกษาอยู่ในประเทศอังกฤษ และภายหลังเมื่อกลับมาทำงานในประเทศไทย เนื้อหาของจดหมายเป็นการอบรมสั่งสอนบุตรชายในเรื่องต่างๆ เช่น การศึกษา การใช้จ่ายเงิน การทำงาน ความรัก ฯลฯ **จดหมายจางวางหรั** ลงตีพิมพ์ครั้งแรกในนิตยสาร **ทวีปัญญา** ร.ศ. ๑๒๔ (พ.ศ. ๒๔๔๘) และได้มีการพิมพ์รวมเล่มเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๘ เนื่องจาก “ต่อมาอีกหลายปีเมื่อ **ทวีปัญญา** เลิกไปแล้ว ปรากฏว่าคนอ่านยังจำ **จดหมายจางวางหรั** ได้กันมาก”^๒ หลังจากนั้น

^๑ พระเกียรติคุณในเชิงกวีของ น.ม.ส. สามารถดูรายละเอียดได้จาก

๑. สุวรรณมา เกรียงไกรเพ็ชร(บรรณารักษ์), **น.ม.ส.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๑), หน้า ๙-๑๑.

๒. ยูพร อร่ามกุล, **ลักษณะที่ดีเด่นของบทพระราชนิพนธ์ของพระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์.** (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๓), หน้า ๙-๑๐.

๓. ประพัฒน์ ตริณรงค์, **ชีวิตและงานของ น.ม.ส.** (กรุงเทพฯ : ป.พิศนาคะ การพิมพ์, ๒๕๑๕), หน้า ๑-๖.

^๒ พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์, **จดหมายจางวางหรั(ฉบับสมบูรณ์).** (กรุงเทพฯ : บรรณกิจ, ๒๕๓๙), หน้า ๓.

จดหมายจางวางหรัได้รับการตีพิมพ์อย่างต่อเนื่องมาโดยตลอดจนถึงปัจจุบัน ฉบับล่าสุดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์บรรณกิจ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๒ การได้รับความนิยมในหมู่ผู้อ่านมาเป็นระยะเวลาอันยาวนานเช่นนี้ย่อมเป็นเครื่องพิสูจน์คุณค่าของ**จดหมายจางวางหรั**ได้ในระดับหนึ่ง นอกจากนี้ความนิยมที่ได้รับในหมู่นักอ่านโดยทั่วไปแล้ว **จดหมายจางวางหรั**ยังได้รับคัดเลือกให้เป็นแบบเรียนเรื่องหนึ่งในหนังสือเรียนวรรณคดีไทยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ตามหลักสูตรวิชาภาษาไทยของกระทรวงศึกษาธิการตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๕ ภายหลังเมื่อมีการปรับปรุงหลักสูตรการเรียนการสอน กรมวิชาการได้กำหนดให้**จดหมายจางวางหรั**เป็นหนังสืออ่านนอกเวลาในรายวิชา ท ๑๐๑-๓๐๖ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๒๓ มาจนถึงปัจจุบัน การที่กระทรวงศึกษาธิการพิจารณาให้นักเรียนไทยทั่วประเทศได้ศึกษา**จดหมายจางวางหรั**ช่วยยืนยันคุณค่าของวรรณกรรมเรื่องนี้ได้เป็นอย่างดี

ในวงวิชาการวรรณคดี ผู้ศึกษาวรรณกรรมไทยหลายคนได้กล่าวยกย่องความดีเด่นของ**จดหมายจางวางหรั** ไว้ต่างๆ กัน ดังนี้

ธลิมา พลอยพานิช เห็นว่า **จดหมายจางวางหรั**เป็น “หนังสือที่ทรงคุณค่าต่อสถาบันครอบครัวและทันสมัยตลอดกาล” เพราะมีเนื้อหาเป็นการ “นำเสนอชีวิตธรรมดาๆ ของคนที่มีฐานะดีและความคิดดี มีความรอบรู้ รอบคอบ ที่สมควรนำมาเป็นแบบอย่างได้”^๓

ในการศึกษา “ร้อยแก้วแนวขบขันของไทยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ ถึงรัชกาลที่ ๗” ไกล่รุ่ง อามระดิษ พบว่า

“ถึงแม้ว่าร้อยแก้วแนวขบขันในสมัยรัชกาลที่ ๕ ถึงรัชกาลที่ ๗ จำนวนมากจะเสนอแก่นเรื่องที่แสดงทัศนะและสะท้อนสภาพการรับวัฒนธรรมตะวันตก รวมทั้งปัญหาในด้านต่างๆ แต่อาจกล่าวได้ว่าแทบจะไม่มีเรื่องใดเลยที่แสดงให้เห็นถึงคุณประโยชน์ที่แท้จริงของการรับอารยธรรมตะวันตก รวมทั้งวิธีการปรับใช้ให้เหมาะสมกับสังคมไทย มีร้อยแก้วแนวขบขันเพียงเรื่องเดียวเท่านั้นที่เสนอเนื้อหาเหล่านี้ ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าเป็นเรื่องที่เด่นที่สุดในบรรดาเรื่องที่เสนอแก่นเรื่องเกี่ยวกับ

^๓ ธลิมา พลอยพานิช, “วิเคราะห์เรื่องจดหมายจางวางหรั,” ใน น.ม.ส. อัจฉริยเกียรติรัตโกสินทร์. (กรุงเทพฯ : องค์การค้ำของคุรุสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๙๐.

การรับอารยธรรมตะวันตกทั้งหมด เรื่องนั้นคือ **จดหมายจางวางหรั่ง**
ของ น.ม.ส.”^๔

ใน “บรรณนิทัศน์งานพระนิพนธ์ น.ม.ส.” ในหนังสือ **น.ม.ส.** มีข้อความกล่าวถึง
จดหมายจางวางหรั่งไว้ว่า

“เนื้อความส่วนใหญ่ที่บิดาเขียนไปเป็นการสั่งสอน ตักเตือนบุตร
ในเรื่องต่างๆ เช่น การศึกษา การรู้จักประมาณตนในด้านการใช้จ่ายเงิน
การทำงาน ฯลฯ คำสอนเหล่านั้นไม่น่าเบื่อเพราะผู้เขียน**จดหมาย**
แทรกอารมณ์ขันไว้อยู่ตลอดเวลา”^๕

นอกจากความดีเด่นแล้ว นักวิชาการยังให้ความสนใจเกี่ยวกับที่มาของวรรณกรรม
เรื่องนี้ด้วย เนื่องจาก น.ม.ส.ได้ทรงระบุไว้ในคำนำในการพิมพ์รวมเล่มครั้งแรกของ**จดหมาย**
จางวางหรั่งว่า

“แต่แรกตั้งใจจะใช้ต้นฉบับหนังสือฝรั่งนำมาแปลๆ ลงไป เพื่อให้
แล้วเร็วทันกำหนดที่หนังสือออก แต่เมื่อเห็นว่าถ้าตามอย่างฝรั่งล้วนๆ
ผู้อ่านภาษาไทยจะไม่ “ซึม” ก็ได้ตัดข้อความให้เป็นไทยๆ ในที่สุด
กลายเป็นเขียนเองแทบทั้งฉบับ กล่าวได้แต่ว่าความคิดเดิมมาจากฝรั่ง”^๖

“ความคิดเดิมจากฝรั่ง” ของ น.ม.ส.นี้ วิภา กงกะนันทน์ เชื่อว่ามาจากวรรณคดี
อังกฤษ แต่สำนวนและลีลาการนำเสนอ นั้น “แสดงให้เห็นบุคลิกภาพเฉพาะของ น.ม.ส. อย่าง
ชัดเจน”^๗ ส่วนศาสตราจารย์กุหลาบ มัลลิกะมาสกล่าวไว้อย่างชัดเจนในหนังสือ**วรรณคดีไทย**ว่า
เรื่องที่เป็นที่มาของ**จดหมายจางวางหรั่ง** คือ The Letters of a Self-made Merchant to His
Son^๘ แต่มิได้บอกว่าเป็นวรรณคดีของชาติใดและผู้ใดเป็นผู้แต่ง ต่อมาเมื่อประทีป วาทิกทินกร

^๔ ไกล่รุ่ง อามระดิษ, **ร้อยแก้วแนวขบขันของไทยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ ถึงรัชกาลที่ ๗**. (วิทยานิพนธ์
ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓),
หน้า ๗๓-๗๔.

^๕ สุวรรณา เกรียงไกรเพ็ชร(บรรณารักษ์), **น.ม.ส.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๑),
หน้า ๕๓.

^๖ พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์, **จดหมายจางวางหรั่ง(ฉบับสมบูรณ์)**. (กรุงเทพฯ : บรรณกิจ,
๒๕๓๙), หน้า ๓.

^๗ วิภา กงกะนันทน์, **กำเนิดนวนิยายในประเทศไทย**. (กรุงเทพฯ : ดอกหญ้า, ๒๕๔๐), หน้า ๒๖๔.

^๘ กุหลาบ มัลลิกะมาส, **วรรณคดีไทย**. (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์รามคำแหง, ๒๕๑๙), หน้า ๑๕๖.

เขียนตำราเรียนนิชาวรรณกรรมพระราชวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ของมหาวิทยาลัย รามคำแหงขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๓๐ ได้อ้างอิงถึงที่มาของจดหมายจางวางหรง้าจากหนังสือของ ศาสตราจารย์กุหลาบ และได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับผู้ประพันธ์ว่า The Letters from a Self-made Merchant to His Son แต่งโดย Lorrimer นักเขียนชาวอเมริกัน^๙

ในด้านการกำหนดประเภทของจดหมายจางวางหรง้า นักวิชาการก็ได้แสดงทัศนะ ไว้ต่างๆ กัน วิภา กงกะนันท์ จัดประเภทวรรณกรรมเรื่องนี้ไว้อย่างกว้างๆ ว่า เป็น “บันเทิงคดี ร้อยแก้ว”^{๑๐} ในขณะที่ ไกล่รุ่ง อามระดิษ เห็นว่า จดหมายจางวางหรง้าเป็นงานเขียนประเภท นวนิยาย และเป็น “นวนิยายแนวขบขันเรื่องแรกของไทย”^{๑๑} ยิ่งไปกว่านั้นหากพิจารณารูปแบบของ จดหมายจางวางหรง้าให้ลึกซึ้ง ผู้วิจัยพบว่าวรรณกรรมเรื่องนี้อาจจัดให้เป็นนวนิยายรูปแบบ จดหมายเรื่องแรกของไทยได้เช่นกัน

ถึงแม้จดหมายจางวางหรง้าจะเป็นเพียงวรรณกรรมเล่มเล็กๆ เล่มหนึ่ง แต่เห็นได้ ชัดเจนว่ามีความดีเด่นน่าสนใจนำมาวิเคราะห์คุณค่าในด้านต่างๆ ได้อย่างกว้างขวาง นอกจากนั้น ประเด็นเกี่ยวกับที่มาและประเภทของจดหมายจางวางหรง้าก็จำเป็นต้องมีการศึกษาค้นคว้าเพื่อ หาข้อสรุปที่แน่นอน เพราะข้อสรุปที่ได้จะเป็นเครื่องแสดงความสำคัญของจดหมายจางวางหรง้า ในพัฒนาการวรรณกรรมไทยได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตามเป็นที่น่าประหลาดใจว่า จนถึงปัจจุบัน ยังไม่มีผู้ใดให้ความสำคัญในการศึกษาวรรณกรรมเรื่องนี้อย่างจริงจังและละเอียดลึกซึ้ง มีเพียง บทความสั้นๆ หรือเนื้อความบางตอนในหนังสือหรืองานวิจัยที่เกี่ยวข้องเท่านั้น^{๑๒} ยิ่งไปกว่านั้น การศึกษาส่วนใหญ่ยังเป็นการศึกษาจดหมายจางวางหรง้าในฐานะวรรณกรรมไทยเต็มรูป กล่าวคือ ในการศึกษาวิเคราะห์องค์ประกอบต่างๆ ทางวรรณกรรมของจดหมายจางวางหรง้า นั้น ผู้ศึกษาไม่ว่าจะเป็นผู้ที่ทราบหรือไม่ทราบที่มาของวรรณกรรมเรื่องนี้ก็ตาม จะวิเคราะห์วรรณกรรม เรื่องนี้ในลักษณะที่เป็นผลงานการสร้างสรรค์ของ น.ม.ส. ทั้งหมด โดยมีได้ให้ความสำคัญกับ ประเด็นที่ว่าจดหมายจางวางหรง้ามีที่มาจากวรรณกรรมตะวันตก ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงต้องการ ศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมเรื่องนี้ควบคู่ไปกับวรรณกรรมที่เป็นที่มาของจดหมายจางวางหรง้าเพื่อ พิจารณาพระอัจฉริยภาพในเชิงกวีของ น.ม.ส. ทั้งในฐานะผู้แปล ผู้ดัดแปลง และผู้สร้างสรรค์ใหม่

^๙ ประทีป วาทิกทินกร, วรรณกรรมพระราชวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์. พิมพ์ครั้งที่ ๒. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๐), หน้า ๒๕.

^{๑๐} ไกล่รุ่ง อามระดิษ, ร้อยแก้วแนวขบขันของไทยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ ถึงรัชกาลที่ ๗, หน้า ๒๖๓.

^{๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘.

^{๑๒} ดูรายละเอียดเกี่ยวกับเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องได้ในหน้า ๖-๙.

โดยมีความหวังว่าผลของการศึกษาอาจเสนอคุณค่าของ**จดหมายจางวางหรั**ในแง่มุมที่แตกต่างไปจากเดิมและมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑) เพื่อศึกษาวิเคราะห์**จดหมายจางวางหรั**ในด้านที่มาของเรื่อง กลวิธีการแปล ตัดแปลง และสร้างสรรค์องค์ประกอบทางวรรณกรรม

๒) เพื่อศึกษาคุณค่าและความสำคัญของ**จดหมายจางวางหรั**ที่มีต่อพัฒนาการวรรณกรรมไทย

๑.๓ สมมติฐานของการวิจัย

จดหมายจางวางหรัเป็นงานวรรณกรรมแปลและตัดแปลงที่มีคุณค่าทั้งในด้านเนื้อหาและศิลปการประพันธ์ และมีความสำคัญหลายประการต่อพัฒนาการวรรณกรรมไทย

๑.๔ วิธีดำเนินการวิจัย

๑) เก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง**จดหมายจางวางหรั**และงานวรรณกรรมร้อยแก้วยุคก่อนและหลัง**จดหมายจางวางหรั** โดยค้นคว้าจากหนังสือ ตำรา วารสาร งานวิจัย ต่างๆ รวมทั้งสืบค้นทางอินเทอร์เน็ต

๒) ศึกษาทฤษฎีทางวรรณคดีและทฤษฎีเกี่ยวเนื่องที่เป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์ข้อมูล

๓) วิเคราะห์ข้อมูล

๔) สรุปผลและเรียบเรียงนำเสนอเป็นวิทยานิพนธ์

๑.๕ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑) ได้ทราบที่มาของเรื่อง**จดหมายจางวางหรั** อันเป็นวรรณกรรมที่กวีผู้ทรงพระนิพนธ์ไม่ได้ระบุที่มาอย่างชัดเจน

๒) เข้าใจพระอัจฉริยภาพทางการประพันธ์ในด้านการแปลและตัดแปลงรวมทั้งการสร้างสรรคใหม่ของกวีผู้ทรงพระนิพนธ์

๓) ขยายขอบเขตความรู้และแนวทางการวิเคราะห์เกี่ยวกับพัฒนาการวรรณกรรมไทย

๑.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องจดหมายจางวางหรัามีดังต่อไปนี้

๑. บทความเรื่อง “จางวางหรัและนายจอห์น เกรแฮม” ของ กุหลาบ มัลลิกะมาส (๒๕๔๒)

บทความเรื่องนี้กล่าวถึงที่มาของจดหมายจางวางหรัว่า น.ม.ส.ทรงดัดแปลงมาจากเรื่อง Letters from a Self-made Merchant to His Son ของ George Horace Lorimer โดยผู้เขียนได้ยกพฤติกรรมบางประการของตัวละครเอก คือ จางวางหรัและนายจอห์น เกรแฮม มาเปรียบเทียบให้เห็น

๒. บทความเรื่อง “วิเคราะห์เรื่องจดหมายจางวางหรั” ของ ธลิมา พลอยพานิช (๒๕๔๒)

บทความนี้เป็นการพิจารณาจดหมายจางวางหรัในแง่ประวัติการแต่ง เนื้อเรื่อง ลักษณะนิสัยของตัวละคร สารของเรื่อง กลวิธีการนำเสนอเรื่อง และการใช้ภาษา โดยยกบทพระนิพนธ์บางตอนเป็นตัวอย่างประกอบ

ผู้เขียนพบว่า สารสำคัญของจดหมายจางวางหรั “แสดงให้เห็นถึงความรัก ความผูกพัน ความสัมพันธ์ ความหวังใยของบิดาต่อบุตร มุ่งหวังที่จะให้บุตรเป็นคนดีมีคุณภาพ สืบทอดธุรกิจของครอบครัวให้เจริญก้าวหน้า การจะปลูกฝัง ปลูกปั้นให้บุตรเป็นคนดีตั้งใจ ปรารถนา พ่อแม่ควรรู้จักวางแผน แนะนำแนวทาง และส่งเสริมลูกบ้างตามฐานะที่จะพึงทำได้ และที่สำคัญบิดามารดาควรเป็นแบบอย่างที่ดีต่อบุตร การอบรมสั่งสอนบุตรควรรู้จักคิดหากลวิธีสอน ให้แยบยลด้วยการยกตัวอย่างเป็นอุทาหรณ์ หรือการยกตัวอย่างสำนวนโวหารมาเปรียบเทียบให้เข้าใจชัดเจน ด้วยเหตุและผล เพื่อลดแรงกดดัน หรือการต่อต้านจากบุตรหลาน นั่นคือการสอนแบบใช้ไม้ทาบดีกว่าไม้แข็ง นอกจากนี้ยังสะท้อนให้เห็นค่านิยมในสมัยนั้นว่าผู้มีฐานะมักส่งบุตรหลานไปศึกษาต่อต่างประเทศ การให้ความสำคัญในการศึกษาสูงๆ และอิทธิพลของตะวันตก เข้ามามีบทบาทในสังคมไทยสมัยนั้นมากขึ้น”^{๑๓}

^{๑๓} ธลิมา พลอยพานิช. “วิเคราะห์เรื่องจดหมายจางวางหรั,” ใน น.ม.ส. อัจฉริยกวีศรีรัตนโกสินทร์, หน้า ๘๔-๘๕.

๓. แบบเรียนนิชาวรรณกรรมพระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ของ ประทีป วาทิกทินกร (๒๕๓๐)

ผู้เขียนจัดจดหมายจางวางหรั้าเป็น “นิยายสมัยใหม่”^{๑๔} แต่มิได้ให้คำอธิบายใดๆ นอกเหนือไปจากนี้ จากนั้นกล่าวถึงประวัติการพิมพ์วรรณคดีเรื่องนี้ และได้อ้างอิงถึงหนังสือ **วรรณคดีไทย** ของศาสตราจารย์กุหลาบ มลลิกะมาส ในประเด็นที่มาของเรื่องว่ามาจากหนังสือชื่อ “The Letters from a Self-made Merchant to His Son” ของ ลอริเมอร์ (Lorrimor) นักเขียนชาวอเมริกัน สดุด์ทำได้กล่าวถึงเนื้อเรื่อง**จดหมายจางวางหรั้า** ว่า เป็นจดหมายที่บิดาเขียนไปถึงบุตรชายขณะที่ศึกษาอยู่ในประเทศอังกฤษ และหลังจากกลับมาทำงานในประเทศไทยแล้วรวมทั้งสิ้น ๗ ฉบับ มีการวิเคราะห์ตัวละครจางวางหรั้าอย่างสั้นๆ ว่า “เป็นผู้มีอารมณ์ขัน พุดอะไรน่าขัน แต่ก็จริงจังและชวนคิดอยู่เสมอ”^{๑๕} และยกบทพระนิพนธ์บางตอนเป็นตัวอย่างประกอบ

๔. วิทยานิพนธ์เรื่อง ลักษณะดีเด่นของบทพระนิพนธ์ของพระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ของ ยุพร อร่ามกุล (๒๕๑๒)

วิทยานิพนธ์เล่มนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อตั้งลักษณะร่วมจากบทพระนิพนธ์ของกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ออกมาชี้ให้เห็นว่า ลักษณะการนิพนธ์ของพระองค์เป็นอย่างไรจึงทำให้พระองค์ได้รับการยกย่องจากผู้อ่านโดยทั่วไปว่าทรงเป็นกวีเอก โดยมีได้ศึกษาวิเคราะห์บทพระนิพนธ์แต่ละเรื่องอย่างละเอียด **จดหมายจางวางหรั้า**เป็นหนึ่งในงานพระนิพนธ์ของพระราชวรวงศ์เธอกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ที่ถูยกยกมากล่าวถึงในงานวิจัยนี้เพื่อใช้เป็นตัวอย่างประกอบให้เห็นจริงในประเด็นต่างๆ ที่ผู้วิจัยกล่าวว่าเป็นลักษณะที่ดีเด่น ได้แก่ เรื่องการเลือกคำมาใช้ เรื่องภาษาและสำนวนโวหารที่ใช้ และเรื่องความคิด หนึ่ง ในบทที่ ๒ ของงานวิจัยนี้มีเนื้อหาส่วนหนึ่งเป็นการสรุปความมบทพระนิพนธ์ ของ น.ม.ส.ซึ่งได้มีการสรุปความเรื่อง**จดหมายจางวางหรั้า**ไว้ด้วย

^{๑๔} ประทีป วาทิกทินกร. **วรรณกรรมพระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์**, หน้า ๒๕.

^{๑๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๖.

๕. วิทยานิพนธ์เรื่อง ร้อยแก้วแนวخبชั้นของไทยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ ถึงรัชกาลที่ ๗ ของ ไกล่รุ่ง อามระดิษ (๒๕๓๓)

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ศึกษาร้อยแก้วแนวخبชั้นของไทยในด้านประวัติความเป็นมา องค์ประกอบและความสัมพันธ์กับสังคมและจัดให้**จดหมายจางวางหรั้า**เป็น “นวนิยายแนวخبชั้น เรื่องแรก”^{๑๖}

ผู้วิจัยพบว่า **จดหมายจางวางหรั้า**เป็นวรรณกรรมแนวخبชั้นเพียงเรื่องเดียวที่มี เนื้อหาแสดงให้เห็นคุณประโยชน์ที่แท้จริงของการรับอารยธรรมตะวันตก รวมทั้งวิธีปรับใช้ให้ เหมาะสมแก่สังคมไทย นอกจากนี้**จดหมายจางวางหรั้า**ยังมีอิทธิพลต่อนักประพันธ์ร้อยแก้ว แนวخبชั้นในสมัยต่อมาอย่างมากทั้งในด้านรูปแบบและเนื้อหา ดังจะเห็นจากเรื่อง**จดหมาย เจ้ากรมเป้า จดหมายพระนมหริ่ม และจดหมายเจ้าแก้ว** ทั้งสามเรื่องเขียนในรูปแบบของ จดหมาย โดยเนื้อความของสองเรื่องแรกเขียนเป็นเชิงผู้ใหญ่สอนลูกหลานตามแบบ**จดหมาย จางวางหรั้า** ส่วนเรื่องหลังเนื้อความเป็นเชิงล้อเลียน คือ กลับให้เป็นลูกสอนพ่อ

๖. หนังสือเรื่อง The Genesis of the Novel in Thailand^{๑๗} ของ วิภา เสนานาญ (๒๕๑๘)

หนังสือเล่มนี้กล่าวถึงกำเนิดนวนิยายในประเทศไทย ผู้เขียนมีความเห็นว่าการที่ **จดหมายจางวางหรั้า**ลงตีพิมพ์ในนิตยสารทวีปัญญาเป็นเหตุการณ์สำคัญเหตุการณ์หนึ่งต่อ ประวัติศาสตร์ในส่วนที่เกี่ยวกับกำเนิดของนวนิยายไทย และกล่าวถึงเรื่อง**จดหมายจางวางหรั้า** ว่าเป็นตัวอย่างที่ดีตัวอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นลักษณะของบันเทิงคดีร้อยแก้วของไทยที่นักเขียน ผสมผสานวัฒนธรรมทางวรรณกรรมของไทยกับวัฒนธรรมต่างภาษาในสัดส่วนที่ขึ้นอยู่กับความ พอใจของนักเขียนแต่ละคน ซึ่งการทำเช่นนี้ถ้านักเขียนไม่ระบุนุที่มาด้วยตนเองแล้วก็อาจไม่มีใคร ทราบเลยว่าเรื่องใดนำมาจากที่ใด มากน้อยเพียงใด

๗. วิทยานิพนธ์เรื่อง นวนิยายรูปแบบจดหมายของไทย ของ ปวิวัฒน์ คำเจริญ (๒๕๔๓)

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ศึกษานวนิยายรูปแบบจดหมายของไทยในด้านความเป็นมา องค์ประกอบและกลวิธีนำเสนอ และลักษณะเฉพาะ ในด้านความเป็นมาผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขต

^{๑๖} ไกล่รุ่ง อามระดิษ, ร้อยแก้วแนวخبชั้นของไทยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ ถึงรัชกาลที่ ๗, หน้า ๑๘.

^{๑๗} ภายหลังได้มีการแปลเป็นภาษาไทยและปรับปรุงเนื้อหาบางส่วนตีพิมพ์เป็นหนังสือชื่อ **กำเนิดนวนิยายในประเทศไทย** เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๐ โดยสำนักพิมพ์ดอกหญ้า

ความหมายของนวนิยายรูปแบบจดหมายของไทย และพบว่า นวนิยายรูปแบบจดหมายเรื่องแรก
ของไทยคือจดหมายจางวางหรั้า ซึ่งมีที่มาจากนวนิยายรูปแบบจดหมายต่างประเทศเรื่อง
Letters from a Self-made Merchant to His Son ของ จอร์จ ฮอเรน ลอริเมอร์ (George Horace
Lorimer)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ ๒

ที่มาของจดหมายจางวางหรั

เราทราบแน่ชัดว่าจดหมายจางวางหรัเป็นวรรณกรรมที่มีที่มาจากต่างประเทศ เนื่องจาก น.ม.ส. ได้ทรงระบุไว้เองในคำนำในการพิมพ์รวมเล่มวรรณกรรมเรื่องนี้ครั้งแรก แต่เราไม่ทราบแน่ชัดว่า “หนังสือฝรั่ง” ที่ น.ม.ส. ทรงระบุไว้ นั้นเป็นวรรณกรรมเรื่องใดของชาติใด ในวงวิชาการวรรณคดี นักวิชาการก็ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับประเด็นนี้ไว้แตกต่างกัน^๑ จำเป็นที่จะต้องหาข้อสรุปที่แน่นอน ในบทนี้จึงเป็นการนำเสนอผลจากการศึกษาค้นคว้าว่าแท้จริงแล้ว “หนังสือฝรั่ง” เล่มนั้นของ น.ม.ส. คือเล่มใด และเนื่องจากวัตถุประสงค์ประการหนึ่งของวิทยานิพนธ์นี้คือ เพื่อศึกษาความสำคัญของจดหมายจางวางหรัที่มีต่อพัฒนาการวรรณกรรมไทย ก่อนที่จะกล่าวถึง “หนังสือฝรั่ง” เล่มนั้นของ น.ม.ส. ผู้วิจัยจึงจะขอกล่าวถึงวรรณกรรมไทยที่มีที่มาจากต่างประเทศก่อนจดหมายจางวางหรั เพื่อจะช่วยให้สามารถมองเห็นความสำคัญของจดหมายจางวางหรัที่มีต่อพัฒนาการวรรณกรรมไทยในด้านที่มาของเรื่องได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น ในบทนี้จึงจำแนกเป็น ๒ หัวข้อ ดังนี้คือ

๒.๑ วรรณกรรมไทยที่มีที่มาจากต่างประเทศก่อนจดหมายจางวางหรั

๒.๒ ที่มาของจดหมายจางวางหรั

๒.๑ วรรณกรรมไทยที่มีที่มาจากต่างประเทศก่อนจดหมายจางวางหรั

วรรณกรรมไทยที่มีที่มาจากต่างประเทศเล่มแรกที่ปรากฏหลักฐานตามประวัติวรรณคดีไทยเป็นวรรณคดีพุทธศาสนา ได้แก่ **ไตรภูมิพระร่วง** พระราชนิพนธ์พระมหาธรรมราชาที่ ๑ (พญาลิไทย) ในสมัยสุโขทัย เนื้อหาของวรรณกรรมเรื่องนี้กล่าวถึงจักรวาลวิทยา ปรัชญา จริยศาสตร์ และความคิดความเชื่อทางพุทธศาสนา ส่วนในด้านที่มา นั้นปรากฏชัดเจนอยู่ในบานแพนงต้นเรื่องว่านำมาจากคัมภีร์ภาษาบาลีต่างๆ กว่า ๓๐ คัมภีร์ คัมภีร์เหล่านี้เป็นคัมภีร์

^๑ ได้กล่าวถึงแล้วในความเป็นมาของปัญหา หน้า ๓

ที่มาจากพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์ และชินศาสนา^๒ ซึ่งมีต้นกำเนิดในประเทศอินเดีย ดังนั้น **ไตรภูมิพระร่วง** จึงเป็นวรรณกรรมไทยที่มีที่มาจากคัมภีร์ทางศาสนาของอินเดีย โดยผู้แต่งได้เรียบเรียงขึ้นจากการรวบรวมข้อมูลจากต่างประเทศที่ผ่านการศึกษาค้นคว้าอย่างละเอียด กลวิธีการแต่งแบบนี้มีลักษณะคล้ายกับกระบวนการทำงานวิจัยจึงอาจนับได้ว่าไตรภูมิพระร่วงเป็น “วิทยานิพนธ์ชิ้นแรกของไทย”^๓

การถ่ายทอดวรรณกรรมจากคัมภีร์ทางศาสนามาเป็นวรรณกรรมไทยนั้นได้กระทำสืบเนื่องมาจนถึงสมัยอยุธยา โดยมีคัมภีร์ทางพุทธศาสนาเป็นคลังข้อมูลสำคัญของวรรณกรรมสมัยนี้ ดังจะเห็นได้ว่าวรรณกรรมที่มีที่มาจากต่างประเทศในสมัยอยุธยาส่วนใหญ่เป็นวรรณกรรมพุทธศาสนา เช่น **มหาชาติคำหลวง** ซึ่งสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถโปรดให้ประชุมราชบัณฑิตแปลและแต่งเป็นสำนวนไทย **กาพย์มหาชาติ** พระราชนิพนธ์ของพระเจ้าทรงธรรม นำเนื้อเรื่องมาจากเวสสันดรชาดก **นันทโศภนันทสูตรคำหลวง** พระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ ที่มีเนื้อเรื่องเป็นเรื่องราวพระโมคคัลลานะทรมานพระยานันทโศภนันทนาคราชนั้นมีปรากฏอยู่ในอรรถกถาพระสูตร ที่มณีกาย และ **พระมัลลย์คำหลวง** พระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์เช่นกัน ก็นำเนื้อเรื่องมาจาก มัลลย ≥ ยสุต ≥ ต^๔ เป็นต้น

นอกจากพุทธศาสนาแล้ว วรรณกรรมมหากาพย์ของอินเดียก็ยังเป็นที่มาสำคัญของวรรณกรรมสมัยอยุธยาด้วย ที่สำคัญคือเรื่องรามายณะและมหาภารตะ

ในประเทศไทยมีการรับรู้เรื่องรามายณะหรือนิทานเรื่องพระรามมาเป็นเวลานานแล้ว สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นตั้งแต่สมัยสุโขทัยหรือก่อนหน้านั้น ไทยเราคงทยอยรับเรื่องรามายณะเข้ามาเรื่อยๆ และคงจะเข้ามาด้วยวิธีจดจำมาแล้วแบบนิทานเป็นมุขปาฐะ รามายณะเพิ่งจะปรากฏเป็นวรรณกรรมการแสดงในสมัยอยุธยาตอนปลาย เมื่อมีผู้รวบรวมแต่งเป็นบทพากย์และบทละครรามเกียรติ์ เมื่อได้มีการค้นคว้าเกี่ยวกับที่มาของเรื่องรามเกียรติ์ไทย เราได้พบว่า แท้จริงแล้วรามเกียรติ์ไม่ได้มีที่มาจากรามายณะภาษาสันสกฤต ฉบับของวาลมิกิโดยตรงอย่างที่ควรจะเป็นเช่นนั้น หากแต่มีที่มาจากรามายณะของอินเดียภาคใต้และภาคตะวันออกเฉียงเป็นแหล่งที่มา

^๒ รื่นฤทัย สัจจพันธุ์, **อิทธิพลวรรณกรรมต่างประเทศที่มีต่อวรรณกรรมไทย**, พิมพ์ครั้งที่ ๕ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๕), หน้า ๓๑.

^๓ สิทธิา พิณีจวบดล, “สังเขปประวัติวรรณคดีไทย,” ใน **ไตรภูมิภคฉบบัถถดคควม** (กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๘) หน้า ๒๓.

^๔ ดูรายละเอียดใน รื่นฤทัย สัจจพันธุ์, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๖.

โดยตรง และยังได้รับมาทางอ้อมโดยผ่านชาติเพื่อนบ้าน เช่น ชาว มลายู เขมร ลาว อีกด้วย^๕ เราได้รับอิทธิพลจากรamayana หลายฉบับจึงเป็นเหตุให้รามเกียรติ์ไทยมิได้มีเนื้อความเหมือนกับนิทานพระรามเล่มใดเล่มหนึ่งโดยเฉพาะ แต่มีข้อปลีกย่อยไปพ้องกับรามายณะหลายๆ ฉบับ เช่น ฉบับภาษาสันสกฤตของวาลมิกิ ฉบับภาษาทมิฬระ(รามาวตารจริต) ฉบับภาษาเบงกาลี(ตรีษัษฐีศลาگانุรุชจริต) ฉบับภาษาทมิฬ(มยิลิราพณ์) ของอินเดีย ฉบับของชาว(ศรัททาณท, รามกะลิง) ของมลายู(หิกะยัตศรীরาม) ของลาว(พระรามชาดก) และของเขมร(รามเกร) เป็นต้น^๖

ส่วนเรื่องมหากาพย์นั้นไทยก็รับเข้ามาพร้อมๆ กับรามายณะ และคงรับเข้ามาในรูปของมูขปาฐะ เป็นนิทานเล่าสู่กันฟังเช่นเดียวกันก่อนที่จะมีการรวบรวมเป็นลายลักษณ์อักษร เป็นที่น่าสังเกตว่าในวรรณคดีไทยไม่ปรากฏว่ามีวรรณคดีเรื่องมหากาพย์เพิ่มเติมรูป เหมือนอย่างที่เรา มีรามเกียรติ์ที่มาจากรามายณะ การรับเรื่องมหากาพย์มาเป็นวรรณคดีไทยนั้นเป็นการรับเอาเรื่องราวบางตอนที่เป็นเพียงเรื่องแทรกอยู่ในเรื่องใหญ่มาเท่านั้น ได้แก่เรื่อง **กฤษณาสอนน้อง** ในสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ เรื่อง**กฤษณาสอนน้อง**นี้เดิมเข้าใจว่าเป็นเรื่องในบาลีจนกระทั่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงค้นคว้าที่มาและทรงพระราชนิพนธ์ **วินิจฉัยเรื่องกฤษณาสอนน้อง** ขึ้นไว้ว่าเรื่องกฤษณาสอนน้องเป็นเรื่องที่มาจากคัมภีร์มหากาพย์ ตอนนวนบรพ วรรคที่ ๒๓๒ และ ๒๓๓ ชื่อว่า เทวราปทีสตัยภามาสำวา

ในสมัยอยุธยาตอนปลายเริ่มมีพัฒนาการการรับวรรณคดีจากชาติอื่นนอกจากอินเดีย กล่าวคือ เริ่มมีการถ่ายทอดวรรณกรรมของชาติอื่นๆ ได้แก่ ชาว และเปอร์เซีย

^๕ เรื่องบ่อเกิดที่มาของรามเกียรติ์ไทยนี้สามารถดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้จาก

๑. พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, **บ่อเกิดรามเกียรติ์**, (พระนคร : บรรณาการ, ๒๕๑๓)
๒. เสฐียรโกเศศ, **อุปกรณ์รามเกียรติ์**, (พระนคร : บรรณาการ, ๒๕๑๕)
๓. พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร, **เรื่องวิจารณ์นิทานปันทิหรืออิเหนา เรื่องพระรามและสุจิตร์โชนละคร**, (พระนคร : กรมศิลปากร, ๒๕๑๘)
๔. สมพร สิงโต, **ความสัมพันธ์ระหว่างรามายณะของวาลมิกิและรามเกียรติ์พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๑**, (พระนคร : กรมการฝึกหัดครู, ๒๕๒๐)
๕. มัทนี รัตนิน, "รามายณะเปรียบเทียบทางวรรณคดี" (๒ ตอนจบ) **วารสารธรรมศาสตร์**, ๒, ๒ (พ.ย. ๒๕๑๕ - ม.ค. ๒๕๑๖ และ ๓, ๑ : มิ.ย.- ต.ค. ๒๕๑๖)

^๖ ดูรายละเอียดใน รื่นฤทัย สัจจพันธุ์, **อิทธิพลวรรณกรรมต่างประเทศที่มีต่อวรรณกรรมไทย**, หน้า ๔๒-๗๕.

วรรณคดีชวาที่แพร่หลายเข้ามาเป็นที่นิยมในไทย คือ **นิทานบันหยี** ซึ่งมีเนื้อเรื่องหลายสำนวน^๘

สำหรับวรรณกรรมไทยที่มีที่มาจากวรรณกรรมเปอร์เซียในสมัยอยุธยาได้แก่ **นิทานอิหร่านราชธรรม** ซึ่งเป็นนิทานสุภาสิตว่าด้วยธรรมของพระเจ้าแผ่นดิน **นิทานอิหร่านราชธรรม**นี้ ขุนนางแขกเปอร์เซียผู้หนึ่งรับราชการในเมืองไทยจนได้รับบรรดาศักดิ์เป็นขุนกัลยาบดี ได้แปลถวายพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ เมื่อพ.ศ. ๒๒๙๕^๙

ในสมัยกรุงธนบุรีมีวรรณคดีที่มีที่มาจากต่างประเทศอยู่ ๓ เรื่อง ได้แก่ **บทละครเรื่องรามเกียรติ์**พระราชนิพนธ์พระเจ้ากรุงธนบุรี **อิเหนาคำฉันท์** ของหลวงสรวิชิต(हन)^{๑๐} และ **ลิลิตเพชรมงกุฏ**ของผู้แต่งคนเดียวกัน เรื่องรามเกียรติ์และอิเหนามีที่มาจากมหากาพย์รามายณะของอินเดียและนิทานบันหยีของชวาที่ได้กล่าวมาข้างต้นแล้ว สำหรับเรื่อง **ลิลิตเพชรมงกุฏ**แต่งโดยนำนิทานในเรื่องเวตาลปกรณ์มาเป็นเค้าเรื่องดังที่ผู้แต่งบอกไว้ในรายนำเรื่องว่า “ข่อยข้าจะนิพนธ์ลิลิต โดยตำนานนิศย์บุร่า ในปีกระถน้าเวตาล...”^{๑๑} เวตาลปกรณ์ หรือหนังสือเรื่องเวตาล มูลเดิมเป็นภาษาสันสกฤต เรียกว่า **เวตาลปัญญาจิงศติ**^{๑๒} เป็นนิทานที่อยู่ในคัมภีร์ปัญญาตันตระของอินเดีย เรื่องเวตาลนี้น่าจะเข้ามาสู่ประเทศไทยตั้งแต่สมัยอยุธยา เพราะ **ลิลิตเพชรมงกุฏ**ที่แต่งสมัยธนบุรีผู้แต่งได้อ้างว่านำเค้าเรื่องมาจากเวตาลปกรณ์ ดังนั้นเรื่องเวตาลก็น่าที่จะเข้ามาสู่ประเทศไทยตั้งแต่ก่อนที่จะมีการแต่งเรื่อง **ลิลิตเพชรมงกุฏ**เป็นระยะเวลาไม่นานพอสมควร ทั้งนี้เพราะต้นฉบับเวตาลปกรณ์ในหอสมุดแห่งชาตินั้น “รูปเรื่องตอนต้นดูแปลกเพี้ยนจากภาษาสันสกฤตมาก ตกตอนปลายจึงเข้ากันได้สนิท”^{๑๓} น่าจะเป็นเพราะเมื่อแรกเข้า

^๘ สามารถดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้จาก พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร, **เรื่องวิจารณ์นิทานบันหยีหรืออิเหนา เรื่องพระราม และสุจิตร์โชนละคร**, (พระนคร : กรมศิลปากร, ๒๕๑๘)

^๙ รื่นฤทัย สัจจพันธุ์, **อิทธิพลวรรณกรรมต่างประเทศที่มีต่อวรรณกรรมไทย**, หน้า ๑๓๕.

^{๑๐} ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นพระยาพิพัฒน์โกษา และต่อมาก็ได้รับโปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนขึ้นเป็นเจ้าพระยาพระคลัง(หน) เสนาบดีจตุสดมภ์กรมท่า มีหน้าที่ควบคุมบังคับบัญชากิจการทางหัวเมืองชายทะเลทั้งหมด

^{๑๑} เจ้าพระยาพระคลัง(หน), **วรรณคดีเจ้าพระยาพระคลัง(หน)**, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (พระนคร : คลังวิทยา, ๒๕๑๕), หน้า ๖๗.

^{๑๒} ศักดิ์ศรี แย้มนัตดา, **เวตาลปัญญาจิงศติ : นิทานเวตาลยี่สิบห้าเรื่อง**, (กรุงเทพฯ : แมคดำฟาง, ๒๕๔๓), หน้า ๕.

^{๑๓} สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, **คำอธิบายเรื่องเวตาลปกรณ์** ประชุมปกรณ์ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ, (พระนคร : คลังวิทยา, ๒๕๐๔), หน้า ๒๙๘.

มาสู่ประเทศไทยเป็นการถ่ายทอดแบบมุขปาฐะเหมือนกับนิทานอื่นๆ ทัวไปที่เป็นเพียงแต่การเล่า
จำๆ ต่อๆ กันมา แล้วก็คงจะได้มีการรวบรวมเป็นลายลักษณ์อักษรในภายหลัง

วรรณคดีไทยที่มีที่มาจากต่างประเทศในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นมีลักษณะ
เช่นเดียวกันกับวรรณคดีอื่นๆ ร่วมสมัย คือ เป็นการสืบสานงานจากอยุธยา ยกตัวอย่างเช่น
บทละครพระราชนิพนธ์เรื่อง**รามเกียรติ์**และ**อิเหนา**ในรัชกาลที่ ๑ และ ๒ และ**กฤษณาสอนน้อง**
คำฉันท์พระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส เป็นต้น แต่อย่างไรก็ดี
นอกจากวรรณคดีบาลีสันสกฤต ขวา และเปอร์เซีย ซึ่งมีอิทธิพลสำคัญในด้านที่มาของวรรณกรรม
ไทยมาแต่เดิมแล้ว ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นยังปรากฏอิทธิพลของวรรณคดีจีนและมอญเข้ามา
ผสม โดยเป็นการแปลเรื่องของชาตินั้นๆ ออกเป็นภาษาไทย โดยเริ่มจากการที่พระบาทสมเด็จพระ
พุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชมีพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการแปลวรรณกรรมของประเทศเพื่อน
บ้านใกล้เคียงออกเป็นภาษาไทย ดังนั้นจึงมีการประชุมนักปราชญ์ราชบัณฑิต แปลพงศาวดารจีน
เรื่อง **สามก๊ก** และ**ไซฮั่น** และพงศาวดารมอญเรื่อง**ราชาธิราช** ซึ่งล้วนเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการศึก
สงครามและยุทธวิธีในการรบ

พงศาวดารจีนที่แปลในสมัยรัชกาลที่ ๑ โดยเฉพาะเรื่องสามก๊กนี้ได้รับความนิยม
เป็นอย่างมากทำให้เกิดการแปลพงศาวดารจีนต่อมาอีกหลายรัชกาล เช่น ในสมัยรัชกาลที่ ๒ มี
การแปลเรื่อง**เสียด๊ก** **ห้องสิน** **ตั้งฮั่น** สมัยรัชกาลที่ ๔ มีการแปลเรื่อง**ไซจิน** **ตั้งจิน** **นำซ้อง**
ซุยถิง **นำปักซ้อง** **หงอโต** **บัวนสวยเหลา** **โงวไฮ้วเพงไซ** **โงวไฮ้วเพงหน้า** **ซวยงัก** **ซ้องกั้ง**
เม่งเจียว เป็นต้น

ในสมัยรัชกาลที่ ๕ เรื่องแปลจากพงศาวดารจีนยังคงได้รับความนิยมอย่าง
ต่อเนื่อง ดังจะเห็นได้ว่าการแปลเรื่องจีนเป็นจำนวนมาก ได้แก่ **ไคเก๊ก** **ซวยถิง** **เสापัก** **ซียินกู่**
ยเจงตั้ง **ซิเตงซันเจงไซ** **เองเสียดต้วน** **อิวกังหน้า** **เซียวอั้งเฝ้า** **เนียหน้าอัดซื่อ**
เม่งมวดเซงฉ้อ **ไซอิ้ว** และ **เปาเล่งถุกงอั้น** นอกจากนั้น เมื่อเริ่มมีการออกหนังสือพิมพ์และ
นิตยสารภาษาไทยตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๑๗ เป็นต้นมา ก็เริ่มปรากฏเรื่องอ่านเล่นที่แต่งเป็นร้อยแก้ว
ขนาดสั้น เช่น นิทานและปกกรรมลงตีพิมพ์ นิตยสาร**วชิรญาณพิเศษ**ซึ่งเป็นสิ่งพิมพ์
ของหอพระสมุดวชิรญาณนิยมตีพิมพ์นิทานซึ่งแปลมาจากนิทานอีสปกรรมและนิทานจาก
हिโตปเทศ^{๑๓}

^{๑๓} สุพรรณิ วราทร, **ประวัติการประพันธ์นวนิยายไทยตั้งแต่สมัยเริ่มแรกจนถึง พ.ศ. ๒๔๗๕** (กรุงเทพฯ :
เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๑๙), หน้า ๔๓-๔๕.

ในช่วงปลายรัชกาลที่ ๕ มีพัฒนาการของวรรณกรรมไทยที่มีที่มาจากต่างประเทศที่น่าสนใจที่เกิดขึ้นคือเกิดการแปลและดัดแปลงวรรณกรรมร้อยแก้วประเภทนวนิยายและเรื่องสั้นจากตะวันตก เช่น นิตยสารวชิรญาณ (รายเดือน) ซึ่งออกมาแทนวชิรญาณวิเศษ นิยมลงเรื่องสั้นที่แปลจากภาษาอังกฤษและภาษาฝรั่งเศส เช่น **เรื่องของเนติบัณฑิตย์** เรื่อง **สู้กันด้วยกลินยาพิศม์** เรื่อง **แต่งงานแก้แค้น** เป็นต้น

ในปี ๒๔๔๓ มีนิตยสารฉบับหนึ่งที่คณะผู้จัดทำตั้งใจให้เป็นเวทีสำหรับลงเรื่องแปลจากตะวันตกโดยเฉพาะเพื่อจำหน่าย นิตยสารดังกล่าว ได้แก่ **ลักขวิทยา** เหตุที่ได้ชื่อว่าลักขวิทยา ก็เนื่องจากคณะผู้จัดทำได้ตกลงกันเมื่อจะเริ่มออกนิตยสารว่าจะไม่แต่งเรื่องเอง แต่ใช้วิธีนำหนังสือฝรั่งมาแปล คือลักเอาความรู้ของผู้อื่นมา จึงให้ชื่อว่า ลักขวิทยา^{๑๔} ดังที่ได้ชี้แจงไว้ในคำนำของนิตยสารลักขวิทยาฉบับที่ ๑ ว่า “...เรื่องที่จะลงในหนังสือลักขวิทยานี้ จะแปลหรือลักมาจากภาษาอื่นโดยมาก เพราะฉะนั้นหนังสือลักขวิทยาจะเป็นเล่มในส่วนข่าวต่างประเทศและเรื่องอ่านจริงอ่านเล่นต่างๆ มากกว่าที่จะเป็นผู้แต่งขึ้นเอง...”^{๑๕} ลักขวิทยาเป็นเวทีของนวนิยายที่เป็นภาษาไทยเรื่องแรก คือเรื่อง **ความพยายาม** ซึ่งแปลมาจากเรื่อง **Vendetta** ของ Marie Corelli นักประพันธ์สตรีชาวอังกฤษ^{๑๖} ต่อจากนั้นมาในปี ๒๔๔๗ นิตยสาร **ถลลขวิทยา** ลงพิมพ์นวนิยายแปลประเภทลึกลับผจญภัยเรื่องแรก คือ เรื่อง **สาวสองพันปี** ซึ่งหลวงวิลาสปริวัตร(ครูเหลียม) แปลมาจากนวนิยายเรื่อง **She** ของ เซอร์ เฮนรี ไรเดอร์ แฮกการ์ด (Sir Henry Rider Haggard) และในปีเดียวกันนั่นเอง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวขณะยังทรงเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ ทรงแต่งอาชญากรรมนิยายเรื่องแรก คือ **นิทานทองอิน** ลงตีพิมพ์ในนิตยสารวชิรญาณ อาชญากรรมนิยายเรื่องนี้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงนำเค้าเรื่องมาจากเรื่อง **The Adventure of Sherlock Holmes** ของ เซอร์ อาร์เธอร์ โคนัน ดอยล์ (Sir Arthur Conan Doyle) นักประพันธ์ผู้มีชื่อเสียงชาวอังกฤษ

นอกจากการแปลวรรณกรรมตะวันตกโดยตรงแล้ว ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ยังมีการแปลวรรณกรรมตะวันออกจากต้นฉบับภาษาอังกฤษด้วย คือ เรื่อง **ลิลิตนิทราชาคริต** ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๒ โดยทรงเก็บความจากนิทานเรื่อง **Sleeper Awaken** ซึ่งเป็นเรื่องหนึ่งในหนังสือ **Arabian Night Entertainment** ที่

^{๑๔} ไกล่รุ่ง อามระดิษ. ลักขวิทยา, **ภาษาและวรรณคดี**, ๘, ๑ (เมษายน ๒๕๓๔) : ๓๗.

^{๑๕} “คำนำ” **ลักขวิทยา** ๑,๑ (กรกฎาคม ๒๔๔๓), หน้า ๒, อ้างถึงใน ไกล่รุ่ง อามระดิษ. “ลักขวิทยา” **ภาษาและวรรณคดี**, ๘, ๑ (เมษายน ๒๕๓๔) : ๓๗.

^{๑๖} สุพรรณิ วราทร, **ประวัติการประพันธ์นวนิยายไทยตั้งแต่สมัยเริ่มแรกจนถึง พ.ศ.๒๔๗๕**, หน้า ๔๕.

แอนโทนี กัลแลนด์ (Antony Galland) ชาวฝรั่งเศส เป็นผู้แปลมาจากภาษาอาหรับและให้ชื่อว่า *Thousand and One Night Arabian Stories*^{๑๗}

จะเห็นได้ว่าพัฒนาการของวรรณกรรมไทยที่มีที่มาจากต่างประเทศนั้น ในช่วงเริ่มแรกจะมีที่มาจากวรรณกรรมตะวันตกก่อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งวรรณกรรมอินเดีย ในช่วงปลายสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ตอนต้นจึงเริ่มมีวรรณกรรมที่มีที่มาจากวรรณกรรมตะวันออกอื่นๆ เช่น วรรณกรรมจากชวา เปอร์เซีย และจีน วรรณกรรมที่มีที่มาจากตะวันตกเพิ่งเริ่มปรากฏขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๕ เมื่อเจ้านายขุนนางที่ไปเรียนต่างประเทศเริ่มกลับมารับราชการในเมืองไทย และนำแบบแผนวรรณกรรมตะวันตกมาเผยแพร่

๒.๒ ที่มาของจดหมายจางวางหรั้า

ที่มาของจดหมายจางวางหรั้า คือหนังสือชื่อ *Letters from a Self-made Merchant to His Son* แต่งโดย จอร์จ ฮอเรน ลอริเมอร์ (George Horace Lorimer) เดิมลอริเมอร์เขียนเรื่องนี้เป็นตอนๆ ลงในหนังสือพิมพ์ *Saturday Evening Post* โดยจดหมายฉบับแรกตีพิมพ์เมื่อปี ค.ศ. ๑๙๐๑ (พ.ศ.๒๔๔๔) หลังจากที่ลอริเมอร์ได้เป็นบรรณาธิการของหนังสือพิมพ์ฉบับนี้เพียงไม่นาน จากนั้นจึงได้มีการพิมพ์รวมเล่มเป็น “*Letters from a Self-made Merchant to His Son*” ในปีต่อมาคือปี ๑๙๐๒ และได้รับการตอบรับจากผู้อ่านเป็นอย่างดี จนต้องมีภาค ๒ ตามมาคือ “*Old Gorgon Graham; More Letters from a Self-made Merchant to His Son*”^{๑๘} ในปี ๑๙๐๔ อีกด้วย

จอร์จ ฮอเรน ลอริเมอร์ เป็นชาวอเมริกัน ลอริเมอร์มิใช่ นักเขียนวรรณกรรมคลาสสิกผู้โด่งดังตามประวัติวรรณคดีอเมริกัน แต่สำหรับวงการหนังสือพิมพ์อเมริกันแล้วเมื่อเอ่ยถึงชื่อ ลอริเมอร์ แทบจะไม่มีใครที่ไม่รู้จักเขาเลย ลอริเมอร์เกิดที่เมืองหลุยส์วิลล์ (Louisville) มลรัฐเคนตักกี (Kentucky) ในปี ๑๘๖๘ จบการศึกษาจากโมสลีย์ไฮสคูล (Moseley High School) และโคลบี คอลเลจ (Colby College) ก่อนที่จะเข้าศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยเยล (Yale University) แต่เรียนในมหาวิทยาลัยเยลได้เพียง ๒ ปีก็ลาออกมาทำงานในบริษัท

^{๑๗} ดูรายละเอียดใน ทวีศักดิ์ ญาณประทีป, *วรรณกรรมพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว*, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๒), หน้า ๒๒๖.

^{๑๘} ดูรายละเอียดได้ใน “The Turbulent Years : Civil War – 1914”, [Online], <http://mccoy.lib.siu.edu/illinois/chap3-il.htm>, 2000.

อุตสาหกรรมบรรจุเนื้อสัตว์(a meat-packing company) ก่อนที่จะเปลี่ยนเข้ามาเป็นผู้สื่อข่าว และ ยึดอาชีพนี้ไปตราบนานหลายปี ในปี ๑๘๙๙ ไชรัส เอช เคอร์ติส (Cyrus H. Curtis) เจ้าของ หนังสือพิมพ์ Saturday Evening Post ได้ว่าจ้างลอริเมอร์ให้เป็นบรรณาธิการฝ่ายวรรณกรรม ให้กับหนังสือพิมพ์ฉบับนี้ ปรากฏว่าผลงานของลอริเมอร์เป็นที่พึงพอใจของเคอร์ติสเป็นอย่างมาก เพียงสองสามเดือนหลังจากรับตำแหน่งเป็นบรรณาธิการฝ่ายวรรณกรรม ลอริเมอร์ก็ได้เลื่อน ตำแหน่งเป็นหัวหน้าฝ่ายบรรณาธิการ หนังสือพิมพ์ Saturday Evening Post ในยุคที่มีลอริเมอร์ เป็นบรรณาธิการประสบความสำเร็จเป็นอย่างมาก ในปี ค.ศ. ๑๙๐๘ มียอดขายเกินกว่าหนึ่งล้าน ฉบับต่อสัปดาห์ ต่อมาในปลายปี ค.ศ. ๑๙๑๓ มียอดขายเพิ่มขึ้นเป็นสองล้านฉบับต่อสัปดาห์และ มียอดขายเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จนถึงสามล้านฉบับต่อสัปดาห์ในปี ค.ศ. ๑๙๓๗ ต่อมาก็ได้พัฒนาจาก หนังสือพิมพ์ธรรมดากลายเป็นนิตยสาร ๒๐๐ หน้า (รวมโฆษณา ๑๑๑ หน้า) เมื่อ ๒๒ พฤศจิกายน ค.ศ. ๑๙๑๙ นอกจากนี้ลอริเมอร์ยังได้ทำให้ Saturday Evening Post กลายเป็นเวทีของนักเขียน ชำนาญในสมัยนั้นหลายคน เช่น รูดยาร์ด คิปลิง (Rudyard Kipling) ทีโอดอร์ ไดรเซอร์ (Theodore Dreiser) ซินแคลร์ ลูอิส (Sinclair Lewis) จี.เค. เชสเตอร์ตัน (G.K. Chesterton) เอช.จี. เวลส์ (H.G. Wells) อาร์โนลด์ เบนเนตต์ (Arnold Bennett) จอห์น กาลส์เวิร์ทตี (John Galsworthy) กิลเบิร์ต ปาร์กเกอร์ (Gilbert Parker) และ สตีเฟน ครอน (Stephen Crane) เป็นต้น และแม้ว่า ลอริเมอร์จะเป็นพวกอนุรักษนิยมแต่เขาก็เป็นบรรณาธิการที่ใจกว้าง ดังจะเห็นได้จากการที่เขายอม ให้ตีพิมพ์บทความของนักเขียนที่มีความคิดแหวกขนบในสมัยนั้น เช่น บทความของ อัฟตัน ซิน แคลร์ (Upton Sinclair) และบทความของ เดวิด เกรแฮม ฟิลลิปส์ (David Graham Phillips) เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ในขณะที่เขาเองเป็นบรรณาธิการคัดเลือกผลงานของนักเขียนหลายต่อหลายคน มาลงตีพิมพ์นั้น ลอริเมอร์เองก็ได้สร้างสรรค์ผลงานของเขาเองเอาไว้หลายเรื่อง เช่น Letters from a Self-made Merchant to His Son (1901) Old Gorgon Graham (1904) The False Gods (1906) และ Jack Spurlock - - Prodigal เป็นต้น^{๑๙}

สำหรับเรื่อง Letters from a Self-made Merchant to His Son นั้น จากข้อมูล ในบทความเรื่อง “จางวางหรั่งและนายจอห์น เกรแฮม” ของกุหลาบ มัลลิกะมาส ผู้เขียนบทความ กล่าวว่

^{๑๙} ข้อมูลจาก “George Horace Lorimer”, [Online], Available : <http://www.spartacus.schoolnet.co.uk/USAlorimerhtm>, 2000. และ “Indiana Historical Society-Manuscripts & Archives”, [Online], Available : <http://www.indianahistory.org/sc2512.htm>, 2000.

“หนังสือฉบับนี้ (Letters from a Self-made Merchant to His Son) คงจะต้องขายดีเป็นอย่างยิ่งเพราะว่าในปี ค.ศ. ๑๙๐๓ นั้นเอง ได้พิมพ์ซ้ำถึง ๙ ครั้ง ค.ศ. ๑๙๐๔ พิมพ์ครั้งที่ ๑๐ ๑๑ และ ๑๒ ค.ศ. ๑๙๐๕ พิมพ์ครั้งที่ ๑๓ และ ๑๔ หลังจากนั้นมาก็พิมพ์ซ้ำอีกทุกปี จนถึงครั้งที่ ๒๙ เมื่อ ค.ศ. ๑๙๑๙ ต่อจากนั้นจึงมีเว้นบ้างบางปีจนถึงครั้งที่ ๓๔ (ค.ศ. ๑๙๓๖) ผู้เขียนไม่ทราบว่าจะมีการตีพิมพ์กันอีกหรือไม่อย่างไร”^{๒๐}

หลังจาก ค.ศ. ๑๙๓๖ มีการตีพิมพ์ซ้ำอีกอย่างแน่นอน เนื่องจากฉบับที่ผู้วิจัยได้มาเป็นฉบับพิมพ์ ค.ศ. ๑๙๙๕ ซึ่งพิมพ์โดยสำนักพิมพ์ Regnery Publishing, Inc. Washington, D.C.

แม้ว่า จอร์จ ฮอเรน ลอริเมอร์จะไม่ใช่วิทยากรที่ยิ่งใหญ่ในประวัติศาสตร์คดีอเมริกัน แต่ผลงานเรื่องนี้ของเขาก็จัดได้ว่าเป็นงานยอดเยี่ยมที่ติดอันดับหนังสือขายดีประเภท fiction ในปี ๑๙๐๓^{๒๑} และถูกนำมาแปลเป็นภาษาต่างๆ มากกว่า ๑๒ ภาษา ในบทความเรื่อง “จางวางหรั้และนายจอห์น เกรแฮม” กุหลาบ มัลลิกะมาส กล่าวว่า

“นานหลายปีมาแล้ว เมื่อครั้งรองศาสตราจารย์ทองสุข เกตุโรจน์ ไปได้ศึกษาที่ประเทศออสเตรเลีย อาจารย์ได้ส่งหนังสือมาให้ผู้เขียนเล่มหนึ่ง หนังสือเล่มนั้นชื่อว่า Letters from a Self-made Merchant to His Son ผู้แต่งคือ George Horace Lorimer หนังสือเล่มนี้ตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ ๘๑ ปีมาแล้ว คือ ใน ค.ศ. ๑๙๐๓ โดยบริษัทการพิมพ์ชื่อ Methuen, Essex Street กรุงลอนดอน ฉบับที่ผู้เขียนได้รับนั้นตีพิมพ์ครั้งที่ ๓๔ เมื่อ ค.ศ. ๑๙๓๖...”^{๒๒}

แสดงให้เห็นว่าหนังสือเล่มนี้น่าจะเป็นหนังสือยอดเยี่ยมจริงๆ เพราะไม่เพียงแต่จะเป็นหนังสือขายดีในอเมริกาเท่านั้น ยังได้แพร่หลายไปถึงอังกฤษและออสเตรเลียด้วย และคงเป็นเพราะความนิยมในโลกตะวันตกนี้เองที่ทำให้ น.ม.ส. มีโอกาสได้มีโอกาสอ่านวรรณกรรมเรื่องนี้แล้ว ก็คงเกิดความประทับใจจึงได้นำมาแปลและดัดแปลงเป็นเรื่องจดหมายจางวางหรั้ขึ้นมา

^{๒๐} กุหลาบ มัลลิกะมาส, วรรณคดีไทย, หน้า ๗๒.

^{๒๑} “1900s Bestsellers”, [Online], Available : [http:// www.caderbooks.com](http://www.caderbooks.com), 2000.

^{๒๒} กุหลาบ มัลลิกะมาส, วรรณคดีไทย, หน้า ๗๑-๗๒.

จากชีวประวัติของ น.ม.ส. เราทราบว่า น.ม.ส.เคยไปศึกษาที่ประเทศอังกฤษอยู่ระยะหนึ่ง โดยเสด็จไปในโอกาสที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสทวีปยุโรปใน พ.ศ. ๒๔๔๐ (ค.ศ. ๑๘๙๗) แต่ศึกษาอยู่ที่เคมบริดจ์ได้ ๓ ภาคเรียนก็ต้องเสด็จกลับมาช่วยงานกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๒ (ค.ศ. ๑๘๙๙)^{๒๓} ระยะเวลาที่ น.ม.ส.อยู่ที่ประเทศอังกฤษจนกระทั่งกลับเมืองไทยนั้นเรื่อง Letters from a Self-made Merchant to His Son ยังไม่ได้ตีพิมพ์ เพราะฉะนั้นจึงเป็นไปได้ที่ น.ม.ส. จะได้เห็นเรื่องนี้ในหนังสือพิมพ์ Saturday Evening Post ตั้งแต่คราวที่ศึกษาอยู่ประเทศอังกฤษ ดังนั้นผู้วิจัยจึงสันนิษฐานว่า น.ม.ส. น่าจะได้อ่านวรรณกรรมเรื่องนี้ในช่วงใกล้เคียงกับปี พ.ศ. ๒๔๔๘ (ค.ศ. ๑๙๐๕) อันเป็นปีที่ น.ม.ส. ทรงพระนิพนธ์จดหมายจางวางหรั้งลงในนิตยสารทวิปัญญา ซึ่งในปีนั้นเป็นปีที่ Letters from a Self-made Merchant to His Son ได้พิมพ์รวมเล่มแล้วและได้รับความนิยมแพร่หลายจากอเมริกาไปยังประเทศต่างๆ ในโลกตะวันตก จึงมีความเป็นไปได้ว่าวรรณกรรมเรื่องนี้ได้แพร่มาถึงประเทศไทยด้วยเนื่องจากในเวลานั้นเป็นช่วงที่ไทยมีการติดต่อกับชาติตะวันตกมากขึ้นและมีการส่งนักเรียนไทยไปศึกษาต่างประเทศเป็นจำนวนมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศอังกฤษ หรือไม่เช่นนั้นก็น่าจะเป็นไปได้ที่ น.ม.ส. จะมีโอกาสเห็นวรรณกรรมเรื่องนี้ใน Saturday Evening Post ที่นำเข้ามาในประเทศไทยก็ได้

แต่ไม่ว่า น.ม.ส. จะได้อ่านหนังสือเล่มนี้มาจากผู้ใดก็ตาม ประเด็นที่น่าสนใจอยู่ที่ว่าเมื่อ น.ม.ส. ได้อ่านหนังสือเล่มนี้มาแล้ว เกิดความประทับใจอะไรจึงได้นำมาแปลและดัดแปลงเป็นเรื่องจดหมายจางวางหรั้ง

หากย้อนกลับไปมองประวัติศาสตร์อเมริกาในช่วงปลายศตวรรษที่ ๑๙ ถึงต้นศตวรรษที่ ๒๐ ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่วรรณกรรมเรื่อง Letters from a Self-made Merchant to His Son ได้ถือกำเนิดขึ้น จะพบว่าช่วงนั้นเป็นช่วงเวลาหลังจากสงครามกลางเมืองซึ่งเป็นปรากฏการณ์หัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญที่สุดเหตุการณ์หนึ่งในประวัติศาสตร์ของชาติอเมริกา ในครึ่งหลังของศตวรรษที่ ๑๙ สหรัฐอเมริกาได้กลายเป็นชาติใหม่ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างเด่นชัดทั้งในด้านการฟื้นฟูบูรณะภายในประเทศ และความก้าวหน้าในการติดต่อกับต่างประเทศ ระบบอุตสาหกรรมได้

^{๒๓} ชีวประวัติของ น.ม.ส. สามารถดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้จาก

๑. สุวรรณภา เกียรติกรไพฑูริย์ (บรรณารักษ์), น.ม.ส., พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๑)
๒. ประพัฒน์ ตริณรงค์, ชีวิตและงานของ น.ม.ส., (กรุงเทพฯ : ป.พิศนาคะ การพิมพ์, ๒๕๑๕)
๓. กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์, เรื่องของนักเรียนเมืองอังกฤษ, (พระนคร : บำรุงสาส์น, ๒๕๑๔)

เจริญรุดหน้าไปอย่างรวดเร็ว มีการลงทุนเป็นจำนวนมากในกิจการธุรกิจ มีการใช้เครื่องจักรเพิ่มมากขึ้น มีการก่อตั้งบริษัทและบริษัทหุ้นส่วนทั่วประเทศ ในจำนวนธุรกิจการลงทุนแบบใหม่ในช่วงเวลานั้น อุตสาหกรรมบรรจุเนื้อสัตว์เป็นงานสำคัญเคียงคู่ไปกับอุตสาหกรรมน้ำมัน เหล็กกล้า และการทำป่าไม้รวมทั้งการทำรองเท้าและเสื้อผ้าสำเร็จรูป ในภาพรวมจึงกล่าวได้ว่าปลายศตวรรษที่ ๑๙ เป็นยุคที่มีการประกอบอุตสาหกรรมอย่างกว้างขวางและอย่างแท้จริง งานอุตสาหกรรมทั้งหมดได้รับการพัฒนาจนเป็นที่สนใจอย่างมากในตลาดต่างประเทศและเป็นผลให้เกิดระบบเศรษฐกิจแบบใหม่ซึ่งมีส่วนวางรากฐานให้สหรัฐอเมริกาเป็นประเทศที่เจริญมั่งคั่งอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน^{๒๔} ภาพในประวัติศาสตร์ต่างๆ เหล่านี้ได้ถูกสะท้อนให้เห็นในวรรณกรรมเรื่อง *Letters from a Self-made Merchant to His Son* อย่างครบถ้วนไม่ว่าจะเป็นในส่วนของการบรรยายภาพ หรือแม้แต่กระทั่งความนึกคิดของตัวละคร ซึ่งเมื่อพิจารณาเทียบกับยุคสมัยของ น.ม.ส. แล้วก็จะเห็นว่าประเทศไทยช่วงนั้นอยู่ในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ซึ่งเป็นช่วงที่ประเทศไทยเองก็กำลังก้าวเข้าสู่ “หัวเลี้ยว” สำคัญในการเปลี่ยนแปลงเช่นกัน อาจจะเป็นด้วยเหตุผลนี้เองที่ทำให้ น.ม.ส.ให้ความสนใจกับวรรณกรรมเรื่องนี้เป็นพิเศษจนคิดที่จะถ่ายทอดเรื่องราวออกมาเป็นฉบับไทย ด้วยเห็นว่าข้อคิดคำสอนจากเรื่อง *Letters from a Self-made Merchant to His Son* จะสามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์กับสังคมไทยได้ในยุคที่ประเทศกำลังเกิดการเปลี่ยนแปลง นอกจากนี้สำนวนภาษาที่ซับซ้อนในเรื่อง *Letters from a Self-made Merchant to His Son* ก็อาจจะเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ น.ม.ส. ประทับใจวรรณกรรมเรื่องนี้ เพราะ น.ม.ส.เองก็เป็นกวีผู้ร่ายอารมณฺ์ขันคนหนึ่งเช่นกัน

นอกจากความน่าสนใจในด้านเนื้อหาและลีลาภาษาที่น่าจะเป็นมูลเหตุสำคัญที่สุดที่ทำให้ น.ม.ส. ตัดสินใจเลือก *Letters from a Self-made Merchant to His Son* มาถ่ายทอดเป็นภาษาไทยแล้ว รูปแบบของ *Letters from a Self-made Merchant to His Son* ที่เป็นจดหมายซึ่งมีเนื้อความจบในตัวเองในแต่ละฉบับเป็นรูปแบบที่เหมาะสมกับการนำลงพิมพ์เป็นตอนๆ ในนิตยสาร ดังจะเห็นว่า *Letters from a Self-made Merchant to His Son* เองก็ลงพิมพ์ครั้งแรกเป็นตอนๆ ในหนังสือพิมพ์ก่อนที่จะมีการรวมเล่มภายหลัง นอกจากนั้นความเด่นของ *Letters from a Self-made Merchant to His Son* ยังอยู่ที่คำสอนเรื่องการดำเนินชีวิต และลีลาภาษามากกว่าการสร้างโครงเรื่องที่ซับซ้อนหรือเนื้อเรื่องที่ชวนติดตาม ดังนั้นถึงแม้ผู้อ่านจะพลาดจดหมาย

^{๒๔} สรุปลงความจาก ฉันทนา ไชยชิต, *วรรณคดีอเมริกัน* ศตวรรษที่สิบเก้าระยะปลายถึงศตวรรษที่สิบสองระยะต้น ประวัติและวิเคราะห์(ภาคที่หก-บทที่หนึ่ง), (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๑ - ๑๐.

บางฉบับไปบ้าง ก็ยังอ่านเรื่องราวตอนอื่นๆ ได้โดยไม่เสียรส ลักษณะอันยืดหยุ่นเช่นนี้จึงเหมาะสมอย่างยิ่งที่จะนำมาเผยแพร่ในนิตยสาร

ความคล้ายคลึงกันในประวัติชีวิตของ ลอริเมอร์ และ น.ม.ส. ก็อาจจะเป็นเหตุผลอีกประการหนึ่งที่ทำให้ น.ม.ส. มีความ “ติดใจ” วรรณกรรมเรื่องนี้ จากการศึกษาชีวประวัติของ ลอริเมอร์ และ น.ม.ส. พบว่ามีความคล้ายคลึงกันในหลายแง่มุม ลอริเมอร์ และ น.ม.ส. เป็นคนร่วมสมัยเพราะเกิดและตายในเวลาใกล้เคียงกัน ลอริเมอร์เกิดเมื่อ ค.ศ. ๑๘๖๘ น.ม.ส. เกิดเมื่อ ค.ศ. ๑๘๗๖ (พ.ศ. ๒๔๑๙) ลอริเมอร์เสียชีวิตเมื่อ ค.ศ. ๑๙๓๗ อายุ ๖๙ ปี น.ม.ส. สิ้นพระชนม์ ค.ศ. ๑๙๔๕ (พ.ศ. ๒๔๘๘) อายุ ๖๙ ปีเท่ากัน ด้านการศึกษา ทั้งคู่เป็นผู้ที่มีการศึกษาดี ได้เรียนหนังสือถึงระดับมหาวิทยาลัย และเป็นมหาวิทยาลัยชั้นนำของโลกตะวันตกด้วย โดย ลอริเมอร์เรียนที่มหาวิทยาลัยเยล (Yale University) ประเทศสหรัฐอเมริกา ส่วน น.ม.ส. เรียนที่มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ (Cambridge University) ประเทศอังกฤษ ทั้งคู่ต้องจากบ้านเกิดไปเรียนเหมือนกันและออกจากโรงเรียนก่อนจะจบการศึกษาเหมือนกันด้วยเหตุผลเดียวกันคือออกมาทำงาน เมื่อทำงานต่างก็ทำงานที่เกี่ยวข้องกับด้านการพาณิชย์และเศรษฐศาสตร์ กล่าวคือลอริเมอร์ทำงานในบริษัทบรรจุน้ำมันสัตว์ และเป็นพ่อค้าปลีกร ส่วน น.ม.ส. รับราชการในกระทรวงการคลัง เมื่อเป็นนักเขียนและนักหนังสือพิมพ์ ก็เป็นบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ที่ประสบความสำเร็จ ผลงานที่เขียนก็ได้รับความนิยมจากผู้อ่านในภาษาของตนเป็นอย่างมาก จากความคล้ายคลึงกันในชีวประวัติของ ลอริเมอร์ และ น.ม.ส. นี้ น่าจะทำให้ทั้งคู่มีความคิดความอ่าน มุมมอง โลกทัศน์ที่คล้ายคลึงกันด้วย น.ม.ส. จึงมีความคิดคล้ายตามลอริเมอร์ในหลายๆ เรื่อง และรู้สึกสนใจที่จะนำวรรณกรรมของลอริเมอร์มาถ่ายทอดเป็นภาษาไทย

จากการศึกษาวรรณกรรมไทยที่มีที่มาจากต่างประเทศก่อน **จดหมายจางวางหรั** เห็นได้ชัดเจนว่าปรากฏการณ์ที่กวีไทยถ่ายทอดเอาเรื่องราวจากวรรณกรรมของชาติอื่นมาเป็นวรรณกรรมไทย ได้กระทำสืบเนื่องกันมานานแล้วตั้งแต่ยุคแรกๆ ที่ไทยเราพบหลักฐานวรรณคดีลายลักษณ์ การที่ น.ม.ส. ถ่ายทอดเรื่อง **Letters from a Self-made Merchant to His Son** มาเป็น **จดหมายจางวางหรั** อาจกล่าวได้ว่าเป็นการสืบทอดขนบของกวีไทยแต่โบราณมาที่นิยมนำเนื้อเรื่องของวรรณกรรมมาจากเรื่องต่างชาติ ส่วนการเลือกวรรณกรรมตะวันตกมาเผยแพร่ก็นับเป็นการดำเนินตามแนวโน้มความนิยมของยุคสมัยที่กำลังปรับเปลี่ยนประเทศไปตามแบบตะวันตกในกรณีของ **จดหมายจางวางหรั** สิ่งที่จัดได้ว่าเป็นพัฒนาการอันสำคัญต่อวงวรรณกรรมไทยในด้านที่มาของเรื่องก็คือ เมื่อเราสามารถค้นหาที่มาที่แท้จริงถูกต้องของ **จดหมายจางวางหรั** ได้ เราจะพบว่า **จดหมายจางวางหรั** เป็นนวนิยายเรื่องแรกที่มาจากวรรณคดีอเมริกัน

บทที่ ๓

รูปแบบของจดหมายจางวางหรั

ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ กล่าวไว้ใน*วิเคราะห์วรรณคดีไทย*ว่า

“การพิจารณาศิลปกรรมทุกประเภท ต้องอาศัยรูปแบบเป็นหลักในการพิจารณา ถึงแม้สิ่งของทั่วไป เราต้องพิจารณาคคุณค่าของสิ่งเหล่านั้นโดยยึดรูปแบบเป็นหลัก ยกตัวอย่างเราจะพิจารณาคคุณค่าของจักรยาน เราเริ่มด้วยภารกิจของจักรยาน เราจะซื้อหรือจะใช้จักรยานทำอะไร เราไม่ต้องการเดินด้วยเท้า เราต้องการไปได้เร็วกว่าเดินเท้า จักรยานมีพันธกิจแก่เราคือต้องให้ความสะดวกในการไปมาแก่เรา จักรยานมีรูปแบบอย่างไร จักรยานมี ๒ ล้อ มีที่นั่งสำหรับคน ๆ เดียว การให้คนมากกว่าคนเดียวนั่งบนจักรยานเป็นการเพิ่มภารกิจและพันธกิจให้จักรยาน อย่างไรก็ตามเราจะกล่าวว่าจักรยานยี่ห้อหนึ่งยี่ห้อนี้ดีหรือไม่ดีโดยใช้หลักว่าจักรยานนั้นยอมมีเพียงสองล้อแล้วเราต้องพิจารณามือ(หรือมาลัย) พิจารณายาง พิจารณาโลหะที่ใช้ในการประกอบตัวรถ และสิ่งอื่นอันเป็นไปตามรูปแบบของจักรยาน เราจะพิจารณาจักรยานโดยรูปแบบของรถยนต์หาได้ไม่ฉันใด การพิจารณาศิลปกรรมก็ฉันนั้น เมื่อเราจะพิจารณาวรรณคดี เราต้องดูว่า วรรณคดีเรื่องหนึ่งหรือบทหนึ่ง หรือชิ้นหนึ่ง เข้าในรูปแบบอันใด”^๑

จากคำกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่าการพิจารณารูปแบบ มีความสำคัญต่อการวิเคราะห์คุณค่าของวรรณกรรม ดังนั้นบทนี้จึงว่าด้วยการพิจารณา “รูปแบบ” ของ**จดหมายจางวางหรั** เพราะเมื่อเราสามารถชี้ชัดได้ว่ารูปแบบของ**จดหมายจางวางหรั**เป็นแบบใด ก็จะเป็นกรอบและแนวทางให้กับเราในการพิจารณาวิเคราะห์องค์ประกอบต่างๆ ตามรูปแบบนั้น ซึ่งจะนำไปสู่การประเมินคุณค่าของวรรณกรรมเรื่องนี้ได้อย่างถูกต้องต่อไป นอกเหนือไปจากนี้ข้อสรุปที่ได้จากการศึกษารูปแบบของ**จดหมายจางวางหรั**จะเป็นเครื่องแสดงให้เห็นความสำคัญของ**จดหมายจางวางหรั**ในพัฒนาการวรรณกรรมได้เป็นอย่างดี

^๑ บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, *วิเคราะห์วรรณคดีไทย*, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๒), หน้า ๕.

ในบทนี้จะแบ่งเป็น ๒ หัวข้อ ดังต่อไปนี้

๓.๑ วรรณกรรมรูปแบบจดหมายของไทยก่อนจดหมายจางวางหรั

๓.๒ รูปแบบของจดหมายจางวางหรั

๓.๑ วรรณกรรมรูปแบบจดหมายของไทยก่อนจดหมายจางวางหรั

การเขียนจดหมายในประเทศไทยมีขึ้นเมื่อใดเป็นเรื่องยากที่จะสืบค้นหาหลักฐาน แต่ก็สันนิษฐานว่าน่าจะมีมานานแล้ว เพราะการเขียนจดหมายเป็นธรรมชาติของมนุษย์ที่พยายามหาวิธีติดต่อสื่อสารถึงกันเมื่ออยู่ห่างไกลกัน จากการศึกษพบว่า จดหมายที่คนไทยเขียนถึงกัน มีทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง จดหมายที่เป็นร้อยกรองมีรูปแบบในการแต่งเป็นกลอนเพลงยาว ซึ่งเป็นลักษณะคำประพันธ์ที่มีรูปแบบเหมือนกลอนแปด แต่ขึ้นต้นด้วยวรรครับและลงท้ายด้วยคำว่า “เอ๋ย” กลอนเพลงยาวมักจะถูกนำมาแต่งเป็นจดหมายสื่อรัก เช่น **กลอนเพลงยาวพระนิพนธ์ในเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ กลอนเพลงยาวเจ้าฟ้าจิด กลอนเพลงยาวยายจันอุษา** เป็นต้น แต่ก็มีเพลงยาวอีกหลายๆ เรื่องที่ไม่ได้เป็นเรื่องของความรัก เช่น **เพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา**(ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง) **เพลงยาวถวายโอวาท** ของสุนทรภู่ **เพลงยาวเจ้าพระ** ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ กรมพระปรมานุชิตชิโนรส นายนาถ และเจ้านายอีก ๒ พระองค์ซึ่งไม่ปรากฏนาม เป็นต้น ส่วนจดหมายที่เป็นร้อยแก้วจะมีรูปแบบเหมือนจดหมายที่ปรากฏในปัจจุบัน กล่าวคือ มีองค์ประกอบสำคัญที่บ่งบอกว่าเป็นจดหมายได้แก่ สถานที่เขียนจดหมาย วันที่เขียนจดหมาย คำขึ้นต้น เนื้อความ และชื่อผู้เขียน

การเขียนจดหมายโดยใช้รูปแบบของจดหมายที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบันนี้น่าจะมีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์จดหมายเหตุจีนครั้งราชวงศ์หงวนระบุว่าไทยได้ส่งราชทูตไปประเทศจีนเริ่มแต่รัชสมัยของพ่อขุนรามคำแหงใน พ.ศ. ๑๘๓๗ เป็นต้นมา และได้ส่งไปอีกในรัชกาลของพระองค์เมื่อ พ.ศ. ๑๘๓๘ พ.ศ. ๑๘๔๐ และ พ.ศ. ๑๘๔๑^๒ ในการส่งราชทูตไปเจริญสัมพันธไมตรีกับประเทศจีนนั้น เมื่อพ่อขุนรามคำแหงไม่ได้เดินทางไปเอง ก็น่าจะได้มีการส่งพระราชสาส์นถึงพระเจ้ากรุงจีนฝากคณะราชทูตไปด้วย อย่างไรก็ตามใน พ.ศ. ๑๘๔๒ มีหลักฐานว่าไทยได้มีการติดต่อทางการทูตกับจีนอีกครั้งโดยกษัตริย์กรุงสุโขทัยที่ครองราชย์สืบต่อจากพ่อขุนรามคำแหงซึ่งน่าจะเป็นพระราชโอรสของพ่อขุนรามคำแหงด้วย ได้มีพระราชสาส์น

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, **สัมพันธภาพไทย-จีน** (กรุงเทพฯ : กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๒๑), หน้า ๒.

ขอพระราชทานอานม้า บังเหียนม้า ม้าขาว และเสื้อดำยกรองทองจากพระเจ้ากรุงจีน ในวาระที่พระองค์ขึ้นครองราชย์ ดังที่จดหมายเหตุของจีนบันทึกไว้ว่า

“เจ้าแห่งอาณาจักรเสียน” (มีพระราชสาส์นกราบทูลว่า) เมื่อพระราชบิดาขึ้นครองราชย์ (จักรพรรดิ) พระราชทาน อานม้า บังเหียนม้า ม้าขาว และเสื้อดำยกรองทอง จึงขอพระราชทาน (สิ่งของดังกล่าว) เช่นเดียวกัน แต่จักรพรรดิทรงถือตามคำกราบบังคมทูลของอัครมหาเสนาบดี หวั่นเจอะที่ถ้าทรงประทานม้าแก่เสียนซึ่งเป็นอาณาจักรเล็กแล้วเกรงว่าชินตู^๕ ซึ่งเป็นอาณาจักรเพื่อนบ้าน (ของเสียน) จะวิพากษ์วิจารณ์ราชสำนักกลับหลัง (จักรพรรดิ) จึงพระราชทาน แต่เพียงเสื้อดำยกรองทอง ไม่พระราชทานม้า”^๕

ข้อความนี้เป็นเครื่องยืนยันว่าการเขียนจดหมายนั้นมีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยแล้ว แต่ไม่มีหลักฐานปรากฏ หลักฐานลายลักษณ์อักษรที่เป็นตัววรรณกรรมรูปแบบจดหมายเริ่มปรากฏให้เห็นในสมัยอยุธยา

ใน **ประชุมจดหมายเหตุสมัยอยุธยา ภาค ๑** ซึ่งจัดพิมพ์โดยคณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และโบราณคดี สำนักนายกรัฐมนตรี ปรากฏว่าจดหมายภาษาไทยที่เก่าแก่ที่สุดเท่าที่มีหลักฐานปรากฏ คือ **หนังสือออกจ่อมเมืองศรีราชโกษา กรมการเมืองตะนาวศรี** ลงวันที่ วันจันทร์ แรมเก้าค่ำ เดือนอ้าย ปีระกา ตรีนศก (จ.ศ. ๙๒๓ หรือ พ.ศ. ๒๑๖๔) เป็นจดหมายจากพระจ่อมเมืองศรีราชโกษา ออกหลวงจินดาราชยกกระบัตร์ถึง กษัตริย์เดนมาร์ก^๖ แจ้งให้ทราบว่ามีความยินดีอนุญาตให้พ่อค้าเดนมาร์คเข้ามาค้าขายยังเมืองตะนาวศรีได้ จดหมายที่เขียนขึ้นในสมัยอยุธยาอีก ๓ ฉบับ คือ **หนังสือออกญาไชยาเมืองตะนาวศรี** ลงวันที่ วันศุกร์ แรม ๑๓ ค่ำ เดือนอ้าย ปีระกาตรีนศก (จ.ศ.๙๒๓ หรือ พ.ศ.๒๑๖๔) เป็นจดหมายจากออกญาไชยาธิบดีเมืองตะนาวศรีถึงกษัตริย์แห่งเดนมาร์กมีใจความเกี่ยวกับการเจริญสัมพันธไมตรีทางการค้าของทั้ง ๒ เมือง และ**หนังสือออกพระวิสุตรสุนทร** (๒ ฉบับ) ฉบับแรกลงวันที่ วันพุธ แรม ๒ ค่ำ เดือน ๘ ปีเถาะ นพศก ศักราช ๒๒๓๑ เป็นจดหมายการทูตจาก

^๓ อาณาจักรสุโขทัย

^๔ อินเดี

^๕ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, **สัมพันธภาพไทย-จีน** (กรุงเทพฯ : กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๒๑), หน้า ๔.

^๖ ในตัวจดหมายใช้คำว่า “เรฎีดีลมาศ” ซึ่งพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิปพงศ์ประพันธ์ทรงสันนิษฐานว่าคำนี้เป็นการพยายามถ่ายเสียงจากคำว่า Rei de Dinamarca ซึ่งเป็นภาษาโปรตุเกสอันเป็นภาษาฝรั่งที่ใช้ในสมัยนั้น แปลว่า พระมหากษัตริย์แห่งเดนมาร์ก ในเอกสารโบราณบางฉบับเขียนว่า (เรฎู) ดีลรามาศ หรือ เรอธดีลมาศ ก็มี

ออกพระวิสุทสุนทรราชทูต ออกหลวงกัลยาราชไมตรีอุปทูต ออกขุนศรีวิสารวาจาตรีทูต ถึง เมอสิเออร์ เดอ เซนเนอเลย์^๗ อัครมหาเสนาบดีแห่งฝรั่งเศส ฉบับที่ ๒ ลงวันที่เดียวกัน มีใจความ ทหารทูตคล้ายคลึงกันแต่ส่งถึงเมอสิเออร์ เดอ ลันยี^๘ ผู้อำนวยการบริษัทอีสต์อินเดียฝรั่งเศส

จะเห็นได้ว่าจดหมายในสมัยอยุธยาเท่าที่มีหลักฐานปรากฏนี้เป็นจดหมาย ราชอาณาจักร ซึ่งคงจะไม่ได้มีเพียงจดหมาย ๔ ฉบับที่ออกนามมานี้เท่านั้น เพราะตามประวัติศาสตร์ สมัยอยุธยา สัมพันธภาพระหว่างประเทศจีนกับประเทศไทยเป็นไปอย่างราบรื่น มีชาวจีนเข้ามา ติดต่อค้าขายในประเทศไทยมากขึ้นและปรากฏว่ามีชาวจีนได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในกรุงศรีอยุธยาเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ประเทศไทยเองก็ส่งสินค้าไปขายยังประเทศจีนมากขึ้นด้วย การทำมาค้าขาย กับเมืองจีนนั้นนับว่าไทยได้ผลประโยชน์อย่างมาก แต่ในการติดต่อค้าขายกับประเทศจีนนั้น จีน ได้ตั้งประเด็นไว้ว่าชาวต่างประเทศที่จะนำสินค้าไปขายยังประเทศจีน จะต้องจัดเครื่องราชบรรณาการไปถวายพระเจ้ากรุงจีนและจะต้องมีพระราชสาส์นของพระมหากษัตริย์ที่ครองประเทศ นั้นๆ ไปถวายพระเจ้ากรุงจีนด้วย พระเจ้ากรุงจีนจึงจะยอมให้ไปมาค้าขายได้โดยสะดวกและ ราษฎรก็จะทำการซื้อขายกับเรือสินค้าต่างประเทศได้โดยไม่ผิดกฎหมาย^๙ แสดงให้เห็นว่าต้องมี จดหมายอีกเป็นจำนวนมาก แต่ไม่ปรากฏหลักฐานตกมาถึงปัจจุบัน ในคำนำของหนังสือ **สัมพันธภาพไทย-จีน** ซึ่งกองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร พิมพ์เผยแพร่ตามโครงการ จัดพิมพ์เอกสารซึ่งเก็บรักษาไว้ในหอจดหมายเหตุแห่งชาตินั้นระบุว่า “กรมศิลปากรได้เลือกเรื่อง สัมพันธภาพระหว่างประเทศไทย-จีนมาพิมพ์ก่อน ก็เพราะเหตุว่าประเทศไทยกับประเทศจีนได้มี ความสัมพันธ์กันมาช้านาน พระมหากษัตริย์ทั้งสองประเทศได้มีพระราชสาส์นติดต่อกันตั้งแต่สมัย สุโขทัยเป็นต้นมา แต่น่าเสียดายที่พระราชสาส์นของพระมหากษัตริย์ในสมัยสุโขทัยและอยุธยานั้น ไม่มีเก็บรักษาไว้ในหอจดหมายเหตุแห่งชาติ”^{๑๐} พระราชสาส์นเท่าที่มีปรากฏอยู่ในหอจดหมายเหตุ แห่งชาติได้ถูกรวบรวมนำมาตีพิมพ์อยู่ในหนังสือ**สัมพันธภาพไทย-จีน** ได้แก่ ร่างพระราชสาส์น คำหับไปเมืองจีนครั้งกรุงธนบุรี รัชกาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จ.ศ. ๑๑๔๓ พ.ศ. ๒๓๒๔ พระราชสาส์นกรุงจีนมีมาในรัชกาลที่ ๑ จำนวน ๙ ฉบับ พระราชสาส์นไปเมืองจีนครั้งรัชกาลที่ ๑ จำนวน ๗ ฉบับ พระราชสาส์นกรุงจีนมีมาในรัชกาลที่ ๒ จำนวน ๑๐ ฉบับ พระราชสาส์นไปเมือง จีนครั้งรัชกาลที่ ๒ จำนวน ๘ ฉบับ พระราชสาส์นกรุงจีนมีมาในรัชกาลที่ ๓ จำนวน ๒๐ ฉบับ

^๗ ในตัวจดหมายใช้คำว่า “มุสุสิงแพร์”

^๘ ในตัวจดหมายใช้คำว่า “มุสุลาฮี”

^๙ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (พรหมเมธี) อธิบดีกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, “อธิบายเบื้องต้นจดหมายเหตุจีนว่าด้วยกรุงสยามแต่โบราณ” **ประชุมพงศาวดารฉบับหอสมุดแห่งชาติ เล่ม ๒** (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, ๒๕๐๗), หน้า ๓๔๙.

^{๑๐} กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, **สัมพันธภาพไทย-จีน**, หน้า ๑.

พระราชสาส์นไปเมืองจีนครั้งรัชกาลที่ ๓ จำนวน ๖ ฉบับ พระราชสาส์นกรุงจีน มีมาในรัชกาลที่ ๔ จำนวน ๗ ฉบับ ศุภอักษรลีปุตาทังถึงเจ้าพระยาพระคลัง ๑ ฉบับ ศุภอักษรจงตกหมู้อี้เจ้าเมืองกวางตุ้ง ถึงเจ้าพระยาพระคลัง ๒ ฉบับ พระราชสาส์นไปเมืองจีนครั้งรัชกาลที่ ๔ จำนวน ๒ ฉบับ^{๑๑}

ในสมัยรัตนโกสินทร์สามารถหาหลักฐานเกี่ยวกับจดหมายได้ไม่มากนัก สืบเนื่องมาจากความใกล้เคียงของยุคสมัยประการหนึ่ง และจากการที่ได้มีผู้นำจดหมายมาตีพิมพ์เผยแพร่อีกเป็นจำนวนมากอีกประการหนึ่ง เช่น **จดหมายหลวงอุดมสมบัติ** เป็นจดหมายที่หลวงอุดมสมบัติ เขียนถึงพระยาศรีพิพัฒน์ (ทัต) เพื่อเล่าถึงเหตุการณ์บ้านเมือง พระกระแสรับสั่ง และบอกข่าวราชการ จดหมายเหล่านี้เขียนขึ้นในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว **พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว** เป็นพระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่มีถึงบุคคลต่างๆ ตั้งแต่ก่อนเถลิงถวัลย์ราชสมบัติ มาจนถึงขณะบริหารราชการแผ่นดิน มีทั้งพระราชหัตถเลขาส่วนพระองค์ และพระราชหัตถเลขาเกี่ยวกับงานราชการ มีทั้งพระราชหัตถเลขาที่เป็นภาษาไทยและพระราชหัตถเลขาที่เป็นภาษาต่างประเทศ เป็นต้น

ในสมัยรัชกาลที่ ๕ เริ่มมีการส่งเจ้านายและข้าราชการไปศึกษาต่างประเทศ เมื่อนักเรียนหลวงรุ่นที่หนึ่งและสองประสบความสำเร็จในการศึกษา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงส่งพระโอรสออกไปบ้าง และพระองค์ทรงมีพระราชหัตถเลขาพระราชทาน พระราชโอรสที่ทรงศึกษาอยู่ต่างประเทศเป็นจำนวนมาก เช่น พระราชหัตถเลขาพระราชทานแก่พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้ากิติยากรวรลักษณ์ พระเจ้าลูกยาเธอพระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์ พระเจ้าลูกยาเธอพระองค์เจ้าประวิตรวิมลโนดม และพระเจ้าลูกยาเธอพระองค์เจ้าจิรประวิตรเดช พระราชหัตถเลขาชุดนี้เป็นพระบรมราโชวาทเกี่ยวกับการปฏิบัติตนให้เหมาะสมทั้งในด้านการศึกษาเล่าเรียน การวางตัว และการใช้จ่ายเงิน กล่าวง่ายๆ คือ เป็นจดหมายของพ่อซึ่งเขียนไปสอนลูกที่เรียนอยู่เมืองนอก

จดหมายที่กล่าวถึงมาทั้งหมดนี้เป็นจดหมายจริงที่ได้รับการพิมพ์เผยแพร่แล้ว ก่อน พ.ศ. ๒๔๓๖ ไม่ปรากฏว่ามีงานเขียนใดเลยที่นำจดหมายมาแต่งเป็นบันเทิงคดี รูป ๒ แบบ บ จดหมายถูกนำมาใช้ในการประพันธ์บันเทิงคดีร้อยแก้วครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๖ ปรากฏในเรื่อง **กระโดดครั้งท้าย** ในหนังสือ **ชิรญาณวิเศษ** ฉบับเดือนพฤศจิกายนความยาว ๗ หน้าครึ่ง ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง สุมาลี วีระวงศ์ สันนิษฐานว่าเป็นผลงานของกรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์ และ

^{๑๑} สรุปลงความจาก กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เรื่องเดียวกัน.

คาดว่ามาจากเรื่องของฝรั่ง เพราะมีสำนวนพรรณนาเป็นฝรั่งมาก รูปประโยคเห็นได้ชัดว่าแปลมาจากการใช้ถ้อยคำที่คิดขึ้นใหม่ๆ ไม่ใช่สำนวนไทยอย่างเก่า แก่นเรื่องเป็นเรื่อง **กระโดดครึ่งท้าย** คือเรื่องของการสละชีวิตเพื่อเห็นแก่ความรัก เริ่มเรื่องด้วยความตายของเสมียนขุนนางตัวเอก แล้วคลี่คลายเรื่องด้วยจดหมายโต้ตอบ ๔ ฉบับ จากนายบันและลำเจียก ลงท้ายเป็นจดหมายที่ไม่ได้ส่งของเสมียนขุนนางถึงนายบันผู้เป็นลุง ซึ่งเป็นบทสรุปเรื่องในตัว^{๑๒} เป็นที่น่าสังเกตว่า เมื่อปรากฏการใช้รูปแบบจดหมายในการประพันธ์บันเทิงคดีร้อยแก้วครั้งแรกนี้ ตัวเรื่อง **กระโดดครึ่งท้าย** ถูกสันนิษฐานว่าน่าจะมีที่มาจากเรื่องของฝรั่ง ประกอบกับก่อนหน้านี้ตามพัฒนาการวรรณกรรมไทยไม่เคยปรากฏบันเทิงคดีที่ใช้รูปแบบจดหมายมาก่อน ผู้วิจัยจึงสันนิษฐานว่าการใช้รูปแบบจดหมายในการประพันธ์บันเทิงคดีร้อยแก้วของไทยนั้นก็น่าจะเป็นการรับอิทธิพลมาจากวรรณกรรมตะวันตกโดยตรง อย่างไรก็ดี หลังจากนั้นอีก ๒ ปี คือในปี พ.ศ. ๒๔๓๘ ปรากฏการใช้รูปแบบจดหมายในบันเทิงคดีอีก ๓ เรื่อง ได้แก่ **แม่สื่อกระตาด** ของขุนบัญญัติวรราช (รัตน) ตีพิมพ์ลงในหนังสือ **ชิรญาณวิเศษ** ฉบับเดือนมิถุนายน ความยาว ๒๔ หน้า เรื่องสั้นเรื่องนี้เสนอเรื่องราวเกี่ยวกับการใช้อุบายให้ได้หญิงมามาเป็นภรรยาซึ่งผู้แต่งอ้างว่าได้เค้าเรื่องมาจากหนังสือพิมพ์ในเมืองอังกฤษ เริ่มต้นด้วยการให้แม่ทองอยู่ซึ่งเป็นตัวละครเอกเป็นผู้เล่าเรื่อง แล้วสอดแทรกจดหมายเข้ามาเป็นตัวเดินเรื่อง สลับกับบทบรรยายสั้นๆ ในตอนท้ายผู้แต่งแทรกเข้ามาสรุปเรื่องและจบลงด้วยบทสนทนาระหว่างตัวละครเอกทั้งสอง คือ แม่ทองอยู่และคุณหลวงยกกระบัตร์ (ซึ่งรูปคล้ายบทละคร) เป็นการคลี่คลายปมเรื่อง^{๑๓} **เนื้อคู่หนึ่งคู่**ของผู้แต่งคนเดิม คือ ขุนบัญญัติวรราช (รัตน) ตีพิมพ์ลงในหนังสือ **ชิรญาณ** ฉบับเดือนมีนาคม ความยาว ๒๒ หน้า เสนอเรื่องราวของสามีภรรยาที่รู้จักกันเมื่อตอนหนุ่มสาว แต่มาได้แต่งงานกันเมื่อตอนแก่ดำเนินเรื่องโดยให้ตัวละครเอกฝ่ายชาย คือ นายเมฆ เป็นผู้เล่าเรื่อง มีการแทรกจดหมายเข้ามาเป็นตัวผูกเรื่องแสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวละคร ในตอนท้ายผู้เล่าเรื่อง คือ นายเมฆ เป็นผู้สรุปเรื่องเอง แสดงเจตนาว่าต้องการใช้เป็นเรื่องสอนใจ^{๑๔} เรื่องสั้นเรื่องสุดท้ายที่มีการแทรกจดหมายไว้ในเรื่อง คือ **สอนขุมทรัพย์ของคนตระหนี่** ของเจ้าหมื่นศรีสรรักษ์ (เพ่ง) ตีพิมพ์ในหนังสือ **ชิรญาณ** เดือนพฤษภาคม ความยาว ๑๐ หน้าครึ่ง เนื้อเรื่อง คือ การหาขุมทรัพย์ตามจดหมายลายแทง ผู้แต่งเบิกเรื่องเพียงประโยคเดียว แล้วให้นายสินเป็นผู้เล่าโดยใช้สรรพนามบุรุษที่ ๑ โดยตลอด บทสนทนากับบทบรรยายอยู่รวมกัน ใช้จดหมาย (พินัยกรรมในลักษณะลายแทง) เป็นตัว

^{๑๒} สุมาลี วีระวงศ์, **ร้อยแก้วแนวใหม่ของไทย** (กรุงเทพฯ : สยามภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทย, ๒๕๓๐), หน้า ๔๑.

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๔.

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๕.

ผูกปม ตอนทำนายสินเป็นผู้สรุปเรื่องเอง เรื่องนี้สันนิษฐานว่าอาจได้รับอิทธิพลจากฝรั่งเพราะกล่าวถึงฤดูหนาวที่กำลังหนาวจัดต้องก่อไฟผิงผ้ายาม^{๑๕}

ที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าการใช้จดหมายในบันทึกคดีเหล่านี้ เป็นการใช้จดหมายประกอบเพียงเพื่อช่วยในการดำเนินเรื่องบางตอนเท่านั้น ไม่มีเรื่องใดเลยที่ใช้จดหมายเป็นหลักของเรื่องหรือมีเนื้อหาทั้งหมดอยู่ในรูปแบบของจดหมาย

๓.๒ จดหมายจางวางหรั้า : นวนิยายรูปแบบจดหมายเรื่องแรกของไทย

เมื่อ น.ม.ส.นำ Letters from a Self-made Merchant to His Son ของ จอร์จ ฮอเวซ ลอริเมอร์ มาถ่ายทอดเป็นจดหมายจางวางหรั้า นั้น น.ม.ส.ยังคงรักษาการใช้รูปแบบจดหมายในการนำเสนอเรื่องราวเอาไว้ โดยที่จดหมายจางวางหรั้ามีส่วนประกอบต่างๆ ของจดหมายตรงตามจดหมายในเรื่อง Letters from a Self-made Merchant to His Son ที่เป็นต้นฉบับ คือ มีหมายเลขบอกลำดับของจดหมายแต่ละฉบับ มีความน่าก่อนที่จะเริ่มจดหมายมีส่วนที่เป็นหัวจดหมายอันประกอบด้วย สถานที่เขียน วันที่ คำขึ้นต้น มีเนื้อความ คำลงท้าย และจบลงด้วยลงนามผู้เขียนจดหมาย ดังนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^{๑๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๖.

Letters from a Self-made Merchant to His Son

Letter No.1

From John Graham, at the Union Stock Yards in Chicago,
to his son, Pierrepont, at Harvard University, Cambridge, Mass.

Mr. Pierrepont has just been settled by his mother as a member,
in good and regular standing, of the freshman class.

Chicago, October 1, 189-

Dear Pierrepont : Your Ma got back safe this morning.....

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Your affectionate father,

John Graham.

ในส่วนของคำขึ้นต้นและคำลงท้ายจะใช้ว่า “ถึงเจ้าสนธิ์ผู้บุตร” และ “(ลงนาม) จางวางหรั่ง” เป็นแบบเดียวกันไปตลอดทุกฉบับ เหมือนกับใน *Letters from a Self-made Merchant to His Son* ที่ใช้คำขึ้นต้นว่า “Dear Pierrepont” และลงนามว่า “John Graham” ตลอดทุกฉบับ ในส่วนของวันที่เขียนจดหมายนั้นแม้ว่าจะไม่ตรงกันกับใน *Letters from a Self-made Merchant to His Son* เช่น จดหมายฉบับที่ ๑ ของ *Letters from a Self-made Merchant to His Son* ลงวันที่ว่า October 1, 189 - ในจดหมายจางวางหรั่ง เป็นวันที่ ๑๔ พฤศจิกายน จดหมายฉบับที่ ๒ ของ *Letters from a Self-made Merchant to His Son* ลงวันที่ว่า May 4, 189 - แต่ในจดหมายจางวางหรั่ง เป็นวันที่ ๕ พฤษภาคม เป็นต้น แต่สังเกตได้ว่ายังคงรักษาการไม่ระบุปีเขียนที่แน่นอนไว้ดั้งเดิม โดยใน ๖ ฉบับแรก จะบอกเฉพาะวันที่กับเดือนไม่ระบุ พ.ศ. และในฉบับที่ ๗ ซึ่งเป็นฉบับสุดท้าย บอกวันที่กับเดือน ส่วน พ.ศ. ใช้ว่า “พ.ศ.” คล้ายกับใน *Letters from a Self-made Merchant to His Son* ที่ใช้ว่า “189 -”

การที่ น.ม.ส. ยังคงรักษารูปแบบจดหมายเอาไว้ทั้งหมดน่าจะเป็นเพราะจดหมายเป็นสิ่งที่เขียนกันมาในสังคมไทยแต่โบราณ ไม่ใช่ของใหม่ โดยเฉพาะในสมัยรัชกาลที่ ๕ มีนักเรียนไปเรียนเมืองนอกเป็นจำนวนมาก แม้แต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเองก็ยังมีพระราชหัตถเลขาพระราชทานไปยังพระราชโอรสที่ไปทรงศึกษาอยู่ต่างประเทศ เพราะฉะนั้นจดหมายที่พ่อเขียนถึงลูกจึงเป็นสิ่งธรรมดาที่มีอยู่แล้วในสังคมไทย การคงรูปแบบไว้นี้จึงเป็นการเพิ่มความสมจริงให้กับตัวเรื่องที่เป็นบันเทิงคดีด้วย

Letters from a Self-made Merchant to His Son นอกจากจะใช้รูปแบบจดหมายในการดำเนินเรื่องแล้ว โดยตัวเรื่องทั้งหมดยังจัดว่ามีรูปแบบเป็นนวนิยายได้อีกด้วยวรรณกรรมเรื่องนี้จึงถือเป็นวรรณกรรมที่ใช้รูปแบบผสม กล่าวคือ เป็นนวนิยายที่ใช้รูปแบบจดหมายเป็นกลวิธีการดำเนินเรื่อง หรืออาจเรียกได้ว่าเป็น “นวนิยายรูปแบบจดหมาย” วงวิชาการตะวันตกมีศัพท์เฉพาะทางวรรณคดีเรียกนวนิยายที่ใช้จดหมายเป็นหลักในการดำเนินเรื่องเช่นนี้ว่า “Epistolary Novel” หมายถึง “A novel in the form of letters”^{๑๖} หรือ “A novel written in the form of a series of letters”^{๑๗} เมื่อจดหมายจางวางหรั่งรับรูปแบบโดยตรงมาจากเรื่อง *Letters from a Self-made Merchant to His Son* ดังที่ได้ยกตัวอย่างให้เห็นแล้วนั้น นอกจากจะทำให้

^{๑๖} J. A. Cuddon, *A dictionary of literary terms and literary theory*, 4th ed. (USA : Blackwell, 1998), p.279.

^{๑๗} Harry Shaw, *Dictionary of literary terms* (USA : McGraw-Hill, 1972), p.140.

จดหมายจางวางหรั้ากลายเป็นบันทึกตีพิมพ์แบบจดหมายตามวรรณกรรมต้นฉบับที่ดัดแปลงมาแล้ว ก็ยังน่าจะทำให้จดหมายจางวางหรั้ากลายเป็นวรรณกรรมที่มีรูปแบบเป็นนวนิยายตามไปด้วย แต่ทว่าปัญหาที่เกิดขึ้นที่ น.ม.ส. ไม่ได้ดัดแปลงจดหมายใน Letters from a Self-made Merchant to His Son หมดทุกฉบับ แต่เลือกเอามาเพียงบางส่วน ที่ตัดทอนไปก็มีเป็นจำนวนมาก ถ้าเทียบเฉพาะจำนวนของจดหมายของวรรณกรรมทั้ง ๒ เรื่อง พบว่าใน Letters from a Self-made Merchant to His Son มีจดหมายทั้งสิ้น ๒๐ ฉบับ แต่จดหมายจางวางหรั้ามีเพียง ๗ ฉบับ จะเห็นได้ว่าจำนวนหายไปกว่าครึ่ง ถ้าเช่นนั้นแล้วเรื่องจดหมายจางวางหรั้าจะยังคงสภาพเป็นนวนิยายอยู่อีกหรือไม่ หรือจะจัดว่าเป็นเรื่องสั้น สิ่งนี้เป็นประเด็นที่ต้องหาข้อสรุป

หากจะเริ่มพิจารณาจากความตั้งใจของผู้ประพันธ์ว่าต้องการจะสร้างผลงานออกมาในรูปแบบใด กรณีของจดหมายจางวางหรั้าคงจะตัดสินได้ยากเพราะเมื่อเริ่มเขียน น.ม.ส. คงไม่ได้คำนึงว่าจะให้เป็นเรื่องสั้นหรือนวนิยาย เมื่อเริ่มเขียนนั้น น.ม.ส. ทำหน้าที่คณะบรรณาธิการทวิปัญญา แทนพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว^{๑๘} ชั่วคราว เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปหัวเมืองฝ่ายเหนือตลอดถึงมณฑลพายัพเป็นเวลา ๖ เดือน^{๑๙} เมื่อ น.ม.ส. มาทำหน้าที่แทนก็ต้องพยายามหาเรื่องมาลงให้เต็ม โดยอาจจะไม่ได้วางจุดหมายแต่แรกว่าจะใช้รูปแบบอะไร จะเห็นว่าจดหมายจางวางหรั้าฉบับที่ ๖ แล้วหยุดไป เพราะ น.ม.ส. เลิกเป็นคณะบรรณาธิการ เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินกลับมา ทวิปัญญาก็กลับมาเป็นสนามของพระองค์ตามเดิม ส่วนที่มีจดหมายฉบับที่ ๗ เกิดขึ้นในภายหลังตีพิมพ์ลงในหนังสือเสนาศึกษานั้นก็เพราะผู้อ่านเรียกร้อง^{๒๐} และก็เป็นเพียงฉบับเดียวเท่านั้น เพราะ น.ม.ส. ไม่ได้เขียนลงประจำในเสนาศึกษา

เมื่อพิจารณาจากความตั้งใจของผู้ประพันธ์ไม่ได้จึงจำเป็นต้องตัดสินจากลักษณะต่างๆ ของเรื่องสั้นและนวนิยายซึ่งมีนักวิชาการทางวรรณกรรมให้คำอธิบายไว้มากมาย ในส่วนของเรื่องสั้นนักวิชาการได้ให้คำจำกัดความไว้ดังนี้

คลาเรนซ์ ฮิวจ์ โฮลแมน (Clarence Hugh Holman) กล่าวว่า เรื่องสั้นเป็นเรื่องเล่าสมมุติในรูปแบบร้อยแก้ว มีความยาวตั้งแต่ความยาวของเรื่องสั้น-สั้น คือ ๕๐๐ คำ ไปจนถึงความยาวของเรื่องสั้นขนาดยาว คือ ๑๒,๐๐๐ - ๑๕,๐๐๐ คำ^{๒๑}

^{๑๘} ในเวลานั้นทรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช มกุฎราชกุมาร

^{๑๙} กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์, "คำนำในคราวพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๘๗", จดหมายจางวางหรั้า, หน้า ๒.

^{๒๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓.

^{๒๑} Clarence Hugh Holman, A Handbook To Literature (New York : Macmillan, 1986.), p.496.

คาร์ล เอช. กราโบ (Carl H. Grabo) กล่าวว่า เรื่องสั้นต้องมีโครงเรื่องง่ายๆ ไม่ซับซ้อน มุ่งเน้นไปที่เวลาและสถานที่แห่งการดำเนินพฤติกรรมของตัวละครหนึ่งหรือสองสามตัว และพยายามนำเสนอสิ่งเหล่านั้นออกมาในวิกฤตการณ์เดียวของช่วงชีวิตของตัวละครเหล่านั้น มากกว่าที่จะนำเสนอในเรื่องการเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาการของตัวละครอันเป็นผลมาจากประสบการณ์หลายๆ ประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาที่ผ่านมา^{๒๒}

กระแสร มาลาภรณ์ กล่าวว่า เรื่องสั้นคือเรื่องบันเทิงคดีหรือเรื่องอ่านเล่นสั้นๆ มีองค์ประกอบที่สำคัญคือแนวคิด โครงเรื่อง ตัวละคร บทสนทนาและฉาก เรื่องสั้นมักมีตัวละครน้อย และมีเหตุการณ์สำคัญเพียงเหตุการณ์เดียว มีความยาวประมาณ ๑,๐๐๐-๑๐,๐๐๐ คำ^{๒๓}

จากนิยามของนักวิชาการดังกล่าว สามารถสรุปลักษณะของเรื่องสั้นได้ว่า เรื่องสั้นเป็นบันเทิงคดีร้อยแก้ว มีความยาวโดยประมาณตั้งแต่ ๕๐๐-๑๕,๐๐๐ คำ มีองค์ประกอบที่สำคัญคือ แนวคิด โครงเรื่อง ตัวละคร บทสนทนา และฉาก องค์ประกอบต่างๆ ของเรื่องสั้นจะไม่ซับซ้อน เรื่องสั้นมักจะมีตัวละครน้อย มีโครงเรื่องง่ายๆ และมีเหตุการณ์สำคัญเพียงเหตุการณ์เดียว

สำหรับนิยามของนวนิยาย มีนักวิชาการให้คำจำกัดความไว้ดังนี้

เจ.เอ. คัดดอน (J.A. Cuddon) กล่าวว่า นวนิยายคือบันเทิงคดีร้อยแก้วขนาดยาว ซึ่งมีความยาวอยู่ระหว่างประมาณ ๖๐,๐๐๐-๗๐,๐๐๐ คำ แต่ไม่เกิน ๒๐๐,๐๐๐ คำ^{๒๔}

สุพรรณวี วราทร กล่าวว่า นวนิยายเป็นศัพท์ใหม่ในภาษาไทยที่คิดขึ้นสำหรับเรียกวรรณกรรมประเภทเรื่องสมมุติหรือบันเทิงคดี (Fiction) ที่เป็นร้อยแก้วแบบพรรณนาโวหาร ซึ่งในภาษาไทยแต่เดิมเรียกว่าเรื่องอ่านเล่นหรือเรื่องประโลมโลก^{๒๕} และได้อ้างคำจำกัดความนวนิยายของ กิลเบิร์ต ไฮเกท (Gilbert Highet) จากหนังสือ *People Place and Books* ว่า นวนิยายหมายถึงเรื่องร้อยแก้วแบบพรรณนาโวหาร หรือเรื่องเล่าที่สมมุติขึ้นซึ่งมีความยาวเกินกว่า ๓๐,๐๐๐ ถึง ๔๐,๐๐๐ คำ^{๒๖}

^{๒๒} Carl H. Grabo, *Collier's Encyclopedia*, XVII (Louis Shores, 1961), pp.274-275.

^{๒๓} กระแสร มาลาภรณ์, *วรรณกรรมไทยปัจจุบัน* (กรุงเทพฯ : ม.ป.ท., ๒๕๑๒), หน้า ๔๗.

^{๒๔} J.A. Cuddon, *A Dictionary of Literary Terms and Literary Theory*, 4th Edition (Massachusetts: Blackwell Publishers, 1998), p.560.

^{๒๕} สุพรรณวี วราทร, *เรื่องเดียวกัน*, หน้า ๑.

^{๒๖} *เรื่องเดียวกัน*, หน้า ๑.

แฮร์รี ชอว์ (Harry Shaw) ให้คำจำกัดความของนวนิยายไว้ใน Dictionary of Literary Terms ว่า นวนิยายคือเรื่องเล่าสมมุติร้อยแก้วขนาดยาว นำเสนอชุดของตัวละคร เหตุการณ์ และฉากที่ถูกจัดเรียงลำดับไว้อย่างมีประสิทธิภาพ มีความยาวตั้งแต่ ๔๐,๐๐๐ คำขึ้นไป^{๒๗}

เปลื้อง ณ นคร กล่าวว่า นวนิยาย คือ เรื่องราวที่มีเหตุการณ์ต่อเนื่องกัน เรื่องเช่นนี้เป็นเรื่องที่สมมุติแต่งขึ้น แต่อาจมีมูลความจริงแฝงอยู่ก็ได้ ความมุ่งหมายของนวนิยายก็เพื่อความเพลิดเพลิน แต่บางทีนักเขียนก็ใช้เป็นเครื่องมือสำหรับเย้ยหยันเสียดแทง (satire) แนะนำสั่งสอน หรือแสดงแนวความคิดทางการเมืองและหลักธรรมต่างๆ หลักการเขียนนวนิยายคล้ายกับเรื่องสั้น แต่เรื่องสั้นนั้นเค้าเรื่องต้องกระชับ มีเหตุการณ์สำคัญอย่างเดียวโดยเฉพาะ และมีความยาวตั้งแต่ ๑,๐๐๐ - ๑๐,๐๐๐ คำ ส่วนนวนิยายมีเหตุการณ์หลายอย่างเกี่ยวพันกัน ตัวละครจะมีก็ตัวก็ได้ ความยาวนั้นตั้งแต่ ๔๐,๐๐๐ คำขึ้นไป^{๒๘} และอธิบายเพิ่มเติมว่า ลักษณะสำคัญ ๔ ประการของนวนิยาย ได้แก่ การผูกเรื่อง (Plot) ตัวละคร (character) ฉาก และการพรรณนา (description) บทเจรจา (dialogue)^{๒๙}

จากนิยามนวนิยายของนักวิชาการข้างต้นสามารถสรุปลักษณะของนวนิยายได้ว่า นวนิยายเป็นบันเทิงคดีร้อยแก้วขนาดยาวที่มีความยาวโดยเฉลี่ยตั้งแต่ ๔๐,๐๐๐ คำขึ้นไป มีองค์ประกอบหลักเหมือนเรื่องสั้นแต่มีจำนวนมากกว่าและซับซ้อนกว่า อย่างไรก็ตามก็ผู้วิจัยเห็นว่า น่าจะต้องเพิ่มเติมลักษณะสำคัญอีกประการหนึ่งเข้าไปด้วย คือ ความขัดแย้งซึ่งเป็นปมปัญหาของเรื่อง (conflict) ซึ่งไม่ปรากฏในคำจำกัดความที่ยกมา

อนึ่ง มีผู้ที่สรุปนิยามของนวนิยายที่ผู้วิจัยเห็นว่าสามารถครอบคลุมลักษณะของนวนิยายทั้งหมดได้ คือ ปวีวัฒน์ คำเจริญ ซึ่งนิยามคำว่านวนิยายไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง **นวนิยายรูปแบบจดหมายของไทยว่า**

^{๒๗} Harry Shaw, Dictionary of Literary Terms (New York : McGraw-Hill, 1972), p.257.

^{๒๘} เปลื้อง ณ นคร, คำบรรยายวิชาการประพันธ์และหนังสือพิมพ์, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๗), หน้า ๗๕ - ๗๖.

^{๒๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๘.

นวนิยายเป็นบันเทิงคดีร้อยแก้วที่มุ่งให้ความบันเทิงเป็นสำคัญ และแต่งขึ้นให้มีลักษณะสมจริงหรือเสมือนเป็นเรื่องจริง มีความยาวตั้งแต่ ๔๐,๐๐๐ คำขึ้นไป มีองค์ประกอบหลัก ได้แก่ ตัวละคร พฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกัน มีความขัดแย้งหรือปมปัญหาเป็นหัวใจสำคัญของเรื่อง ซึ่งแสดงให้เห็นแนวคิดและทัศนะของผู้แต่ง องค์ประกอบทั้งหมดจะนำเสนอผ่านกลวิธีการสร้างโครงเรื่องและการดำเนินเรื่องที่มีรายละเอียดและความซับซ้อนตามที่ผู้แต่งสร้างขึ้น^{๓๐}

นอกจากนี้ปวิวัฒน์ยังได้นิยามคำว่านวนิยายรูปแบบจดหมายไว้ว่า

นวนิยายรูปแบบจดหมาย คือ นวนิยายที่มีเนื้อหาทั้งหมดหรือเกือบทั้งหมดอยู่ในรูปแบบจดหมาย หรือนวนิยายที่ใช้จดหมายเป็นหลักในการดำเนินเรื่องและนำเสนอแนวคิด^{๓๑}

จากนิยามของเรื่องสั้นและนวนิยายตามที่ได้กล่าวมา ถ้าดูจากความยาว **จดหมายจางวางหรั่ง** มีความยาวประมาณ ๒๔,๐๐๐ คำ ซึ่งอยู่กึ่งกลางระหว่างจำนวนคำตามนิยามของเรื่องสั้นและนวนิยาย เพราะฉะนั้นจึงต้องตัดสินด้วยลักษณะขององค์ประกอบทางวรรณกรรม จากนิยามของเรื่องสั้นและนวนิยายจะเห็นได้ว่าบันเทิงคดีทั้งสองประเภทนี้มีลักษณะเฉพาะตัวที่มีความแตกต่างกันอยู่ คือ จำนวนและความซับซ้อนขององค์ประกอบที่นวนิยายจะมีจำนวนมากกว่าและซับซ้อนกว่า จึงทำให้สามารถแยกประเภทบันเทิงคดีทั้งสองออกจากกันได้ เมื่อพิจารณาตามกรอบของนิยามและลักษณะของทั้งเรื่องสั้นและนวนิยายแล้ว ผู้วิจัยเห็นว่า ระหว่างบันเทิงคดีทั้งสองประเภทนี้ **จดหมายจางวางหรั่ง** น่าจะจัดอยู่ในประเภทนวนิยายมากกว่าเรื่องสั้น ทั้งนี้เพราะองค์ประกอบมีจำนวนและรายละเอียดมากเกินกว่าที่จะจัดให้เป็นเรื่องสั้นได้ กล่าวคือในด้านของตัวละคร แม้ในเรื่อง **จดหมายจางวางหรั่ง** จะมีตัวละครหลักอยู่เพียง ๒ ตัว คือ จางวางหรั่ง และนายสนธิ แต่ก็ยังมีตัวละครรอง ปรากฏให้เห็นในเรื่องอีกหลายตัว เช่น แม่ของนายสนธิ สมุห์แสง มิสเตอร์ไวท์ เจ้าสัวแก้ว เจ้าสอน เจ้าจ้อง เจ้าชุ่น นายกลม สาวคนรักของนายสนธิ และนายเขียว สุรานันท์ ซึ่งผู้อ่านสามารถรับรู้ลักษณะนิสัยและพฤติกรรมของตัวละครเหล่านี้ผ่านจดหมายที่จางวางหรั่งเขียนถึงนายสนธิ นอกจากนี้ผู้อ่านยังสามารถมองเห็นความซับซ้อนของตัวละครหลักทั้งสองตัวได้โดยสามารถเรียนรู้นิสัยใจคอและพฤติกรรมในแต่ละช่วงชีวิตของจางวางหรั่งได้จากทั้งส่วนของบทนำเรื่อง และจากเรื่องราวชีวิตของจางวางหรั่งเองที่เล่าให้นายสนธิฟังเป็นอุทาหรณ์ในจดหมายแต่ละฉบับ สำหรับตัวละครนายสนธิผู้อ่านสามารถมองเห็น

^{๓๐} ปวิวัฒน์ คำเจริญ, “นวนิยายรูปแบบจดหมายของไทย” (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๔.

^{๓๑} ปวิวัฒน์ คำเจริญ, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕.

พัฒนาการของตัวละครตัวนี้ได้อย่างชัดเจนตั้งแต่เริ่มไปเรียนที่อังกฤษ จนกระทั่งเรียนจบกลับมาทำงานที่เมืองไทย

เมื่อพิจารณาถึงความขัดแย้งก็พบว่า ในเรื่อง**จดหมายจางวางหรั**ามีความขัดแย้งปรากฏให้เห็นอยู่หลายเรื่อง เมื่อเรื่องหนึ่งยุติลงก็มีอีกเรื่องหนึ่งเกิดขึ้นตามมา ความขัดแย้งเหล่านี้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องทำให้เกิดพฤติกรรมหลายอย่างเกี่ยวเนื่องกันไป จะเห็นได้ว่าจางวางหรัผู้เป็นพ่อกับลูกชายคือนายสนธิ์นั้นมีความคิดเห็นขัดแย้งกันโดยตลอดและนายสนธิ์ก็มีพฤติกรรมที่ชวนให้พ่อดูอยู่เรื่อยๆ ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นนี้เป็นสาเหตุให้จางวางหรัต้องเขียนจดหมายไปอบรมนายสนธิ์อยู่เสมอ เป็นเหตุให้เรื่องดำเนินต่อไปได้

นอกจากนี้**จดหมายจางวางหรั**ยังมีแนวคิดที่ซับซ้อน กล่าวคือ มีแนวคิดหลักเป็นการสอนเรื่องการปรับตัวให้เข้ากับสังคมที่เปลี่ยนแปลงเข้าสู่ยุคแห่งการรับอิทธิพลตะวันตก ซึ่งการสอนเรื่องการปรับตัวนี้ได้สอนในเรื่องต่างๆ ย่อยลงไป ได้แก่ เรื่องการศึกษา การใช้เงิน การทำงาน และการครองเรือน อันถือเป็นแนวคิดสำคัญของจดหมายแต่ละฉบับด้วย

เมื่อพิจารณาองค์ประกอบต่างๆ ของ**จดหมายจางวางหรั**ทั้งตัวละคร ความขัดแย้ง และแนวคิด จะเห็นได้ว่าองค์ประกอบต่างๆ เหล่านี้มีทั้งจำนวนและความซับซ้อนเกินกว่าที่จะเป็นเรื่องสั้น แต่มีลักษณะเข้ากับลักษณะของนวนิยายมากกว่า ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงเห็นว่า**จดหมายจางวางหรั**เป็นบันเทิงคดีประเภทนวนิยาย แม้ว่า**จดหมายจางวางหรั**จะมีความยาวนานน้อยกว่านวนิยายเรื่องอื่นๆ แต่ก็อาจเรียกได้ว่าเป็น “นวนิยายขนาดสั้น” ได้ และอาจกล่าวได้ว่า**จดหมายจางวางหรั**เป็นนวนิยายรูปแบบจดหมาย เพราะมีเนื้อหาทั้งหมดอยู่ในรูปแบบจดหมาย ใช้จดหมายเป็นหลักในการดำเนินเรื่องและนำเสนอแนวคิด และถือได้ว่า**จดหมายจางวางหรั**เป็นนวนิยายรูปแบบจดหมายเรื่องแรกของไทยด้วย เพราะจากการศึกษาพัฒนาการวรรณกรรมรูปแบบจดหมายของไทยก่อน**จดหมายจางวางหรั** ตั้งแต่เริ่มปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับการเขียนจดหมายพบว่างานเขียนรูปแบบจดหมายส่วนใหญ่เป็นจดหมายจริงทั้งหมด เพิ่งปรากฏบันเทิงคดีร้อยแก้วที่ใช้รูปแบบจดหมายเรื่องแรกในสมัยรัชกาลที่ ๕ เรื่องแรก คือ **เรื่องกระโดดครึ่งท้าย** และพบอีก ๓ เรื่อง ได้แก่ **แม่สื่อกระดาด เนื้อคู่หนึ่งคู่** และ**ส่อนขุมทรัพย์ของคนตระหนี่** แต่การใช้จดหมายในบันเทิงคดีทั้ง ๔ เรื่องนี้ เป็นการใช้จดหมายประกอบเพียงเพื่อช่วยในการดำเนินเรื่องบางตอนเท่านั้น ไม่มีเรื่องใดเลยที่ใช้จดหมายเป็นหลักของเรื่องหรือมีเนื้อหาทั้งหมดอยู่ในรูปแบบของจดหมาย **จดหมายจางวางหรั** จึงเป็นบันเทิงคดีร้อยแก้วรูปแบบจดหมายเต็มรูปแบบเรื่องแรกในพัฒนาการวรรณกรรมไทย

การใช้รูปแบบจดหมายเป็นหลักในการดำเนินเรื่องบันเทิงคดีเรื่องแรกใน **จดหมายจางวางหรั้นั้น** น่าจะเป็นกลวิธีที่ประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี เห็นได้จากการที่มีผู้พยายามแต่งเรื่องเลียนแบบเรื่อง**จดหมายจางวางหรั้ออกมาหลายเรื่อง** ดังที่ ไกล่รุ่ง อามระดิษ กล่าวไว้ว่า**จดหมายจางวางหรั** มีอิทธิพลต่อนักประพันธ์ร้อยแก้วแนวขบขันในสมัยต่อมาอย่างมากทั้งในด้านรูปแบบและเนื้อหา ดังจะเห็นได้จากเรื่อง**จดหมายเจ้ากรมเป่า** ของ ส. กาญจนาคพันธ์ **จดหมายพระนมหริ่ม** ของ สาทราชีวะ และ**จดหมายเจ้าแก้ว** ของ ยายขอบ ทั้ง ๓ เรื่องเขียนในรูปแบบของจดหมาย เนื้อความของ ๒ เรื่องแรก เขียนเป็นเชิงผู้ใหญ่ สอนลูกหลานตามแบบ**จดหมายจางวางหรั** ส่วนเรื่องหลัง เนื้อความเป็นเชิงล้อเลียน คือกลับให้เป็นลูกสอนพ่อ^{๓๒} ในสมัยเดียวกับ**จดหมายจางวางหรั**ยังพบว่ามีกรนำรูปแบบจดหมายมาใช้ในบันเทิงคดีอีกหลายเรื่อง มีทั้งที่เป็นเรื่องสั้น เช่น เรื่อง**ผลธรรม** ของ สมุห์หอม ลงพิมพ์ในวารสาร**ไทยเชชม** พ.ศ.๒๔๖๘^{๓๓} เรื่อง**จดหมายของ อ.ก.รุ่งแสง** ของ ร.ปัทมะศิริ ลงพิมพ์ในวารสาร**มหาวิทยาลัย** พ.ศ.๒๔๖๙^{๓๔} เรื่อง**ความพยายาม** ของ อบ ไชยวสุ ลงพิมพ์ใน**เสนาศึกษาและแพทยศาสตร์** พ.ศ.๒๔๗๓^{๓๕} เป็นต้น และที่เป็นนวนิยาย ได้แก่ เรื่อง**หัวใจชายหนุ่ม** พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงพิมพ์ในวารสาร**ดุสิตสมิต** พ.ศ. ๒๔๖๔ หลังจากสมัยของ**จดหมายจางวางหรั**เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันก็พบว่ายังคงมีบันเทิงคดีร้อยแก้วรูปแบบจดหมายเกิดขึ้นอีกเป็นจำนวนมากทั้งเรื่องสั้นและนวนิยาย ในส่วนที่เป็นนวนิยาย เช่น **สงครามชีวิต** ของ ศรีบูรพา **รัตนาวดี** และ **นิกกับพิม** ของ ว. ณ ประมวญมารค **ในฝัน, ทางรัก และ สายสัมพันธ์** ของ โรสลาเรน **จดหมายจากเมืองไทย** ของโบตัน เป็นต้น แสดงให้เห็นว่า**จดหมายจางวางหรั**มีความสำคัญต่อพัฒนาการวรรณกรรมไทยในด้านรูปแบบ เพราะได้ส่งอิทธิพลถึงบันเทิงคดีในสมัยเดียวกัน และมีส่วนทำให้การใช้รูปแบบจดหมายในบันเทิงคดีได้รับความนิยมสืบมาจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนของนวนิยายที่มีการนำรูปแบบจดหมายมาใช้เป็นหลักในการดำเนินเรื่องนั้นมีจำนวนมากจนน่าจะนำมาจัดประเภทเป็นรูปแบบเฉพาะ(genre) เรียกว่า “นวนิยายรูปแบบจดหมาย” ได้^{๓๖}

^{๓๒} ไกล่รุ่ง อามระดิษ, **ร้อยแก้วแนวขบขันของไทยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ ถึงรัชกาลที่ ๗**, หน้า ๑๘.

^{๓๓} สุพรรณณี วราทร, **ประวัติการประพันธ์นวนิยายไทยตั้งแต่สมัยเริ่มแรกจนถึง พ.ศ. ๒๔๗๕**, หน้า ๒๘๑.

^{๓๔} ไกล่รุ่ง อามระดิษ, **ร้อยแก้วแนวขบขันของไทยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ ถึงรัชกาลที่ ๗**, หน้า ๕๑ - ๕๒.

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๙๕ - ๑๙๖.

^{๓๖} ขณะนี้ได้มีผู้ศึกษาเรื่องนี้แล้ว คือ ปวิวัฒน์ คำเจริญ ได้แก่ วิทยานิพนธ์เรื่อง “นวนิยายรูปแบบจดหมายของไทย” (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓)

บทที่ ๔ กลวิธีการแปลและดัดแปลงจดหมายจางวางหรงำ

บทที่แล้วผู้วิจัยได้กล่าวถึงที่มาและรูปแบบของเรื่องจดหมายจางวางหรงำไปแล้ว ในบทนี้จะวิเคราะห์กลวิธีการแปลและดัดแปลงจดหมายจางวางหรงำจากฉบับดั้งเดิม คือ *Letters from a Self-made Merchant to His Son* โดยจะพิจารณาไปตามองค์ประกอบสำคัญของเรื่อง อันได้แก่ โครงเรื่องและเนื้อเรื่อง แนวคิด ตัวละคร ฉาก บทสนทนา และภาษา เพื่อแสดงให้เห็น พระอัจฉริยภาพในการประพันธ์ของกวีผู้ทรงพระนิพนธ์

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยจะขอกล่าวถึงการถ่ายทอดวรรณกรรมที่มีที่มาจากต่างประเทศก่อนจดหมายจางวางหรงำด้วย เพื่อจะให้เห็นว่าจดหมายจางวางหรงำมีลักษณะของการสืบทอดขนบหรือมีพัฒนาการอย่างไร

๔.๑ การถ่ายทอดวรรณกรรมที่มีที่มาจากต่างประเทศก่อนจดหมายจางวางหรงำ

จากการศึกษาวรรณกรรมไทยที่มีที่มาจากต่างประเทศตั้งแต่ก่อนสมัยจดหมายจางวางหรงำมาจนถึงร่วมสมัยกับจดหมายจางวางหรงำพบว่า ในระยะแรกตั้งแต่สมัยสุโขทัย มาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นประมาณรัชกาลที่ ๓ จะเป็นการถ่ายทอดวรรณกรรมจากชาติ ตะวันออก ที่สำคัญได้แก่ อินเดีย ชวา เปอร์เซีย จีนและมอญ หลังจากนั้นเป็นต้นมาก็เริ่มมีการ ถ่ายทอดวรรณกรรมจากชาติตะวันตกเนื่องจากลัทธิล่าอาณานิคมของประเทศมหาอำนาจ ตะวันตกที่แผ่ขยายเข้ามาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทำให้ไทยมีความจำเป็นต้องติดต่อกับชาติ ตะวันตกมากขึ้น แต่กระนั้นก็ได้หมายความว่า การถ่ายทอดงานจากวรรณกรรมตะวันออกจะ หยุดชะงักลงไปเมื่อเราเริ่มรับอิทธิพลตะวันตก การแปลวรรณกรรมพงศาวดารจีนที่เริ่มต้นขึ้นใน สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชก็ยังคงมีการดำเนินการต่อเนื่องเรื่อยมา ใน สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่กระแสดความนิยมตะวันตกกำลังแรงกล้านั้นก็ยังมี การแปลพงศาวดารจีนเป็นจำนวนมาก

จากการศึกษากระบวนการถ่ายทอดวรรณกรรมจากต่างชาติมาเป็นวรรณกรรม ไทยพบว่า การถ่ายทอดวรรณกรรมของต่างชาติมาเป็นวรรณกรรมไทยไม่ว่าจะเป็นจากชาติ ตะวันออกหรือชาติตะวันตกก็ตาม จะมีลักษณะการถ่ายทอดดังนี้

๑) การแปล การถ่ายทอดในลักษณะนี้จะเป็นการถ่ายทอดจากงานวรรณกรรมที่มีต้นฉบับเป็นลายลักษณ์อักษร การแปลจะมีทั้งการแปลแบบคำต่อคำและการแปลแบบเอาความ แต่โดยมากแล้วมักจะเป็นการแปลโดยจับใจความเอามากกว่า

วรรณกรรมตะวันออกที่เป็นการแปล ได้แก่วรรณคดีพุทธศาสนาต่างๆ เช่น **มหาชาติคำหลวง กาพย์มหาชาติ นันทโศภนันทสูตรคำหลวง พระมาลัยคำหลวง** ฯลฯ ซึ่งเป็นการแปลจากภาษาบาลี มีทั้งการแปลแบบคำต่อคำ ที่เรียกว่า การแปลโดยพยัญชนะ และการแปลแบบเอาความ ที่เรียกว่า การแปลโดยอรรถ ซึ่งพบว่ามีการขยายความเพิ่มขึ้นอีกด้วย ยกตัวอย่างเช่น

...เอหิ ตาต ปิยปุตต ปุเรถ มม ปารมีฯ ตาต ปิยปุตต ดูกรเจ้าชาลี
 ลูกรัก ตรว อันว่าเจ้าผู้เสมอจักขุทั้งคู เอหิ ออย่ายังงอยู่เร็วมา ตุมเห อันว่า
 สองพวงลูกแก้ว ปุเรถ จงให้เต็มแล้ว โภธิสัมภาร ปารมี เมาะ ทานปารมิโย
 พระทานบารมีอันอุดม มม แห่งพ่อผู้ศรัทธาฯ ใช้น้อย เจ้าอย่าให้พ่อคือยร
 ยกเปนนาน ราลูกฮา หทย เมภิสัญเจต กโรถ วจัน มม ฯ ตุมเห อันว่าชาว
 เจ้าทั้งสองพระองค์ อภิสัญเจต จงมาสรงมาโสรัต ด้วยอำฤดาโมทย
 หลั่งไหล หทย เม ดับหฤทัยแห่งพ่อ พรหมมณสส วจเนน ททณฺ์ แลคำ
 พรหมมณฺ์เสมอไฟจ่อลูกล่าวร้อนผ่าวเผือก ตุมเห อันว่าสองดิลก ลูกรักกราช
 กโรถ เมาะ อนุกโรถ จงเจ้าอาจมาทำสนอง วจัน มม โดยสพองพ่อกล่าว จง
 เจ้าอย่าให้ทุกข์ทบท่าวทับแด พ่อรา ยานนาวาว เม โหด อันว่าสองเจ้าหน่อ
 นงเยาว์ จงมาเป็นสีกาแก่พ่อเทอญ อจลา ภวสาครเร อนนบมิฐูโคลงรู้คูล่อง
 ชีข้ามช่องสงสารเสมอสมุทรนั้นน ชาติปารี ตรสสามิอนนอาจเอาพ่อไปยง
 นฤพานนคร ที่พันชาติชรา มรณานฤทุกษ์นั้นน สนตาระสส สเทวกั พ่อก็จะชี
 ข้ามโลกยประชา อิกเทพาภพสวรรค์ โสดแลฯ...

(“มหาชาติคำหลวง” ,วรรณกรรมสมัยอยุธยา เล่ม ๑, หน้า ๑๖๗-๑๖๘)

การถ่ายทอดวรรณกรรมจากจีนและมอญ เช่น **สามก๊ก และราชาธิราช** ก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน คือ เป็นการแปล ในการแปลสามก๊กเป็นการแปลแบบเอาความที่มีการสร้างมโนภาพแบบไทยๆ หรือสร้างบรรยากาศตามรสนิยมไทยเสริมเข้าไปด้วย เช่น เมื่อกล่าวถึงต้นท้อออกดอกบานสะพรั่ง ผู้อำนวยการแปลก็จะแก้ต้นท้อเป็นยี่โถเพราะคนไทยรู้จักต้นยี่โถมากกว่าต้นท้อ หรือในการบรรยายเรื่องการรับประทานอาหาร วัฒนธรรมจีนถือว่าต้องรับประทาน

อาหารเสียดังเพื่อแสดงว่าแขกชื่นชมรสชาติอาหารและแสดงความคารวะต่อเจ้าของบ้าน แต่วัฒนธรรมไทยถือว่าการรับประทานอาหารให้มีเสียดังเช่นนี้ เป็นมารยาทที่ไม่งาม จึงตัดตอนแก้ไขไปเสีย^๑ ส่วนเรื่องราชาธิราช หรือ พงศาวดารมอญที่ว่าด้วยมหาสงครามระหว่างพระเจ้าราชาธิราชซึ่งเป็นฝ่ายมอญ กับ พระเจ้าฝรั่งมังซ่อง ซึ่งเป็นฝ่ายพม่า เป็นเรื่องที่คนไทยนิยมอ่านไม่แพ้พงศาวดารจีนเรื่องสามก๊ก เพราะนอกจากเนื้อเรื่องสนุกสนาน ภาษาไพเราะสละสลวยแล้ว ก็ยังได้รับความรู้ในด้านยุทธศาสตร์อีกด้วย เรื่องราชาธิราชฉบับแปลภาษาไทย มีถึง ๓ สำนัก คือ สำนักที่กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทในรัชกาลที่ ๑ โปรดให้แปลถวาย สำนักของสมเด็จพระพนรัตน์ วัดพระเชตุพนฯ และสำนักของเจ้าพระยาพระคลัง(หน) แต่อย่างไรก็ดีหลังจากรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชแล้ว ก็ไม่ปรากฏว่ามีกรแปลพงศาวดารมอญเรื่องอื่นๆ อีก

สำหรับวรรณกรรมตะวันตกที่แปลมานั้นมีเป็นจำนวนมาก เช่น **ความพยายาม** ของ แม่วัน **สาวสองพันปี** ของหลวงวิลาสวิวรรต **เรือล่มในหนองแต่ว่าทองสุก** ของ น.ม.ส. **ลองเป็นเจ้าของเมืองดูวันหนึ่ง** ของ วาสนา **ละเมอชายตัว** ของ นกแก้ว **ยาแก้โรครัก** ของ แก้วแกลบ **ความระกำใจของนางปรีศลาปาริม**(ลงพิมพ์ในลักขวิทยาแต่ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง) เป็นต้น

เรื่องแปลจากตะวันตกส่วนมากนั้นผู้ประพันธ์มักไม่ระบุที่มาว่าแปลมาจากเรื่องใด หากจะบอกไว้ก็แต่เพียงให้พอรู้ว่าเอาเรื่องมาจากฝรั่ง ดังนั้นถ้าเรื่องที่ผู้ประพันธ์เลือกมาแปลเป็นวรรณกรรมที่ไม่เป็นที่รู้จักเราก็อาจจะทราบที่มาของเรื่องได้ค่อนข้างยาก แต่กระนั้นเราก็อาจจะพอคาดเดาได้ว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องแปลโดยการพิจารณาจากภาษาที่ใช้ในเรื่อง ชื่อตัวละคร ฉาก รวมทั้งบรรยากาศของเรื่อง ในการแปลอาจมีการดัดแปลงบางส่วน เช่น เรื่อง**ความพยายาม** ของ แม่วัน ผู้แปลแปลโดยรักษาเนื้อเรื่องส่วนใหญ่เอาไว้ทั้งชื่อตัวละคร เหตุการณ์ ตลอดจนบทสนทนาล้วนถอดจากต้นฉบับโดยรักษารูปแบบตามตะวันตก มิได้ดัดแปลงให้เป็นเรื่องไทย แต่ว่าได้ตัดทอนเนื้อความบางตอนที่เป็นธรรมเนียมประเพณีของชาวตะวันตก หรือเนื้อเรื่องย่อยที่ไม่ผู้จะเกี่ยวกับเนื้อเรื่องใหญ่ออกไปหลายตอน และได้มีการเปลี่ยนแปลงเนื้อความในตอนท้ายเรื่องให้โรมานีเดินทางเข้ามาพำนักอยู่ในประเทศไทยแทนที่จะเป็นอเมริกาใต้ตามต้นฉบับเดิม^๒

^๑ เก็บความจากรื่นฤทัย สัจจพันธุ์, **อิทธิพลวรรณกรรมต่างประเทศที่มีต่อวรรณกรรมไทย**, หน้า ๑๒๐.

^๒ ดูรายละเอียดใน ว.วินิจฉัยกุล, “คำนำผู้แปลในการพิมพ์ครั้งที่ ๒,” **ความพยายามฉบับสมบูรณ์**. พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, ๒๕๓๗), หน้า ๔-๑๖.

๒) นำเค้าเรื่องมาแต่ง การถ่ายทอดวรรณกรรมในลักษณะนี้ผู้ประพันธ์สามารถที่จะถ่ายทอดจากข้อมูลทั้งที่เป็นมุขปาฐะและลายลักษณ์

ตัวอย่างการถ่ายทอดงานวรรณกรรมตะวันออกที่เป็นไปในลักษณะนี้ ยกตัวอย่างได้เช่น เรื่อง*อิเหนา*ซึ่งนำเค้าเรื่องมาจากนิทานพื้นบ้านของชาว ประวัตินิทานพื้นบ้านในไทยมีคำแถลงสืบมาว่าเมื่อครั้งสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศเสวยราชย์ครองกรุงศรีอยุธยา มีพระธิดาด้วยเจ้าฟ้าสังวาลย์ พระนามว่า เจ้าฟ้าหญิงกมลและเจ้าฟ้าหญิงมังกฎ เจ้าฟ้าหญิงทั้งสองมีข้าหลวงเป็นหญิงชาวมะลายูเชื้อสายพวกเขลยที่ได้มาจากเมืองปัตตานี ข้าหลวงมะลายูคนนี้ได้เล่านิทานเรื่อง*อิเหนา*ถวายให้ทรงฟัง เจ้าฟ้าหญิงทั้งสองชอบพระทัยมาก จึงทรงแต่งเป็นบทละครขึ้นพระองค์ละเรื่อง เจ้าฟ้าหญิงกมลทรงเรื่อง *ดาหลัง* เจ้าฟ้าหญิงมังกฎทรงเรื่อง *อิเหนา* เป็นการนำเค้าเรื่องมาจากการฟังแล้วเอามาแต่งใหม่ แต่เหตุที่ทรงพระนิพนธ์เป็นบทละครแทนที่จะเป็นเรื่องเล่าหรือนิทานเห็นจะเป็นเพราะว่าในรัชกาลพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศทรงพอพระทัยในเรื่องการละครอย่างยิ่ง ละครในซึ่งไม่เคยมีมาก่อน เราก็ได้ทราบว่าเป็นสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ มีการเล่นละครในคือละครผู้หญิงล้วนแล้ว วรรณคดีเรื่อง*อิเหนา*และ*ดาหลัง*พระนิพนธ์ของเจ้าฟ้าหญิงทั้งสอง

พระองค์ก็ได้โปรดเกล้าฯ ให้ใช้เป็นบทละครในด้วย^๓ เรื่อง*กฤษณา*สอนน้อง นำเค้าเรื่องมาจากมหากาพย์มหากาพย์ มีความโดยสรุปว่า นางเทวธราปทีและนางสตีตยภามาสนทนากันด้วยความสำราญพระหฤทัย แล้วนางสตีตยภามาได้ถามนางเทวธราปทีเป็นความลับว่า นางเทวธราปทีมีความประพฤติอย่างไรจึงสามารถผูกใจกษัตริย์ปาณฑพทั้ง ๕ ไว้ได้ เหตุใดกษัตริย์เหล่านั้นจึงเกรงกลัวยินยอมอ่อนน้อม ปฏิบัติตามคำแนะนำ นางเทวธราปทีมีวิธีการอย่างไร ใช้วิธีทรมาณกายถวายเทพเจ้าจนได้บุญพิเศษ ใช้ญาณสมาบัติ ใช้ยา ใช้เวทมนตร์ เสน่ห์ยาแฝด หรือสิ่งใด นางเทวธราปทีตอบว่านางมิได้ใช้กลวิธีเยี่ยงหญิงที่ประพฤติชั่วเหล่านั้น หากแต่ประพฤติตนด้วยความจงรักภักดี และปรณนิบัติสามีตามหน้าที่ของภรรยาที่ดี ได้แก่ ไม่หึงหวง ไม่กล่าวคำเท็จ คำหยาบ ไม่นั่งยืนเดินนอนหรือหัวเราะด้วยกริยาอาการอันไม่สมควร ไม่ขำเลียงแลนุรุชอื่น ยกย่องเทิดทูนสามี ปรณนิบัติสามีให้ชำระร่างกายกินอิ่มนอนหลับก่อนจะปรณนิบัติตนเอง และต้องมีความสามารถในการดูแลบ้านเรือน ทรัพย์สิน และเผื่อแผ่ความมีน้ำใจอันดีไปยังขุนทหารผู้อยู่ได้บังคับบัญชาและนางสนมกำนัลทั้งหลายด้วย เป็นต้น กฤษณาสอนน้องจึงเป็นเรื่องสุภาพแสดงหน้าที่ของสตรีอันพึงประพฤติปฏิบัติต่อสามี เราจึงรับเอาวรรณคดีอินเดียเรื่องนี้มาเป็นวรรณคดีไทยได้โดยง่าย เพราะไม่ขัดกับขนบนิยมความเชื่อถือในสังคมไทยที่ถือว่าสามีเป็นช้างเท้าหน้า ภรรยาเป็นช้างเท้า

^๓ สมเด็จพระกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, *ตำนานละครอิเหนา*, (พระนคร : คลังวิทยา, ๒๕๐๘) หน้า ๑๒๙.

หลังอยู่แล้ว อย่างไรก็ตามเมื่อเรารับเอาเรื่องกฤษณาสนน่องมาเป็นวรรณกรรมไทยแล้ว จะสังเกตเห็นได้ว่าเนื้อความในฉบับของไทยแตกต่างไปจากฉบับเดิมในมหาภารตะหลายประการ เนื้อเรื่องของกฤษณาสนน่องของไทยมีว่า ท้าวพรหมทัตและพระนางบุษบาเป็นกษัตริย์ครองเมือง พาราณสี มีราชธิดา ๒ องค์ คือนางกฤษณา และนางจิรประภา เมื่อทั้งสองพระองค์มีพระชนมายุพอสมควรก็จัดการอภิเษกสมรสให้ นางกฤษณาได้พระสวามี ๕ องค์ และอยู่กันอย่างมีความสุข แต่นางจิรประภาผู้น้องได้พระสวามีเพียงองค์เดียว แต่นางก็ไม่สามารถผูกพระทัยพระสวามีไว้ได้ จึงเสด็จไปเฝ้าพระพี่นาง กราบทูลถามวิธีที่พระพี่นางทรงใช้ นางกฤษณาจึงสอนวิธีปรนนิบัติสามี ด้วยความภักดี ซื่อสัตย์ ไม่ประพฤติชั่ว นางจิรประภาก็นำคำสอนนั้นไปปฏิบัติตามและประสบผลสำเร็จ เป็นที่เสนาหาของพระสวามี เมื่อเทียบกับเรื่องนางกฤษณาในมหาภารตะที่ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแปลมาจากฉบับของประตาศัจจทรอยก็จะพบว่าของไทยแต่งเรื่องนำขึ้นเองใหม่ ชื่อตัวละครก็เปลี่ยนไป ส่วนคำสอนหน้าที่ของภรรยาต่อสามีนั้นยึดข้อปฏิบัติเช่นเดียวกับในเรื่องของอินเดียเป็นส่วนใหญ่ จะมีเพียงบางส่วนที่ผิดแผกไปจากต้นฉบับเดิมอยู่บ้าง กล่าวคือ เนื้อความบางตอนมีเฉพาะฉบับอินเดียไม่มีในฉบับของไทย เช่น เมื่อสามีจากบ้านเรือนไปที่อื่น ภรรยาจะเลิกประดับประดาแต่งตัวด้วยดอกไม้และของหอมและจะเริ่มรักษาศีล บางตอนมีเฉพาะในฉบับของไทยไม่มีในฉบับอินเดีย เช่น ส่วนที่กล่าวถึงจิตตกรรมของหญิงต้องให้อยู่ในอิริยาบถที่เรียบร้อย ไม่เดินตัดดอกไม้ เสยผม ขยับชายพก กรีดกรายผ้าสไบ ลูบแก้ม นั่งทำวคาง ทำวแขน เป็นต้น

ส่วนการถ่ายทอดงานวรรณกรรมตะวันตกที่เป็นการเอาเค้าเรื่องมาแต่งใหม่นั้น สามารถยกตัวอย่างได้ เช่น **นิทานทองอิน** เรื่องนี้เป็นเรื่องแต่งที่เป็นตอนๆ ไม่ติดต่อกัน มีชื่อเฉพาะตอนและจบในตอน แต่ละตอนมีความเกี่ยวโยงกันโดยตัวละครเอกเป็นตัวเดียวกันทุกตอน เนื้อหาของเรื่องนี้เป็นนวนิยายสืบสวนสอบสวนเกี่ยวกับคดีอาชญากรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในเมืองไทย ตัวละครผู้ดำเนินการสอบสวนคือนายทองอินซึ่งมีอาชีพค้าขายพลตะเวนลับ คือเป็นผู้สื่อข่าวอย่างลับๆ และมีนายวัดซึ่งมีอาชีพเป็นทนายความเป็นผู้ช่วยและเป็นผู้เล่าเหตุการณ์ การสืบสวนจะใช้ไหวพริบสติปัญญาของตัวละครเอกรวมกับการตั้งข้อสันนิษฐานจากข้อมูลที่ได้มาจากความร่วมมือของสายสืบหลายๆ คน เป็นการสืบสวนที่แสวงหาความจริงโดยใช้วิธีการที่สมจริงและน่าเชื่อถือและมักจบเรื่องในแนวหักมุม(twist ending) เสมอ^๔ **นิทานทองอิน** ได้เค้าเรื่องมาจากวรรณกรรมอังกฤษเรื่อง**เชอร์ลอคโฮลมส์** ของเซอร์อาเธอร์ โคนัน ดอยล์ ซึ่งตีพิมพ์ก่อนเรื่อง

^๔ ชุมสาย สุวรรณชมภู, “นิทานทองอิน : เชอร์ลอค โฮลมส์เมืองไทย พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว,” **ทอถักอักษร : รวมบทความทางภาษาและวรรณคดีไทย** (นครปฐม : ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๑) หน้า ๑๖๙-๑๗๐.

นิทานทองอิน ๑๗ ปี **เซอร์ลอคโฮลมส์** แต่งเป็นเรื่องยาว ๔ เรื่อง และมีเรื่องสั้นอยู่ ๕ ชุด ชุดละ ๘-๑๔ ตอน รวมมีเรื่องสั้น ทั้งหมด ๕๖ ตอน แต่ละตอนจะมีชื่อเฉพาะตอนและจบในตัวเองโดยไม่ติดต่อกัน มีตัวละครเอกตัวเดียวกัน ตัวละครเอกของชุดนักสืบเซอร์ลอค โฮลมส์ ก็คือ เซอร์ลอค โฮลมส์ ผู้มีอาชีพเป็นนักสืบเชลยศักดิ์ และมีหมอวัตสันซึ่งมีอาชีพเป็นแพทย์ทำหน้าที่เป็นผู้ช่วย และผู้เล่าเรื่องการสืบคดีความต่างๆ^๕ ตัวละครเอกของทั้งสองเรื่องคือ เซอร์ลอค โฮลมส์ และนายทองอินมีลักษณะสำคัญที่คล้ายกันมาก เช่น อาชีพ คุณสมบัติพิเศษ และวิธีการคิด นอกจากนี้ยังพบว่า **นิทานทองอิน**มีเนื้อหาที่คล้ายกับเรื่อง**เซอร์ลอค โฮลมส์**อยู่ ๓ ตอน คือตอน “ความลับของแผ่นดิน” คล้ายกับตอน “เหตุอื้อฉาวในโบฮีเมีย(A Scandal in Bohemia)” ตอน “ยาม่าบังกะโล” คล้ายกับตอน “ม้าตัวเก็งหาย(Silver Blaze)” และตอน “ระเด่นลันได” คล้ายกับตอน “ชายปากบิด (The man with twist lip)”^๖

อย่างไรก็ดี การถ่ายทอดวรรณกรรมจากต่างชาติมาเป็นวรรณกรรมไทยในทั้ง ๒ ลักษณะ คือ การแปล และการนำเค้าเรื่องมาแต่งใหม่นั้น จะมีส่วนที่ผู้ประพันธ์ดัดแปลงเพิ่มเติมแก้ไข ทำให้ฉบับที่แปลเป็นไทยมีความผิดเพี้ยนไปจากต้นฉบับเดิมอยู่บ้าง ส่วนที่ผู้ประพันธ์ดัดแปลงนั้นปรากฏให้เห็นในทุกองค์ประกอบของวรรณกรรมไม่ว่าจะเป็นชื่อเรื่อง เนื้อเรื่อง โครงเรื่อง ตัวละคร ฉาก บรรยากาศ รวมทั้งฉันทลักษณ์ที่ใช้ในการประพันธ์ด้วย โดยลักษณะของการดัดแปลงนั้นจะเป็นการดัดแปลงให้ “มีความเป็นไทย” อันจะทำให้ผู้เสพวรรณกรรมไม่รู้สึกราววรรณกรรมที่ถ่ายทอดมาจากต่างชาตินั้นเป็นของแปลกขัดหูขัดตาจนเกินไปนัก

๔.๒ กลวิธีการแปลและดัดแปลงจดหมายจางวางหรั้า

ในการศึกษากลวิธีการแปลและดัดแปลง**จดหมายจางวางหรั้า**จะพิจารณาจากองค์ประกอบสำคัญดังต่อไปนี้

๔.๒.๑ โครงเรื่องและเนื้อเรื่อง

๔.๒.๑.๑ โครงเรื่อง

โครงเรื่องของ **Letters from a Self-made Merchant to His Son** คือ พ่อผู้เป็นนักธุรกิจใหญ่แห่งเมืองซิดคาโก ส่งลูกชายไปเรียนที่มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ด้วยเล็งเห็นความสำคัญ

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๔.

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๕

และประโยชน์ของการศึกษา โดยหวังจะให้ลูกชายนำวิชาความรู้ที่ได้ร่ำเรียนมากลับมาช่วยดำเนินกิจการครอบครัวสืบต่อจากตน แต่เมื่อไปเรียนแล้วลูกชายกลับมีพฤติกรรมที่ไม่ค่อยถูกใจพ่อเท่าไรนัก พ่อจึงต้องเขียนจดหมายไปอบรมตักเตือน ต่อมาเมื่อลูกชายเรียนจบกลับมามีงานที่บ้านเกิดก็มีเหตุให้พ่อต้องเดินทางไปทำธุรกิจที่ต่างเมืองทำให้พ่อลูกยังไม่มีโอกาสได้พบกัน ครั้นลูกชายทำงานแล้วมีปัญหา พ่อจึงต้องเขียนจดหมายมาอบรมสั่งสอนอีก จนในที่สุดเมื่อพ่อเริ่มมีความมั่นใจว่าลูกชายสามารถดำเนินชีวิตได้เป็นอย่างดีและเหมาะสมแล้วจึงหยุดให้อิโวาท

สำหรับเรื่องจดหมายจางวางหรัามีโครงเรื่องหลัก คือ พ่อผู้ผ่านโลกมามาก ได้ทำงานต่อสู้ชีวิตสร้างฐานะขึ้นมาด้วยความพากเพียรจนประสบความสำเร็จในชีวิต ได้ส่งลูกชายไปเรียนที่ประเทศอังกฤษเนื่องจากเล็งเห็นคุณประโยชน์ของการศึกษาแบบตะวันตก และหวังจะให้ลูกชายนำวิชาความรู้กลับมามีงานที่บ้านเกิดช่วยดำเนินกิจการครอบครัว แต่พอลูกชายไปเรียนที่อังกฤษแล้วกลับมีนิสัยและพฤติกรรมไม่ถูกใจพ่อ พ่อจึงต้องเขียนจดหมายไปอบรมตักเตือน ต่อมาเมื่อลูกชายเรียนจบกลับมามีงานที่บ้านเกิด ก็มีเหตุให้พ่อต้องเดินทางไปทำธุระที่อื่น พ่อลูกจึงยังไม่มีโอกาสได้พบกัน ครั้นเมื่อลูกชายเข้าทำงานแล้วก็ยังมีปัญหาอีกจนได้ พ่อจึงไม่วายต้องเขียนจดหมายมาอบรมสั่งสอนอีก จนในที่สุดเมื่อพ่อเริ่มมีความมั่นใจว่าลูกชายสามารถดำเนินชีวิตไปในทางที่เหมาะสมแล้วจึงหยุดให้อิโวาท

เมื่อเปรียบเทียบโครงเรื่องของวรรณกรรมทั้ง ๒ เรื่อง จะเห็นได้ว่า น.ม.ส. ได้เขียนโครงเรื่องของจดหมายจางวางหรัตามโครงเรื่องเดิมของ Letters from a Self-made Merchant to His Son ทุกประการ กล่าวคือ เป็นเรื่องของพ่อผู้ประสบความสำเร็จในชีวิต ส่งลูกชายไปเรียนยังสถานศึกษาที่อยู่ไกลบ้านแต่เป็นที่ที่พ่อคิดว่าดีที่สุดสำหรับลูกของตน ด้วยเห็นความสำคัญของการศึกษา และหวังจะให้ลูกชายนำเอาวิชาความรู้ที่ได้กลับมามีงานที่บ้านเกิดช่วยสืบต่อกิจการของครอบครัวต่อจากตน แต่เมื่อลูกชายไปเรียนแล้วกลับมีนิสัยและพฤติกรรมไม่ถูกใจพ่อเท่าไรนัก ผู้เป็นพ่อจึงมีอาจอยู่เฉย ต้องเขียนจดหมายไปอบรมตักเตือน ต่อมาเมื่อลูกชายเรียนจบกลับมามีงานที่บ้านเกิดก็กลับมีเหตุให้พ่อต้องเดินทางไปทำธุระต่างเมือง ทำให้พ่อกับลูกยังไม่มีโอกาสได้พบกัน เมื่อลูกชายเข้าทำงานแล้วมีปัญหา พ่อจึงต้องเขียนจดหมายมาอบรมตักเตือนอีก จนท้ายที่สุดเมื่อพ่อเห็นว่าลูกชายสามารถดำเนินชีวิตเองได้อย่างเหมาะสมจึงหยุดให้อิโวาท เรียกได้ว่าเป็นการรับเอาโครงเรื่องมาโดยตรง ไม่ได้ดัดแปลง ตัดทอน หรือเพิ่มเติมแต่ประการใด การดัดแปลง การตัดและการเพิ่มนั้นจะปรากฏในเนื้อเรื่องซึ่งจะกล่าวถึงต่อไป

๔.๒.๑.๒ เนื้อเรื่อง

จากการศึกษาพบว่า Letters from a Self-made Merchant to His Son กับจดหมายจางวางหรัามีเนื้อเรื่องตรงกันมากที่สุดตั้งแต่จดหมายฉบับที่ ๑ ถึง จดหมายฉบับที่ ๔ กล่าวคือ

จดหมายฉบับที่ ๑ ตัวละคร “พ่อ” ไม่ได้ไปส่งลูกชายที่เดินทางไปเรียนยังสถานศึกษาไกลบ้าน จึงเขียนจดหมายตามไปอบรมให้ลูกชายตั้งใจศึกษาเล่าเรียนให้คุ้มค่ากับเงินทองที่สูญเสียให้ไปเรียน

ใน Letters from a Self-made Merchant to His Son นายปีแอร์พอนท์เดินทางจากบ้านไปศึกษาต่อระดับปริญญาตรีที่มหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงต่างเมือง นายจอห์น เกรแฮมผู้เป็นพ่อมิได้เดินทางไปส่ง จึงเขียนจดหมายตามไปอบรมนายปีแอร์ พอนท์ ให้ศึกษาหาความรู้ให้มากที่สุด ให้คุ้มค่ากับเงินทองที่พ่อแม่ส่งเสียให้เรียน

ใน จดหมายจางวางหรั่า เมื่อนายสนธิ์จะเดินทางไปศึกษาที่ประเทศอังกฤษ จางวางหรั่าติดธุระสำคัญทำให้ไม่สามารถไปส่งบุตรชายขึ้นเรือที่สิงคโปร์ได้ จึงเขียนจดหมายตามไปอบรมสั่งสอนนายสนธิ์ให้ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน และพยายามตัดดวงเอาวิชาความรู้กลับมาให้มากที่สุด อย่าให้เงินทองที่สูญเสียไปต้องสูญเปล่า

จดหมายฉบับที่ ๒ ลูกชายเริ่มมีพฤติกรรมมือเติบใช้จ่ายเงินฟุ่มเฟือย เมื่อผู้เป็นพ่อรู้เข้าจึงเขียนจดหมายไปอบรมตักเตือน

ใน Letters from a Self-made Merchant to His Son นายจอห์น ตักเตือนปีแอร์พอนท์ให้ระวังเรื่องการใช้จ่ายเงิน เมื่อเห็นว่าบัญชีรายจ่ายมียอดเพิ่มขึ้นทุกเดือน แต่ผลการเรียนไม่ได้เพิ่มตาม

ใน จดหมายจางวางหรั่า จางวางหรั่าก็ดูนายสนธิ์เรื่องการใช้จ่าย เมื่อทราบว่าใช้จ่ายเงินฟุ่มเฟือยมาก แต่ผลการเรียนไม่ดี

จดหมายฉบับที่ ๓ ตัวละคร “ลูกชาย” จบการศึกษา จึงเขียนจดหมายมาบอกพ่อขอเรียนต่อในระดับที่สูงขึ้น แต่ผู้เป็นพ่อไม่อนุญาต จึงมีจดหมายตอบกลับไปว่าไม่ต้องเรียนให้สูงเกินความจำเป็นเพราะรู้ดีอยู่แล้วว่าจะต้องกลับมาทำงานอะไร

ใน Letters from a Self-made Merchant to His Son ปีแอร์พอนท์เรียนจบปริญญาตรี อยากเรียนต่อปริญญาโท แต่นายจอห์น เกรแฮม ผู้เป็นพ่อไม่ยอม จึงเขียนจดหมายไป

บอกปีแอร์พอนท์ว่าไม่จำเป็นต้องเรียนให้สูงๆกว่านี้เพราะ ปริญญาโทไม่จำเป็นสำหรับผู้ที่จะกลับมาเริ่มต้นทำงานเป็นเสมียนบริษัท

ในจดหมายจางวางหรั๋ นายสนธิเรียนจบปริญญาตรี ก็ขอพ่อเรียนต่อในระดับมหาวิทยาลัยจนจบปริญญาตรีแล้วจึงจะกลับบ้าน จางวางหรั๋ก็เขียนจดหมายตอบนายสนธิกลับไปว่าไม่จำเป็นต้องเรียนให้สูงนัก จะสิ้นเปลืองทั้งเงินทองและเวลา เพราะรู้ดีอยู่แล้วว่าจะต้องกลับมาทำงานที่โรงสี

จดหมายฉบับที่ ๔ เมื่อพ่อไม่อนุญาตให้เรียนต่อ ลูกชายก็ยอมรับ แต่ก็ได้เขียนจดหมายมาขอพ่ออีกว่าก่อนกลับบ้านขอเที่ยวก่อน ฝ่ายพ่อจึงเขียนจดหมายไปคัดค้าน

ใน Letters from a Self-made Merchant to His Son ปีแอร์ พอนท์ ขอพ่อทำ “แกรนด์ทัวร์” หลังจบการศึกษา ขอเดินทางไปเที่ยวยุโรป ๒-๓ เดือน ก่อนกลับบ้าน นายจอห์นจึงเขียนจดหมายไปคัดค้านว่าเป็นการเสียเวลาอย่างยิ่ง แต่ถ้าปีแอร์พอนท์ยืนยันกรานที่จะไปให้ได้ก็ให้ออกเงินค่าใช้จ่ายเอง ตนจะไม่ออกเงินให้ในการนี้

ในจดหมายจางวางหรั๋ นายสนธิขอพ่อว่า เวลากลับบ้านจากยุโรปจะขออ้อมกลับทางอเมริกาและญี่ปุ่นด้วยการเที่ยวดูภูมิฐานบ้านเมืองต่างประเทศยอมนับว่าเป็นการเรียนวิชาประเภทหนึ่งเหมือนกัน แต่จางวางหรั๋ไม่เห็นด้วยจึงเขียนจดหมายตอบกลับไปว่า การรับรู้เรื่องราวของบ้านเมืองอื่นไม่ได้เกิดประโยชน์อันใดแก่นายสนธิ เนื่องจากไม่ได้จะกลับมาบริหารราชการกระทรวงใด มีแต่จะทำให้เสียเวลามากขึ้น

พอถึง จดหมายฉบับที่ ๕ ของ จดหมายจางวางหรั๋ เป็นการเขียนตอบจดหมาย ๒ ฉบับของนายสนธิที่เขียนส่งมาจากยุโรปก่อนเดินทางกลับประเทศไทยแจ้งว่าจะไม่เดินทางกลับทางอเมริกาและญี่ปุ่นแล้ว และอีกฉบับหนึ่งเขียนถึงเมื่อกลับประเทศไทยและได้เข้าทำงานในบริษัทของบิดา แต่มีปัญหาเกี่ยวกับสมุห์แสงเจ้านาย จึงเขียนไปฟ้องบิดาซึ่งเดินทางไปทำธุระที่เชียงใหม่ยังไม่ได้พบกัน จางวางหรั๋ตอบจดหมายฉบับแรกของนายสนธิโดยบอกว่า จดหมายฉบับนี้นายสนธิพูดจาดูเข้าท้วงที่ขึ้นมากเพราะมีใจความมากในจำนวนคำน้อย แล้วแทรกคำสอนเกี่ยวกับการพูดจาและการวางตัว และบอกว่าเขาพอใจที่นายสนธิไม่เถลไถล รีบกลับมาทำงานและปลูกฝังทัศนคติที่ดีในการทำงาน เนื้อเรื่องส่วนนี้ตรงกับในจดหมายฉบับที่ ๕ ของ Letters from a Self-made Merchant to His Son ที่นายปีแอร์พอนท์แจ้งมายังนายจอห์นผู้เป็นพ่อว่าตกลงจะไม่ไปเที่ยวแล้วจะกลับบ้านมาเข้าทำงานในบริษัทตามที่พ่อต้องการ นายจอห์นจึงเขียนชมเชยไปว่าทำถูกต้องแล้ว และบอกว่าปีแอร์พอนท์เขียนจดหมายมีสาระขึ้นมาก จากนั้นก็ตั้งสอน

แนะนำเรื่องต่างๆ ไป เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมก่อนที่จะเข้าทำงาน เช่น การพูดจาตามแบบนักธุรกิจ การวางตัว สุดท้ายบอกให้ปีแอร์พอนท์ไปรายงานตัวเข้าทำงานกับนายมิลลิแกน ส่วนจดหมายอีกฉบับที่นายสนธิเขียนมาฟ้องเรื่องสมุห์แสง จางวางหรัาก็ดูไปว่า “ฟังดูไม่ถูกสักคำเดียว” และไม่ชอบฟังเรื่องแบบนี้ เพราะตนรู้จักสมุห์แสงมานานกว่า จากนั้นก็สั่งสอนเรื่องการทำงานว่าจะต้องอดทน ต้องเริ่มต้นเรียนรู้จากงานในตำแหน่งเล็กๆ ก่อน สอนเรื่องการปรับตัวและการทำงานร่วมกับผู้อื่น รวมทั้งเรื่องการมองคนว่าไม่ให้มองแต่เพียงเปลือกนอก เนื้อเรื่องในส่วนนี้ตรงกับเนื้อเรื่องของจดหมายฉบับที่ ๗ ของ *Letters from a Self-made Merchant to His Son* ซึ่งเมื่อปีแอร์พอนท์เขียนมาฟ้องนายจอห์นว่าไม่ชอบวิธีการทำงานของนายมิลลิแกนและไม่อยากทำงานด้วยอีกต่อไป นายจอห์นก็เขียนจดหมายตอบกลับไปว่าให้อดทนและอย่าด่วนสรุปคนในระยะเวลาอันสั้น และไม่ต้องเขียนมาฟ้องเพราะตนรู้จักนายมิลลิแกนมานานกว่า ถ้าคิดจะทำงานในตำแหน่งสูงต่อไปก็ต้องเรียนรู้งานไปที่ละขั้นและต้องพยายามด้วยตัวเอง

ในตอนท้ายจดหมายฉบับที่ ๕ ของ *จดหมายจางวางหรั่า* จางวางหรั่าอบรมนายสนธิเรื่องการแต่งกายว่าต้องให้สะอาดดูดีเพราะการแต่งกายของพ่อค้ามีผลต่อความเชื่อถือของลูกค้า แต่ก็ยังได้เตือนว่า การแต่งตัวดีแล้วคนอื่นมองว่าเราภูมิฐานนั้นเป็นของดี แต่ถ้าเราตัดสินคนอื่นโดยวิธีเดียวกันนี้จะกลับเป็นของชั่วที่สุด เพราะฉะนั้นไม่ควรมองคนเพียงแค่ว่าการแต่งกาย แต่ต้องมองให้ลึกลงไปถึงนิสัยใจคอด้วย เมื่อเทียบกับเรื่อง *Letters from a Self-made Merchant to His Son* เนื้อเรื่องส่วนนี้จะไปตรงกับจดหมายฉบับที่ ๑๓ ซึ่งเป็นการสอนเกี่ยวกับเรื่องบุคลิกภาพ การแต่งกาย และภาพลักษณ์ของนักธุรกิจ

ส่วน *จดหมายฉบับที่ ๖* ของ *จดหมายจางวางหรั่า* เมื่อจางวางหรั่ารู้ว่าลูกชายคิดที่จะแต่งงานมีครอบครัว จึงสอนเรื่องความรัก การเลือกคู่ครอง รวมทั้งการใช้ชีวิตคู่ เนื้อเรื่องในจดหมายฉบับนี้ตรงกับเนื้อเรื่องของจดหมายฉบับที่ ๑๙ และ ๒๐ ใน *Letters from a Self-made Merchant to His Son* ซึ่งในจดหมายฉบับที่ ๑๙ นายจอห์น เกรแฮม ได้พบกับสวายน้อยเฮเลน ฮีท ซึ่งมีท่าทีสนิทสนมกับปีแอร์พอนท์เป็นอย่างมาก นายจอห์นจึงเขียนจดหมายมาถามปีแอร์ถึงความสัมพันธ์กับเฮเลน แต่ก็ไม่ใช่โอกาสที่จะสอนเรื่องความรักและการเลือกคู่ครอง ส่วนในจดหมายฉบับที่ ๒๐ เมื่อปีแอร์พอนท์ลูกชายเขียนจดหมายตอบมาว่าเขาต้องการจะแต่งงานกับเฮเลน ฮีท นายจอห์นก็ไม่ว่าอะไร แต่ทิ้งท้ายไว้ด้วยการให้ข้อคิดเกี่ยวกับการครองเรือน

เนื้อเรื่องที่ตรงกันระหว่าง *Letters from a Self-made Merchant to His Son* กับ *จดหมายจางวางหรั่า* นั้น ถือเป็นารับเนื้อเรื่องมาโดยตรง แต่ในการรับเนื้อเรื่องมาโดยตรงเหล่านั้นก็ได้มีการดัดแปลงปรับเปลี่ยนบางส่วนเพื่อให้เข้ากับวัฒนธรรมปลายทางคือวัฒนธรรม

ไทยด้วย เริ่มตั้งแต่ในตอนต้นเรื่อง ความเดิมใน Letters from a Self-made Merchant to His Son มีอยู่ว่า นายจอห์น เกรแฮม ส่งลูกชาย คือ นายปีแอร์พอนท์ไปศึกษาต่อยังมหาวิทยาลัยที่มีชื่อต่างเมือง แม่ของปีแอร์พอนท์ได้เดินทางไปส่งลูกชายเข้าเรียนถึงที่เรียน ดังปรากฏในความนำขึ้นต้นจดหมายฉบับที่ ๑ ว่า

“Mr. Pierrepont has just been settled by his mother as a member, in good and regular standing, of the freshmen class.”

(p.1)

พอนายจอห์น เกรแฮม เริ่มเขียนจดหมายถึงปีแอร์พอนท์ ประโยคแรกจึงมีว่า “Your Ma got back safe this morning...” (p.3) เพื่อบอกให้ลูกชายทราบว่าแม่เดินทางกลับถึงบ้านโดยสวัสดิภาพแล้วเมื่อเช้านี้

เนื้อเรื่องส่วนนี้เมื่อ น.ม.ส. แปลมาเป็นจดหมายจางวางหรั่า นายสนธิ์ลูกชายจางวางหรั่ามิได้เพียงจะเดินทางไปศึกษาต่างเมือง แต่กำลังจะเดินทางไปศึกษาต่อยังต่างประเทศ ครั้น น.ม.ส. จะคงความตามเนื้อเรื่องเดิมใน Letters from a Self-made Merchant to His Son คือให้แม่เป็นผู้เดินทางไปส่งนายสนธิ์ถึงที่เรียน ก็แปลว่าแม่จะต้องเดินทางไปส่งจนถึงประเทศอังกฤษ ตรงนี้ก็ดูไม่สมจริงทันทีเพราะขัดกับวัฒนธรรมไทยสมัยนั้นที่ผู้หญิงไทยไม่ได้รับโอกาสให้เดินทางไปไหนไกลๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่างประเทศแล้วไม่น่าจะมีโอกาสเลยเมื่อนายสนธิ์จะเดินทางไปต่างประเทศแม่อีกคงจะมาส่งได้มากที่สุดก็คือที่ท่าเรือเท่านั้น น.ม.ส.จึงปรับให้จางวางหรั่าเป็นผู้ที่จะเดินทางไปส่งนายสนธิ์เสียเอง แต่ทว่าก็บังเอิญติดธุระทำให้ไม่สามารถไปส่งได้จึงเขียนจดหมายตามไปที่หลัง ดังปรากฏในตอนขึ้นต้นจดหมายฉบับที่ ๑ ว่า

“เรือจรสมุทรถกลับมาถึงวันนี้ ได้ทราบข่าวว่าได้ไปส่งเจ้าลงเรือเมลล์ออกจากสิงคโปร์ไปเรียบร้อยแล้ว แต่เดิมข้าก็ได้ตั้งใจจะไปส่งเจ้าให้ถึงสิงคโปร์ แต่ในสองวันนั้นเผอิญติดธุระหลายอย่าง ซึ่งถ้าไม่รีบทำก็อาจจะฉิบหาย ความคิดเดิมจึงไม่สำเร็จ การที่ข้าตั้งใจจะส่งเจ้าลงเรือเมลล์ใหญ่ นั้น ก็โดยประสงค์จะให้โอวาทแก่เจ้าไปตามทางเพราะเวลาอยู่ชะเชิงเทร้ามักติดโนนติดนี้ไม่มีใครมีเวลาจะพูดกันได้”

(หน้า ๖)

ผู้วิจัยเห็นว่าการปรับเปลี่ยนเนื้อความตรงส่วนต้นนี้ของ น.ม.ส. นอกจากจะทำให้มีความกลมกลืนเข้ากับวัฒนธรรมไทยแล้ว ยังเป็นการแสดงให้เห็นผู้อ่านเข้าใจถึงที่มาว่าเพราะเหตุใด

“ถึงนายสนธิ ผู้บุตร ผู้ได้บอกมาว่าจะขอไปเรียนยูนิเวอร์ซิตี เมื่อไล่ได้
เป็น ปี.เอ. แล้วจึงจะกลับ”

(หน้า ๒๔)

แต่คำขอของนายสนธิก็ถูกปฏิเสธเช่นกัน โดยจางวางหว่าผู้เป็นพ่อให้เหตุผลว่า

“เจ้าต้องเข้าใจว่าเจ้ากลับมาจะทำการในโรงสีข้าว แลที่ๆ จะเรียนเอา
ปี.เอ. ในการสีข้าวก็คือโรงสีนั่นเอง ออกซะพอดแลเคมบริชไม่มีโปรเฟสเซอร์ที่จะ
สั่งสอนแลสอบไล่ให้ดีกรีเจ้าในวิชาประเภทนี้ได้ด้วยไม่ได้มี “โรซมีลลิงสกูล” ที่
ออกซะพอดหรือ “โรซมีลลิงสกูล” ที่เคมบริช เจ้าจงอย่าหลงว่ายูนิเวอร์ซิตีจะ
ทำให้เจ้าเป็นเสมียนโรงสีดีสมกับเงินแลเวลาที่เสียไป ถ้าเจ้าเรียนได้ตลอดตามวิธี
บับลิกสกูลก็พอใช้อยู่แล้ว”

(หน้า ๒๕)

ของเดิมใน *Letters from a Self-made Merchant to His Son* นายจอห์นส่ง
ปีแอร์พอนท์ไปเรียนในระดับมหาวิทยาลัย ยังมหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงต่างเมือง แต่ น.ม.ส.
ปรับให้จางวางหว่าส่งนายสนธิไปเรียนต่างประเทศ คือ ที่ประเทศอังกฤษ และระดับชั้นที่นายสนธิ
ได้เรียนก็คือ บับลิกสกูล หรืออาจจะเรียกได้ว่าเป็นระดับเตรียมอุดมเท่านั้นยังไม่ถึงชั้น
มหาวิทยาลัย การที่ น.ม.ส. ต้องปรับเนื้อเรื่องให้จางวางหว่าส่งนายสนธิไปเรียนต่างประเทศแทนที่
จะส่งไปเรียนยังมหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงต่างเมือง ก็เพราะในเมืองไทยสมัยนั้นยังไม่มี
มหาวิทยาลัย เราไม่มีบรรยากาศแบบนั้น น.ม.ส. จึงปรับเรื่องให้เข้ากับบรรยากาศของเมืองไทย
ตอนนั้นที่พวกเจ้านายและผู้มีฐานะดีนิยมส่งบุตรหลานไปเรียนเมืองนอก โดยเฉพาะที่ประเทศ
อังกฤษ แต่ครั้งนายสนธิไปเรียนที่อังกฤษแล้วจะให้ไปเข้าเรียนในระดับมหาวิทยาลัยเท่ากับ
ปีแอร์พอนท์ได้ทันทีก็เห็นจะเป็นเรื่องประหลาด เนื่องจากในความเป็นจริงผู้ที่ไปเรียนต่างประเทศ
ต้องใช้เวลาปรับตัวให้เข้ากับสถานที่ใหม่หลายอย่างทั้งในเรื่องของภาษา สังคมและวัฒนธรรม
รวมทั้งยังต้องปรับพื้นฐานด้านการเรียนให้เท่ากับนักเรียนชาวอังกฤษอีกด้วย ทั้งนี้เพื่อให้พร้อมที่
จะเข้าเรียนในระดับมหาวิทยาลัยได้^๓ นายสนธิเป็นนักเรียนมาจากเมืองไทย ถึงแม้ว่าจะได้ศึกษา
ภาษาอังกฤษเป็นอย่างดีมาก่อนแล้วก็เชื่อว่าจะคุ้นเคยกับสำเนียงของเจ้าของภาษาในบริบทที่
ใช้จริงในชีวิตประจำวัน นายสนธิจึงน่าจะใช้เวลาปรับตัวระยะหนึ่งก่อน ดังนั้น น.ม.ส. จึงต้อง

^๓ เรื่องเกี่ยวกับระบบการศึกษาของประเทศอังกฤษและชีวิตความเป็นอยู่ของนักเรียนอังกฤษ สามารถอ่าน
เพิ่มเติมได้จาก พิตยาลงกรณ์, กรมหมื่น, *เรื่องของนักเรียนเมืองอังกฤษ* (กรุงเทพฯ : รวมสาส์น, ๒๕๑๔)

ลดระดับปรับให้นายสนธิ์เข้าเรียนในปีลิกสกูลแทนที่จะให้เป็นยูนิเวอร์ซิตีเหมือนในวรรณกรรม
ต้นฉบับเดิม

ในตอนท้ายของเรื่องเมื่อลูกชายคิดจะแต่งงานมีครอบครัวก็ปรากฏว่าฝ่ายผู้เป็น
พ่อนั้นมีโอกาสได้พบกับว่าที่ลูกสะใภ้มาก่อนแล้ว ใน *Letters from a Self-made Merchant to
His Son* นายจอห์นได้พบกับสาวน้อยเฮเลน ฮีท (Helen Heath) ในระหว่างการเดินทางขากลับ
จากการไปทำธุรกิจที่ลอนดอน ซึ่งนายจอห์นก็ดูออกว่าเฮเลนนั้นมีที่ท่าสนใจปีแอร์พอนท์อยู่
ไม่น้อยและก็ออกจะพึงพอใจแก่สาวน้อยคนนี้อย่างเหมาะจะมาเป็นลูกสะใภ้ จึงไม่รีรอที่จะเขียน
จดหมายฉบับที่ ๑๙ ไปถามเรื่องราวของสาวน้อยผู้นี้จากลูกชาย ความว่า

“Who is this Helen Heath, and what are your intentions there?
She knows a heap more about you than she ought to know if they're not
serious, and I know a heap less about her than I ought to know if they
are. Hadn't got out of sight of land before we'd become acquainted
somehow, and she's been treating me like a father clear across the
Atlantic. She's a mighty pretty girl, and a mighty nice girl, and a mighty
sensible girl-in fact she's so exactly the sort of girl I'd like to see you
marry that I'm afraid there's nothing in it.”

(p.243)

ในจดหมายจางวางหรั้า จางวางหรั้าพบกับว่าที่ลูกสะใภ้ คือ “แม่สาวที่แต่งชุด
สีนิลอ่อน” ในวันไปดูละคร และก็ออกจะชอบใจแก่สาวคนนี้อยู่ไม่น้อยว่าเหมาะสมที่จะเป็น
ลูกสะใภ้ของตน ดังปรากฏในจดหมายฉบับที่ ๖ ว่า

“แต่ข้ากำลังนึกถึงแม่สาวคนหนึ่งจำชื่อไม่ได้ ที่แต่งตัวสีนิลอ่อน พบกัน
เมื่อวันไปดูละคร ประมาณ ๓ เดือนที่แล้วมา แลถ้าเป็นแม่สาวคนนั้นข้าก็ออกจะ
พอใจ เพราะจำได้ว่าหล่อหน้าเอ็นดูอ่อนโยนพองาม แลพูดจาอย่างเด็กก็มี
ความคิดเห็นจะพอให้ความสุขแก่เจ้าได้”

(หน้า ๕๙)

เนื้อเรื่องตอนนี้ก็จำเป็นอยู่เองที่ น.ม.ส.จะต้องปรับเปลี่ยนตัดแปลงให้เหมาะสม
กับสังคมไทย อันเนื่องจากสังคมสมัยนั้นยังไม่เปิดมากเท่าปัจจุบัน หญิงสาวสมัยก่อนไม่ได้รับ
โอกาสให้เดินทางไปไหนไกลๆ โดยลำพัง การเปลี่ยนให้จางวางหรั้าได้พบกับแม่สาวในชุดสีนิล

อ่อนในวันคู่ละครจึงมีโอกาสเป็นไปได้มากกว่าและดูสมจริงตามบริบทวัฒนธรรมไทยมากกว่าให้ไปเจอกันระหว่างการเดินทางเหมือนของเดิม

ในระหว่างกระบวนการแปลและดัดแปลงยังพบว่าเนื้อเรื่องถูกตัดออกไปหลายตอน โดยสามารถจัดเป็นตารางเปรียบเทียบเนื้อเรื่องที่ตรงกันและต่างกันได้ดังนี้

Letters from a Self-made Merchant to His Son	จดหมายจางวางหรง่า
จดหมายฉบับที่ 1	จดหมายฉบับที่ 1
จดหมายฉบับที่ 2	จดหมายฉบับที่ 2
จดหมายฉบับที่ 3	จดหมายฉบับที่ 3
จดหมายฉบับที่ 4	จดหมายฉบับที่ 4
จดหมายฉบับที่ 5	จดหมายฉบับที่ 5
จดหมายฉบับที่ 6	
จดหมายฉบับที่ 7	จดหมายฉบับที่ 5
จดหมายฉบับที่ 8	
จดหมายฉบับที่ 9	
จดหมายฉบับที่ 10	
จดหมายฉบับที่ 11	
จดหมายฉบับที่ 12	
จดหมายฉบับที่ 13	จดหมายฉบับที่ 5
จดหมายฉบับที่ 14	
จดหมายฉบับที่ 15	
จดหมายฉบับที่ 16	
จดหมายฉบับที่ 17	
จดหมายฉบับที่ 18	
จดหมายฉบับที่ 19	จดหมายฉบับที่ 6
จดหมายฉบับที่ 20	จดหมายฉบับที่ 6
	จดหมายฉบับที่ 7

จากตารางแสดงให้เห็นว่าเนื้อเรื่องที่ตรงกันระหว่างจดหมายจากวางหว๋า และ Letters from a Self-made Merchant to His Son ได้แก่ จดหมายฉบับที่ ๑-๔ ส่วนจดหมายฉบับที่ ๕ ของจดหมายจากวางหว๋าไปตรงกับฉบับที่ ๕, ๗ และ ๑๓ ของ Letters from a Self-made Merchant to His Son และจดหมายฉบับที่ ๖ ของจดหมายจากวางหว๋า ตรงกับฉบับที่ ๑๙ และ ๒๐ ของ Letters from a Self-made Merchant to His Son ดังนั้นหากเปรียบเทียบโดยภาพรวมแล้วจะเห็นว่าจดหมายใน Letters from a Self-made Merchant to His Son กับจดหมายจากวางหว๋า มีจำนวนต่างกันมาก มีจดหมายอีกหลายฉบับใน Letters from a Self-made Merchant to His Son ที่น.ม.ส.ตัดทิ้งไป จดหมายเหล่านั้นได้แก่ จดหมายฉบับที่ ๖ ฉบับที่ ๘-๑๒ และ ฉบับที่ ๑๔-๑๘ รวมทั้งสิ้น ๑๑ ฉบับ นั่นก็คือ จากจดหมาย ๒๐ ฉบับใน Letters from a Self-made Merchant to His Son น.ม.ส. เลื่อนนำมาเพียง ๙ ฉบับ และตัดทิ้งไป ๑๑ ฉบับ ซึ่งก็อาจกล่าวได้ว่าตัดทิ้งไปถึงครึ่งหนึ่งทีเดียว

เนื้อเรื่องของจดหมายทั้ง ๑๑ ฉบับที่ถูกตัดทิ้งไปมีดังต่อไปนี้

จดหมายฉบับที่ ๖ เขียนตำหนินายปีแอร์พอนท์ที่เขียนจดหมายส่วนตัวในเวลาทำงานจนเป็นผลทำให้เสียงานเพราะปีแอร์พอนท์ส่งจดหมายผิดของสลับกันระหว่างจดหมายที่จะส่งไปหาสาวกับจดหมายตอบลูกค้าที่ติดต่อแฉ่มาว่าน้ำมันหมูแฮมที่ส่งไปไม่ครบจำนวน ลูกค้าคนนั้นจึงเข้ามาต่อนายจอห์นที่บริษัทเสียยกใหญ่ว่า ถึงเขาจะเป็นลูกค้าที่ดีก็จริง แต่ไม่รู้สึกว่าบริษัทจำเป็นอะไรที่จะมาเรียกเขาว่า “สุดที่รัก” และขอโทษที่ส่งของไม่ครบด้วยการชวนไปดูละครตอนค่ำ

จดหมายฉบับที่ ๘ นายจอห์นเขียนแสดงความยินดีที่ปีแอร์พอนท์ได้เลื่อนตำแหน่งจากเสมียนเป็นพนักงานบัญชี ว่าความพยายามที่ได้อบรมสั่งสอนนั้นเป็นผล เจ้านายของปีแอร์พอนท์จึงเลื่อนตำแหน่งให้และอบรมการปฏิบัติตัวในการทำงานในตำแหน่งใหม่

จดหมายฉบับที่ ๙ อบรมเรื่องการใช้จ่ายเงิน เมื่อรู้สึกลัวว่าหลังๆ ปีแอร์พอนท์ซ้กจะใช้จ่ายเงินเกินตัว เพราะได้เงินเพียง ๑๒ ดอลลาร์ต่อสัปดาห์ แต่สั่งดอกไม้ให้สาวช่อละ ๕๒ ดอลลาร์ และบอกว่าทำตัวอย่างนี้ยังไม่สมควรหาคนรัก ควรหาคนเก็บเงินให้มากกว่า สุดท้ายแนะนำวิธีการเลือกคู่ชีวิต

จดหมายฉบับที่ ๑๐ ปีแอร์พอนท์ได้เลื่อนตำแหน่งเป็นพนักงานขายตรง นายจอห์นจึงเขียนจดหมายมาแนะนำข้อปฏิบัติในการเป็นนักขายและบอกคุณสมบัตินักขายที่ดี

จดหมายฉบับที่ ๑๑ มีรายงานถึงนายจอห์นว่ายอดขายของปีแอร์พอนท์ไม่ดีนัก มีแต่รายจ่ายเสียมากกว่า นายจอห์นจึงเขียนจดหมายไปขอบรมลุกชายให้เอาใจจริงเอาจ้งในการทำงานมากกว่านี้ ให้พยายามให้มากขึ้น และสอนเรื่องการทำธุรกิจว่าต้องรู้เรื่องธุรกิจที่ทำให้ทะลุปรุโปร่งไม่ใช่รู้เพียงผิวเผิน และถ้ามีเวลาว่างต้องหมั่นศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม นอกจากนี้การทำธุรกิจต้องรู้เขารู้เราด้วย

จดหมายฉบับที่ ๑๒ เขียนให้กำลังใจปีแอร์พอนท์ว่าอย่าทำถอยหมดกำลังใจในการทำธุรกิจ เมื่อทำผิดพลาดไปครั้งหนึ่งแล้ว อย่าทำผิดซ้ำเดิมอีกเป็นครั้งที่ ๒ สอนเรื่องการทำธุรกิจว่าต้องมีความคิดสร้างสรรค์ และต้องรู้จักผสมผสานวิธีการเก่าและใหม่

จดหมายฉบับที่ ๑๔ เขียนชื่นชมลูกชายว่าเริ่มจะดำเนินรอยตามพ่อได้ คือ เริ่มจะทำธุรกิจเป็นแล้ว และแนะนำเคล็ดลับเกี่ยวกับการตลาดให้ก่อนที่ปีแอร์พอนท์จะต้องทำธุรกิจอื่นๆ ที่ซับซ้อนมากขึ้น และอบรมคุณธรรมของผู้ที่จะเป็นนักธุรกิจ

จดหมายฉบับที่ ๑๕ ปีแอร์พอนท์ได้เลื่อนตำแหน่งอีกครั้งเป็นผู้ช่วยผู้จัดการแผนกมันหมู นายจอห์นจึงเขียนให้คำแนะนำเกี่ยวกับการทำงานในตำแหน่งใหม่

จดหมายฉบับที่ ๑๖ เขียนตักเตือนปีแอร์พอนท์เมื่อเห็นว่าเริ่มมีอาการป่วยด้วยโรคคลั่งไคล้ความเกษมแห่งสังคม (society fever)

จดหมายฉบับที่ ๑๗ ปีแอร์พอนท์เขียนจดหมายบอกนายจอห์นว่าเขากำลังไปได้สวยกับตำแหน่งใหม่ นายจอห์นจึงเขียนแสดงความยินดีด้วย แต่ก็ได้เตือนสติว่าชีวิตยังอีกยาวไกลนัก ยังต้องพบปะกับผู้คนและเรื่องราวต่างๆ อีกมาก ฉะนั้นจงระมัดระวังในการดำเนินชีวิตอย่าหลงงมัวใจว่านี่คือความสำเร็จอันสูงสุดแล้ว

จดหมายฉบับที่ ๑๘ ปีแอร์พอนท์วิตกกังวลกับเรื่องข่าวด้านลบของบริษัทเป็นอย่างมาก นายจอห์นจึงเขียนจดหมายไปบอกว่าไม่ต้องสนใจกับข่าวในหนังสือพิมพ์หรือข่าวลือใดๆ มากนัก เพราะมันไม่สามารถทำอันตรายเราได้เหมือนกับที่มันไม่ได้ให้คุณอะไรกับเราและในความเป็นจริงเราก็ไม่สามารถทำอะไรให้เป็นที่พอใจคนทั้งโลกได้

จะสังเกตเห็นได้ว่า เนื้อเรื่องในจดหมายฉบับที่ถูกตัดทิ้งไปนั้นมีใจความหลักเกี่ยวกับวิธีการดำเนินธุรกิจให้ประสบความสำเร็จ ซึ่ง น.ม.ส. อาจจะมองเห็นว่าเนื้อเรื่องส่วนนี้เข้ากับวัฒนธรรมของเจ้าของภาษาแต่ไม่เข้ากับวัฒนธรรมปลายทาง อันเนื่องมาจากประเทศสหรัฐอเมริกาในสมัยนั้นกำลังเปลี่ยนแปลงไปเป็นประเทศอุตสาหกรรมและเป็นยุคที่ธุรกิจต่างๆ

กำลังเฟื่องฟู ทุกคนต่างก็ให้ความสนใจในเรื่องธุรกิจ แต่ประเทศไทยในยุคของ น.ม.ส. แม้ว่าประเทศจะก้าวเข้าสู่การเปลี่ยนแปลงเช่นกัน แต่ก็ยังเป็นเพียงการเริ่มรับวัฒนธรรมตะวันตกอย่างเข้มข้นจริงจังมากขึ้นเท่านั้น นักเรียนไทยที่ไปศึกษาต่างประเทศตะวันตกเริ่มกลับมาและนำความรู้ที่ได้ร่ำเรียนมาใช้พัฒนาบ้านเมือง แต่ส่วนใหญ่ก็จะกลับมารับราชการ อาชีพหลักของประเทศยังคงเป็นการเกษตรกรรม เรายังไม่พัฒนาไปถึงขั้นปฏิวัติอุตสาหกรรมอย่างในตะวันตก ดังนั้นเรื่องของการประกอบธุรกิจอย่างเต็มรูปแบบในรูปของบริษัทที่มีสาขาต่างๆ มากมาย รวมทั้งการดำเนินธุรกิจแบบขายตรง อาจเป็นเรื่องใหม่เกินไปสำหรับคนไทยในสมัยนั้น น.ม.ส.จึงไม่เก็บความมา

จากกระบวนการแปลและดัดแปลงเนื้อเรื่องที่กล่าวมาข้างต้นผู้วิจัยได้กล่าวถึงจดหมาย ๖ ฉบับ ของจดหมายจางวางหรั่ว่าแปลและดัดแปลงมาจาก Letters from a Self-made Merchant to His Son แต่ยังไม่ได้กล่าวถึงจดหมายฉบับที่ ๗ ของจดหมายจางวางหรั้เลย ทั้งนี้เพราะจดหมายฉบับที่ ๗ เป็นผลงานการสร้างสรรค์ของ น.ม.ส.เองทั้งหมด ไม่ได้ดัดแปลงมาจาก Letters from a Self-made Merchant to His Son เหมือนกับจดหมายใน ๖ ฉบับแรก จดหมายฉบับที่ ๗ นี้ น.ม.ส. เขียนขึ้นภายหลัง โดยเว้นระยะจากที่ได้เขียนจดหมายฉบับที่ ๑-๖ ลงในทวิปัญญาแล้วหลายปี โดย น.ม.ส. ได้อธิบายถึงที่มาของจดหมายฉบับนี้ไว้ในคำนำเมื่อพิมพ์รวมเล่มจดหมายจางวางหรั้เป็นครั้งแรกว่า

“ต่อมาอีกหลายปีเมื่อทวิปัญญาได้เลิกไปนานแล้ว ปรากฏว่าคนอ่านยังจำจดหมายจางวางหรั้ได้กันมาก บรรณาธิการหนังสือเสนาศึกษาได้ขอต่อเจ้าของให้เขียนเอง เจ้าของจึงได้เขียนอีกฉบับหนึ่งคือฉบับที่ ๗ ซึ่งแม้มีภาษาอังกฤษอยู่ท่อนยาว เจ้าของก็แต่งเองล้วน ตามที่จำได้ดูเหมือนจะไม่มีเค้ามาจากหนังสืออื่นเลย”

(หน้า ๓)

ด้วยเหตุที่จดหมายฉบับที่ ๗ นี้เขียนขึ้นในอีกหลายปีต่อมา และผู้แต่งก็ไม่ได้แปลหรือดัดแปลงเนื้อเรื่องมาจาก Letters from a Self-made Merchant to His Son เหมือนใน ๖ ฉบับแรก จึงทำให้เนื้อเรื่องในจดหมายฉบับที่ ๗ ค่อนข้างจะแตกต่างจาก ๖ ฉบับแรก กล่าวคือ

เนื้อความในจดหมายฉบับที่ ๗ จางวางหรั้เขียนจดหมายไปถึงนายสนธิ เล่าให้ลูกชายฟังถึงการใช้เงิน ๑ หมื่นบาทที่เหลือจากค่าใช้จ่ายในการจัดงานแซ่ฮิดว่าจะนำไปใช้เพื่อสาธารณประโยชน์โดยได้รับคำแนะนำจากบุคคลต่างๆ รวมทั้งนายเชียว สุรานันท์ ชายสติวิปลาต แต่สุดท้ายจางวางหรั้ก็ไม่ได้ทำตามคำแนะนำของผู้ใด แต่ใช้เงินตามความคิดของตนเองที่เห็นว่าเหมาะสม

จะเห็นได้ว่าเนื้อเรื่องในจดหมายฉบับที่ ๗ ไม่ได้เน้นที่จะสั่งสอนอบรมลูกชายโดยตรงเหมือนก่อน หากเป็นการเขียนมาทักทายเล่าสารทุกข์สุกดิบสู้กันฟังเสียมากกว่า ข้อนี้ก็อาจจะเป็นเพราะในจดหมาย ๖ ฉบับแรกมีเนื้อความในการสั่งสอนที่สมบูรณ์แล้ว ตั้งแต่เรื่องของการศึกษา การทำงาน การบริหารเงิน ตลอดจนการเลือกคู่ครองและการใช้ชีวิตคู่ เรียกว่าได้อบรมลูกชายจนเข้ารูปเข้ารอยสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้โดยเป็นคนที่มีความดี แต่ถึงกระนั้นในจดหมายฉบับที่ ๗ นี้ก็มีวาทะที่จะแทรกโอวาทข้อคิดเข้าไปด้วยตามธรรมเนียมของจางวางหรงำ ในการเปิดตัวจดหมายฉบับที่ ๗ ในหนังสือเสนาศึกษา หลังจากที่มิชชันนารี ๖ ทิ้งไว้หลายปีแล้วก็ได้เขียนต่อไปนั้น น.ม.ส.ทำได้เป็นอย่างดี โดยได้หยิบเอาโอกาสที่คนอ่านยังจำจดหมายจางวางหรงำกันได้เป็นอย่างดีนั้นมาเป็นส่วนเชื่อมเข้าเรื่องว่า

“ถึงเจ้าสนธิ์ผู้บุตร

เจ้าอ่านจดหมายที่ข้าเคยมีไปถึงเจ้าฉบับก่อนๆ เคยเห็นชั้นที่ตรงไหนบ้างหรือเปล่า มีผู้มาบอกข้าว่าคนเป็นอันมากอ่านสำเนาจดหมายเหล่านั้นแล้วพากันเห็นชั้น ทำให้ข้าประหลาดใจนัก อันที่จริงข้าตั้งใจจะสั่งสอนเจ้าด้วยถ้อยคำที่เฉียบขาดเหมือนตัดหยวกด้วยดาบ แต่เมื่อเขียนว่าดาบ ไซ้ลไปอ่านว่าขรรค์ก็เป็นอันจพอใจ มีหน้าข้าสะกดด้วยตัว น ด้วย”

(หน้า ๖๕)

การขึ้นต้นเช่นนี้นอกจากจะเป็นการย้ำให้ผู้อ่านเกิดความขบขันเหมือนกับที่เคยรู้สึกมาก่อนในครั้งที่อ่านจดหมายฉบับอื่นๆ ก่อนหน้านี้มาแล้ว ยังเป็นการเปิดโอกาสให้แทรกข้อคิดเพื่อเป็นการเน้นย้ำแนวคิดหลักของเรื่องนี้ที่เป็นการอบรมสั่งสอนอีกด้วย โดย น.ม.ส. ได้สื่อสารถึงผู้อ่านว่าถึงแม้อ่านเรื่องจดหมายจางวางหรงำแล้วจะเกิดความขบขันเพียงใด ก็อย่าได้ละเลยที่จะขบคิดถึงคำสอนในเรื่องและนำไปปฏิบัติตามด้วย ดังปรากฏในข้อความย่อหน้าต่อไปที่ว่า

“ผู้ตั้งตัวเป็นผู้ให้โอวาท แต่เผอิญไปพูดให้คนเห็นชั้นเข้านั้นเป็นคนเคราะห์ร้าย เพราะโอวาทที่กล่าวนั้นผู้ฟังเห็นเป็นตลกไปหมด ถ้าคำไหนไม่ขบขันก็ตริตรองในใจว่า ความขบขันคงจะซ่อนเร้นอยู่ที่ไหน แต่หากปัญญาของตนไม่ได้หยอดน้ำมันเดินไม่สู้อล่อง จึงไม่เห็นเป็นความขบขันในขณะนั้น ก็เมื่อผู้ฟังไปมัวพะวงถึงความขบขันอยู่เช่นนี้ โอวาทที่กล่าวนั้นก็เหมือนน้ำค้างซึ่งหยาดลงทะเลทราย”

(หน้า ๖๕)

แต่ผู้วิจัยมีความเห็นว่าเป็นเพราะความซับซ้อนนี้เองที่เป็นส่วนชดเชยให้ผู้อ่านยอมรับจดหมายฉบับที่ ๗ ที่แต่งขึ้นภายหลังได้โดยไม่ไปมุ่งพุ่งเล็งถึงความสัมพันธ์ทางด้านเนื้อหา กับจดหมาย ๖ ฉบับก่อนหน้า

จากการศึกษากลวิธีการแปลและดัดแปลงองค์ประกอบโครงเรื่องและเนื้อเรื่องข้างต้นจะเห็นได้ว่าในส่วนของโครงเรื่องนั้นเป็นการรับมาโดยตรงจากวรรณกรรมต้นฉบับ แต่ในส่วนของเนื้อเรื่องได้มีการดัดแปลงให้มีความเป็นไทย และแม้ว่าจะมีเนื้อเรื่องกว่า ๕๐เปอร์เซ็นต์ ถูกตัดทิ้งไป ก็ไม่ได้ทำให้เรื่องในส่วนที่เก็บความมาแปลขาดเอกภาพ ผู้แปลยังสามารถคงโครงเรื่องไว้ได้อย่างสมบูรณ์ แต่อย่างไรก็ดี การที่มีเนื้อเรื่องถูกตัดออกไปหลายส่วนเช่นนี้ส่งผลให้แนวคิดของเรื่อง**จดหมายจางวางหวัง**มีความแตกต่างไปจากวรรณกรรมต้นฉบับเดิมดังจะได้กล่าวถึงในหัวข้อต่อไป

๔.๒.๒ แนวคิด

เรื่อง *Letters from a Self-made Merchant to His Son* และ **จดหมายจางวางหวัง** เป็นจดหมายที่พ่อเขียนถึงลูกชายเพื่ออบรมสั่งสอน ดังนั้นแนวคิดที่ปรากฏในวรรณกรรมทั้งสองเรื่องจึงเป็นคำสอนที่พ่ออบรมสั่งสอนลูกชายนั่นเอง

จากการศึกษากลวิธีการแปลและดัดแปลงองค์ประกอบโครงเรื่องและเนื้อเรื่องในหัวข้อ ๔.๒.๑ พบว่า มีเนื้อเรื่องหลายส่วนที่ผู้แปลตัดทิ้งไปไม่เก็บความมาแปล โดยเนื้อเรื่องที่ถูกตัดออกไปส่วนใหญ่นั้นเป็นคำสอนเกี่ยวกับวิธีการดำเนินธุรกิจให้ประสบผลสำเร็จ เมื่อคำสอนดังกล่าวถูกตัดออกไป แนวคิดเรื่องดังกล่าวจึงถูกตัดออกไปด้วย แสดงให้เห็นว่า น.ม.ส. จงใจที่จะเลือกรับเฉพาะบางแนวคิดจากวรรณกรรมต้นฉบับเดิมนั้น เมื่อพิจารณาแนวคิดของเรื่อง *Letters from a Self-made Merchant to His Son* พบว่า แนวคิดหลักของวรรณกรรมเรื่องนี้สอนการดำเนินชีวิตสำหรับชนชั้นกลาง (middle-class) เพื่อให้สามารถอยู่ได้อย่างมีประสิทธิภาพในสังคมอเมริกันที่กำลังเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ยุคแห่งทุนนิยมและการแข่งขันทางธุรกิจ โดยสอนวิธีการดำเนินชีวิตให้เหมาะสมในทุกช่วงชีวิตตั้งแต่วัยเรียน วัยทำงาน และวัยที่จะต้องมีการครอบครัว โดยในวัยเรียนสอนให้เห็นคุณค่าของการศึกษาที่จะเป็นพื้นฐานในการทำงานต่อไปในอนาคต สอนให้รู้จักใช้เงินอย่างประหยัดมัธยัสถ์เพราะยังเป็นผู้ที่ไม่มีรายได้ เมื่อถึงวัยทำงานก็สอนเรื่องการทำงานโดยเน้นสอนกลวิธีประกอบธุรกิจให้ประสบความสำเร็จเพื่อจะได้มีฐานะมั่นคงและสามารถยกระดับสถานภาพทางสังคมได้ แต่ในขณะเดียวกันก็สอนคุณธรรมในการดำเนินธุรกิจควบคู่กันไปด้วยโดยตลอด สุดท้ายในวัยที่จะต้องมีการครอบครัวก็สอนหลักการเลือกคู่ครองและการครองเรือน ซึ่งคำสอนย่อยในเรื่องเหล่านี้เป็นแนวคิดสำคัญของจดหมายแต่ละฉบับนั่นเอง

เมื่อ น.ม.ส. ถ่ายทอดเรื่อง **Letters from a Self-made Merchant to His Son** มาเป็น**จดหมาย** **จางวางหรั่ง**ก็ได้คงแนวคิดสำคัญของจดหมายที่เลือกมาแปลไว้ ได้แก่ จดหมายฉบับที่ ๑-๕ ฉบับที่ ๗ ฉบับที่ ๑๓ ฉบับที่ ๑๙ และฉบับที่ ๒๐ ซึ่งมีแนวคิดเกี่ยวกับเรื่อง การศึกษา การรู้จัก ประมาทตนในการใช้จ่าย การทำงาน และการครองเรือน ซึ่งเป็นส่วนที่สามารถนำมาปรับใช้ กับสังคมไทยได้ และได้ตัดแนวคิดที่ไม่สอดคล้องกับสังคมไทยก็ตัดออกไปพร้อมๆ กับจดหมายที่ ตัดทิ้งไปไม่นำมาแปลซึ่งมีแนวคิดส่วนใหญ่เป็นเรื่องของการทำธุรกิจในระบบอุตสาหกรรม

น.ม.ส.คงจะทรงเล็งเห็นว่าแนวคิดเรื่องนี้ก็ก้าวกระโดดเกินไปสำหรับสังคมไทยในสมัยนั้นจึงไม่เก็บ ความมาแปล อย่างไรก็ตามในส่วนแนวคิดที่รับมาจาก **Letters from a Self-made Merchant to His Son** ก็มีทั้งส่วนที่รับมาโดยตรง และส่วนที่ น.ม.ส.ได้ทรงดัดแปลงและแทรกข้อคิดที่เป็น ของ น.ม.ส. เองลงไปด้วย ดังนี้

๑. แนวคิดเรื่องการศึกษา ใน **Letters from a Self-made Merchant to His Son** ลอริเมอร์ได้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญและคุณประโยชน์ของการศึกษาว่าการศึกษาเป็นพื้นฐาน สำคัญที่ทำให้รู้จักคิดเป็นเพื่อจะได้นำความรู้ที่เรียนมานั้นไปปรับใช้ในการทำงานต่อไปได้ ดังนี้

Does a college education pay? Does it pay to feed in pork trimmings at five cents a pound at the hopper and draw out nice, cunning, little “country” sausages at twenty cents a pound at the other end? Does it pay to take a steer that’s been running loose on the range and living on cactus and petrified wood till he’s just a bunch of barb-wire and sole-leather, and feed him corn till he’s just a solid hunk of porterhouse steak and oleo oil?

You bet it pays. Anything that trains a boy to think and to think quick pays; anything that teaches a boy to get the answer before the other fellow gets through biting the pencil, pays.

(p.8)

น.ม.ส.ก็รับเอาความคิดนี้มาใส่ไว้ใน**จดหมายจางวางหรั่ง**ด้วย แต่ได้มีการดัดแปลงโดยได้ระบุ ชัดเจนลงไปว่าการศึกษาที่ว่ามีความคุณประโยชน์นั้นก็คือการศึกษาแผนใหม่ตามแบบตะวันตก ดังนี้

ท่านที่มีสติปัญญาบางท่านยกปัญหาขึ้นกล่าวว่า การที่เสีย เงินส่งลูกหลานไปเรียนเมืองนอกนั้นได้ประโยชน์พอกับการทุนที่ต้องลงไปหรือ

การที่ท่านถามเช่นนี้ก็เพราะเห็นนักเรียนไปเมืองนอกปวดท้องกลับมาเนิ่นมาก ว่าตามความจริงพวกที่กลับมาโดยสมบูรณ์ ร่างกายไม่มีโรคไข้เจ็บติดตัวมานั้น ก็มีบ้าง แต่ตามธรรมดาแมวเน่าถ้าลอยอยู่ในคลองสักสองตัว ก็พาให้น้ำเหม็นไปด้วยครึ่งคลอง

นั่นแหละการลงทุนส่งลูกหลานไปเรียนเมืองฝรั่งนั้นได้ประโยชน์พอหรือไม่ ถ้าถามเช่นนั้นจะต้องกลับถามว่า ถ้าซื้อลูกหมูตัวละ ๑๐ สลึงมาเอาไว้กับดักจอกขุนจนอ้วน ไม่ช้าก็มีราคาถึงตัวละ ๑๐ ตำลึง ดังนี้จะได้ประโยชน์หรือไม่ ถ้าซื้อแป้งเฟืองหนึ่ง มะพร้าวเฟืองหนึ่งมาทำขนมไข่เต่าขายได้ ๓ สลึง แล้วมีหน้าซำใช้กะลามะพร้าวทำจ่าขายอันละไฟได้อีกเป็น ๔ อันดังนี้ จะได้ประโยชน์หรือไม่

เจ้าไม่ต้องสงสัยเลย ถ้าไม่ไปทำเหลวเสีย ถึงอย่างไรๆ มันก็คงได้ประโยชน์ อะไรมันสอนให้รู้เขาวนั้ว อ้ายนั่นมีประโยชน์ ถ้ามีเงินซื้อถึงจะแพงหน่อยก็ยังมีดี

(หน้า ๑๐-๑๑)

๒. แนวคิดเรื่องการประมาณตนในการใช้จ่าย น.ม.ส. รับมาโดยตรงจากวรรณกรรมต้นฉบับ แนวคิดเรื่องนี้สอนให้รู้จักใช้เงินอย่างประหยัด อย่าคิดเพียงแต่ว่ามีพอรวยแล้วจะใช้จ่ายได้ตามใจชอบ เพราะพอไม่ได้อยู่ส่งเสียทั้งชีวิต หากไม่รู้จักประหยัดในวันนี้ ต่อไปในภายภาคหน้าต้องทำงานหาเงินเองไม่มีพ่อกอยส่งเสียแล้วจะต้องลำบาก เพราะเคยชินกับการใช้เงินมือเติบ เช่น

"I have noticed for the last two years that your accounts have been growing heavier every month, but I haven't seen any signs of your taking honors to justify the increased operating expenses; and that is bad business – a good deal like feeding this weight in corn to a scalawag steer that won't fat up.

I haven't said anything about this before, as I trusted a good deal to your native common - sense to keep you from making a fool of yourself in the way that some of these young fellows who haven't had to work for it do. But because I have sat tight, I don't want you to get it into your head that the old man's rich, and that he can stand it, because he won't stand it after you leave college. The sooner you

adjust your spending to what your earning capacity will be, the easier they will find it to live together”

(pp.15-16)

ในจดหมายจางวางหรั้า จางวางหรั้าสอนนายสนธิให้รู้จักประมาณตนในการใช้จ่ายว่า

“ข้าได้สังเกตมานานแล้ว ว่าเงินประเภทรายจ่ายของเจ้าสูงรำไป แต่รายงานที่รับจากมิสเตอร์ไวต์ไม่ได้แสดงว่าเจ้าเรียนดีขึ้นตามส่วนที่ลงไปนั้นเลย ถ้าเป็นการของบริษัทค้าขายก็ใช้ไม่ได้ เท่ากับออกเครดิตเป็นเซอร์เอาเงินมาซื้อพริกตำละลายเล่นในแม่น้ำเจ้าพระยา หรืออย่างเดียวกับเอาข้าวเข้มทองมาต้มขุนหมูที่ไม่รู้จักอ้วน ไม่มีประโยชน์ตรงไหนเลย

ความซื่อซำนึ่งๆ มานาน เพราะหวังอยู่ว่าในสมองเจ้าก็มีมันอยู่บ้าง เจ้าคงมีเวลายังหย่อนรู้สึกตัวไม่ตรงแนวไปเข้ากองไฟเหมือนแมลงเม่า หรือตรงแนวไปลงอเวจีเหมือนมนุษย์จำพวกที่ตั้งใจหาตีโดยให้ร้ายแก่ผู้อื่น มนุษย์จำพวกนี้หาไม่สู้ยาก ที่เห็นหน้าเป็นคนมีหน้ามีตาอยู่ก็มีบ้าง เมื่อเจ้ารู้จักสังเกต เจ้าจะสังเกตได้ว่าคนที่ใช้เงินทองสุรุ่ยสุร่ายนั้น โดยมากเป็นพวกที่ไม่เคยต้องเหน็ดเหนื่อยในเรื่องหาเงิน เป็นแต่คนอื่นเขาหาไว้ให้แล้วก็ใช้ไปๆ หรือหากว่า จะหาได้เองก็หาได้ด้วยไม่สู้ต้องออกน้ำพักน้ำแรงก็มากน้อย เช่น ได้เงินเดือนเกินส่วนงานที่ทำเป็นต้น ส่วนคนจำพวกที่ก่ว่าจะหาเงินได้แต่ละบาทๆ ก็ต้องเหงื่อไหลไคลย้อยนั้น ให้เอาสัตรียาภรณ์ชนิดหนึ่ง ที่เรียกคอกหมามาขายให้อันละ ๓ ตำลึง มันก็คิดหน้าคิดหลังเสียสองกลับก่อน จึงจะควักเงินออกซื้อ

แต่การที่ซำนึ่งดูให้เจ้าฟุ่มเฟือยมานานนี้ เจ้าต้องอย่าเข้าใจผิดไปว่าซำไม่ว่าอะไรเพราะซำมั่งมีคงจะทนให้เจ้าใช้เงินเช่นกรวดเช่นทรายตามใจพ่อเจ้าประคุณผู้เป็นลูก ถ้าเจ้าเข้าใจเช่นนั้นไม่ซำเจ้าจะได้รับความลำบากนัก เพราะซำไม่ได้ตั้งใจจะทนให้เจ้าสุรุ่ยสุร่ายเช่นนั้นเลยถึงซำจะมั่งมีสักร้อยเท่า รอดสะไชลด์เมืองไทย ซำก็คงไม่ทนเป็นแน่เพราะฉะนั้นถ้าเจ้ามีประสงค์จะหลบหลีกความลำบาก เจ้าจงหัดประมาณเงินรายจ่ายในเวลาให้พอๆ กับที่ประมาณว่าจะได้ในภายหน้า ถ้าไม่อย่างนั้นซำบอกล่วงหน้าได้ว่าเจ้าจะเดือดร้อน ถ้าแลใครหลงเป็นหนี้ของเจ้า ก็จะไม่พลอยเดือดร้อนต้องวิ่งต้องเดินเหมือนกัน”

(หน้า ๑๖-๑๗)

๓. แนวคิดเกี่ยวกับเรื่องการทำงานส่วนที่ น.ม.ส.รับมาจาก **Letters from a Self-made Merchant to His Son** ได้แก่ แนวคิดที่สอนว่าผู้ที่เริ่มทำงานใหม่ต้องขยันทำงาน ต้องรู้จักปรับตัว รู้จักอดทนอดกลั้น และจะต้องไม่คิดเลือกนาย รวมทั้งไม่ตำหนิติฉินวิพากษ์วิจารณ์นาย เพราะไม่ใช่หน้าที่ของผู้น้อย นอกจากนี้ในการทำงานควรจะต้องเริ่มเรียนรู้จากงานในตำแหน่งเล็กไปก่อนแล้วจึงใช้ความสามารถที่มีไต่เต้าขึ้นสู่ตำแหน่งที่ใหญ่ขึ้น อย่างไรก็ตามแม้ว่า น.ม.ส.จะไม่ได้เลือกเน้นที่จะนำเสนอแนวคิดในส่วนของกรดำเนินธุรกิจให้ประสบความสำเร็จเป็นหลักเหมือนกับในวรรณกรรมต้นฉบับ แต่เนื่องจากทั้ง **Letters from a Self-made Merchant to His Son** และจดหมายจางวางหว่า มีตัวละครเอกคือ “พ่อ” ที่ประกอบอาชีพค้าขายและมี “ลูกชาย” ที่จะต้องทำงานสืบทอดกิจการของครอบครัว ดังนั้นในส่วนของแนวคิดเรื่องการทำงาน น.ม.ส.จึงยังคงแนวคิดเกี่ยวกับการค้าขายไว้บางส่วน เช่น ในต้นฉบับเดิมสอนว่าผู้ที่เป็นพ่อค้าควรรู้จักพูดให้เป็นดังนี้

A businessman's conversation should be regulated by fewer and simpler rules than any other function of the human animal. They are:

Have something to say.

Say it.

Stop talking.

(p.53)

น.ม.ส.ก็รับมาโดยตรงโดยให้จางวางหว่าสอนนายสนธิ์ว่า

ธรรมดาผู้ที่เป็นพ่อค้ามาขาย ควรต้องฝึกหัดการพูดจาให้
เป็นไปตามวิธีที่ชอบ อันเป็นวิธีที่ง่ายที่สุดคือ

ข้อ ๑ ให้มีข้อจะพูด

ข้อ ๒ พูดออกไป

ข้อ ๓ หยุดพูด

สามข้อเท่านั้นเป็นพอ

(หน้า ๔๖)

ในเรื่องเกี่ยวกับการทำงานนี้ น.ม.ส. ยังได้เสนอแนวคิดของตนเองเพิ่มเติมลงไปด้วยว่า นิสัย
ทะเยอทะยานชอบแข่งขันกันทำงานให้ดีเป็นสิ่งที่ดีที่ควรส่งเสริม ถ้าคนไทยมีนิสัยดังกล่าวนี้ก็จะ
สามารถช่วยพัฒนาประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้า ดังปรากฏผ่านคำสอนของจางวางหว่าว่า

“ข้อที่มีแอมบิชั่นสูงเช่นนี้เป็นการตั้งหน้าทำกาารงานแข่งกับคนเป็นอันมาก (ประเทศเรามี ๖ ล้าน ๖ แสนคน ตามบัญชีสำมะโนครัวที่ประมาณใหม่) หมายถึงหลักสำคัญอันมีอยู่เพียง ๑๐ หลักเท่านั้น ไม่เป็นข้อที่พึงจะติเตียนแท้จริงเป็นความคิดที่ควรอุดหนุนด้วย ถ้ามีคนมีแอมบิชั่นมากๆ ก็ยิ่งดีหนักขึ้น เพราะต่างคนต่างก็แย่งกันทำดีประกวดกัน ใครชอบได้เนื้ออิงเสือกำถั่วหัวโตก็พากันเลิก เอาเวลามาใช้ในการแข่งกันทำดีจนกาารงานต่างๆ ก็ยิ่งดีขึ้นไปทุกวัน กำลังและความคิดที่ใช้ในการแข่งขันกันนั้น ย่อมเป็นผลแก่บ้านเมืองทั้งนั้น ฝ่ายท่านที่ทำราชการตำแหน่งสูงๆ อยู่แล้ว หากว่าจะชอบชนไก่เนื้ออยู่บ้างก็จะต้องละเว้น ด้วยเราจะต้องเข้าใจว่าท่านได้เป็นข้าราชการผู้ใหญ่ ในสมัยที่มนุษย์ตั้งหมื่นคนตั้งใจทำดีแข่งขันกัน เพื่อแย่งตำแหน่งซึ่งมีไม่กี่ตำแหน่งดังนั้นท่านก็คงเป็นด้วย ชนะคนอื่น ๆ ในทางทำดีประกวดกัน และเมื่อท่านได้ชนะแล้ว ท่านจะต้องไม่กลับแพ้ ท่านจึงจะรักษาตำแหน่งไว้ได้ เหตุฉะนี้จึงเห็นว่ ถ้ามีคนที่แอมบิชั่นสูงดังที่กล่าวแล้วสักหมื่นคน จะเป็นประโยชน์ยิ่งนัก”

(หน้า ๑๙)

๔. แนวคิดเรื่องการครองเรือนส่วนหนึ่ง น.ม.ส. รับมาโดยตรงจาก **Letters from a Self-made Merchant to His Son** โดยเสนอแนวคิดว่าการเลือกคู่ไม่ควรพิจารณาจากรูปร่างหน้าตาหรือความสวยงามภายนอกเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ควรพิจารณาให้ลึกกลงไปถึงนิสัยใจคอที่แท้จริงของคนคนนั้นด้วย เช่น

“A girl can usually catch a whisper to the effect that she’s the showiest goods on the shelf, but the vital thing for a fellow to know is whether her ears are sharp enough to hear him when he shouts that she’s spending too much money and that she must reduce expenses. Of course, when you’re patting and petting and feeding a woman she’s going to purr, but there’s nothing like stirring her up a little now and then to see if she spits fire and heaves things when she’s mad”

(p.266)

น.ม.ส. ก็ให้จางวางห่ำสอนนายสนธิว่

“บัดนี้จะสมมติว่ เจ้าเลือกได้แม่สาวซึ่งทรงคุณเป็นที่พอใจทุกประการ ไม่มีนางใดในโลกนี้จะเสมอเหมือน แต่เจ้าจต้องอย่าลืมนว่ ในเวลานี้เจ้าเห็น

แม่สาวในขณะที่เจ้าหล่อนตกแต่งเต็มเปี่ยมทั้ง กาย วาจา ใจ เวลาที่พบคงจะเป็นเวลาที่ล้างหน้าทาแป้งมาเรียบร้อย หาใช่เวลาที่หน้าตาอยู่เยี่ยงเมื่อตื่นนอนใหม่ๆ ไม่ ส่วนถ้อยคำน้ำเสียงแลกรียาอาการทั้งปวงก็แต่งขึ้นสำหรับรับตรวจทั้งนั้น ในเวลานี้ใจคอเจ้าหล่อนคงจะชุ่มชื่นเสมอน้ำดอกไม้เทศ แต่ถ้าเจ้าลองทำให้ชัดใจดูบ้าง บางทีก็จะเป็นประโยชน์ เพราะจะเห็นได้ว่าแม่สาวของเจ้าเป็นคนพ้นความโกรธเป็นไฟหรือไม่”

(หน้า ๖๑)

ที่สำคัญ น.ม.ส. ได้เสนอแนวคิดในเรื่องของการเลือกคู่ครองเพิ่มเข้ามาโดยให้จางวางหรืออบรมนายสนธิ์ว่าการแต่งงานนั้นควรจะมีพื้นฐานมาจากความรัก ดังนี้

“ข้าได้ทราบจากหนังสือของเจ้าว่า เจ้าคิดอ่านจะมีเมีย แลทราบในเวลาที่เกิดธุระเบาบาง จึงตั้งใจจะใช้เวลาร่างในทางตักเตือนเจ้าบ้างเพราะการที่เจ้าคิดนี้เป็นของสำคัญในชีวิตมนุษย์ สำคัญที่ต้องทำ สำคัญที่ต้องทำให้ดี และสำคัญที่ต้องทำด้วยมีความรักเป็นเหตุ”

(หน้า ๕๖)

และยังได้จัดประเภทความรักเป็นสามประเภท ได้แก่ ความรักอย่างเทวดา คือ ความรักที่เกิดเพราะหมายเล็งเอาเมถุนโดยเฉพาะ ความรักอย่างไทย คือ หญิงกับชายที่ไม่ทันคุ่นเคยกันแต่ต้องมาแต่งงานกัน และความรักอย่างทาส คือ ความรักแบบจงรักภักดีต่อผู้ที่ตนรักเพียงคนเดียว เพื่อแสดงความคิดเห็นวิพากษ์วิจารณ์สังคมผ่านจางวางหรือว่า

“คนเราโดยมากเคยอบรมมาในความรักไม่ใช่อย่างทาส ได้เป็นคู่กันก่อนที่ความรักอย่างนั้นมีเวลาจะเกิดได้ ตามวิธีโบราณซึ่งยังเป็นไปมากแม้ในเวลานี้ หญิงกับชายจะได้รู้จักกันก่อนแต่งงานก็เพียงได้เห็นกันห่างๆ ถ้าเกิดความรักก็เพราะรักหน้า และแต่งงานกัน เพราะหน้าเป็นนายประกันว่าความรักอย่างทาสจะเกิดภายหลัง แต่ถ้าไม่เกิดจะลงโทษต่อบุชชานายประกันก็ไม่ใช่กรรมที่บุรุษพึงทำ จะฟ้องร้องปรับปรุงอะไรก็ได้ วิวาหะชนิดนี้ไม่ใช่ชนิดที่ดีจริง แต่เป็นชนิดที่เป็นไปโดยมากเพราะตามวิธีโบราณนั้น หญิงถูกชอนชายถูกกัน ไม่ใคร่มีโอกาสที่จะบำเพ็ญให้ความรักอย่างทาสเกิดขึ้นได้ อีกประการหนึ่งคนบางคนไม่มีน้ำใจเป็นพื้นที่จะเพาะพืชความรักชนิดนั้นให้

เกิด การวิวาทะปราศจากความรักนั้น มีคำกล่าวที่ว่าเหมือนทองหยิบที่ลืมน้ำใส
น้ำตาล

แต่ความรักอย่างทาสนั้น แม้ตามวิธีโบราณก็มีทางที่เกิดขึ้นได้คือ
หญิงแลชายที่เป็นพี่น้องกันย่อมจะรู้จักกัน มีโอกาสเข้าใกล้ชิดกันได้ แลความ
รักก็อาจเกิด ข้อนี้คงจะเป็นเหตุฯ หนึ่งให้พี่น้องแต่งงานกันมาก ลูกชายท่านผู้พี่
ก็แต่งงานกับลูกสาวท่านผู้น้อง ลูกชายท่านผู้น้องก็แต่งงานกับลูกสาวท่านผู้พี่
(เว้นแต่เมื่อแต่งงานกับลูกสาวเจ้าสัวเศรษฐีโดยความรักอีกประเภทหนึ่ง คือ
รักความมั่งมีของเจ้าสัวผู้เป็นพ่อตา) แต่ถ้าจะกล่าวตามตำราผสมสัตว์ วิวาทะ
ในเหล่าพี่น้องนั้นไม่ใคร่จะดีนัก”

(หน้า ๕๗-๕๘)

แนวคิดที่ น.ม.ส. เพิ่มเข้ามาอีกประการหนึ่ง ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับการรับ
อารยธรรมตะวันตก โดย น.ม.ส. ได้พยายามแสดงให้เห็นว่าสังคมไทยกำลังเริ่มเปลี่ยนแปลงเข้าสู่
ยุคแห่งการรับอารยธรรมตะวันตก และในเมื่อหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องเผชิญหน้ากับสภาพการณ์
เช่นนี้ น.ม.ส. ก็ได้แนะนำว่าควรใช้วิจยารณญาณอย่างชาญฉลาด ทั้งนี้ควรเลือกรับเอาแต่สิ่งที่เป็น
ประโยชน์ เช่น เรื่องการศึกษา เป็นต้น แต่ไม่ควรหลงตามตะวันตกไปหมดทุกเรื่อง ดังที่
จางวางหรืออบรมนายสนธิ์ว่า

“แลเมื่อข้ากล่าวแก่เจ้าว่าข้าต้องการให้เจ้าร่ำเรียนโดยอย่ารู้จัก
กระเหม็ดกระแหม่นนั้นข้าไม่ได้หมายความว่า จะซื้อบอนด์สตรีตไว้สำหรับตัด
เสื้อให้เจ้า หรือซื้อไฮเตลคาลตันไว้ให้เจ้ากินข้าวเย็น หรือซื้อสนามม้าที่ตำบล
เอ็บซอมไว้แทนสระปทุมสำหรับให้เจ้าเล่นโปอย่างฝรั่งที่เมืองนอก หรือช่วย
นางละครมาไว้เป็นนางบำเรอของเจ้า เจ้าอย่าเข้าใจวิปลาศไปต่างๆ”

(หน้า ๑๕-๑๖)

เรื่องของแนวคิดทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า การที่ น.ม.ส. เลือกที่จะไม่
ถ่ายทอดแนวคิดส่วนใหญ่เกี่ยวกับวิธีการดำเนินธุรกิจให้ประสบความสำเร็จจากเรื่อง *Letters
from a Self-made Merchant to His Son* มาสู่จดหมายจางวางหรือนั้นทำให้จุดเน้นของ
แนวคิดของจดหมายจางวางหรือนั้นแตกต่างจาก *Letters from a Self-made Merchant to His
Son* ไปพอสมควร น.ม.ส. เลือกเก็บแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษา การรู้จักประมาณตนในการใช้เงิน
การทำงาน และการครองเรือนไว้ โดยได้ดัดแปลงและผสมผสานกับข้อคิดส่วนที่เป็นของ น.ม.ส.

เอง ที่สำคัญคือการเสนอแนวคิดในเรื่องการรับอารยธรรมตะวันตกเพิ่มเข้ามา ทำให้**จดหมายจางวางหว่า**กลายเป็นเรื่องที่มีผู้สอนคนหนุ่มถึงการปฏิบัติตนใน ๓ ช่วงเวลาสำคัญของชีวิต ได้แก่ วัยเรียน วัยทำงาน และวัยที่จะต้องมีความรอบคอบ ในขณะที่สังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ยุคแห่งการรับอารยธรรมตะวันตก จึงอาจกล่าวได้ว่า น.ม.ส. ได้ดัดแปลงให้**จดหมายจางวางหว่า**กลายเป็นคัมภีร์สอนชีวิตที่เหมาะสมกับสังคมไทยแทนที่จะเป็นคัมภีร์ชีวิตของคนหนุ่มอเมริกันอย่างวรรณกรรมต้นฉบับเดิม

๔.๒.๓ ตัวละคร

ตัวละครในงานเขียนประเภทนวนิยายอาจแบ่งได้เป็น ๒ กลุ่ม คือ ตัวละครหลัก และตัวละครรอง ในเรื่อง **Letters from a Self-made Merchant to His Son** และ**จดหมายจางวางหว่า**ซึ่งเป็นนวนิยายรูปแบบจดหมาย ตัวละครหลักก็คือ ตัวละครผู้เขียนจดหมาย ได้แก่ นายจอห์น เกรแฮม กับ จางวางหว่า และตัวละครผู้รับจดหมาย ได้แก่ ปีแอร์พอนท์ กับนายสนธิ ส่วนตัวละครรองจะเป็นผู้ที่ถูกกล่าวถึงในเรื่อง เช่น จอห์น เดอร์แฮม (John Durham) จิม เดอร์แฮม (Jim Durham) ชาร์ลี เซส (Charlie Chase) มิลลิแกน (Milligan) แสตนลีย์ (Stanley) เฮเลน ฮีท (Helen Heath) ใน **Letters from a Self-made Merchant to His Son** และท่านเจ้าอธิการจัน เจ้าสัวแก้ว เจ้าสอน เจ้าชุนเจ้าจ้อง สมุห์บาญชีจุ่น สมุห์แสง นายเขียว ใน **จดหมายจางวางหว่า** เป็นต้น

การดัดแปลงตัวละครเกิดขึ้นกับทั้งตัวละครหลักและตัวละครรอง ในส่วนของตัวละครหลัก ได้แก่

๑) ตัวละครผู้เขียนจดหมาย นายจอห์น เกรแฮม และ จางวางหว่า

ตัวละครผู้เขียนจดหมายของทั้ง ๒ เรื่อง คือ “พ่อ” พ่อในเรื่อง **Letters from a Self-made Merchant to His Son** คือ นายจอห์น เกรแฮม ผู้ที่แต่เดิมเป็นคนยากจน แต่ต่อมาในภายหลังสามารถสร้างเนื้อสร้างตัวจนได้เป็นเศรษฐีใหญ่ กลายเป็นเจ้าของบริษัทเฮ้าส์ ออฟ เกรแฮม แอนด์ คอมพานี (House of Graham & Company) ซึ่งทำธุรกิจเกี่ยวกับอุตสาหกรรมบรรจุเนื้อสัตว์ มีสาขามากมายทั้งในอเมริกาเอง และยังสามารถขยายสาขาไปถึงในยุโรปบางประเทศด้วย เมื่อ น.ม.ส. แปลนวนิยายเรื่องนี้มาเป็น**จดหมายจางวางหว่า** ตัวละครผู้เขียนจดหมายยังคงมีสถานภาพเป็น “พ่อ” อยู่เช่นเดิม แต่ได้ถูกเปลี่ยนสัญชาติจากอเมริกันมาเป็นไทยและเปลี่ยนชื่อจากจอห์น เกรแฮม มาเป็น จางวางหว่า จางวางหว่าเดิมนั้นก็เป็นคนยากจน ปากกัดตีนถีบ

หาเลี้ยงตัว แต่ด้วยความอดทนและพากเพียรแสวงหาความรู้อยู่เสมอจึงทำให้มีความรู้และประสบการณ์มากมายรวมทั้งความรู้ในเรื่องภาษาอังกฤษ ทำให้วันหนึ่งได้ทำงานเป็นเสมียนฝรั่ง และต่อมาก็สามารถก่อร่างสร้างตัวจนประสบความสำเร็จกลายเป็นเศรษฐีใหญ่ แต่ความเป็นเศรษฐีของจางวางหว่านั้นมิได้มาจากการดำเนินธุรกิจอุตสาหกรรมบรรจุเนื้อสัตว์อย่างของนายจอห์น เกรแฮม เพราะจางวางหว่าถูกตัดแปลงให้เป็นเจ้าของกิจการโรงสีข้าว และนอกจากนั้นก็ยังเป็นเจ้าของโรงเลื่อยจักรอีกหลายแห่ง ทั้งยังมีเรือบรรทุกสินค้าจำนวนมากอีกด้วย ดังปรากฏในคำอธิบายตอนต้นเรื่องว่า

“จางวางหว่าผู้นี้แต่เดิมก็เป็นผู้ซัดสน แต่เป็นคนมีความเพียรแลความสามารถ ทำมาหากินตั้งแต่เป็นคนจนไปจนเป็นคนมั่งมี มีโรงสีไฟอยู่ที่แม่น้ำบางปะกงอย่างน้อย ๒ โรง มีโรงเลื่อยจักรอยู่ที่ไหนบ้างจนจำไม่ได้ เรือบรรทุกสินค้าก็มีหลายลำ ตลอดถึงมีเรือไฟเชื่องขนาดเรือไรซิงชันเดินทะเลได้ด้วย”

(หน้า ๕)

การที่ น.ม.ส. ต้องดัดแปลงตัวละครให้เป็นแบบไทยๆ เช่นนี้ก็เพราะถ้าใช้ตามอย่างฝรั่งทั้งหมดผู้อ่านที่เป็นคนไทยก็คงจะไม่ “ซึม” อย่างที่ น.ม.ส. กล่าวไว้ในคำนำ เพราะวิถีชีวิตของคนอเมริกันแตกต่างจากวิถีชีวิตคนไทยมาก กิจการโรงงานบรรจุเนื้อสัตว์ของนายจอห์น เกรแฮมในสมัยนั้นคนไทยคงนึกภาพไม่ออกเป็นแน่ จึงต้องเปลี่ยนมาเป็นโรงสีข้าวซึ่งเข้ากับบรรยากาศภูมิศาสตร์และวิถีชีวิตของคนไทยมากกว่า ส่วนเหตุที่นายจอห์น เกรแฮมภาคภาษาไทยมีชื่อว่า “จางวางหว่า” นั้น น.ม.ส. เองได้อธิบายไว้ในคำนำในคราวพิมพ์**จดหมายเหตุจางวางหว่า**รวมเล่มครั้งแรกว่า

“คือว่าเมื่อจะเขียนจดหมายเหตุนี้ลงทวิปัญญา นั้น ผู้เขียนนึกหาชื่อที่จะใช้ ไม่ต้องการชื่อขุนนางแต่ไม่ต้องการชื่อที่สามัญเกินไป คิดหาชื่อที่คนอ่านอ่านหนเดียวจำได้ และคงจะไม่เอาไปปนกับชื่อคนอื่น คิดดังนี้จึงใช้ว่า จางวางหว่า ซึ่งสมประสงค์ทุกประการ”

(หน้า ๓)

ผู้วิจัยเห็นว่าการใช้ชื่อ “จางวางหว่า” นั้น ถือว่าสมประสงค์ตามที่ น.ม.ส. ปวารณา เพราะเป็นชื่อที่คนอ่านอ่านหนเดียวจำได้จริงๆ และด้วยความที่เป็นชื่อที่ไม่สามัญจนเกินไปก็ยังช่วยทำให้เรื่องสมจริงมากยิ่งขึ้นอีกด้วย กล่าวคือ คำว่า “จางวาง” นั้นเป็นตำแหน่งที่ปัจจุบันเลิกใช้แล้ว พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ ให้คำจำกัดความไว้ว่า

“จางวาง (เล็ก) น. ตำแหน่งยศข้าราชการชั้นสูงในกรมมหาดเล็ก,
ตำแหน่งผู้กำกับการ, ตำแหน่งหัวหน้าข้าราชการใช้ของเจ้านายชั้นบรมวงศ์หรือ
ทรงกรม”

(หน้า ๒๒๕)

สำหรับจางวางหว่าในจดหมายจางวางหว่านั้น ผู้วิจัยคิดว่าน่าจะเป็นตำแหน่งสุดท้ายตาม
ความหมายในพจนานุกรม คือ เป็นตำแหน่งหัวหน้าข้าราชการใช้ของเจ้านายมากกว่าจะเป็นอีก ๒
ตำแหน่งที่เหลือ คือ ตำแหน่งยศข้าราชการชั้นสูงในกรมมหาดเล็ก และตำแหน่งผู้กำกับการ เพราะ
จางวางหว่ามีอาชีพค้าขาย ไม่ได้ทำราชการเป็นหลัก ตำแหน่งหัวหน้าข้าราชการใช้จึงน่าจะมีความ
เป็นไปได้มากที่สุด และการมียศมีตำแหน่งติดตัวอยู่ข้างนั้นก็เป็นการยกระดับจางวางหว่าจาก
ชาวบ้านธรรมดาขึ้นมาให้ดูมีฐานะทางสังคมมากขึ้น ถึงแม้ว่าจะไม่เท่าเทียมชนชั้นสูงแต่ก็ทำให้ดู
สมจริงเมื่อจางวางหว่าส่งลูกชายไปเรียนต่อที่ประเทศอังกฤษ

จากการศึกษาพบว่าการดัดแปลงตัวละครหลักผู้เขียนจดหมายนี้เป็นการ
ดัดแปลงในด้านลักษณะภายนอกของตัวละครในแง่สัญชาติ ชื่อ อาชีพ แต่ในส่วนของลักษณะ
ภายในหรือลักษณะนิสัยของตัวละครนั้นจะยังคงเอาไว้ ดังจะสังเกตได้ว่าตัวละคร “พ่อ” ของทั้ง ๒
เรื่อง มีลักษณะนิสัยคล้ายคลึงกัน กล่าวคือ เป็นพ่อผู้เข้มงวดที่มีความคิดกว้างไกลและมี
ประสบการณ์ชีวิตจากบุคคลมากมาย แต่ดูเหมือนนายจอห์น เกรแฮมจะไม่คงแก่เรียนเท่า
จางวางหว่า ดูจะพูดภาษาอังกฤษก็ไม่ค่อยถนัดนัก (อย่าว่าแต่จะพูดภาษาไทยได้เหมือนจางวาง
หว่าพูดฝรั่งเลย) บางทีก็พูดผิดไวยากรณ์ เช่น พูดว่า “When he’s got a good conscience he
don’t need to have right and long labeled for him” นอกจากนั้นก็ยังชอบพูดภาษาปากแบบ
ชาวบ้าน เช่นคำ ain’t มีปรากฏอยู่เป็นระยะประปรายตลอด เพื่อเตือนผู้อ่านถึงพื้นเพของผู้พูด^๑
อย่างไรก็ดีพ่อของทั้งสองเรื่องเป็นผู้ที่เห็นคุณค่าของการศึกษา มีหลักและเป้าหมายในการดำเนิน
ชีวิตที่แน่นอนและพยายามวางแนวทางในการดำเนินชีวิตให้ลูกชายของตน จึงส่งลูกไปเรียนยัง
สถานศึกษาที่ตนเองคิดว่าจะดีที่สุดสำหรับลูก ลักษณะนิสัยนี้ยังสะท้อนให้เห็นได้จากคำสอน
ต่างๆ ที่พ่อทั้งสองได้เขียนไปสอนลูกของตนที่สอนให้ลูกตั้งใจเรียนและพยายามชี้ให้ลูกเห็น
ความสำคัญของการศึกษาว่าจะเป็นพื้นฐานสำคัญในการประกอบอาชีพต่อไปในภายภาคหน้า
แต่ในขณะเดียวกันก็เตือนว่าไม่ต้องเรียนให้มากเกินความจำเป็นให้เสียเวลาเพราะทราบอยู่แล้วว่า
จะต้องกลับมาค้าขายสืบทอดธุรกิจของครอบครัวที่พ่อได้วางรากฐานเอาไว้ให้แล้ว ทั้งจอห์น

^๑ กุหลาบ มัลลิกะมาส, “จางวางหว่าและนายจอห์นเกรแฮม” ใน น.ม.ส.อัจฉริยะกวีศรีรัตนโกสินทร์
(กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๔๒) หน้า ๗๗.

เกอร์แฮม และจางวางหว่าต่างก็เป็นพ่อที่ฉลาดและเป็นผู้มีประสบการณ์สูง รู้จักนิสัยลูกชายเป็นอย่างดี จึงรู้จังหวะในการสอนลูกชายของตนว่าตอนใดควรสอนอย่างไร ตอนใดควรนะให้คิดเอง ตอนใดควรใช้ความเด็ดขาด ในบางเรื่องที่จะต้องเด็ดขาดพ่อของทั้งสองก็ไม่ลังเลที่จะแสดงความเด็ดขาดนั้นออกไป เช่น ในตอนที่ลูกชายเขียนมาบอกว่าอยากจะเดินทางท่องเที่ยวก่อนกลับบ้าน เพราะถือเป็นการศึกษาอย่างหนึ่งเหมือนกัน พ่อซึ่งรู้ทันและเห็นว่าจะเป็นการสิ้นเปลืองทั้งเวลาและเงินทอง จึงเขียนจดหมายตอบกลับไปว่าไม่อนุญาตโดยยื่นคำขาดว่าถ้ายังยืนยันว่าจะกลับทางอ้อมตามที่เขียนบอกมาก็ต้องหาเงินค่าใช้จ่ายเอาเอง พ่อจะไม่ออกเงินให้ในการนี้ ลักษณะนิสัยของตัวละครพ่อที่ปรากฏในทั้งสองเรื่องยังพบว่ามีความเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณธรรม มีเหตุผลและมีใจคอหนักแน่นไม่หุเบา ไม่ลำเอียงเข้าข้างลูกชาย ดังจะเห็นได้จากตอนที่ลูกชายเขียนจดหมายมาฟ้องเรื่องที่ขัดแย้งกับหัวหน้างาน พ่อก็ได้เชื่อตามนั้นเนื่องจากหัวหน้างานของลูกชายเป็นคนเก่าคนแก่ที่ได้ตั้งอกตั้งใจทำงานให้บริษัทมายาวนาน ลักษณะนิสัยที่เหมือนกันอีกประการหนึ่งของนายจอห์น เกอร์แฮม กับจางวางหว่าก็คือ ความเป็นคนช่างลำดับสำนวน เป็นผู้มีความจากคมคาย และมีไหวพริบเฉลียวฉลาดอยู่เสมอ ตามที่ปรากฏในคำสอนต่างๆ ที่เขียนไปสอนลูกชาย และแม้จะดูเป็นพ่อที่เข้มงวด แต่ก็ปรากฏว่าพ่อทั้งสองคนนี้เป็นผู้ที่มีอารมณ์ขันอยู่เสมอ ไม่น้อย แม้ในขณะที่กำลังอบรมสั่งสอนอยู่นั้นก็ยังได้เล่าเรื่องขบขันแทรกไปด้วย เช่น เรื่องของ จิม เดอร์แฮม (Jim Durham) หรือ เจ้าจ๋องในฉบับไทยนั่นเอง

๒) ตัวละครผู้รับจดหมาย ปีแอร์ฟอนท์ และ นายสนธิ

ตัวละครผู้รับจดหมายของทั้ง ๒ เรื่อง คือ “ลูกชาย” ใน *Letters from a Self-made Merchant to His Son* ลูกชายของนายจอห์น เกอร์แฮม คือ ปีแอร์ฟอนท์ เป็นนักศึกษามหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด เรียนจบมหาวิทยาลัยเมื่ออายุ ๒๒ ปี^๙ พ่อเรียนจบก็กลับมาเข้าทำงานในบริษัทของครอบครัว ปีแอร์ฟอนท์ถูกม.ส.ดัดแปลงให้กลายเป็นนายสนธิลูกชายคนเดียวของจางวางหว่า นายสนธิเป็นนักเรียนอังกฤษ เรียนจบปลับปลิกสกุลอายุ ๒๔ ปี^{๑๐} อยากรเรียนต่อในระดับมหาวิทยาลัย แต่พ่อไม่อนุญาตเพราะอยากให้รีบกลับมาทำงานช่วยกิจการของครอบครัว

การดัดแปลงตัวละครผู้รับจดหมายนั้นก็จะเป็นการดัดแปลงลักษณะภายนอก แต่ลักษณะนิสัยนั้นยังคงค่อนข้างคงเดิม พรรณกรรมทั้งสองเรื่องคือ *Letters from a Self-made*

^๙ ปรากฏในจดหมายฉบับที่ ๔, *Letters From A Self-made Merchant To His Son*, หน้า ๔๑.

^{๑๐} ปรากฏในจดหมายฉบับที่ ๔, *จดหมายจางวางหว่า*, หน้า ๓๘.

Merchant to His Son และจดหมายจางวางหรั้า แม้จะไม่มีจดหมายตอบของลูกชายปรากฏให้เห็น แต่ก็พอสามารถวิเคราะห์ลักษณะนิสัยของตัวละครลูกชายได้ว่า ตัวละครลูกชายของทั้งสองเรื่องแม้จะเป็นผู้ที่มีนิสัยและพฤติกรรมไม่ถูกใจพ่อเท่าใดนัก เช่น เป็นคนสำรวย ใช้เงินฟุ่มเฟือย เป็นคนที่ตามกระแสของสังคม ไม่มีความอดทน ไม่สามารถปรับตัวเข้ากับหัวหน้างานได้ แต่ทั้งปีแอร์ พอนท์ และนายสนธิ์ต่างก็เป็นลูกที่ดีของพ่อแม่ เชื่อฟังคำสอนที่พ่อเขียนไปตักเตือนอบรม และปฏิบัติตามคำสอนนั้น จนสามารถเรียนจบหลักสูตรตามกำหนดเวลา และกลับมาดำเนินกิจการของครอบครัวตามที่พ่อได้วางแผนชีวิตให้

ในส่วนของ การดัดแปลงตัวละคร ซึ่งเป็น การดัดแปลงตัวละครที่เป็นผู้ที่ถูกกล่าวถึงในเรื่อง ส่วนมากจะเป็นการดัดแปลงชื่อ เพื่อให้คนอ่านรู้สึกตัวละครตัวนั้นเป็นคนไทย และเข้าใจเรื่องได้โดยง่าย นิสัยและพฤติกรรมหรือการกระทำของตัวละครนั้นๆ โดยมากก็ยังคงเป็นเหมือนเช่นตัวละครเดิมตามต้นฉบับ จะมีต่างไปบ้างก็เพียงในรายละเอียดเล็กๆน้อยๆ เท่านั้น ตัวละครที่ถูกดัดแปลง เช่น

๑) แสตนลีย์ (Stanley) ลูกชายของนายไวท์เทกเกอร์ (Whitaker) ถูกดัดแปลงเป็น เจ้าสอน ลูกชายเจ้าสัวแก้ว

แสตนลีย์ ลูกชายของนายไวท์เทกเกอร์ เพื่อนเก่าของนายจอห์น เกรแฮม เป็นตัวอย่างที่นายจอห์นยกมาเป็นอุทธาหรณ์สอนให้ปีแอร์พอนท์ได้เห็นว่าคุณที่ได้อ่านเรียนมาสูง แต่ไม่สามารถนำเอาความรู้ที่มีอยู่นั้นมาใช้ได้ก็ไร้ประโยชน์ แสตนลีย์จบจากออกซ์ฟอร์ด กลับมาก็เข้าทำงานธนาคาร แสตนลีย์นั้นรู้รอบไปหมดเสียทุกอย่างอันเกี่ยวกับการธนาคาร รู้ประวัติศาสตร์การธนาคาร รู้เรื่องเศรษฐกิจ การเมือง มากกว่าผู้จัดการธนาคารเสียอีก แต่เขากลับไม่รู้ว่าธนบัตรฉบับละห้าปอนด์ที่รัฐบาลเป็นผู้พิมพ์กับฉบับที่พิมพ์ปลอมขึ้นมาต่างกันตรงไหน ทำอยู่ได้ไม่นานก็จึงต้องออกจากงาน เมื่อออกจากธนาคารก็ไปทำหนังสือพิมพ์ แสตนลีย์เป็นคนเก่ง มีความรู้รอบตัวมาก อีกทั้งยังรู้ภาษาต่างประเทศถึง ๖ ภาษา แต่จะแต่งเรื่องไปลงพิมพ์สักเรื่องหนึ่งก็ไม่สำเร็จได้ สุดท้ายก็ต้องออกจากงานอีก ตอนหลังนายจอห์นเห็นว่าแสตนลีย์เป็นผู้มีความรู้มากจึงพาไปฝากให้เป็นครู แต่ทำไปได้พักหนึ่งก็ต้องออกอีกเพราะไปรู้มากกว่าครูใหญ่ ไปค้ำว่าวิธีการเรียนการสอนที่ปฏิบัติอยู่นั้นไม่ถูกต้อง ไม่ได้เรื่อง สุดท้ายแสตนลีย์ก็ทำงานอะไรไม่ตลอดรอดฝั่งสักอย่าง เจ้าสอนลูกชายเจ้าสัวแก้วก็มีลักษณะไม่ต่างไปจากนายแสตนลีย์สักเท่าไร เจ้าสัวแก้วส่งเจ้าสอนไปเรียนเมืองนอก ซึ่งเจ้าสอนก็เรียนได้ดีจนได้เข้าออกซ์ฟอร์ดและเรียนสำเร็จได้ดีกรีตามแบบแผนทุกประการ พอกลับมาเมืองไทยจางวางหรั้าฝากงานให้ทำในธนาคารก็ทำอยู่ได้ไม่นานเพราะเจ้าสอนรู้พงศาวดารการแบ่งก็มากกว่ามิสเตอร์กรีนนายแบงก์หลายเท่า กรรมการใหญ่รวมกันหมดก็รู้ไปลิตีกัล อิคโคโนมีส์เจ้าสอนไม่ได้ แต่เจ้าสอนกลับไม่รู้ว่าเงินบาทที่ทำจาก

โรงกาษาปณ์กับเงินบาทที่ซ่อนทำตามกรอกหลังโรงเจ็กแตกต่างกันอย่างไร พอออกจากธนาคาร จางวางหรัาก็จัดการให้ย้ายไปทำหน้าที่สื่อพิมพ์ เจ้าสอนรู้ภาษาต่างๆ อย่างน้อย ๔ ภาษา ความรู้รอบตัวก็มีมาก แต่จะแต่งเรื่องแห่งชินพฤษะไปลงพิมพ์ก็ไม่วสำเร็จ ให้ทำอะไรเจ้าสอนรู้กว้างขวางไปหมดแต่ทำไม่ได้ สุดทำยได้ไปเป็นครูก็ไปไม่รอดอีกเพราะไปรู้มากกว่าครูใหญ่ อธิบายว่าที่สอนกันอยู่แล้วนั้นไม่ถูก เจ้าสอนจึงเป็นตัวอย่างให้เห็นว่าคนที่เรียนสูงมีวิชาความรู้มากแต่รู้แบบกว้างๆ แล้วนำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ไม่วั้นั้น ผู้คนที่รู้น้อยๆ แต่รู้เฉพาะสิ่งที่จะนำมาใช้ประโยชน์ไม่วั้นั้น

๒) จิม เดอร์แฮม (Jim Durham) ลูกชายของนายจอห์น เดอร์แฮม (John Durham) ถูกดัดแปลงเป็น เจ้าจ้งลูกชายสมุห์บาญชีจุ่น

จิม เดอร์แฮม กับ เจ้าจ้งนั้น เป็นตัวอย่างที่พอทั้งสอง คือ นายจอห์น และ จางวางหรัายกขึ้นมาแสดงให้ลูกชายเห็นว่าคนที่เรียนมามากๆ และสามารถนำความรู้ที่เรียนมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ก็มีให้เห็นอยู่ จิม เดอร์แฮม เป็นลูกชายของนายจอห์น เดอร์แฮม ส่วนเจ้าจ้งนั้นเป็นลูกชายของสมุห์บาญชีจุ่น จอห์น เดอร์แฮม และสมุห์บาญชีจุ่นต่างก็เคยเป็นผู้พอมีอันจะกิน แต่ภายหลังจอห์น เดอร์แฮมทำธุรกิจล้มเหลว เงินทองที่สะสมมาก็หมดไป ส่วนสมุห์บาญชีแสกก็เช่นกันเอาเงินไปเข้ากับเขาทำภาชี พอสิ้นปีเงินทองมีอยู่เท่าไรก็หมด เรือกสวนไร่นาที่มีอยู่ก็ต้องขายไปหมด ตอนที่พอของนายจิมและเจ้าจ้งยังมีเงินทองอยู่ก็ได้ส่งให้ลูกชายได้ร่ำเรียนศิลปศาสตรวิชากรมากมายจนเป็นผู้มีความรู้มาก แต่ทั้งนายจิมและเจ้าจ้งก็เป็นผู้ไม่ค่อยต่อสู้ดิ้นรนอะไรนัก เมื่อพอยังมีให้กินอยู่ก็ไม่ทำงานทำการอะไรเป็นเรื่องเป็นราว แต่พอพอหมดตัวก็ต้องออกหางานทำ นายจิมได้เข้าทำงานในบริษัทของจอห์น เกรแฮม ส่วนเจ้าจ้งก็ทำงานให้กับจางวางหรั แต่แรกทั้งนายจอห์น และจางวางหรัก็ไม่คิดว่านายจิมและเจ้าจ้งจะอดทนทำงานหนักๆ ได้ แต่พออยู่ไปทั้งนายจิมและเจ้าจ้งก็ใช้หัวคิดดัดแปลงใช้เครื่องทุ่นแรงในการทำงานหลายอย่าง เช่น นายจิมคิดทำรางเพื่อขนถังบรรจุหมูแฮมจากคลังสินค้าเข้ารถบรรทุก โดยที่ไม่ต้องใช้คนแบก เจ้าจ้งก็คิดทำรางสำหรับให้กระสอบข้าวเดินจากในโกดังไปลงเรือได้เอง เมื่อได้เลื่อนตำแหน่งมาทำงานเป็นพนักงานคัดลอกจดหมายนายจิมก็แนะนำให้นายจอห์นซื้อเครื่องพิมพ์ดีดมาใช้ ที่แรกนายจอห์นก็ไม่ยอมแต่เมื่อได้ซื้อมาใช้ก็ช่วยทุ่นแรงพนักงานได้มากและสามารถทำงานได้เร็วขึ้น เจ้าจ้งตอนเป็นเสมียนก็แนะนำให้จางวางหรัซื้อเครื่องพิมพ์ดีดมาใช้เหมือนกัน และเมื่อจางวางหรัตกลงซื้อมาใช้พอกับงานแล้วก็ปรากฏว่าก็ทำให้ลดเสมียนไปได้หลายคน ความคิดของนายจิมและเจ้าจ้งทำให้บริษัทก็สามารถตัดค่าใช้จ่ายลงไปได้มาก จนนายจอห์นและจางวางหรัต้องขึ้นเงินเดือนให้ ความรู้และความคิดสร้างสรรค์ของนายจิมและเจ้าจ้งยังช่วยให้บริษัทขายสินค้าเพิ่มได้เป็นจำนวนมากจากการวางแผนโฆษณาสินค้าของคนทั้งคู่ นาย

จิมได้รับมอบหมายจากจอห์น เกรแฮม ให้ไปเป็นเซลส์แมนเดินขายผลิตภัณฑ์ใหม่ของบริษัทคือ หัวเชื้อน้ำซุ๊ป (beef extract) นายจิมเดินขายอยู่ได้สองวันไม่ประสบความสำเร็จก็เกิดความคิดว่า น่าจะทำโฆษณาขึ้นเพื่อให้ผู้บริโภคเดินเข้ามาซื้อผลิตภัณฑ์ของเราเองจะดีกว่าที่เดินออกไปขาย อย่างที่ทำอยู่ และนายจิมก็ได้เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงในการคิดและตีไปปลิวโฆษณาตามที่ต่างๆ ไป ประมาณว่าร้อยละเก้าสิบ มีแม้กระทั่งว่าจะขงน้ำซากินก็ควรต้องผสมหัวเชื้อน้ำซุ๊ปนี้ลงไปด้วยจึง จะได้รสชาติ ใช้เวลาไม่นานหัวเชื้อน้ำซุ๊ปของบริษัทเกรแฮมนี้ก็ขายดีเป็นเทน้ำเทท่า ส่วนเจ้าจ๋อง นั้นเป็นผู้คิดโฆษณาขายน้ำปลาของแม่นายสนธิ์จนขายดิบขายดี ชนิดที่ว่าใครจะทำทองหยิบ ฝอยทอง ก็ดูเหมือนจะต้องเหาะน้ำปลานี้ลงไปด้วย ทั้งนายจิมและเจ้าจ๋องจึงเป็นกรณีตัวอย่าง ให้เห็นว่าการเรียนวิชามาสูงและรู้จักประยุกต์ใช้ได้นั้นเป็นการไม่เสียเปล่า เพราะไม่ว่าจะไปทำ อะไรที่ไหนก็สามารถสร้างประโยชน์ให้ที่นั้นๆ ได้

๓) ชาร์ลี เซส (Charlie Chase) ถูกดัดแปลงเป็น เจ้าชู้

ชาร์ลี เซส เคยเป็นเพื่อนพนักงานขายของด้วยกันกับนายจอห์นเกรแฮม ชาร์ลีผู้นี้ เป็นผู้ที่คิดฝันอยากจะเป็นเศรษฐีให้ได้ภายในลัดนิ้วมือเดียวมาแต่ไหนแต่ไร เขามักจะคิดการ นิ่งฝันว่าจะทำโน่นทำนี่มากมายแต่ก็ไม่เคยทำสิ่งใดได้สำเร็จ สุดท้ายก็เหลวไปหมดทุกอย่าง จนบัดนี้ก็ยังต้องมาขอยืมเงินนายจอห์นนี่อยู่ ชาร์ลีเซสคนนี้ก็ชื่อ เจ้าชู้ ในจดหมายจางวาง หรือนั่นเอง เจ้าชู้มีพฤติกรรมเหมือนชาร์ลีเซสทุกอย่าง คือ ชอบนั่งฝันอยากจะทำอะไร อยากจะเป็น เศรษฐี เวลาคิดจะทำงานอะไรขึ้นมาสักอย่างหนึ่งก็จะนั่งฝันว่าจะเป็นอย่างนั้นเป็นอย่างนี้ จะมีคน มาขอรับซื้อเป็นแสนคน แล้วก็จะรวย แต่ไม่เคยได้ทำอะไรให้เป็นรูปธรรมขึ้นมา สุดท้ายก็ต้อง กลับมาขอยืมเงินจางวางหร่านี่

๔) นายมิลลิแกน (Milligan) ถูกดัดแปลงเป็น สมุห์แสง

นายมิลลิแกนเป็นหัวหน้างานของปีแอร์พอนท์ เป็นคนเก่าแก่แต่ดั้งเดิมของบริษัท เมื่อปีแอร์พอนท์เรียนจบมหาวิทยาลัยกลับมาทำงานที่บ้าน พ่อก็ให้ไปรายงานตัวเข้าทำงานกับ นายมิลลิแกนคนนี้ แต่ปีแอร์พอนท์ก็ไม่ชอบนายมิลลิแกนเลยเขียนจดหมายมาฟ้องพ่อ นาย มิลลิแกนคนนี้ก็ชื่อสมุห์แสงในจดหมายจางวางหร่านั่นเอง สมุห์แสงเป็นคนเก่าคนแก่ของ จางวางหร่านี่ ที่กลายมาเป็นหัวหน้างานคนแรกของนายสนธิ์ เมื่อเข้าทำงานนายสนธิ์ก็รู้สึกไม่ชอบ สมุห์แสงเช่นเดียวกับที่ปีแอร์พอนท์ไม่ชอบนายมิลลิแกน จึงเขียนจดหมายมาฟ้องพ่อ แต่ท้ายที่สุด ทั้งปีแอร์พอนท์และนายสนธิ์ก็ถูกพ่อของตนดุกลับมาทั้งคู่ว่าพ่อรู้จักคนของพ่อดีกว่าที่ลูกชายเขียน มาฟ้อง สิ่งที่ควรจะทำคือเจ้านายคิดอย่างไรกับเรา ไม่ใช่เราคิดอย่างไรกับเจ้านาย

ดังได้กล่าวไว้ตั้งแต่ต้นแล้วว่า ในการที่ น.ม.ส.แปลและตัดแปลงเรื่อง **จดหมายจางวางหรั** จากวรรณกรรมต้นฉบับเดิมนั้นมีการตัดเนื้อเรื่องออกหลายส่วน มีจดหมายหลายฉบับที่ น.ม.ส. ไม่ได้เลือกมาแปล และการที่ผู้แปลตัดจดหมายหลายฉบับเหล่านั้นออกไปก็ทำให้มีตัวละครอีกหลายตัวถูกตัดออกไปเช่นกัน แต่ตัวละครที่ถูกตัดออกไปนั้นจะเป็นตัวละครรอง หรือผู้ที่ถูกกล่าวถึงในเรื่อง ยกตัวอย่างเช่น จิม ดอนเนลลี่ (Jim Donnelly) หมอไทเธอรिंगตัน (Doc Titherington) มิสมาเบล ดาซแคม (Miss Mabel Dashkam) จ๊อบ ดาซแคม (Job Dashkam) แจ็ค คาร์เตอร์ (Jack Carter) มิสเซอร์ชิลล์ (Miss Churchill) อีดิทซ์ เคอร์ซัน (Edith Curzon) มาเบล มัวร์ (Mabel Moore) เป็นต้น

จิม ดอนเนลลี่ เป็นเจ้าของบริษัทดอนเนลลี่ โปรวิชัน คอมพานี (the Donnelly Provision Company) บริษัทคู่ค้าของบริษัทเฮ้าส์ ออฟ เกรแฮม แอนด์คอมพานี (the House of Graham & Company) ของนายจอห์นเกรแฮม ถูกกล่าวถึงในจดหมายฉบับที่ ๖ จดหมายฉบับนี้ นายจอห์นเขียนไปตำหนิปีแอร์พอนท์ที่แอบเขียนจดหมายส่วนตัวในเวลาทำงานทำให้เสียงานเพราะปีแอร์พอนท์ส่งจดหมายผิดซองสลับกันระหว่างจดหมายที่จะส่งไปหาสาวกับจดหมายตอบ ลูกค้าที่ติดต่อแจ้งมานำน้ำมันหมูแฮมที่ส่งไปให้ไม่ครบจำนวน ลูกค้าคนนั้น คือ นายจิม ดอนเนลลี่ จึงได้บุกมาต่อนายจอห์นเกรแฮมถึงบริษัทว่าถึงจะตระหนักว่าตนเป็นลูกค้าชั้นดีเพียงใด แต่ก็ไม่รู้ลึกลับบริษัทจำเป็นอะไรที่จะมาเรียกเขาว่า “สุดที่รัก” และขอโทษที่ส่งของไม่ครบด้วยการชว่นไป คุณละครตอนค้า ทำที่สุดนายจอห์นต้องยอมส่งน้ำมันหมูแฮมเพิ่มให้บริษัทของนายจิมตามที่ร้องขอมาแม้ว่าจะมั่นใจว่าบริษัทได้ส่งของไปครบตามจำนวนแล้ว ทำให้บริษัทต้องสูญเสียเงินเป็นจำนวนหกสิบดอลลาร์เพราะความสะเพร่าของปีแอร์พอนท์โดยแท้

หมอไทเธอรिंगตัน เป็นหมอผู้รักษาโรคไขข้ออักเสบให้นายจอห์น เกรแฮม แต่ก็มิวายถูกนายจอห์นเหน็บเรื่องคำรักษาที่ค่อนข้างแพง หมอไทเธอรिंगตันถูกกล่าวถึงในจดหมายฉบับที่ ๘ และ ๑๖

มิสมาเบล ดาซแคม หญิงสาวที่ถูกกล่าวถึงในจดหมายฉบับที่ ๙ เป็นสาวที่ปีแอร์พอนท์เพียรส่งกุหลาบราคาช่อละ ๕๒ ดอลลาร์ให้เสมอ จนนายจอห์นเห็นใบเสร็จเรียกเก็บเงินค่าดอกไม้ จึงต้องเขียนจดหมายมาตัดเตือนเรื่องการใช้เงิน เพราะเห็นว่าปีแอร์พอนท์ทำงานได้เงินเพียง ๑๒ ดอลลาร์ต่อสัปดาห์แต่ส่งดอกไม้ให้สาวคราวละ ๕๒ ดอลลาร์ ดูออกจะเป็นการใช้เงินเกินตัว มิสมาเบลนั้นเป็นลูกสาวของมหาเศรษฐีจ๊อบ ดาซแคม เธอถูกเลี้ยงดูอย่างตามใจ เช่นเดียวกับลูกสาวคนรวยทั่วๆ ไป อยากได้อะไรเป็นต้องได้ เธอจึงเป็นคนที่ใช้เงินเก่งมาก อย่างไรก็ตามนายจอห์นบอกกับลูกชายว่าตนไม่สนว่าพ่อของมิสมาเบลจะร่ำรวยแค่ไหน แต่รู้ว่าหากปีแอร์

พอนท์คิดจะแต่งงานกับผู้หญิงอย่างมิสมาเบลก็เป็นก้าวแรกที่จะนำพาไปสู่ความหายนะ เพราะไม่มีทางเลี้ยงเธอไหว และพจน์ได้โดยว่าเมื่อไรที่ปีแอร์พอนท์บอกกับมิสมาเบลว่าทำงานได้เงิน สี่ปาดาร์ละ ๑๒ ดอลลาร์ เมื่อนั้นปีแอร์พอนท์จะไม่มีทางได้เข้าใกล้เธออีกเลย

แจ๊ค คาร์เตอร์ เป็นลูกชายของเพื่อนเก่าของนายจอห์น เกรแฮม พ่อของแจ๊ค เสียชีวิตไปแล้วและได้ทิ้งมรดกไว้ให้แจ๊คถึงล้านดอลลาร์ โดยมีนายจอห์นเป็นผู้ดูแลมรดกให้ จนกว่าแจ๊คจะอายุครบยี่สิบห้าปีบริบูรณ์ แจ๊คเป็นหนุ่มเจ้าสำราญ เอาใจผู้หญิงเก่ง รูปหล่อ และ ร่ำรวยเพราะมีมรดก เขาจึงเป็นชายในฝันของหญิงสาวหลายต่อหลายคนรวมทั้งมิสเซอร์ซิลล์ อีดิทซ์ เคอร์ชัน และมาเบล มัวร์ แจ๊คแอบหมั้นกับอีดิทซ์ เคอร์ชันอย่างเงียบๆ แต่ก็ยังคงคบหากับ มาเบลมัว ตอนหลังเมื่อเขาได้พบกับมิสเซอร์ซิลล์ก็เกิดอาการอยากแต่งงานกับมิสเซอร์ซิลล์ขึ้นมา อีกเพราะเธอมีคุณสมบัติเพียบพร้อมเสมอตน คือ ทั้งสวยและรวย คราวนี้จึงไม่รู้จะทำประการใด ต้องหันหน้าไปปรึกษานายจอห์น นายจอห์นก็แนะนำว่าให้เลือกคนใดคนหนึ่งแล้วบอกความจริง กับอีก ๒ คนไป แจ๊คก็ทำตาม โดยได้เขียนจดหมายไปตัดสัมพันธ์กับมิสเคอร์ชัน และมิสมาเบล แต่ภายหลังก็กลับส่งดอกไม้ไปให้เธอทั้งสองอีกด้วยความกลัวว่าทั้งสองคนจะโกรธและเลิกคบเขา เป็นเพื่อน ด้วยความโลเลของแจ๊คและการหวานแสนให้มีความหวังผู้หญิงไปทั่ว สุดท้ายจึงชวดหมดทุกคนเพราะเมื่อหญิงทั้งสามที่แจ๊คคบอยู่รู้ความจริงว่าแจ๊คคบตนเพื่อเลือกก็ไม่มีใครเลือก แจ๊คเลย เรื่องของนายแจ๊ค คาร์เตอร์นี้ปรากฏในจดหมายฉบับที่ ๑๙ เมื่อจางวางหว่าได้พบกับ สาวน้อยเฮเลน ฮีทซึ่งดูท่าทีแล้วน่าจะเป็นคนรักของปีแอร์พอนท์ จึงได้เขียนจดหมายมาถามลูก ชายว่าเฮเลน ฮีท เป็นใครและจริงจังด้วยขนาดไหน เพราะลึกๆ แล้วนายจอห์นเองก็ออกจะพอใจ สาวน้อยเฮเลนว่ามีคุณสมบัติเหมาะสมที่จะเป็นลูกสะใภ้ นายจอห์นได้เล่าเรื่องแจ๊ค คาร์เตอร์ให้ ปีแอร์พอนท์ฟังเพื่อเป็นอุทธาหรณ์ และบอกกับลูกชายในตอนท้ายของจดหมายว่าเขาพยายาม ช่วยแจ๊คแก้ปัญหาแต่สุดท้ายก็ไม่สำเร็จ จึงได้แต่หวังว่าเมื่อเขาตื่นขึ้นมาตอนเช้าของวันใดก็ตาม จะไม่พบแจ๊คคนที่ ๒ ในบ้านตัวเอง

กระบวนการดัดแปลงตัวละครนอกจากจะมีการดัดตัวละครหลายๆ ตัวออกไป รวมทั้งมีการดัดแปลงตัวละครให้มีความเป็นไทยแล้ว ยังปรากฏว่ามีตัวละครที่ผู้แปลสร้างสรรค์เพิ่มเติมเข้าไปในเรื่องอีกด้วย ตัวละครที่ถูกเพิ่มเข้าไปนี้จะเป็นตัวละครรองทั้งหมด และไม่ได้เกิด เฉพาะในฉบับที่ ๗ ที่ผู้แปลแต่งเพิ่มทีหลังเท่านั้น ในฉบับอื่นๆ ก็มีการเพิ่มตัวละครใหม่เข้าไปด้วย ตัวละครที่ น.ม.ส.เพิ่มเข้ามา เช่น

อุบาสิกาเจียม เป็นผู้ที่ย่อยากจะรับเป็นโยมอุปถากให้กับจางวางหว่าเมื่อครั้ง จางวางหว่ายังเป็นเด็กอยู่ จางวางหว่าเล่าไว้ในจดหมายฉบับที่ ๑ ว่า วันหนึ่งอุบาสิกาเจียมออกมา

จากฟังก์ชันเห็นจางวางหว่าเล่นอยู่กับเด็กคนอื่น ๆ กลางลานวัดก็เอ็นดูอยากให้จางวางหว่าบวช โดยอธิบายให้จางวางหว่าฟังว่าถ้าอยากจะทำขึ้นสวรรค์จะจัดการบวชให้ แต่จางวางหว่าตัดสินใจไม่บวช

อ้ายแจ่ม อ้ายสี อ้ายหมี อ้ายแดง เป็นเพื่อนเล่นแถววัดของจางวางหว่าสมัยเด็ก ๆ การที่จางวางหว่าตัดสินใจปฏิเสธอุบาสิกขาภิเษมในเรื่องที่จะบวชเป็นสามเณร ก็เพราะไม่ต้องการจะบวชในเวลาที่อ้ายแจ่ม อ้ายสี อ้ายหมี อ้ายแดง มาคอยจะล้อแน่นอนอยู่เช่นนั้น

นายกลม เป็นตัวละครที่ปรากฏในจดหมายฉบับที่ ๗ เป็นผู้ที่เสนอให้จางวางหว่าใช้เงินที่เหลือจากงานแฮยิดไปใช้บำรุงการทำน้ำตาลเมาโดยวิทยาศาสตร์ จนมีฤทธิ์ทำให้คนเมาได้เหมือนพระอินทร์เมาโสมะ เมื่อนั้นมนุษย์โลกก็จะเป็นสุรโลก

นายเขียว สุรานั้นหน เป็นอีกผู้หนึ่งที่มาให้คำแนะนำจางวางหว่าเกี่ยวกับการใช้เงินที่เหลือจากการจัดงานแฮยิด นายเขียวเป็นชายสติวิปลาสผู้มีรูปลักษณะราวกับศพและสัปเหร่อรวมอยู่ในคนคนเดียวกัน แต่สามารถพูดภาษาอังกฤษยาว ๆ ได้ จนจางวางหว่าถึงกับตะลึง เขาได้เสนอให้จางวางหว่าใช้เงินที่เหลือก่อตั้งโรงเรียน

หลานชายของนายเขียว เป็นชายหนุ่มกริยาทำทางสุภาพเป็นผู้เข้ามาจับตัวนายเขียวออกไปจากบ้านจางวางหว่าพร้อมทั้งขอโทษขอโพยจางวางหว่าเสียยกใหญ่ที่ปล่อยให้หน้าชายมาเที่ยวยุ่มย่ามรบกวนจางวางหว่า เป็นผู้เฉลยให้ผู้อ่านทราบว่านายเขียวนั้นเป็นชายสติวิปลาส ด้วยคำพูดในตอนท้ายที่เป็นการต่อน้ำชายว่า “น้ำไม่ถูกกักขัง อยู่ในบ้านตามสบาย ก็อย่าเที่ยวอย่างนี้สิ ถ้าขึ้นไม่เชื่อฉันต้องกลับไปอยู่โรงพยาบาลฉันไม่รู้ด้วยนา”

๔.๒.๔ ฉาก

ฉากในนวนิยาย หมายถึง สถานที่และเวลาที่ผู้แต่งกำหนดให้เป็นที่เกิดของเหตุการณ์ตามโครงเรื่อง ดังนั้นในการพิจารณาเกี่ยวกับเรื่องฉากนี้ผู้วิจัยจึงขอแบ่งเป็น ๒ ส่วนตามความหมายข้างต้น คือ ฉากที่เป็นสถานที่ และฉากที่เป็นมิติของเวลา ดังนี้

๑) ฉากที่เป็นสถานที่

ฉากหลักที่เป็นที่เกิดของเหตุการณ์ของเรื่อง Letters from a Self-made Merchant to His Son คือ ประเทศอเมริกา แต่เมื่อถูกแปลมาเป็นจดหมายจางวางหว่า น.ม.ส. ได้ดัดแปลงฉากให้กลายเป็นเรื่องที่เกิดในประเทศไทย โดยเปลี่ยนภูมิลำเนาของตัวละครออกจาก

เมืองชิคาโก มลรัฐอิลลินอยส์ มาเป็นจังหวัดชะเซ็งเทรา ตามวรรณกรรมเดมลอริเมอร์ได้กำหนดให้ ตัวละครเอกมีภูมิลำเนาอยู่ที่เมืองชิคาโกเพราะครอบครัวประกอบอาชีพทำธุรกิจเกี่ยวกับ อุตสาหกรรมบรรจุเนื้อสัตว์ เมืองชิคาโกจึงเหมาะที่สุดที่จะใช้เป็นฉากหลักเพราะเป็นแหล่ง อุตสาหกรรมบรรจุเนื้อสัตว์ที่สำคัญยิ่งของอเมริกาจนได้รับการขนานนามว่าเป็น “the pork capital”^{๑๑} ครั้น น.ม.ส.แปลเรื่องนี้มาเป็น**จดหมายจางวางหว่า**ได้ปรับให้ครอบครัวของตัวละคร เอกทำธุรกิจโรงสีข้าว น.ม.ส.จึงเลือกให้จังหวัดชะเซ็งเทราเป็นภูมิลำเนาของตัวละครเอก ซึ่งก็ เหมาะสมด้วยประการทั้งปวงเนื่องจากจังหวัดชะเซ็งเทราเป็นแหล่งปลูกข้าวที่สำคัญแห่งหนึ่งของ ประเทศ เป็นดินแดนที่เป็นอยู่ข้าวอยู่น้ำของไทยมาช้านาน มีพื้นที่ทำการเกษตรประมาณร้อยละ ๖๑.๘๗ ของพื้นที่ทั้งหมด สามารถทำนาปีและนาปรังในรอบ ๒ ปี ได้ถึง ๕ ครั้ง และยังมีโรงงาน แปรรูปผลผลิตทางการเกษตรเป็นจำนวนมากอีกด้วย โดยโรงงานเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นโรงสีข้าว^{๑๒}

ตามโครงเรื่องตัวละครเอกผู้เขียนจดหมายซึ่งก็คือ “พ่อ” ของทั้งสองเรื่องได้ส่งลูก ชายไปเรียนยังสถานศึกษาไกลบ้าน ในเรื่อง **Letters from a Self-made Merchant to His Son** นายจอห์นส่งปีแอร์พอนท์ไปเรียนที่มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด เมืองเคมบริดจ์ มลรัฐแมสซาชูเซต แต่ พอนมาเป็น**จดหมายจางวางหว่า** น.ม.ส.ได้ดัดแปลงให้จางวางหว่าส่งนายสนธิไปเรียนที่ประเทศ อังกฤษเพื่อให้เข้ากับบรรยากาศของเมืองไทยสมัยนั้นที่นิยมส่งลูกหลานไปเรียนที่ประเทศอังกฤษ

เมื่อลูกชายสำเร็จการศึกษากลับมาทำงานที่บ้านเกิดพ่อก็บังเอิญมีเหตุให้ต้อง เดินทางไปทำธุระที่อื่น ทำให้พ่อลูกไม่ได้พบกันต้องเขียนจดหมายติดต่อกันอีก “ที่อื่น” ที่พ่อ เดินทางไปทำธุระนั้นใน **Letters from a Self-made Merchant to His Son** คือ เท็กซัส (Texas), โอมาฮา(Omaha) และ อาร์คันซัส (Arkansas) ส่วนใน**จดหมายจางวางหว่า**ก็ปรับให้เป็น เชียงใหม่ กรุงเทพฯ และทุ่งสง

๒) ฉากที่เป็นมิติของเวลา

ฉากในความหมายว่ามิติของเวลานั้นไม่ปรากฏชัดเจนว่าเรื่องเกิดขึ้นเมื่อใดแน่ เพราะจดหมายในทั้ง ๒ เรื่องลงวันที่แบบไม่ระบุปีที่ชัดเจน โดยใน **Letters from a Self-made**

^{๑๑} เรื่องเกี่ยวกับเมืองชิคาโก สามารถดูรายละเอียดได้จาก Horsley, A. Doynce. Illinois (Geographies of the United States). U.S.A. : Westview Press, 1986. pp139-176.

^{๑๒} ข้อมูลจาก กองบรรณาธิการฉบับพิเศษ หนังสือพิมพ์ผังเมือง. **ปทุมเมืองชะเซ็งเทรา**. กรุงเทพฯ : บริษัท แคนดิดมีเดีย จำกัด, ๒๕๓๘.

Merchant to His Son ใช้ว่า “Chicago, October 1, 189-” ส่วนในจดหมายจางวางหรัาก็ใช้ว่า “ฉะเชิงเทรา วันที่ ๑๔ พฤศจิกายน” ทำให้ไม่ทราบสาเหตุการณ์ในเรื่องเกิดขึ้นเมื่อปีใด แต่ก็ยังจะพอคาดเดาได้ว่าเรื่องเกิดขึ้น ณ ช่วงใดของปี เพราะเราทราบวันที่และเดือนที่ตัวละครเอกเขียนจดหมาย การที่ น.ม.ส. เขียนวันที่โดยไม่ได้ระบุปีที่ชัดเจนเหมือนกับใน Letters from a Self-made Merchant to His Son นั้นถือเป็นการรับอิทธิพลมาโดยตรง แต่ น.ม.ส. ก็มีได้ใช้วันที่ตามวรรณกรรมต้นฉบับทั้งหมด มีเพียงจดหมายฉบับที่ ๔ เพียงฉบับเดียวเท่านั้นที่วันที่และเดือนตรงกัน คือ “Chicago, June 25, 189-” และ “วันที่ ๒๕ มิถุนายน” นอกนั้นก็ต่างกันหมด จึงถือว่าเป็นการดัดแปลง เช่น

- จดหมายฉบับที่ ๑

Letters from a Self-made Merchant to His Son ลงวันที่ว่า “Chicago, October 1, 189-”
จดหมายจางวางหรั่า ลงวันที่ว่า “ฉะเชิงเทรา วันที่ ๑๔ พฤศจิกายน”

- จดหมายฉบับที่ ๒

Letters from a Self-made Merchant to His Son ลงวันที่ว่า “Chicago, May 4, 189-”
จดหมายจางวางหรั่า ลงวันที่ว่า “ฉะเชิงเทรา วันที่ ๕ พฤษภาคม”

- จดหมายฉบับที่ ๓

Letters from a Self-made Merchant to His Son ลงวันที่ว่า “Chicago, June 1, 189-”
จดหมายจางวางหรั่า ลงวันที่ว่า “ฉะเชิงเทรา วันที่ ๑๔ พฤศจิกายน”

เป็นต้น

อย่างไรก็ดี ผู้วิจัยเห็นว่ากรณีที่ไมระบุปีในส่วนของวันที่นี้ถือเป็นเรื่องดีเพราะทำให้เรื่องนี้ดูเป็นอมตะและทันสมัยอยู่เสมอ

๔.๒.๕ บทสนทนา

บทสนทนาเป็นองค์ประกอบหนึ่งของงานเขียนบันเทิงคดีประเภทนวนิยาย บทสนทนาจะเป็นคำพูดของตัวละครที่เขียนไว้ในเครื่องหมายอัฒภาค แยกออกมาจากบทบรรยาย

ใน Letters from a Self-made Merchant to His Son มีบทสนทนาปรากฏให้เห็นอยู่มากพอสมควร มีทั้งบทสนทนาขนาดสั้นและบทสนทนาขนาดยาว แต่เมื่อถูกแปลมาเป็นจดหมายจางวางหรั่าปรากฏว่ามีบทสนทนาถูกตัดออกไปหลายตอน ส่วนใหญ่ก็จะอยู่ในเนื้อเรื่อง

ตอนที่ถูกลักตัดออกไป เช่น ในจดหมายฉบับที่ ๑๐ ของ *Letters from a Self-made Merchant to His Son* ซึ่งนายจอห์นเขียนมาแนะนำปีแอร์พอนท์เกี่ยวกับคุณสมบัติของนักขายที่ดี นายจอห์นได้ยกตัวอย่างการขายที่ไม่ประสบความสำเร็จของชายคนหนึ่งที่น่าสุนัขพันธุ์ทอย สแปเนียล (toy spaniel) มาขายให้เขา ในตอนนี้มีบทสนทนาระหว่างนายจอห์นกับชายพ่อค้าสุนัขดังนี้

he would let me have him for five hundred.

“Cents?” says I.

“Dollars,” says he, without blinking.

“It ought to be a mastiff at that price,” says I.

“If you thought more of quality,” says he, in a tone of sort of dignified reproof, “and less of quantity, your brand would enjoy a better reputation.”

I was pretty hot, I can tell you, but I had laid myself open, so I just said: “The sausage business is too poor to warrant our paying any such price for light-weights. Bring around a bigger dog and then we’ll talk,” but the fellow only shook his head sadly, whistled to Dandy, and walked off.

(p.120)

บทสนทนาตอนนี้ก็ถูกตัดไปพร้อมกับเนื้อเรื่องในจดหมายฉบับนี้ที่ น.ม.ส. ไม่ได้เก็บความมาแปล

หรืออีกตัวอย่างหนึ่งเป็นบทสนทนาในจดหมายฉบับ ๑๙ ระหว่างนายจอห์น เกรแฮมกับแจ๊ค คาร์เตอร์^{๑๓} เมื่อแจ๊คมาปรึกษานายจอห์นเกี่ยวกับผู้หญิงที่ตนอยากจะแต่งงานด้วย บทสนทนาตอนนี้ก็ถูกตัดออกไปเช่นกันเพราะเนื้อเรื่องในตอนนี้น.ม.ส. ไม่ได้เลือกมาแปล

...when I was sitting in my little smoking room, Jack came charging in, and, without any sparring for an opening, burst out with: “Isn’t she a stunner, Mr. Graham!”

^{๑๓} ตัวละครตัวนี้ได้กล่าวถึงแล้วในเรื่องการตัดตัวละคร หน้า ๗๑

I allowed that Miss Curzon was something on the stun.

“Miss Curzon, indeed,” he sniffed. “She’s well enough in a big, black way, but Miss Churchill –” and he began to paw the air for adjectives

“But how was I to know that you meant Miss Churchill?” I answered. “It’s just a fortnight now since you told me that Miss Curzon was a goddess and that she was going to reign in your life and make it a heaven, or something of that sort. I forget just the words, but they were mighty beautiful thoughts and did you credit.”

“Don’t remind me of it, “ Jack groaned. “It’s make me sick every time I think what an ass I’ve been.”

I allowed that I felt a little nausea myself, but I told him that this time, atleast, he’d shown some sense; that Miss Churchill was a mighty pretty girl and rich enough so that her liking him didn’t prove anything worse against her than bad judgment ; and that the thing for him to do was to quit his foolishness, low propose to her, and dance the heel, toe, and a one, two, three with her for the rest of his natural days.

Jack hemmed and hawed a little over this, but finally he came out with it...”that’s the deuce of it, “ says he. “I’m in a beastly mess - I want to marry her – she’s the only girl in the world for me – the only one I’ve ever really loved, and I’ve proposed – that is I want to propose to her – but I’m engaged to Edith Curzon on the quiet.”

“I reckon you’ll marry her, then, “ I said, “because she strikes me as a young woman who’s not going to lose a million dollars without putting a tracer after it.”

“And that’s not the worst of it, “ Jack went on.

“Not the worst of it! What do you mean! You haven’t married her on the quiet, too, have you?”

I don’t know, but I guessed. “You haven’t been such a double – barreled donkey as to give her an option on yourself, too?”

“No, no, but I’ve said things to her which she may have misconstrued, if she’s incline to be literal.”

“You bet she is,” I answered. “ I’ll never saw a nice, fat, blonde girl who took a million-dollar offer as a practical joke. What is it you’ve said to her? ‘I love you, darling,’ or something about as foxy and non-committal.”

“Not that – not that at all; but she may have stretched what I said to mean that.”

Well, sir, I just laid into that fellow when I heard that, though I could see that he didn’t think it was refined of me. He’d never made it any secret that he thought me a pretty coarse old man, and his face showed me now that I was jarring his delicate works.

“I suppose I have been indiscreet,” he said, “but I must say I expected something different from you, after coming out this way and owning up. Of course, if you don’t care to help me...”

(pp.247-250)

นอกจากการตัดบทสนทนาออกไปแล้ว ยังพบว่ามีกรเพิ่มบทสนทนาใหม่เข้าไปด้วย บทสนทนาที่เพิ่มเข้ามานี้เป็นบทสนทนายระหว่างจางวางหรงกับนายเซียว สุรานันท์ ชายสติวิปลาสที่เข้ามาแนะนำวิธีใช้เงินหนึ่งหมื่นบาทที่เหลือจากงานเซียดแก่จางวางหรง ในจดหมายฉบับที่ ๗ บทสนทนายระหว่างตัวละครทั้ง ๒ นี้ปรากฏอย่างเด่นชัดจนอาจจะกล่าวได้ว่าผู้เขียนตั้งใจจะใช้บทสนทนาเป็นการดำเนินเรื่อง และที่น่าสังเกตก็คือมีบทสนทนาที่เป็นภาษาอังกฤษยาวๆ ปรากฏอยู่ด้วย ดังจะขอตัดบทสนทนาบางตอนมาแสดงให้เห็นจริงดังนี้

ข้า (จางวางหรง) ถามว่า “เจ้านี้ใคร มาทำไม”

เจ้าคนนั้น “ผมได้ยินว่าท่านต้องการความคิด ซึ่งจะช่วยให้ท่านได้ทำการเป็นคุณประโยชน์แก่โลกมนุษย์ทั่วไป”

ข้า “อ้อ อย่างนั้นหรือ แกจะมาให้ความคิดฉันในทางที่ใช้เงินหมื่นบาท แต่ฉันจะขอให้ความคิดแก่ก่อน ถ้าแกไปทำตามที่ฉันแนะนำ เสร็จแล้วฉันจะทำตามความคิดแก”

เจ้าคนนั้น “อ้อ ก็แล้วแต่ท่านซีขอรับ”

ข้า “ถ้าอย่างนั้น ฉันแนะนำให้สับหัวไปเผาศพเสียก่อน”

เจ้านั้นทำหน้าที่งานอยู่คนหนึ่งแล้วว่า “ท่านนี้กว่าผมเป็นสัปเหร่อดอก
กระมัง?”

ข้า “เปล่า ไม่ได้นี่กว่าเป็นสัปเหร่ออย่างเดียว นี่กว่าศพด้วย ตาม
ธรรมดาโลกสัปเหร่ออาจเป็นศพได้ แต่ศพจะเป็นสัปเหร่อไม่ได้ อนึ่ง บุคคลไม่มี
สิทธิ์จะเหมือนสัปเหร่อกับศพพร้อมกัน เพราะเป็นการขัดขึ้นธรรมดาแห่งโลก
แต่การก็เป็นไปแล้ว ดังที่ได้เห็นอยู่หนใด เพราะฉะนั้นจึงควรให้สัปเหร่อไปเผา
ศพเสีย”

เจ้านั้นนิ่งอึ้ง ตอนแรกดูอาการเหมือนจะโกรธจนพูดไม่ออก ตามัน
จึงดูตาข้าอย่างองอาจ ดูตาออกจะขวางๆ อยู่ด้วย แต่พอข้าพูดจบ ก็ดูสีหน้า
มันค่อยคลายไปแล้วพูดซ้ำๆ เหมือนซึ่งนำหนักคำพูดทีละคำๆ ว่า

“My good Sir listen to me, Your levity is much to be regretted.
You have spent long and arduous days in building up your present
position of wealth and influence; you have had rough days and smooth
days ; days which were full of the good thing of life, and day which you
would not care to live through again. The God of Wealth was not
present to bless you at your birth, and you were compelled to make
your way in the world. But you may now be said to have ‘arrived’ in
your early days your path was strewn with sharp stones, but it is now
paved with silver bricks. Apart from your wealth, you have a reputation
to safeguard, and I earnestly advise you to take care of it.”

ข้าประหลาดใจจนพูดไม่ออก เจ้านั้นกล่าวต่อไปว่า

“Now listen to me and answer my question if you will.
Yesterday you expressed to a gathering of respectable people a
desire to benefit the human race, and invited ideas as to how that
might be done. Here am I with a suggestion to offer, and you choose
to treat me in a most unseemly manner. I should like to ask how you
reconcile your frivolous speech today with the words which you uttered
in all solemnity yesterday”

(หน้า ๖๙-๗๑)

สำหรับบทสนทนาที่เป็นภาษาอังกฤษนี้ เป็นส่วนที่ น.ม.ส.แต่งขึ้นเองไม่ได้นำมา
จากเรื่อง Letters from a Self-made Merchant to His Son แต่อย่างใด

๔.๒.๖ ภาษา

จากการศึกษากลวิธีการแปลและดัดแปลงของ น.ม.ส.ในส่วนขององค์ประกอบ
ภาษาพบว่ามีการแปลตรง ซึ่งเป็นการแปลที่มุ่งเน้นการถ่ายทอดความหมายให้ถูกต้องครบถ้วน
ตรงตามถ้อยคำของต้นฉบับเดิมเป็นสำคัญ โดยไม่พยายามตัดหรือเติมข้อความใดๆ เข้าไปโดยไม่
จำเป็น หากมีการตัดหรือเติมก็จะเป็นเพียงเล็กน้อยเท่านั้นเพื่อให้เข้ากับรูปแบบภาษาโดย
ธรรมชาติของภาษาเป้าหมาย^{๑๔} และการแปลแบบดัดแปลง ซึ่งเป็นการแปลที่มุ่งเน้นการถ่ายทอด
ความหมายที่ผู้สื่อสารต้องการสื่อไปยังผู้รับสารเป็นสำคัญ การแปลชนิดนี้ต้องมีการตีความ เมื่อ
ผู้แปลตีความแล้วอาจเพิ่มหรือลดข้อมูลในต้นฉบับเดิม และอาจเปลี่ยนความหมายของภาษา
ต้นฉบับหรือเรียงลำดับความคิดใหม่ เพื่อให้งานแปลสื่อความหมายได้ดีที่สุด^{๑๕} แต่ที่เด่นที่สุดก็คือ
กลวิธีการแปลแบบดัดแปลงเพราะเป็นวิธีหลักที่ น.ม.ส.ใช้ ยกตัวอย่างเช่น

I didn't have your advantages when I was a boy, and
you can't have mine. Some men learn the value of money by not
having any and starting by prying a few dollars loose from the odd
millions that are lying around; and some learn it by having fifty
thousand or so left to them and starting out to spend it as if it were fifty
thousand a year. Some men learn the value of truth by having to do
business with liars; and some by going to Sunday School. Some men
learn the cussedness of whiskey by having a drunken father, and
some by having a good mother. Some men get an education from
other men and newspapers and public libraries; and some get it from
professors and parchments - it doesn't make any special difference
how you get a half-nelson on the right thing, just so you get it and
freeze on to it. The package doesn't count after the eye's been

^{๑๔} อลิสา วาณิชดี, "การอ่านงานแปล," การอ่านภาษาไทย หน่วยที่ ๘-๑๕ (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัย
ธรรมวิราช, ๒๕๓๗) หน้า ๘๐๖.

^{๑๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๐๖-๘๐๗.

attracted by it, and in the end it finds its way to the ash heap. It's the quality of the goods inside which tells, when they once get into the kitchen and up to the cook.

(p.3-4)

เมื่ออายุห้าเท่ากับเจ้า ข้าไม่มีโอกาสในทางรำเรียนอย่างเจ้า แต่เจ้าเดี๋ยวนี้อาจไม่มีโอกาสชนิดที่ข้าเคยมีนั้นเหมือนกัน คนเราบางคนรู้จักราคาเงินด้วยไม่มีเงิน ถ้าจะมั่งมีก็ด้วยใช้มือเปล่าเพียรพยายามเก็บเล็กผสมน้อยได้ คราวละสลึงจากเงินหลายโกฏิที่มีอยู่ในโลกนี้ คนบางคนรู้ราคาเงินด้วยพอตายทิ้งมรดกไว้ให้ร้อยชั่ง คนสองจำพวกนี้ก็รู้ราคาเงินเหมือนกัน แต่รู้ไปคนละอย่าง

คนเราบางจำพวกก็รู้คุณของความสัตย์โดยเหตุที่ได้เคยคบค้ากับพวกซื่อๆ บางจำพวกก็รู้ได้ด้วยเป็นผู้หมั่นไปฟังเทศน์ทุกวันพระ

คนบางคนทราบราคาเงินเพราะเหตุที่มีพ่อซื่อๆ บางคนรู้ได้ด้วยมีแม่คอยมัดมือโยงเขี่ยนมาแต่เด็ก

บางคนทราบราคาเงินเพราะเหตุที่มีลูกหลานคอยล้างผลาญเอาไปให้นายบ่อนมั่งมี บางคนทราบได้ด้วยจะมีฐานะปะปังอะไรติดๆ ขัดๆ ไปหมด เพราะผู้จะทำธุระไปม้วนั่งจั่วไฟเสียคืนยังรุ่งๆ บางคนทราบด้วยมีนิสัยสูงกว่าที่จะเป็นผู้ไฝฝืนในทางนั้น ดังนี้ฉันใด

การเรียนวิชาที่สำเร็จได้ด้วยวิธีต่างๆ กัน บางคนเรียนได้อย่างตัวข้า โดยเก็บโนนผสมน้อยอย่างแร้นแค้น เรียน กอ ได้ที่วัดโพธิ์ เขียน ขอ ได้ที่วัดแจ้ง ไปขึ้นแม่กนเอาที่วัดศาลาปูนกรุงเก่า แต่เมื่อพากเพียรหนักเข้ามันทนไม่ไหวมันก็ต้องรู้บ้าง บางคนเรียนวิชาได้อย่างเจ้าคือเอาเงินแทนหญ้าแพรกดอกมะเขือ ถ้าไม่ขาดความพยายามก็คงได้วิชาเหมือนกัน

(หน้า ๘)

จากตัวอย่างนี้จะเห็นได้ว่าประโยคแรกเป็นการแปลตรง จากประโยค "I didn't have your advantages when I was a boy, and you can't have mine." น.ม.ส.ก็แปลมาเป็น "เมื่ออายุห้าเท่ากับเจ้า ข้าไม่มีโอกาสในทางรำเรียนอย่างเจ้าแต่เจ้าเดี๋ยวนี้อาจไม่มีโอกาสชนิดที่ข้าเคยมีนั้นเหมือนกัน" แต่ในประโยคต่อๆ มาได้เริ่มมีการแปลแบบดัดแปลง โดยส่วนต่อมาที่ต้นฉบับใช้ว่า "Some men learn the value of money by not having any and starting by prying a few dollars loose from the odd millions that are lying around; and some learn it by having fifty thousand or so left to them and starting out to spend it as if it were fifty

thousand a year.” น.ม.ส. ก็ดัดแปลงให้เป็นไทยๆ เป็นว่า “คนเราบางคนรู้จักราคาเงินด้วยไม่มีเงิน ถ้าจะมั่งมีก็ด้วยใช้มือเปล่าพยายามเก็บเล็กผสมน้อยได้คราวละสลึงจากเงินหลายโกฏิที่มีอยู่ในโลกนี้ คนบางคนรู้ราคาเงินด้วยพอตายทิ้งมรดกไว้ให้ร้อยชั่ง คนสองจำพวกนี้ก็รู้ราคาเงินเหมือนกัน แต่รู้ไปคนละอย่าง” โดยได้เปลี่ยนหน่วยเงินที่ใช้จากหน่วยเงินตามระบบการเงินอเมริกัน คือ ดอลลาร์ มาเป็นหน่วยเงินไทย คือ สลึง และ ชั่ง

ประโยคต่อมา “Some men learn the value of truth by having to do business with liars; and some by going to Sunday School.” น.ม.ส.ได้ดัดแปลงในส่วนท้ายของประโยคนี้จากเดิมที่ต้นฉบับภาษาอังกฤษใช้ว่า “คนบางคนเรียนรู้คุณค่าของความจริงโดยการไปโบสถ์ทุกวันอาทิตย์” มาเป็น “บางจำพวกรู้ได้ด้วยเป็นผู้หมั่นไปฟังเทศน์ทุกวันพระ” ทั้งนี้ก็เพื่อให้เข้ากับบริบทสังคมและวัฒนธรรมไทยเพื่อผู้อ่านจะได้เข้าใจความหมายได้อย่างแจ่มชัด เนื่องจากคนไทยไม่มีประเพณีต้องไปเข้าโบสถ์สวดมนต์ศึกษาพระธรรมทุกวันอาทิตย์เหมือนอย่างชาวตะวันตกที่นับถือศาสนาคริสต์ แต่เราจะไปฟังเทศน์ทุกวันพระ ดังนั้นการดัดแปลงตรงนี้จึงทำให้เหมาะสมกับบริบทของสังคมไทยมากยิ่งขึ้น

ประโยคต่อมา “Some men learn the cussedness of whiskey by having a drunken father, and some by having a good mother.” กล่าวถึงคนบางคนว่าทราบถึงความไม่ดีของสุราเพราะคนเหล่านั้นมีแม่ที่ดี เมื่อ น.ม.ส.ถ่ายทอดมาเป็น**จดหมายจางวางหรั** น.ม.ส.ได้ขยายความคำว่า “a good mother” ให้ชัดเจนยิ่งขึ้นไปกว่าของเดิมในต้นฉบับว่า “บางคนทราบว่าเหล้าเป็นของไม่ดีเพราะมีแม่คอยมัดมือโยงเสียนมาแต่เล็ก” ทำให้เห็นภาพชัดเจนว่าแม่ที่ดีนั้นเป็นอย่างไร

ในส่วนต่อมาเป็นการแปลเกินไปจากข้อความต้นฉบับ โดย น.ม.ส.ได้เติมข้อความเข้าไปว่า “บางคนทราบว่าการพนันเป็นของชั่ว โดยเหตุที่มีลูกหลานคอยล้างผลาญเอาไปให้นายบ่อนมั่งมี บางคนทราบได้ด้วยจะมีฐานะปะปังอะไรติดๆ ชัดๆ ไปหมด เพราะผู้จะทำธุระไปมั่วนั่งจั่วไพ่เสียนคีนยังรุ่งๆ บางคนทราบด้วยมีนิสัยสูงกว่าที่จะเป็นผู้ไฝฝั้นในทางนั้น” เพื่อเป็นการยกตัวอย่างเสริมความถึงวิธีการเรียนรู้ว่าเราสามารถเรียนรู้ได้โดยวิธีต่างๆ กัน ซึ่งก็เป็นที่น่าสังเกตว่าการที่ น.ม.ส.เติมเรื่องการพนันเข้ามานั้นอาจจะเป็นการวิพากษ์วิจารณ์สังคมในสมัยนั้นที่คนไทยนิยมเล่นการพนันกันมากก็เป็นได้ และเมื่อพิจารณาในแง่ของภาษาแล้วจะเห็นถึงพระอัจฉริยภาพของกวีผู้ทรงพระนิพนธ์ที่สามารถเติมข้อความเข้าไปโดยไม่เสียรูปประโยคสามารถใช้รูปประโยคได้สอดคล้องกับข้อความเดิมที่นำมา คือ ขึ้นต้นย่อหน้าด้วยคำว่า “บางคน”

ตัวอย่างตอนสุดท้ายของวิธีการเรียนรู้ที่วรรณกรรมต้นฉบับยกมา กล่าวว่
 “Some men get an education from other men and newspapers and public libraries; and
 some get it from professors and parchments” คนบางคนศึกษาหาความรู้จากคนอื่น จากการ
 อ่านหนังสือพิมพ์ หรือจากห้องสมุดสาธารณะ ส่วนบางคนก็ศึกษาจากครูอาจารย์และตำราเรียน
 ใจความนี้ น.ม.ส. ได้ดัดแปลงให้เป็นไทยได้อย่างยอดเยี่ยม โดยดัดแปลงเป็นว่า “บางคนเรียนได้
 อย่างตัวข้า โดยเก็บโน้นผสมนี่อย่างแร้นแค้น เรียน กอ ได้ที่วัดโพ เขียน ขอ ได้ที่วัดแจ้ง ไปขึ้น
 แม่กนเอาที่วัดศาลาปูนกรุงเก่า แต่เมื่อพากเพียรหนักเข้ามันทนไม่ไหวมันก็ต้องรู้บ้าง บางคนเรียน
 วิชาได้อย่างเจ้า คือ เอาเงินแทนหญ้าแพรกดอกมะเขือ ถ้าไม่ขาดความพยายามก็คงได้วิชา
 เหมือนกัน” การดัดแปลงตรงนี้ น.ม.ส. ได้ขยายความทำให้เห็นภาพชัดเจนยิ่งขึ้นและดูมีสีสันมี
 ชีวิตชีวามากกว่าของเดิม เพราะ “บางคน” ในวรรณกรรมต้นฉบับใช้หมายถึงคนอื่นทั่วๆ ไป แต่พอ
 น.ม.ส. ดัดแปลงเป็น**จดหมายจางวางหรั** ได้ยกตัวอย่างให้ตัวละครจางวางหรั และนายสนธิ
 เป็นตัวแทนของกลุ่มคน “บางคน” ไป ซึ่งยังได้ประโยชน์ในการแยกแยะให้เห็นภาพของการศึกษา
 ๒ สมัยที่แตกต่างกัน คือ การศึกษาในรุ่นพ่อคือจางวางหรั กับการศึกษารุ่นลูกสมัยนายสนธิ เป็น
 การให้ภาพของความเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจนจากการยกตัวอย่างโดยไม่ต้องอธิบายขยายความใดๆ

การแปลแบบดัดแปลงที่ปรากฏในเรื่อง**จดหมายจางวางหรั** นอกจากจะมีการ
 ดัดแปลงให้มีความเป็นไทยเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจสารได้อย่างแจ่มแจ้งแล้ว ภาษาที่ปรากฏในเรื่องนี้
 ยังแสดงให้เห็นถึงลีลาเฉพาะ(style) ของ น.ม.ส. ได้อย่างเด่นชัดอีกด้วย ลักษณะอันเป็นลีลา
 เฉพาะของ น.ม.ส. ที่ปรากฏให้เห็นใน**จดหมายจางวางหรั** มีดังต่อไปนี้

๑. การใช้สำนวนเปรียบเทียบอุปมาอุปไมย

ในการบรรยายและพรรณนาสิ่งต่างๆ น.ม.ส. จะบรรยายได้อย่างชัดเจนจนผู้อ่าน
 สามารถเข้าใจได้อย่างลึกซึ้ง เห็นภาพได้เป็นอย่างดี ความเปรียบเทียบที่ น.ม.ส. ทรงใช้จะเป็น
 ความเปรียบเทียบง่ายๆ โดยยกเอาสิ่งที่คุ้นเคยอยู่ในชีวิตประจำวันมาเปรียบเทียบจึงทำให้ผู้อ่าน
 สามารถเข้าใจได้ทันทีและสามารถเข้าใจเรื่องได้ดีขึ้น ยกตัวอย่างเช่น ทรงเปรียบเทียบหนังสือ
 กับการดองแตงกว่าว่า

การที่จะเรียนวิชาได้โดยวิธีใดไม่สำคัญ ข้อสำคัญอยู่กับตัว
 ผู้เรียนต่างหาก เปรียบเหมือนแตงกว่าจะดองด้วยน้ำส้มฝรังก็ได้ ดองด้วย
 น้ำกระเทียมก็ได้ เมื่อดองแล้วก็อร่อยทั้งสองอย่าง ข้อสำคัญคือแตงกว่าที่จะ
 เอลงดองจะต้องเป็นแตงที่ยังไม่เน่า ถ้าเน่าเสียแล้วจะดองด้วยน้ำกระเทียม
 หรือน้ำส้มขวดละตำลึง มันก็ไม่มีรสทั้งนั้น บุคคลที่สืบเสาะว่าเรียนวิชาก็

เหมือนแต่งกวาดอง ถ้านิสัยใจคอมันเน่าเสียแล้วถึงจะรำเรียนด้วยวิธีใด มันก็
คงไม่เป็นเรื่องทั้งสิ้น

(หน้า ๘-๙)

ความเปรียบนี้ น.ม.ส. ดัดแปลงมาจากความเปรียบใน **Letters from a Self-made Merchant to His Son** ที่เปรียบเทียบการเรียนกับการทำหมูแฮมว่า

You can cure a ham in dry salt and you can cure it in sweet pickle, and when you're through you've got pretty gook eating either way, provided you started in with a sound ham. If you didn't, it doesn't make any special difference how you cured it the ham-tryer's going to strike the sour spot around the bone. And it doesn't make any difference how much sugar and fancy pickle you soak into a fellow, he's no good unless he's sound and sweet at the core.

(p.4-5)

ของเดิมลอร์เมอร์เปรียบเทียบการเรียนกับการทำหมูแฮม เมื่อ น.ม.ส. จะถ่ายทอดความคิดนี้มาใส่ไว้ในเรื่อง **จดหมายจางวางหรงำ** จึงต้องปรับเปลี่ยน ด้วยหากแปลมาตรงๆ แล้วคนไทยก็คงไม่เข้าใจ เพราะไม่คุ้นเคยว่าอะไรคือหมูแฮมและมีวิธีการทำอย่างไร การเปลี่ยนความเปรียบจากการทำหมูแฮมมาเป็นการดองแตงกวาจึงถือว่าการดัดแปลงได้อย่างยอดเยี่ยม เนื่องจากการดองแตงกวาเป็นของง่ายที่พบเห็นได้ในชีวิตประจำวันของคนไทย เมื่อเลือกใช้ความเปรียบเช่นนี้จึงทำให้ผู้อ่าน **จดหมายจางวางหรงำ** เข้าใจการเปรียบเทียบได้โดยง่าย และมีความสมจริงด้วยเพราะการดองแตงกวาสามารถดองได้ทั้งในน้ำส้มสายชูและในน้ำกระเทียมดอง เหมือนกับการทำหมูแฮมที่สามารถทำได้ทั้งอย่างหวานและอย่างเค็ม เมื่อย้อนกลับไปเทียบกับสำนวนเดิมของลอร์เมอร์แล้วก็จะเห็นได้ว่าการดัดแปลงของ น.ม.ส. ก็ไม่ได้ทำให้เสียรสทางความหมายแต่อย่างใด ตรงกันข้ามกลับทำให้ได้รสความมากกว่าของเดิมทั้งนี้เพราะผู้อ่านสามารถเข้าใจและนึกภาพตามได้โดยง่าย

หรืออีกตัวอย่างหนึ่ง เช่น

จดหมายของเจ้าหลวงวันที่ ๗ เดือนก่อนนั้นข้าได้รับแล้ว เจ้าพุดจาใช้ถ้อยคำวนไปเวียนมาเหมือนลูกหมาที่ไล่กัดหางตนเอง แต่ถ้าอ้ายตูปมันไล่กัดหางมันบ่อยๆ ก็ทำให้มันโตเร็ว ข้อล้ำมันล่ำสันขึ้น ทำให้เจ้าของรักก็ได้กิน

น้ำข้าวบ่อยๆ แต่ส่วนเจ้าที่พูดวนเวียนเช่นนี้เสียเวลาเปล่าทั้งเรื่อง มันไม่ทำให้มันสมองของเจ้าจำเจริญขึ้น อย่างที่ทำให้ข้อลำของอ้ายตุบมันเติบโตขึ้นนั้นเลย เมื่อเจ้าหัดพูดจาววนเวียนเช่นนี้ก็กลับจะชักให้ความคิดวนเวียนไปด้วย

(หน้า ๓๗)

ตัวอย่างนี้ น.ม.ส.เปรียบเทียบสำนวนการเขียนจดหมายของนายสนธิ์ว่าใช้ถ้อยคำวนเวียนไปมาเหมือนลูกหมาที่ไล่กัดหางตนเอง เป็นความเปรียบง่าย ๆ ที่ทำให้เห็นภาพชัดเจนว่าวกไปเวียนมาไม่มีที่สิ้นสุด ความเปรียบนี้ได้รับอิทธิพลมาจากวรรณกรรมต้นฉบับของลอริเมอร์ที่ชื่อว่า

Your Letter of the seventh twists around the point a
good deal like a setter pup chasing his tail.

(p.41)

แต่ น.ม.ส.ได้อธิบายขยายความให้ชัดเจนเป็นรูปธรรมยิ่งขึ้นไปกว่าของเดิมคือเปรียบเทียบไปอีกชั้นว่าการที่ลูกหมาวิ่งวนไล่กัดหางตัวเองนั้นยังมีประโยชน์เพราะทำให้ร่างกายแข็งแรงกำยำลำสันขึ้น เจ้าของก็รักและหาอาหารให้กินมากขึ้น แต่การที่คนพูดจาววนไปวนมานั้นไม่มีประโยชน์อันใดเลย

อีกตัวอย่างหนึ่งเป็นการใช้ภาษาเสนอความคิดของ น.ม.ส. เอง โดยเสนอผ่านตัวละครผู้เขียนจดหมาย คือ จางวางหว่า ไม่ได้แปลหรือดัดแปลงมาจากลอริเมอร์ น.ม.ส.ได้อธิบายความหมายของความรักที่เรียกว่าเป็นความรักอย่างเทวดาให้ผู้อ่านเข้าใจโดยใช้ความเปรียบง่าย ๆ แต่ชัดเจนตามลีลาของ น.ม.ส. โดยเปรียบกับความรักของสุนัขในเดือน ๑๒ ดังนี้

ความรักประเภทที่ ๑ เป็นความรักอย่างเทวดา เกิดเพราะหมายศฤงคารซึ่งเล็งเอาเมถุนโดยเฉพาะ ถ้าจะพูดไม่อ้อมไม่ค้อม **ความรักชนิดนี้คือความรักของหมาในเดือน ๑๒** นั่นเอง ไม่เป็นของประจำใจยั่งยืน เป็นความประสงค์ชั่วแล่นเท่านั้น การที่จะตั้งชื่อความรักประเภทนี้ว่าเป็นความรักอย่างเทวดานั้นก็เพราะปรากฏว่าความรักในหมู่เทวดาเป็นไปเพื่อเมถุนล้วน เห็นได้จากข้อที่นางฟ้าเป็นผู้บริสุทธิ์อย่างสาวพรหมจารีอยู่เป็นนิตยแลเทพบุตรกับเทพธิดาเป็นผัวเมียกันทั่วๆ ไป ไม่ประจำคู่เพราะมีข้อที่นางฟ้าเป็นสาวพรหมจารีอยู่เสมอนั้นเป็นเครื่องป้องกันความแก่งแย่งกันอยู่แล้ว ถ้าจะ

กล่าวอย่างไม่เกรงใจเทวดา ความรักชนิดนี้ก็มีใช้อื่น คือศฤงคารอย่างหมานั่นเอง

(หน้า ๕๖-๕๗)

การเปรียบเทียบความรักอย่างเทวดากับความรักของสุนัขในเดือน ๑๒ ซึ่งเป็นฤดูผสมพันธ์ของสุนัข ช่วยให้เห็นภาพได้ชัดเจนแจ่มแจ้งจนไม่ต้องบรรยายความต่อ เนื่องจากเป็นภาพที่คุ้นเคยในสังคมไทย

นอกจากนี้ยังมีตัวอย่างอื่นๆ อีก เช่น

จดหมายของเจ้า เขียนเมื่อวันที่ ๒๐ กันยายน เรื่องที่เจ้าเกิดความเพียรใหญ่ถึงจะเรียนเอาดีกรี บี.เอ. นั้นซ้ำได้รับแล้ว ข้าขอสรรเสริญความมักใหญ่ใฝ่วิชาของเจ้า แต่อุบายของเจ้าบางเหมือนจอหนัง ถึงซ้ำจะแก้แล้วก็มีแว่นตาใส่พอเห็นได้ว่า เจ้ายกเอาการเรียนวิชาขึ้นอ้างให้เป็นหมอกบังตาซ้ำเท่ากับเอาขี้ผึ้งสีปากมาทาแว่นตาซ้ำเสีย เพื่อจะไม่ให้ซ้ำเห็นในเวลาที่เราทำหัวหกกันขวิดเล่นตามชอบใจ

(หน้า ๒๕)

ข้อความตอนนี้เป็นส่วนขึ้นต้นของจดหมายฉบับที่ ๓ ซึ่งเป็นใจความที่ น.ม.ส. เพิ่มเติมเข้ามาเอง ไม่ได้แปลมาจากวรรณกรรมของลอรีเมอร์ เพราะฉะนั้นความเปรียบในข้อความนี้จึงเป็นความเปรียบของ น.ม.ส.เอง น.ม.ส.บรรยายว่าการที่นายสนธิเขียนจดหมายมาขอจางวางหว่าเรียนต่อในระดับปริญญาตรีนั้นเป็นเพียงอุบายตื้นๆ ที่ผู้เป็นพ่อรู้เท่าทันเป็นอย่างดี โดยเปรียบเทียบว่าอุบายของนายสนธิบางเหมือนจอหนัง ถึงจางวางหว่าจะแก้แล้วแต่ก็มีแว่นตาใส่ ทำให้มองเห็นว่านายสนธิยกเอาเรื่องเรียนมาอ้างทำให้เป็นหมอกบังตา เท่ากับเอาขี้ผึ้งสีปากมาทาแว่นตาของพ่อไม่ให้เห็นเวลาที่ตนไปทำนอกถ่วงนอกทาง การเปรียบเทียบว่าอุบายบางเหมือนจอหนังทำให้ผู้อ่านเข้าใจได้ทันทีว่าอุบายของนายสนธินั้นตื้นจริงๆ เพราะจอหนังเป็นเพียงผ้าขาวที่ขึงไว้เท่านั้น จึงมีลักษณะบางและโปร่งแสงสามารถมองเห็นเงาของตัวหนังได้ทั้งสองด้านของจอ ส่วนการที่ น.ม.ส. เปรียบเทียบการเรียนเป็นหมอกที่นายสนธิพยายามยกขึ้นมาบังตาจางวางหว่า ก็เป็นการเปรียบเทียบที่ชัดเจนสามารถมองเห็นเป็นรูปธรรม เพราะหมอกเป็นละอองไอน้ำขนาดเล็กที่อยู่ในอากาศมองด้วยตาเปล่าจะเห็นเป็นฝ้ามัว เวลาที่มองสิ่งใดผ่านหมอกก็จะทำให้มองเห็นสิ่งนั้นได้ไม่ชัดเจน นอกจากนี้การที่บอกว่าจางวางหว่าอายุมากแต่มีแว่นตาใส่ก็ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพชัดเจนเป็นรูปธรรมเช่นเดียวกันเพราะโดยปกติคนที่อายุมากมักจะสายตาไม่ดี แต่จางวางหว่ามีแว่นตาใส่ทำให้ยังคงสามารถมองเห็นสิ่งต่างๆ ได้ชัด และอาจจะชัดกว่าเดิมด้วยซ้ำ

เพราะแว่นตาเป็นอุปกรณ์ที่ช่วยปรับสายตาให้มองเห็นได้ชัดเจน เมื่อนายสนธิใช้อุบายตื้นๆ มาหลอกจางวางหรัาก็เหมือนกับเอาสีผึ้งมาทาแว่นตาของจางวางหรั้นั่นเอง เมื่อเอาสีผึ้งมาทาแว่นที่ใส่ติดตาอยู่เช่นนี้จางวางหรั้ย่อมต้องรู้อย่างแน่นอนว่าเป็นอุบายของนายสนธิ

หรืออีกตัวอย่างหนึ่ง

คนที่มีน้ำใจปลอดโปร่ง อาจคิดอันใดคิดได้ง่ายนั้น คือ คนที่กวาดงานให้ออกจากมันสมองทุกๆ วันเวลาที่เลิกออฟฟิศเหมือนกับกวาดใบไม้ให้เตียนจากลานโบสถ์ แลไม่ยอมให้ภารงานเข้าครอบงำความคิดอีกก่อน ๔ โมงเช้าวันรุ่งขึ้น หรือ ๕ โมง หรือ ๒ หรือ ๓ โมง ตามเวลาที่เปิดทำการในตอนเช้า

(หน้า ๓๙)

ความเปรียบนี้ก็เปรียบเทียบของ น.ม.ส.เอง ไม่ได้แปลมาจาก **Letters from a Self-made Merchant to His Son** เป็นการเปรียบเทียบประกอบการอธิบายคำสอนว่า เวลาทำงานก็ควรทำอย่างเต็มที่แต่เมื่อถึงเวลาพักก็ควรพักให้เต็มที่ด้วยเช่นกัน เพื่อที่สมองจะได้ปลอดโปร่งเมื่อกลับไปทำงานในวันรุ่งขึ้น น.ม.ส.เปรียบเทียบการพักผ่อนให้เต็มที่หลังจากเวลาทำงานว่าต้องไม่นำเรื่องงานมาคิดอีก เหมือนกับกวาดใบไม้ออกจากลานโบสถ์ให้หมดสิ้นจนไม่เหลือแม้แต่ใบเดียวทำให้เห็นภาพชัดเจนเป็นรูปธรรม

ตัวอย่างต่อมาเป็นตัวอย่างที่เป็นความเปรียบของ น.ม.ส. ที่เพิ่มเติมเข้ามาเองเช่นกัน ได้แก่

ธรรมดาคนพูดมากเหมือนเด็กที่ตะกลามไอศกรีม จำพวกที่ ๑
อยากพูดคนเดียว อย่างที่จำพวกที่ ๒ อยากให้สำหรับคาวหวานเป็นไอศกรีมไป
ทั้งสองสำหรับ แกงเผ็ด แกงจืด ยำใหญ่ ยำญวน ปลาแห้ง แดงโม เป็นไอศกรีม
ไปตลอดจนทองหยิบฝอยทอง เช่นนี้จึงจะสาแก่ใจ

(หน้า ๔๗)

ตัวอย่างนี้เปรียบคนพูดมากเหมือนเด็กที่อยากกินแต่ไอศกรีม อยากให้กับข้าวคาวหวานเป็นไอศกรีมไปหมดทุกอย่าง คือ อยากจะพูดอย่างเดียวไม่สนใจสิ่งอื่นใดทั้งสิ้น การเปรียบเทียบเช่นนี้ให้ความหมายชัดเจนเพราะเปรียบคนพูดมากกับเด็กซึ่งเป็นวัยที่ยังไม่รู้จักรว่าสิ่งใดควรสิ่งใดไม่ควร เปรียบการพูดมากกับการที่อยากกินแต่ไอศกรีมซึ่งเป็นของว่างไม่ใช่อาหารหลักในสำหรับที่กินอยู่ทุกวันเหมือนแกงจืด ยำใหญ่ ยำญวน ปลาแห้ง แดงโม ไอศกรีมเป็น

ของไม่จำเป็น ที่จริงแล้วไม่ต้องกินก็ได้ ทำให้เห็นภาพที่เป็นรูปธรรมมากขึ้นว่าคนพูดมากนั้นเป็น คนที่ไม่รู้จักกาลเทศะและสิ่งที่พูดออกมานั้นก็ไม่ได้มีใจความที่เป็นสาระใดๆ

๒. การเล่นสำนวนที่เป็นโวหารคมคาย

สำนวนของ น.ม.ส. มีลักษณะที่เป็นโวหารคมคาย คือมักจะไม่ว่าวแบบ ตรงไปตรงมาเสียทีเดียวนัก ผู้อ่านต้องตีความข้อความนั้นเสียก่อนจึงจะเข้าใจความหมายโดยตรงที่ต้องการจะบอก เช่น

เรื่องการเงินทองมีคนกล่าวอยู่แล้วว่าข้ารู้มากนัก มีเสียง เหมือนหนึ่งว่า ข้าอาจสีข้าวเปลือกเกวียนหนึ่งให้เป็นข้าวสารเกวียนบั้นก็ได้ และเงินของข้าแต่ละบาทเกือบจะติดอยู่กับตัวข้าด้วยไขตุ๊กแก

(หน้า ๒๐)

ตัวอย่างนี้ที่จริงแล้ว น.ม.ส. ต้องการจะบรรยายลักษณะจางวางหว่านว่าเป็น ผู้ชำนาญในเรื่องการเงิน หาเงินเก่ง และมีความสามารถในการทำให้เงินที่มีอยู่นั้นงอกเงยขึ้นมาได้ เป็นจำนวนมาก แต่ น.ม.ส. ก็ไม่ว่าวตรงๆ แต่เลี่ยงไปใช้ว่าจางวางหว่านนั้นอาจสีข้าวเปลือก เกวียนหนึ่งให้เป็นข้าวสารเกวียนบั้นได้ ครั้นจะบอกว่าจางวางหว่านเป็นคนขี้เหนียวก็บรรยายโดยใช้โวหารว่าเงินแต่ละบาทเกือบจะติดอยู่กับตัวด้วยไขตุ๊กแก ซึ่งการกล่าวเป็นโวหารเช่นนี้ดีกว่าการ บรรยายตรงๆ เพราะทำให้เห็นภาพชัดเจนและยังก่อให้เกิดอารมณ์ขันด้วย

แต่ในเวลานี้เจ้าก็โตควรเป็นผู้ใหญ่มาหลายปีแล้ว ควรเจ้าจะ ตัดสินใจได้ดีกว่าคนอื่นว่า เจ้ายังมีเวลาไว้สำหรับถ่วงทะเลเล่นได้อีกสักกี่ มากน้อย แต่ข้าเห็นว่าคนหนุ่มที่อายุถึง ๒๔ ปีแล้ว แลเป็นผู้ที่ร่างกายบริบูรณ์ แลมันสมองไม่เน่า แต่เป็นผู้ที่ไม่ได้มีเงินทองของตัวเองสักบาทหนึ่ง แลไม่เคย หาได้สักสิ่งเดียวนั้น ควรจะรีบเอาชื่อลงในบัญชีจ่ายเงินเดือนของใครต่อใคร เสียโดยเร็ว ถ้ายิ่งผู้จ่ายเงินเดือนเขาคอยจะรับชื่อลงบัญชีอยู่ด้วย ก็น่าจะรีบ ใ้หนักขึ้น

(หน้า ๓๔)

สำหรับตัวอย่างนี้สรุปใจความที่ต้องการจะสื่อได้ว่า คนที่โตเป็นผู้ใหญ่ แล้วแต่ยังไม่มั่งงานทำไม่มีรายได้เป็นของตัวเองเลยนั้น ควรจะรีบหางานทำโดยเร็ว ยิ่งถ้ารู้

ว่ามีงานรออยู่แล้วก็ยังต้องรีบมาทำงานให้เร็วยิ่งขึ้น ไม่ควรปล่อยเวลาให้เสียไป น.ม.ส. เลือกลงใช้จำนวน ถ่วงทะเลเล่น ในความหมายว่า ใช้เวลาให้หมดไปโดยทำในสิ่งที่ไม่เกิดประโยชน์ ไม่มีสาระ เพื่อเลี้ยงที่จะกล่าวตรงๆ ว่าคนที่โตเป็นผู้ใหญ่ไม่ควรใช้เวลาเที่ยวเล่นไปวันๆ และกล่าวเลี้ยงเรียกแทนคนที่ไม่เคยทำงานหาเงินว่า “ผู้ที่ไม่ได้มีเงินทองของตัวเองสักบาทหนึ่ง แลไม่เคยหาได้สักสิ่งเดียว” ในขณะที่เมื่อจะบอกว่าให้รีบหางานทำก็กล่าวเล่นโวหารว่า “ควรจะรีบเอาชื่อลงในบัญชีจ่ายเงินเดือนของใครต่อใคร” และใช้ประโยค “ถ้ายังผู้จ่ายเงินเดือนเขาคอยจะรับชื่อลงบัญชีอยู่ด้วย ก็น่าจะรีบให้หนักขึ้น” สื่อความหมายว่า มีงานรอให้ทำก็ควรรีบกลับมาทำ

การที่จะลงมือพูดแต่เมื่อยังไม่มีอะไรจะพูด แลเมื่อสิ้นเรื่องแล้วก็ยังไม่หยุดพูดนั้น อาจพาผู้พูดไปขึ้นศาลแลโรงพยาบาลคนชรา ทั้งอาจพาไปไหนๆ ก็ได้ เว้นแต่สุคติเท่านั้น

(หน้า ๔๖)

ข้อความนี้สอนเรื่องการพูดว่าคนที่ชอบพูดมากนั้นอาจได้รับความทุกข์เพราะคำพูดของตัวเอง แต่ น.ม.ส.ก็เลี้ยงที่จะไม่กล่าวสั้นๆ ห้วนๆ ตรงๆ แต่เล่นโวหารให้ต้องตีความว่าการที่พูดมากนั้นอาจพาไปที่ต่างๆ ได้หมดยกเว้นสุคติเท่านั้น ซึ่งหมายความว่า อย่างไรเสียก็ต้องได้รับความทุกข์ ซึ่ง น.ม.ส.ได้ยกสถานที่ที่จะไปเมื่อเกิดทุกข์มาเป็นตัวอย่างได้แก่ ศาล และโรงพยาบาล ถือเป็นความเปรียบที่ชัดเจนที่ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพว่า การพูดมากอาจทำให้เป็นคดีความจนต้องไปขึ้นศาล หรืออาจทำให้เจ็บตัวถึงต้องเข้าโรงพยาบาลก็ได้

๓. การใช้คำที่แปลกทั้งในด้านความหมายและรูปคำ

น.ม.ส.มักจะทรงสร้างศัพท์ใหม่ๆ ขึ้นมาใช้ในงานประพันธ์ของพระองค์เสมอ คำศัพท์ที่ทรงสร้างขึ้นมานี้ก็มักจะเป็นคำที่สะดุดหูสะดุดตา เช่น

คนที่ใช้เงินทองสุรุ่ยสุร่ายนั้นโดยมากเป็นพวกที่ไม่เคยต้องเหน็ดเหนื่อยในเรื่องหาเงิน เป็นแต่คนอื่นเขาหาไว้ให้แล้วก็ใช้ๆ ไป หรือหากว่าจะหาได้เองก็หาได้ด้วยไม่สู้ต้องออกน้ำพักน้ำแรงก็มากนัก เช่น ได้เงินเดือนเกินส่วนงานที่ทำ เป็นต้น ส่วนคนจำพวกที่ว่าหาเงินได้แต่ละบาทๆ ก็ต้องเหงื่อไหลไคลย้อยนั้น ให้เอา **สัตรียาภรณ์** ชนิดหนึ่ง ที่เรียกคอบมา มาขายให้อันละ ๓ ตำลึง มันก็คิดหน้าคิดหลังเสียสองกลับก่อน จึงจะควักเงินออกซื้อ

(หน้า ๑๖)

ผู้วิจัยคิดว่า คำว่า สัตริยาภรณ์ นี้ เป็นศัพท์ที่ น.ม.ส. สร้างขึ้นเองเพราะไม่ปรากฏใช้แพร่หลายโดยทั่วไป ดูจากรูปคำแล้วศัพท์ใหม่คำนี้เกิดจากการสร้างคำแบบสมาส จากคำว่า สัตว์ กับ อสิริยาภรณ์ คำว่า อสิริยาภรณ์หมายถึง ตราเครื่องประดับเกียรติยศ แต่เมื่อนำคำว่า สัตว์ มาเติมหน้า กลายเป็น สัตริยาภรณ์ ทำให้มีความหมายเฉพาะเจาะจงขึ้นกลายเป็น เครื่องประดับเกียรติยศของสัตว์ ซึ่งเมื่อพิจารณาจากบริบทในข้อความนี้ สัตริยาภรณ์ก็น่าจะหมายถึง ปลอกคอสุนัขนั่นเอง

เจ้าต้องเข้าใจว่าเจ้ากลับมาจำทำการในโรงสีข้าว แลที่ๆ จะเรียนเอา ปี.เอ.ในการสีข้าวก็คือโรงสีนั่นเอง อ้อกชะพอดแลเคมบริชไม่มีโปรเฟสเซอร์ที่จะสั่งสอนแลสอบไล่ให้ดีกรีเจ้าในวิชาประเภทนี้ได้ด้วยไม่ได้มี **“ไรซ์มิลลิ่งสกูล”** ที่อ้อกชะพอดหรือ **“ไรซ์มิลลิ่งสกูล”** ที่เคมบริช

(หน้า ๒๕)

คำว่า ไรซ์มิลลิ่งสกูล เป็นศัพท์ที่ น.ม.ส. สร้างขึ้นจากการประสมคำภาษาอังกฤษ จากคำว่า rice mill ซึ่งแปลว่า โรงสีข้าว กับคำ school ที่แปลว่าโรงเรียน กลายเป็นคำ rice milling school ใช้หมายถึง โรงเรียนสอนการสีข้าว ซึ่งลักษณะของการสร้างศัพท์แปลกๆ ใหม่ๆ ขึ้นมาใช้เป็นกลวิธีที่ น.ม.ส. ชอบใช้ ซึ่งยังปรากฏในแห่งอื่นอีก เช่น

...เวลากินอาหารก็ควรเปลี่ยนและลดลงไป คือเลิกอาหารเย็นเสียมือหนึ่ง กินแต่โม่งเช้ากับ ๕ โมงเช้าเท่านั้นก็พอแล้ว **อัลกะโทท**ต่างๆ ก็ควรเปลี่ยนเป็นน้ำฝนน้ำท่าให้หมด

(หน้า ๔๑)

ในตัวอย่างนี้ น.ม.ส. ได้สร้างศัพท์ใหม่โดยการประสมคำที่มาจากภาษาอังกฤษ คือ คำว่า อัลกอสอลล์ กับคำภาษาบาลี คือ อุกท โดยเลียนแบบวิธีสมาส กลายเป็นคำ อัลกะโทท หมายถึง สุรานั้นเอง

๔. การอธิบายโดยการยกชุดตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมประกอบ

ลีลาเฉพาะของ น.ม.ส. อีกประการหนึ่งที่ได้เห็นได้ชัดเจน คือ การอธิบายโดยการยกชุดตัวอย่างประกอบ ในการอธิบายคำสอนในเรื่อง **จดหมายจางวางหรั** น.ม.ส. มักจะอธิบายโดยยกตัวอย่างหลายๆ ตัวอย่างมาวางไว้ด้วยกันเป็นชุดเพื่อย้ำให้ผู้อ่านเห็นภาพและเข้าใจสาร

และแม้ว่าคำสอนส่วนหนึ่งจะเป็นการแปลมาจาก *Letters from a Self-made Merchant to His Son* แต่ก็พบว่าในส่วนของตัวอย่างที่ยกมาประกอบการอธิบายคำสอนนั้นของลอริเมอร์มีน้อยกว่าและไม่ซับซ้อนเหมือนสำนวนของ น.ม.ส. เช่น

นั่นแหละการลงทุนส่งลูกหลานไปเรียนเมืองฝรั่งนั้นได้ประโยชน์พอหรือไม่ ถ้าถามเช่นนั้นจะต้องกลับถามว่า ถ้าซื้อลูกหมูวัดตัวละ ๑๐ สลึงมาเอารำกับดอกจอกขุนจนอ้วน ไม่ซู้ก็มีราคาถึงตัวละ ๑๐ ตำลึง ดังนี้จะได้ประโยชน์หรือไม่ ถ้าซื้อแป้งเฟื้องหนึ่ง มะพร้าวเฟื้องหนึ่งมาทำขนมไข่เต่าขายได้ ๓ สลึง แล้วมิหนำซ้ำใช้กะลามะพร้าวทำจ่าขายอันละไฟได้อีกเป็น ๔ อันดังนี้ จะได้ประโยชน์หรือไม่

(หน้า ๑๑)

ตัวอย่างนี้แปลและดัดแปลงมาจาก *Letters from a Self-made Merchant to His Son* ของ ลอริเมอร์ ที่ว่า

Does a college education pay? Does it pay to feed in pork trimmings at five cents a pound at the hopper and draw out nice, cunning, little “country” sausages at twenty cents a pound at the other end? Does it pay to take a steer that’s been running loose on the range and living on cactus and petrified wood till he’s just a bunch of barb-wire and sole-leather, and feed him corn till he’s just a solid hunk of porterhouse steak and oleo oil?

(p.8)

จะเห็นได้ว่า นอกจาก น.ม.ส. จะดัดแปลงตัวอย่างให้เป็นไทยแล้วยังเพิ่มตัวอย่างใหม่เข้าไปอีก คือ เรื่องของแป้งกับมะพร้าว ซึ่งถ้าขายแยกกันก็ได้เงินน้อย แต่ถ้านำมารวมกันทำเป็นขนมไข่เต่าขายก็ได้เงินเพิ่มขึ้น นอกจากนี้กะลามะพร้าวยังสามารถนำมาทำจ่าขายได้อีกด้วย จึงนับว่าเป็นประโยชน์ ความเปรียบที่เพิ่มมานี้ทำให้เกิดเป็นชุดตัวอย่างที่ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพได้ชัดเจนขึ้นกว่าต้นฉบับเดิม เพราะของลอริเมอร์ยกตัวอย่างเพียงตัวอย่างเดียวเท่านั้น

มนุษย์เราบางคน เล่าเรียนมีความรู้เป็นอันมากจากสมุดตำรา บางคนมีความรู้ด้วยเรียนจากความคุ้นเคย แลความสังเกต คนบางคนรู้จาก แอกลีขมิที่ ๑ ในตำรายุคิลิต ซึ่งแปลตามแบบเรียนว่า “สิ่งทั้งหลายซึ่งเท่ากับ

สิ่งอันเดียวกัน สิ่งเหล่านั้นเท่ากันหมด” แลแอกเซียมที่ ๙ ซึ่งแปลว่า “จำนวนเต็มย่อมใหญ่กว่าส่วนของมัน” (ถ้าเจ้าไม่เคยเรียนยูคลิดเจ้าก็คงไม่เข้าใจ) คนบางคนทราบแอกเซียมที่ ๑ ด้วยได้เคยรู้เคยเห็นว่า เรือจ้างของเจ้าเซียวกว้างยาวแลเล็กเท่ากับเรือจ้างของเจ้าแดง เรือจ้างของเจ้าเซ็งก็เท่ากับเรือจ้างของเจ้าแดง เพราะฉะนั้นเรือจ้างของเจ้าเซียวกับของเจ้าเซ็ง เมื่อเวลาไปจดทะเบียน เจ้าพนักงานคงกำหนดให้ว่าจะรับคนโดยสารได้เท่ากันทั้งสองลำ ส่วนแอกเซียมที่ ๙ นั้น เจ๊กขายหมูมันก็ยอมทราบอยู่ทุกคนว่า หมูทั้งตัวมันต้องมากกว่าขาหมูขาเดียวอยู่เอง

(หน้า ๒๖)

ข้อความนี้ของเดมลอริเมอร์เขียนไว้ว่า

Some men learn all they know from books; others from life; both kinds are narrow. The first are all theory; the second are all practice. It's the fellow who knows enough about practice to test his theories for blow-holes that gives the world a shove ahead, and finds a fair margin of profit in shoving it.

(p.27)

เมื่อเปรียบเทียบกันจะเห็นได้ว่า น.ม.ส. ได้ยกตัวอย่างเพิ่มเติมจากของเดิมเพื่อขยายความคำสอนให้เห็นชัดเจนเป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น โดยได้ยกทฤษฎีเรื่องแอกเซียมในตำรายูคลิดขึ้นมาเป็นตัวอย่างว่าบางคนรู้เรื่องแอกเซียมจากการเรียนในแบบเรียน แต่บางคนก็เรียนรู้ได้จากการสังเกตในชีวิตประจำวัน ชุดของตัวอย่างที่ยกมานั้นละเอียดมากทำให้ผู้อ่านเข้าใจได้อย่างแจ่มแจ้ง

เมื่อข้ายังหนุ่มๆ ถ้าข้าไม่มีงานเมื่อใด ข้าหาอะไรได้ไม่ว่าตำแหน่งนักการหรือเสมียน หรืออะไรข้าคงรีบทำเข้าไว้ก่อน แล้วใช้ตำแหน่งตำแหน่งเป็นเหยื่อตกตำแหน่งสูงต่อไป เช่นกับถ้าหาอะไรไม่ได้ดีกว่าไล่เดือน ก็ควรเก็บไล่เดือนลงกะลาเข้าไว้ที่หนึ่งด้วยไล่เดือนเป็นเหยื่อตกกุ่ม กุ่มเป็นเหยื่อปลากราย ปลาสลิดแลปลาตุก ปลาช่อนต่างๆ ดังนี้ เจ้าสามารถจะไล่ปลาตัวใหญ่ขึ้นไปทุกที ในที่สุดปลาฉลามจะเป็นเหยื่อปลาวาฬบ้างกระมัง ถ้าไม่ได้ก็ควรจะได้

ส่วนตัวเจ้านั้น เจ้าก็ยอมทราบอยู่แล้วว่า คงจะมีตำแหน่งทำงานในบริษัท ไม่ต้องเก็บได้เดือนมาตกกึ่ง แท้จริงเจ้าจะหลบหนีกึ่งก็ยาก ด้วยกึ่งคงจะโจนเกาะเจ้าเป็นแน่ ถ้าเจ้าไม่ยอมให้กึ่งในบริษัทนี้เกาะเจ้าก็คงจะต้องขุดได้เดือนให้ได้เสียก่อน เจ้าจึงจะตกกึ่งที่อื่นได้ด้วย ถ้าไม่ต้องการกึ่งในบริษัทนี้ ข้าก็ไม่เอาได้เดือนใส่กะลาเที่ยวตามง้อประเคนให้เจ้าเหมือนกัน

(หน้า ๔๒)

ข้อความนี้ น.ม.ส.ดัดแปลงมาจากของลอริเมอร์ตอนที่ว่า

When I was a young fellow and out of a place, I always made it a rule to take the first job that offered, and to use it for bait. You can catch a minnow with a worm, and a bass will tempt an otter, and then you've got something worth skinning. Of course, there's no danger of your not being able to get a job with the house—in fact, there is no real way in which you can escape getting one; but I don't like to see you shy off every time the old man gets close to you with the halter.

(p.43)

น.ม.ส.เริ่มต้นยกตัวอย่างโดยใช้เหยื่อตกปลาเหมือนของลอริเมอร์ แต่ได้ดัดแปลงให้มีความเป็นไทยและเพิ่มรายละเอียดเข้าไปหลายชั้นกว่าตัวอย่างของลอริเมอร์ กล่าวคือ เปลี่ยนจากการใช้หนอนตกปลา มาใช้ไส้เดือนตกกึ่งก่อน เมื่อได้กึ่งแล้วจึงค่อยนำกึ่งไปตกปลา โดย น.ม.ส.ได้ดัดแปลงปลาฝรั่งซึ่งลอริเมอร์ใช้คำว่า minnow หมายถึง ปลาน้ำจืดขนาดเล็กประเภทต่างๆ ในตระกูลปลาคาร์พ ให้เป็นปลาไทยประเภทต่างๆ และได้ระบุชื่อปลาลงไปด้วย ได้แก่ ปลาทราย ปลาสลิด ปลาตุ๊ก ปลาช่อน และในย่อหน้าต่อมาก็ยังได้ได้ยกเรื่องการตกกึ่งมาขยายใจความในย่อหน้าก่อนให้ชัดเจนยิ่งขึ้นอีกด้วย

ธรรมดาคนที่เกิดมาบางคราวคงจะคิดผิดอยู่บ้างทุกคน แต่ถ้าคิดผิดครั้งหนึ่งก็มีข้อแก้ตัวที่พอฟังได้ครั้งหนึ่ง แต่มีข้อเดียวครั้งเดียวเท่านั้น กล่าวคือเมื่อได้ทำผิดให้ต้องแก้ตัวเช่นนี้ไปแล้ว จะทำผิดให้ต้องแก้ตัวเช่นเดียวกันอีกไม่ได้ เช่นว่าถ้าเจ้าจวยช่อนหวานตักน้ำพริกลาวกินเข้าไปเต็ม

ข้อนี้ เจ้าอาจแก้ตัวได้น่ากว่าพุทราทวอน แต่เมื่อได้เค็มคอเช่นนั้นครั้งหนึ่ง แล้วเจ้าจะหลงว่าน้ำพริกลาวเป็นพุทราทวอนอีกไม่ได้ต่อไป

เมื่อข้าส่งเจ้าไปเรียนหนังสือเมืองฝรั่งนั้น ข้าก็ทราบแล้วว่าเจ้าคงมีความคิดบ้าต่างๆ หลายครั้ง แต่ข้าตั้งใจว่าเจ้าคงบ้าชนิดละครั้งเท่านั้น เช่นกับเมื่อได้กินน้ำพริกลาวแทนพุทราทวอนครั้งหนึ่งแล้ว ถ้าจะต้องดูเพดาน ด้วยการกินสะเลาเปากำลังร้อนเข้าไปคำละอันก็พอค่อยยังชั่ว หรือถ้าต้องจาม ซ่อนสามชั้นด้วยตักแกงพริกขี้หนูสดเข้าไปเต็มช้อน ก็พอแก้ตัวได้ว่าคิดว่แกงจืดอย่างใหม่ แต่ถ้ากินน้ำพริกลาวแทนพุทราทวอนเข้าไปอีกครั้งหนึ่ง ก็จะไม่อธิบายได้ว่าเป็นด้วยใจไม่มีเวลาคลายเท่านั้น

(หน้า ๔๓-๔๔)

ใจความนี้ของเดิมลอริเมอริใช้ว่า

There is one excuse for every mistake a man can make, but only one. When a fellow makes the same mistake twice he's got to throw up both hands and own up to carelessness or cussedness. Of course, I knew that you would make a fool of yourself pretty often when I sent you to college, and I haven't been disappointed. But I expected you to narrow down the number of combinations possible by making a different sort of a fool of yourself every time. That is the important thing, unless a fellow has too lively an imagination, or has none at all.

(p.46)

ตัวอย่างนี้ยิ่งทำให้เห็นลีลาเฉพาะของ น.ม.ส.ที่ชอบยกชุดของตัวอย่างมาประกอบการอธิบายความ โดยของเดิมนั้นลอริเมอริใช้กลวิธีการสอนโดยตรงซึ่งก็สามารถเข้าใจ คำสอนได้ชัดเจนอยู่แล้ว แต่เมื่อ น.ม.ส.แปลมาเป็นจดหมายจางวางหรั้ได้ดัดแปลงข้อความนี้ โดยใช้วิธีการยกชุดตัวอย่างเรื่องการตักอาหารในสำรับกับข้าวมาอธิบายขยายความ ทำให้คำสอนนี้ชัดเจนแจ่มแจ้งยิ่งขึ้นไปอีก

ลีลาเฉพาะของ น.ม.ส. ที่ได้กล่าวถึงข้างต้นแล้วนั้น นอกจากจะปรากฏในเรื่องจดหมายจางวางหรัมาแล้วยังปรากฏในงานพระนิพนธ์อื่นของพระองค์ด้วย เช่น

- การใช้การเปรียบเทียบแบบง่ายๆ โดยยกสิ่งที่คุ้นเคยในชีวิตประจำวันมาเปรียบเทียบ เช่น

เมื่อนายโหมกับภรรยาลาไปแล้ว คุณพระก็นั่งตรึกตรองเรื่องนี้ต่อไปว่า เมื่อมีภรรยาคนก่อนนั้น ก็ได้อยู่เป็นสุขกันอยู่เป็น ๖ เดือน จึงเกิดวิวาทบาดทะเลาะกันขึ้น ตั้งแต่นั้นไป **คุณพระกับภรรยาก็เป็นเช่นสุนัขกับแมว** หמדความสุขไปจนภรรยาถึงแก่กรรม คุณพระจึงเข็ด ไม่มีภรรยาอีกจนปานนี้

(จากเรื่องดาวพฤษเป็นมูลในทวีปัญญา,
ฉบับที่ ๒๙, สิงหาคม๒๕๕๐, หน้า ๓๔๒)

หรืออีกตัวอย่างหนึ่ง เช่น

บารอนสเตอร์เมอร์ผู้นี้เป็นคนอายุ ๔๐ เศษๆ แต่ผมทำที่จะหงอกอยู่บ้างแล้ว หน้าซึ่งเป็นหน้าอวบก็ค่อนข้างจะเหี่ยวลงไป รูปร่างใหญ่โต ตาลึกแลลึก **เวลายิ้มค่อนข้างจะไปข้างหลอก หยอกไปข้างขู่ ที่สันจมูกมีรอยแผลเป็นเหมือนเคยถูกอาวุธทำให้ค้ำหน้าเป็นจระก้างขึ้นเป็นอันมาก**

(สืบราชสมบัติ, หน้า ๓๒)

- การเล่นสำนวนโวหารคมคาย เช่น ในพระนิพนธ์เรื่องเวตาล ตอนที่ทำววิกรมมาติศย์จะไปจับตัวเวตาล เวตาลทูลทำววิกรมมาติศย์ว่า

พระองค์ผู้เป็นพระราชาจงจำภาษิตโบราณไว้ว่า **ล้นคนนั้นตัดคอคคนเสียมากต่อมากแล้ว ข้าพเจ้าจะยอมตามพระหฤทัยพระองค์แลตามเสด็จไปหาบุรุษที่ทำดนตรีด้วยกะโหลกหัวผี** พระองค์จะผูกข้าพเจ้าสะพายหลังเหมือนย่ามคนขอทานก็ตามพระประสงค์..

(นิทานเวตาล, หน้า ๔๑)

น.ม.ส. เลี่ยงที่จะใช้ถ้อยคำอย่างตรงไปตรงมาว่าคำพูดอาจทำให้เสียชีวิตได้ ก็กลับเลี่ยงไปอ้างภาษิตโบราณว่า “ล้นคนตัดคอคคนเสียมากต่อมากแล้ว” ในแทนที่จะให้เวตาลทูลทำววิกรมมาติศย์ว่าจะยอมตามเสด็จไปหาโยคี ก็กลับเลี่ยงไปกล่าวถึงลักษณะของโยคีตนนี้ว่า บุรุษที่ทำดนตรีด้วยกะโหลกหัวผี เป็นต้น

- การใช้คำแปลทั้งรูปคำและความหมาย เช่น

เมื่อนั้น	นางสุโลจนากล้าหาญ
หอนขัดกัดดาวว่าวาน	เยาวมาลย์มุ่งเฝ้าเข้าไป
ยืนตรับยับยั้งสังเกต	เห็นเนตรลี้มอยู่คูไส
มุ่งเขม็งเล็งแลเห็นแต่ไกล	ปราศไหว่น่าหวั่นพรันจริง

(กนกนคร, หน้า ๒๒)

ตัวอย่างนี้ น.ม.ส. เลือกใช้รูปคำที่แปลกไปกว่ารูปศัพท์ที่นิยมใช้ในภาษาคำว่า กัดดาว ในที่นี้ น.ม.ส. ใช้ในความหมายว่า สามี แต่โดยปรกติแล้วจะเห็นใช้ในรูป ภัสดา

ผิซัดทเวะบัญชา	ก็คือหาทุขากร
และทั้งทั้งทิพภรณ์	สถานทิพย์บึงถึง

(พระนลคำฉันท์, หน้า ๒๕)

คำว่า ทุขากร ในตัวอย่างที่คัดมาจากเรื่องพระนลคำฉันท์นี้ น.ม.ส.เองได้อธิบายถึงการเลือกใช้คำคำนี้ไว้ในภาคอธิบายท้ายเรื่อง ว่า มาจากคำ ทุขากร แต่พระองค์ตัดตัว ก ทั้งเพื่อให้ตรงกับคณะฉันท์ ทำให้รูปศัพท์ที่ปรากฏมีลักษณะแปลกตาออกไป

จากตัวอย่างข้างต้นเป็นเครื่องยืนยันให้เห็นได้ว่า ลักษณะเฉพาะดังกล่าวทั้งการนิยมใช้ความเปรียบง่าย ๆ แต่ให้ภาพชัดเจนเป็นรูปธรรม การเล่นสำนวนโวหารคมคาย และการใช้คำที่แปลทั้งรูปคำและความหมายนั้น ไม่ได้เป็นลักษณะที่ปรากฏในงานจดหมายจางวางหรั่าเท่านั้น แต่ยังถือได้ว่าเป็นลักษณะเฉพาะตัวหรือลีลาเฉพาะของ น.ม.ส. ในการสร้างงานวรรณกรรมทุกประเภททั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง และลีลาเฉพาะนี้เองที่ทำให้ผู้ที่อ่านเรื่องจดหมายจางวางหรั่าคิดว่าวรรณกรรมเรื่องนี้เป็นวรรณกรรมที่ น.ม.ส.ทรงพระนิพนธ์ขึ้นเอง

จากการศึกษากระบวนการถ่ายทอดเรื่อง Letters from a Self-made Merchant to His Son มาเป็นจดหมายจางวางหรั่า ในบทนี้ พบว่า ในกระบวนการถ่ายทอดมีทั้งการรับมาโดยตรง และการดัดแปลงซึ่งรวมทั้งการตัดทอนและการเพิ่มเติม ในแง่พัฒนาการถือเป็นการสืบทอดขนบของกลวิธีการถ่ายทอดเรื่องจากต่างประเทศมาเป็นงานวรรณกรรมไทยที่มีมาก่อนหน้า กลวิธีที่ปรากฏมากที่สุดคือ กลวิธีการดัดแปลงให้เป็นแบบไทยๆ ซึ่งจะพบในทุกองค์ประกอบของเรื่อง ตั้งแต่เนื้อเรื่อง ตัวละคร ฉาก และภาษา น.ม.ส.สามารถดัดแปลงองค์ประกอบต่างๆ เหล่านี้ได้อย่างแนบเนียนและกลมกลืนมาก แต่การดัดแปลงที่เด่นที่สุด ได้แก่

การดัดแปลงในส่วนของการใช้ภาษาซึ่งแสดงให้เห็นถึงลีลาเฉพาะของ น.ม.ส. ทำให้เรื่อง**จดหมาย
จางวางหรั**าที่แม้จะเป็นเรื่องที่แปลและดัดแปลงมาจากวรรณกรรมอเมริกันมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว
ที่แตกต่างจากวรรณกรรมต้นฉบับเดิม จนกระทั่งผู้อ่านไม่รู้สึกรู้ว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องแปลมาจากฝรั่ง
เหมือนกับงานแปลเรื่องอื่นๆ ร่วมสมัย เป็นเครื่องแสดงให้เห็นถึงพระอัจฉริยภาพของกวีผู้ทรง
พระนิพนธ์ได้เป็นอย่างดี

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ ๕ จดหมายจางวางหรั้าในฐานะวรรณกรรมคำสอน

ใน A Dictionary of Literary Term and Literary Theory เจ.เอ. คัดดอน (J.A. Cuddon) ได้นิยามความหมายของวรรณกรรมคำสอนไว้ว่า

“วรรณกรรมคำสอน (didactic) คือ วรรณกรรมหรืองานเขียนใดๆ ก็ตามที่แต่งขึ้น โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะสั่งสอน”^๑

ส่วนใน A Glossary of Literary Terms เอ็ม.เอช. อับรัมส์ (M.H. Abrams) อธิบายความหมายของวรรณกรรมคำสอนไว้ดังนี้

“วรรณกรรมคำสอน (didactic literature) หมายถึง วรรณกรรมที่สร้างขึ้นเพื่อ อธิบายขยายความ หลักทฤษฎี หรือความรู้เฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือเพื่อนำเสนอคติธรรม จริยธรรม หรือปรัชญาในรูปแบบของศิลปะอันชักชวนใจให้เห็นคล้อยตาม”^๒

ในบริบทของวรรณคดีไทย มีวรรณคดีคำสอนเป็นจำนวนมาก นักวิชาการบางคน จะเรียกเฉพาะงานวรรณคดีที่แต่งขึ้นเพื่อเป็นวรรณคดีคำสอนทั้งเล่มเท่านั้นว่าเป็นวรรณคดีคำสอน เช่น ธวัช ปุณโณทก กล่าวว่ วรรณกรรมคำสอนเป็นวรรณกรรมที่มุ่งสอนจริยธรรมแก่สังคม(ชนชั้น ผู้ปกครอง, โพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน) หน้าที่และจริยธรรมของบุคคลอันประกอบเป็นสังคม เริ่มต้นจาก สังคมครอบครัว การทำมาหากิน ตลอดจนการกำหนดข้อห้าม และข้อพึงปฏิบัติของบุคคลต่อ สังคมในฐานะเป็นสมาชิกของสังคมนั้นๆ”^๓ ในขณะที่นักวิชาการบางคนก็จะเรียกครอบคลุมไปถึง ลักษณะของวรรณกรรมที่มีลีลาคำสอนที่แทรกอยู่ในเรื่องบางตอนว่าเป็นวรรณคดีคำสอนด้วย เช่น

ปัญญา บริสุทธ์ ให้คำจำกัดความวรรณคดีคำสอนไว้ว่า วรรณคดีคำสอนหมายถึง หนังสือที่แต่งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์จะใช้สั่งสอนศีลธรรมจรรยาและข้อประพฤติปฏิบัติอันดีงาม เป็นคุณประโยชน์แก่ชีวิต วรรณคดีประเภทนี้อาจจะมีรูปแบบเป็นคำประพันธ์ร้อยกรองชนิดใด

^๑ J.A. Cuddon, A Dictionary of Literary Term and Literary Theory, 4th Edition (Massachusetts : Blackwell Publisher, 1998), p.24.

^๒ M.H. Abrams, A Glossary of Literary Terms, 3rd Edition (New York : Holt, Rinehart and Winston, Inc., 1971), p.39 คำแปลภาษาไทยจาก สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา, พุทธธรรมในกวีนิพนธ์สมัยใหม่ (กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๖.

^๓ ธวัช ปุณโณทก, วรรณกรรมท้องถิ่น (กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๒), หน้า ๒๒๑.

ชนิดหนึ่งก็ได้ หรือเป็นคำประพันธ์หลายๆ อย่างรวมกันก็ได้ เช่น วรรณคดีประเภทคำฉันท์ (กฤษณาสอนน้องคำฉันท์ และสามัคคีเภทคำฉันท์ เป็นต้น) อาจจะเป็นรูปเล่มโดยสมบูรณ์เพียงเรื่องเดียวโดยตลอด หรือจะเป็นข้อความแทรกอยู่เป็นตอนๆ ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งก็ได้^๔

จากคำจำกัดความที่ยกมาทั้งหมด เห็นได้ชัดเจนว่า**จดหมายเหตุจางวางหรง**จัดเป็นวรรณกรรมคำสอนเล่มหนึ่ง เพราะมีเนื้อหาหลักเป็นการสั่งสอนหน้าที่และจริยธรรม ในบทนี้จะพิจารณาเนื้อหาคำสอนของ**จดหมายเหตุจางวางหรง** กลวิธีการสอน รวมทั้งศึกษาวรรณกรรมคำสอนก่อน**จดหมายเหตุจางวางหรง** เพื่อจะได้มองเห็นลักษณะความสืบเนื่อง หรือพัฒนาการของ**จดหมายเหตุจางวางหรง** ได้ชัดเจนขึ้น

๕.๑ วรรณกรรมคำสอนของไทยก่อน**จดหมายเหตุจางวางหรง**

วรรณกรรมคำสอนเท่าที่ปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษร มีมาแล้วตั้งแต่สมัยสุโขทัย และมีสืบต่อมาทุกยุค คือสมัยอยุธยา ธนบุรี รวมทั้งสมัยรัตนโกสินทร์

วรรณกรรมคำสอนในยุคแรก คือ ในสมัยสุโขทัยนั้น มีวรรณกรรมคำสอนปรากฏอยู่ ๒ เรื่อง ได้แก่ **ไตรภูมิพระร่วง** พระราชนิพนธ์พญาลีไทย และ **สุภาสิตพระร่วง** ซึ่งถือตามความเชื่อเดิมว่าเป็นพระราชนิพนธ์ของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช^๕ เรื่องแรกคือ**ไตรภูมิพระร่วง** นั้น แต่งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเทศน์ให้พระราชมารดาฟัง และเพื่อสอนศาสนาแก่ประชาชนทั่วไปด้วย^๖ ส่วน**สุภาสิตพระร่วง** มีวัตถุประสงค์ในการแต่งเพื่อสั่งสอนประชาชน^๗

เป็นที่น่าสังเกตว่าวรรณกรรมคำสอนในสมัยสุโขทัยนี้ ผู้แต่งดำรงฐานะเป็นประมุขของประเทศ และทรงพระราชนิพนธ์วรรณกรรมคำสอนทั้งสองเรื่องนี้ขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์

^๔ ปัญญา บริสุทธี, **วิเคราะห์วรรณคดีไทยโดยประเภท**, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๒), หน้า ๗.

^๕ สามารถดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ใน

๑. วรรณคดีพิลี่ย, พระ, **วรรณคดีไทย**, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (พระนคร : โรงพิมพ์มหาชาติไทย, ๒๕๐๒), หน้า ๒๗-๒๘.

๒. เจือ สตะเวทิน, **ประวัติวรรณคดีไทย**, พิมพ์ครั้งที่ ๙ (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๘), หน้า ๒๒-๒๓.

๓. มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, **ประมวลพระบรมราชาธิบายในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทย** (พระนคร : โรงพิมพ์ประยูรวงศ์), หน้า ๒๘.

^๖ วัชร รมยะนันท์, **วิวัฒนาการวรรณคดีไทย**, พิมพ์ครั้งที่ ๓ (กรุงเทพฯ : โครงการตำราคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๕.

^๗ วัชร รมยะนันท์, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖.

ร่วมกันคือ เพื่อสั่งสอนประชาชน หากพิจารณาถึงเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์อันเป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งของการสร้างสรรค์วรรณคดีและเป็นสาเหตุสำคัญยิ่งที่ทำให้ลักษณะของวรรณคดีของชาติในแต่ละยุคสมัยมีความแตกต่างกัน ก็พบว่า “สมัยสุโขทัยเมื่อพุทธศตวรรษที่ ๑๙ เป็นต้นที่คนไทยเริ่มตั้งภูมิลำเนาให้เป็นปึกแผ่นในแหลมอินโดจีน มีกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี และเริ่มการปกครองโดยกษัตริย์ราชวงศ์พระร่วง ในระยะที่คนไทยเริ่มตั้งตัวใหม่นี้ ได้เกิดวรรณกรรมที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างความเป็นเอกลักษณ์ของชาติทั้งทางความมั่นคงด้านการเมืองและจิตใจ พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้นำในทุกด้าน ได้ทรงศึกษาวิชาการทางอักษรศาสตร์ ศาสนา และรัฐศาสตร์ ดังจะเห็นได้จากศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงและศิลาจารึกหลักอื่นๆ ซึ่งเล่าเรื่องราวการดำเนินชีวิตและกฎหมายของสังคมอันมีลักษณะเป็นสังคมเกษตร ประชาชนมีชีวิตอยู่ร่วมกันในฐานะเครือญาติ”^๔ การอบรมสั่งสอนประชาชนให้สามารถดำเนินชีวิตไปได้ตามอุดมคติและค่านิยมของสังคมจึงถือเป็นหน้าที่โดยตรงของพระมหากษัตริย์ผู้เปรียบเสมือนเป็น “พ่อ” จึงต้องมีหน้าที่อบรมสั่งสอน “ลูก” นั้นเอง

สำหรับในด้านเนื้อหาของวรรณกรรมคำสอนในสมัยนี้ดูเหมือนจะเป็นการพยายามใช้วรรณกรรมคำสอนเพื่อเป็นเครื่องมือช่วยในการจัดระเบียบสังคมด้วย ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่าสมัยสุโขทัยเป็นยุคเริ่มต้นแห่งการก่อตั้งอาณาจักร พระมหากษัตริย์จึงพยายามที่จะกำหนดกรอบกำหนดทิศทางความคิดของประชาชนให้อยู่ภายใต้กฎเกณฑ์เดียวกัน คือ กฎเกณฑ์ทางจริยธรรมตามพุทธศาสนา เพื่อให้สังคมมีความสงบสุขเป็นระเบียบเรียบร้อย ปกครองได้โดยง่าย ดังจะเห็นได้จากเนื้อหาคำสอนในเรื่อง **ไตรภูมิพระร่วง** จะมุ่งสั่งสอนเกี่ยวกับปรัชญาแห่งศาสนาพุทธ กล่าวถึงจักรวาลวิทยาและความคิดความเชื่อทางพุทธศาสนา โดยใช้กลวิธีการใช้ภาษาพรรณนาให้เห็นภาพที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงระหว่างนรกกับสวรรค์ เพื่อเป็นเครื่องเตือนใจให้คนอยากที่จะกระทำความดีเพื่อไปสวรรค์ และละเว้นความชั่วเพื่อไม่ต้องตกนรกเมื่อตายไปแล้ว แต่ในท้ายที่สุดได้ชี้ให้เห็นว่าทุกสิ่งล้วนเป็นอนิจจัง ฉะนั้นควรเร่งกระทำความดีสั่งสมบุญเอาไว้ให้มาก เพื่อจะได้หลุดพ้นจากวิญสสารอันไม่เที่ยงแท้ไปสู่นิพพาน ส่วน **สุภาสิตพระร่วง** เป็นการสอนวิธีการดำเนินชีวิตให้เหมาะสมตามสังคมสมัยนั้น โดยการยกคำคมขึ้นมาเป็นลักษณะของสุภาสิต เช่น “เข้าถือนออย่าลืมพว้า” สอนว่าเมื่อเข้าป่าควรมาน้ำติดตัวไปด้วย เพื่อจะได้ใช้ตัดรานกิ่งไม้ที่เกะกะ ใช้เป็นอาวุธสำหรับป้องกันตัว เมื่อหลงป่าจะได้ขุดเผือกมันเป็นอาหาร พบผลไม้ที่กินดี

^๔ สิทธา พินิจภูวดล, “สังเขปประวัติวรรณคดีไทย,” ใน **ไตรภูมิภทฉบับถอดความ** (กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๘), หน้า ๒๐-๒๑.

กินอร่อยก็จะได้ตัดรานถึงเก็บผล ตัดคานหาบคอนมาฝากคนทางบ้าน” “หน้าศึกอย่างอนใจ” สอนให้เตรียมตัวให้พร้อมรับสงคราม กล่าวคือ ในสมัยโบราณปลายฤดูฝนมักเกิดสงคราม เพราะเป็นฤดูที่สะดวกแก่การยกทัพ แต่เราไม่สามารถทราบแน่ชัดว่าจะเกิดศึกสงครามขึ้นปีใดเมื่อใด ประชาชนต้องเตรียมตัวอพยพหลบซ่อนหนีเข้าศึก มิให้ถูกทำร้ายหรือจับเป็นเชลยได้ ฉะนั้นต้องรวบรวมทรัพย์สมบัติที่มีอยู่ใส่ตุ้มเตรียมฝังได้ทันที ทั้งต้องเตรียมตากข้าวคั่วใส่ไหใส่ตุ้ม เตรียมพร้อมเอาไปเป็นเสบียงได้ทันที อีกประการหนึ่งให้เตรียมฝึกกำลังทหารให้เข้มแข็ง ตกแต่งกำแพงเชิงเทินไว้รับสงคราม^{๙๙} แต่ก็มีการสอนจริยธรรมด้วย เช่น “อย่าไฝเอาทรัพย์ท่าน” คือไม่ควรโลภอยากได้ของคนอื่น “นบตนต่อผู้เฒ่า” คือควรรู้จักเคารพนบนอบผู้สูงอายุ “อย่าไฝตนให้เกิน” คือ อย่าทำตัวให้สูงเกินฐานะ เป็นต้น

ส่วนในด้านรูปแบบ**ไตรภูมิพระร่วง** แต่งเป็นร้อยแก้ว ซึ่งเป็นรูปแบบคำประพันธ์ที่ปรากฏให้เห็นมากที่สุดในสมัยสุโขทัย ส่วน**สุภาสิตพระร่วง** แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทร้อยและโคลงกระทู้ต่อท้ายอยู่ ๑ บท

ในสมัยอยุธยา วรรณกรรมคำสอนเท่าที่ปรากฏหลักฐานมีอยู่ ๖ เรื่อง ได้แก่ **โคลงพาลี สอนน้อง, โคลงทศรถสอนพระราม, โคลงราชสวัสดิ์, โคลงโลกนิติ, ประดิษฐ์พระร่วง และกฤษณาสอนน้องคำฉันท์**^{๑๐๐}

ในบรรดาวรรณกรรมคำสอนสมัยอยุธยาทั้ง ๖ เรื่องนี้จะเห็นได้ว่า มีวรรณกรรมที่แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทโคลงถึง ๔ เรื่องด้วยกัน ได้แก่ **โคลงพาลีสอนน้อง, โคลงทศรถสอนพระราม, โคลงราชสวัสดิ์ และ โคลงโลกนิติ** ซึ่งเมื่อเทียบกับพัฒนาการวรรณกรรมไทยในสมัยเดียวกันก็จะเห็นได้ชัดเจนว่ารูปแบบคำประพันธ์ประเภทโคลงนี้เป็นความนิยมของยุคสมัย ส่วนวรรณกรรมคำสอนอีก ๒ เรื่องที่เหลือ นั่น **ประดิษฐ์พระร่วง** แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทร้อย ส่วน**กฤษณาสอนน้องคำฉันท์** เป็นคำประพันธ์ประเภทคำฉันท์ แต่งด้วยฉันท์และกาพย์ปนกัน

ในด้านเนื้อหา วรรณกรรมคำสอนสมัยอยุธยาส่วนใหญ่มีจุดมุ่งหมายเพื่อสอนชนชั้นปกครอง คือ สอนกษัตริย์ ได้แก่ **โคลงทศรถสอนพระราม** โดยสอนเรื่องหลักการปกครอง

^{๙๙} กัทร กิตติภูมิชัย, **ข้อคิดสุภาสิตพระร่วง**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๙ (กรุงเทพฯ : ธนาคารกรุงเทพ จำกัด, ๒๕๑๘), หน้า ๑๒-๑๓.

^{๑๐๐} กัทร กิตติภูมิชัย, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓.

^{๑๐๑} ศิริมา เจนจิตมั่น. **การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว** (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๑๐.

ราษฎรและหลักการบริหารบ้านเมืองให้อยู่เย็นเป็นสุข และสอนข้าราชการ ได้แก่ **โคลงพาลีสนอน** **น้อง** และ **โคลงราชสวัสดิ์** เป็นการสั่งสอนข้าราชการให้ประพฤติปฏิบัติต่อพระมหากษัตริย์อย่างมีระเบียบแบบแผน เพื่อให้เป็นหลักแห่งการรับราชการ รองลงมาเป็นวรรณกรรมที่เป็นการสอนคนทั่วไป มี ๒ เรื่อง คือ **ประดิษฐ์พระร่วง** และ **โคลงโลกนิติ** ส่วนที่เหลืออีก ๑ เรื่องเป็นวรรณกรรมสอนหญิงโดยตรง ได้แก่เรื่อง **กฤษณาสนอนน้องคำฉันท์**

เป็นที่น่าสังเกตว่าวรรณกรรมคำสอนในสมัยอยุธยาเหล่านี้ส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลทางด้านคำสอนมาจากอินเดียโดยผ่านมาทางวรรณคดี ชาติ และคัมภีร์ทางศาสนา เช่น **โคลงพาลีสนอนน้อง** เนื้อหาส่วนใหญ่ตรงกับคำสอนที่ปรากฏในเรื่องรามเกียรติ์และมีที่มาจากราชสวัสดิ์โอวาทซึ่งปรากฏในวิสุทธิชาติ^{๑๒} ส่วน **กฤษณาสนอนน้องคำฉันท์** พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระราชวินิจฉัยไว้ว่า คงจะได้มาจาก วนบรรพ หรือ วนปร ในคัมภีร์มหาภารตะ วรรคที่ ๒๓๒ และวรรคที่ ๒๓๓ อันชื่อว่า เทราปทีสัตตยภามาสำท^{๑๓}

ในส่วนของผู้แต่ง วรรณกรรมคำสอนในสมัยอยุธยานี้ยังคงมีเป็นพระมหากษัตริย์เป็นผู้ทรงพระราชนิพนธ์ โดย **โคลงพาลีสนอนน้อง** **โคลงทศรถสอนพระราม** และ **โคลงราชสวัสดิ์** เป็นพระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ส่วน **ประดิษฐ์พระร่วง** และ **กฤษณาสนอนน้องคำฉันท์** เป็นพระราชนิพนธ์ในพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ (ส่วน **โคลงโลกนิติ** นั้นไม่ปรากฏว่าใครเป็นผู้แต่ง ทราบแต่เพียงว่าเป็นสุภาพชนเก่าแก่) แต่สิ่งที่เปลี่ยนแปลง คือ “ผู้แต่ง” มิได้ดำรงตนเป็น “ผู้สอน” เหมือนกับวรรณกรรมคำสอนในสมัยสุโขทัย เพราะมีการอ้างอิงว่าเป็นคำสอนของผู้อื่น “ผู้แต่ง” จึงดำรงฐานะเป็นเพียง “ผู้ถ่ายทอดคำสอน” เท่านั้น ยกตัวอย่างเช่น **โคลงพาลีสนอนน้อง** นำชื่อตัวละครสำคัญในเรื่องรามเกียรติ์มาอ้าง โดยบอกว่าเป็นคำสอนของพาลีที่สอนแก่สุครีพผู้เป็นน้อง ในขณะที่พาลีกำลังจะตาย **โคลงทศรถสอนพระราม** ก็อ้างว่าเป็นคำสอนที่ทำวทศรถสอนแก่พระราม **โคลงราชสวัสดิ์** ก็อ้างว่าเป็นคำสั่งสอนของเจ้าวิฑูรย์ที่กล่าวสั่งสอนบรรดาญาติมิตรบริวารทั้งหลาย ส่วน **กฤษณาสนอนน้องคำฉันท์** ก็เป็นคำสอนของนางกฤษณาที่อบรมสั่งสอนน้องสาวคือนางจिरะประภาถึงวิธีปฏิบัติสามี

^{๑๒} ดูรายละเอียดใน ศิริมา เจนจิตมัน, การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว, หน้า ๑๒.

^{๑๓} อ้างถึงใน ศักดิ์ศรี แย้มนันทดา, “กฤษณาสนอนน้องมาจากไหน,” ใน **วารสารภาษาและวรรณคดีไทย** ๒ (สิงหาคม ๒๕๒๘) : ๔๓.

ต่อมาถึงในสมัยธนบุรี พบว่ามีวรรณกรรมคำสอน ๒ เรื่อง ได้แก่ **กฤษณาสอนน้องคำฉันท์** ฉบับพระยาราชสุภาวดีและพระภิกษุอินทร์ และ **เพลงนายมหรานุภาพ** ของพระยามหรานุภาพ เรื่องแรกแต่งเป็นคำฉันท์ ส่วนเรื่องหลังแต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทกลอนเพลงยาว ซึ่งนับว่าเป็นวรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวเรื่องแรกของไทย^{๑๔}

เป็นที่น่าสังเกตว่าวรรณกรรมคำสอนทั้ง ๒ เรื่องที่ปรากฏในสมัยธนบุรีนี้เป็นวรรณกรรมที่เป็นการสั่งสอนผู้หญิงโดยตรง โดยที่**กฤษณาสอนน้องคำฉันท์**เป็นการสอนผู้หญิงถึงวิธีปฏิบัติต่อสามี ส่วน**เพลงนายมหรานุภาพ**นั้นเป็นการสอนผู้หญิงให้รู้จักรักษาวงศ์วงศ์ตามคตินิยมที่มีมาแต่โบราณกาล

ในส่วนของผู้แต่งจะสังเกตเห็นว่ามิได้เป็นพระมหากษัตริย์เหมือนกับวรรณกรรมคำสอนในระยะแรก แต่ก็ยังคงเป็นชนชั้นสูงในสังคมและเป็นผู้ที่รู้หนังสือ สำหรับบทบาทของผู้แต่งมีทั้งที่เป็น “ผู้เล่าเรื่อง” หรือ “ผู้ถ่ายทอดคำสอน” คือ **กฤษณาสอนน้องคำฉันท์** และผู้แต่งที่เป็น “ผู้สอน” เอง ได้แก่ **เพลงนายมหรานุภาพ**

ในสมัยรัตนโกสินทร์ ก่อนจะถึงสมัยของ**จดหมายจางวางหรั** พบว่ามีวรรณกรรมคำสอนเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ปัจจัยที่ผลักดันให้มีการแต่งวรรณกรรมคำสอนเป็นจำนวนมากในสมัยรัชกาลที่ ๓ นั้นมีทั้งปัจจัยภายในประเทศ อันได้แก่ พระราชปราชญ์ของรัชกาลที่ ๓ เอง ที่ต้องการให้ประชาชนของพระองค์ได้สดับตรับฟังเรื่องที่ประเทืองปัญญาและได้อ่านสุภาษิตกันอย่างแพร่หลาย ด้วยทรงเห็นว่าขณะนั้นความรู้หนังสือไทยตกต่ำ พุทธศาสนามัวหมอง คนไทยหมกมุ่นในการสูบฝิ่น จึงทรงโปรดเกล้าฯ ให้มีการรวบรวมและแต่งวรรณกรรมคำสอนจารึกไว้บนแผ่นศิลาที่วัดพระเชตุพนเมื่อครั้งปฏิสังขรณ์วัดแห่งนี้ในปี พ.ศ.๒๓๔๗ ทำให้เป็นแบบอย่างและเป็นการกระตุ้นให้กวีและนักปราชญ์ทั้งหลายหันมาแต่งวรรณกรรมคำสอนมากขึ้น นอกจากนี้ยังมีปัจจัยจากภายนอกประเทศ คือ การเข้ามาของชาวตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเข้ามาเผยแพร่คริสต์ศาสนาของหมอสอนศาสนาชาวอเมริกัน นับเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้มีการแต่งวรรณกรรมคำสอนเพื่อใช้เป็นเครื่องมืออบรมคนในสังคมให้อยู่ในแบบแผน มิให้ประพฤตินอกกริตนอกรอยจนทำให้สังคมเสื่อม

^{๑๔} ศิริมา เจนจิตมัน, **การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว**, หน้า ๑๗. อันที่จริง**เพลงนายมหรานุภาพ**นี้ไม่ปรากฏหลักฐานแน่นอนว่าใครแต่ง แต่ศิริมาสันนิษฐานว่าผู้แต่งน่าจะเป็นพระยามหรานุภาพที่มีชื่อเสียงสมัยธนบุรีคนเดียวที่แต่ง**นิราศกวางตุ้ง** หรือ**นิราศพระยามหรานุภาพไปเมืองจีน** ทั้งนี้เพราะลักษณะการแต่งและถ้อยคำสำนวนในเรื่อง**เพลงนายมหรานุภาพ**มีความคล้ายคลึงกันกับลักษณะที่ปรากฏใน**นิราศกวางตุ้ง**

ทราวมลง วรรณกรรมคำสอนในสมัยรัชกาลที่ ๓ จึงเกิดขึ้นมากกว่ารัชกาลอื่นในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้น^{๑๕}

พัฒนาการทางด้านรูปแบบของวรรณกรรมคำสอนในสมัยนี้ก็จะเป็นไปตามพัฒนาการด้านรูปแบบของวรรณคดีในสมัยเดียวกัน โดยพบว่ายังคงนิยมแต่งด้วยคำประพันธ์ร้อยกรอง มีทั้งโคลง เช่น **โคลงธรรมสุภาสิต** ของพระอาลักษณ์บุญจัน **โคลงโลกนิติ** ฉบับกรมพระยาเดชาดิศร ฉันท์ เช่น **พาลีสอนน้องคำฉันท์**^{๑๖} และ **ฉันท้อัษฎาพานร** พระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส และกลอนเพลงยาวซึ่งเป็นรูปแบบวรรณกรรมคำสอนที่ปรากฏมากที่สุดในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้นก่อนสมัย**จดหมายจางวางหรั** เช่น **สวัสดิรักษา** และ **เพลงยาวถวายโอวาท** ของสุนทรภู่ เป็นต้น แต่อย่างไรก็ดีพบว่า ในสมัยรัชกาลที่ ๓ มีวรรณกรรมคำสอนที่เป็นร้อยแก้วอยู่ ๑ เรื่อง คือ **สุภาสิตขงจื้อ**ซึ่งเป็นงานแปลจากวรรณกรรมจีนผู้แปลคือ พระอมรโมลี วัดราชบูรณะ แปลอักษะจากฉบับจีนเป็นภาษาไทย วรรณกรรมเรื่องนี้ถือเป็นพัฒนาการที่สำคัญของวรรณกรรมคำสอนของไทยเพราะนับได้ว่าเป็นการกลับมาอีกครั้งของวรรณกรรมคำสอนร้อยแก้วหลังจากที่ปรากฏครั้งแรกในวรรณกรรมคำสอนเรื่องแรกของไทย คือ **ไตรภูมิพระร่วง**ในสมัยสุโขทัยแล้วก็ไม่พบว่ามีปรากฏอีกเลยจนกระทั่งมาถึงสมัยรัชกาลที่ ๓ นี้ นอกจากนี้การแปลสุภาสิตขงจื้อยังแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์กับพัฒนาการของวรรณกรรมไทยในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้นที่เริ่มหันมาแปลงานวรรณกรรมจีนโดยใช้รูปแบบของร้อยแก้ว ซึ่งก่อนหน้านี้คือในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ก็มีการแปลวรรณกรรมจีนมาเป็นไทยบ้างแล้ว ได้แก่เรื่อง**สามก๊ก** โดย เจ้าพระยาพระคลัง(หน) เป็นต้น^{๑๗}

สำหรับพัฒนาการด้านเนื้อหาพบว่า วรรณกรรมคำสอนในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้นนี้มีทั้งที่มุ่งอบรมสั่งสอนคนทั่วไปและมุ่งอบรมสั่งสอนคนเฉพาะกลุ่ม ในส่วนของวรรณกรรมคำสอนที่เป็นการสั่งสอนประชาชนโดยทั่วไปจะเน้นสอนในเรื่องแนวทางการปฏิบัติตนตามหลักพระพุทธศาสนา และสอนให้เห็นถึงความจริงของชีวิตและโลก เพื่อจะได้รู้จักวางตนให้เหมาะสมและสามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข เช่น **โคลงธรรมสุภาสิต** ของพระอาลักษณ์บุญจัน สอนเรื่องศีลห้า ไตรลักษณ์ การตัดความโลภ ความโกรธ ความหลง ฯลฯ **สุภาสิตสอนชายหญิง** ของ พระสุวรรณรินแห่งวัดจัน สอนเรื่องกรรม การทำทาน การรักษาศีล

^{๑๕} เรื่องปัจจัยที่ทำให้เกิดการแต่งวรรณกรรมคำสอนในสมัยรัชกาลที่ ๓ สามารถดูรายละเอียดได้ในศิริมา เจนจิตมัน, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐-๒๔.

^{๑๖} เรื่อง**พาลีสอนน้องคำฉันท์**นี้ แม้จะมีชื่อเรื่องว่า “คำฉันท์” ต่อท้าย แต่ไม่ได้แต่งเป็นคำฉันท์ แท้จริงแล้ววรรณกรรมเรื่องนี้แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทฉันท์และจบด้วยโคลงกระทู้บอกชื่อเรื่อง ๑ บท

^{๑๗} ดูรายละเอียดใน ศิริมา เจนจิตมัน, เรื่องเดียวกัน.

การเจริญภาวนา การตัดตัณหา พรหมวิหาร ความกตัญญู ความมีสติ ฯลฯ **สุภาสิตอิศรญาณ** ของ หม่อมเจ้าอิศรญาณ สอนเกี่ยวกับเรื่องการคบคน การพูดการฟัง การดูแลบ้านเรือน การรู้จักประมาณตน และการปฏิบัติตนต่อผู้อื่นให้เหมาะสมตามฐานะ เช่น การปฏิบัติต่อกษัตริย์ การปฏิบัติต่อเจ้านายหรือผู้ที่มีฐานะสูงกว่า เป็นต้น^{๑๔}

ส่วนวรรณกรรมคำสอนที่มุ่งอบรมสั่งสอนคนเฉพาะกลุ่มปรากฏว่ามีอยู่หลากหลาย ได้แก่ สอนกษัตริย์ เช่น **ฉันทอักษฎาพานร** พระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส สอนข้าราชการ เช่น **พาสีสอนน้องคำจันท์** พระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส **ให้อโวกาท** ของ กรมไกรสรวิชิต สอนผู้หญิง เช่น **กฤษณาสอนน้องคำจันท์** พระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส **โอวาทกระสัตรี** (ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง) ทั้งสองเรื่องนี้มีเนื้อหาคำสอนในการทำงานเหมือนกันคือเป็นการสอนหญิงให้รู้จักวิธีปรนนิบัติสามี สอนผู้ชาย ได้แก่ **สวัสดิรักษา** ของสุนทรภู่ เนื้อหาคำสอนเป็นการประมวลความเชื่อต่างๆ ที่คนโบราณได้ถือปฏิบัติสืบต่อกันมา เพื่อเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติตนให้เกิดความสุขความเจริญและมีความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต นอกจากนี้ยังปรากฏวรรณกรรมคำสอนที่มุ่งสอนเด็ก ได้แก่ **ปรมัตถ์คำกลอน** ของ ชุนชานี สอนเด็กโดยทั่วไปทั้งหญิงและชายให้เชื่อเรื่องพระรัตนตรัย กรรม นิพพาน และสอนให้ละเว้นความชั่ว ทำความดีตามหลักธรรมะ ให้มีเมตตา กรุณา อุเบกขา ให้รู้จักบำเพ็ญทาน รักษาศีล เจริญภาวนา และยังมีวรรณกรรมคำสอนที่สอนทาสอีกด้วย ได้แก่เรื่อง **ทศตะสอนบุตร** ของ นายจันทนสอนทาสให้รู้จักประพฤติตนให้เหมาะสมในเรื่องต่างๆ ได้แก่ การดูแลบ้านเรือน การพูดจา ความซื่อสัตย์ การคบเพื่อน การละเว้นจากอบายมุข และการเที่ยวดูมหรสพ รวมทั้งสอนในเรื่องของการวางตัวและการปฏิบัติต่อผู้ที่มีฐานะสูงกว่า คือ เจ้านาย และผู้ที่มีฐานะเสมอกัน คือ เพื่อน ด้วย^{๑๕}

ในส่วนของผู้แต่งไม่ปรากฏว่ามีเรื่องใดเลยที่กษัตริย์เป็นผู้แต่ง แม้ว่าสมัยรัชกาลที่ ๓ ซึ่งเป็นสมัยที่ปรากฏวรรณกรรมคำสอนจำนวนมากโดยส่วนหนึ่งเนื่องมาจากพระราชนิยมของ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ไม่ปรากฏว่ามีวรรณกรรมคำสอนเรื่องใดที่เป็นบทพระราชนิพนธ์ของพระองค์เลย พระมหากษัตริย์จึงเปรียบเสมือนเป็นเพียงผู้อำนวยการแต่งเท่านั้น อย่างไรก็ตามยังสังเกตได้ว่าผู้แต่งนั้นยังคงวนเวียนอยู่ในหมูชนชั้นสูง และผู้ที่รู้หนังสือ เช่น อาลักษณ์ และพระภิกษุ ส่วนบทบาทของผู้แต่งนั้นมีทั้งแบบที่ผู้แต่งเป็น “ผู้สอน” เอง เช่น **โคลงธรรมสุภาสิต**

^{๑๔} ดูรายละเอียดใน ศิริมา เจนจิตมัน, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๐.

^{๑๕} ดูรายละเอียดใน ศิริมา เจนจิตมัน, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๐.

เพลงยาวถวายโอวาท สุภาสิตสอนชายหญิง และแบบที่ผู้แต่งเป็น “ผู้เล่าเรื่อง” หรือเป็น “ผู้ถ่ายทอดคำสอน” เช่น กฤษณาสอนน้องคำฉันท์ โลกนิติคำฉันท์ จันท์อัษฎาพานร สุภาสิตขงจู้ เป็นต้น

จากที่กล่าวมาข้างต้น สามารถมองเห็นพัฒนาการของวรรณกรรมคำสอนของไทยก่อนสมัย**จดหมายจางวางหรั**ว่าวรรณกรรมคำสอนของไทยเริ่มมีขึ้นตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นต้นมา โดยรูปแบบส่วนใหญ่เป็นร้อยกรอง ลักษณะของคำประพันธ์ร้อยกรองที่ใช้ขึ้นอยู่กับความนิยมของยุคสมัย เช่น สมัยอยุธยานิยมแต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทโคลง สมัยรัชกาลที่ ๓ นิยมแต่งเป็นเพลงยาว เป็นต้น ส่วนรูปแบบร้อยแก้วนั้นมีปรากฏให้เห็นเพียง ๒ เรื่อง ได้แก่ **ไตรภูมิพระร่วง** ในสมัยสุโขทัย และ **สุภาสิตขงจู้** ในสมัยรัชกาลที่ ๓ ในส่วนของเนื้อหาจะเป็นการสอนแบบแผนความประพฤติและการปฏิบัติตัวให้เหมาะสมในสังคมสำหรับคนระดับต่างๆ โดยส่วนใหญ่ยึดตามหลักของพระพุทธศาสนา มีทั้งที่มุ่งสอนชนชั้นปกครอง คือ กษัตริย์ ข้าราชการ และสอนคนทั่วไป รวมทั้งสอนบุคคลเฉพาะกลุ่มในสังคมด้วย เช่น สอนผู้หญิง สอนผู้ชาย สอนเด็ก และสอนทาส ส่วนมากผู้แต่งจะเป็นชนชั้นสูง หรือมีเช่นนั้นก็เป็นผู้ที่มีความรู้ในทางหนังสือ เช่น พระภิกษุและอาลักษณ์ เป็นต้น บทบาทของผู้แต่งมีทั้งแบบที่ผู้แต่งดำรงตนเป็น “ผู้สอน” โดยตรง และแบบที่ผู้แต่งเป็นเพียง “ผู้ถ่ายทอดคำสอน” หรือ “ผู้เล่าเรื่อง” เท่านั้น โดยบางครั้งอาจจะเป็นการอ้างว่าเป็นคำสอนของผู้อื่น หรือ อาจจะเป็นการเล่าเรื่องนิทานคำสอนให้ฟัง

ข้อสังเกตประการหนึ่งที่ได้จากการศึกษาพัฒนาการวรรณกรรมคำสอนของไทยก่อนสมัย**จดหมายจางวางหรั**ก็คือ ปรากฏว่ามีการนำรูปแบบของเพลงยาวมาแต่งเป็นวรรณกรรมคำสอนจำนวนมาก ปรากฏการณ์นี้นอกจากจะเป็นการแสดงให้เห็นความนิยมของยุคสมัยแล้ว ยังแสดงให้เห็นถึงความนิยมในการเขียนจดหมายเพื่อสั่งสอนอีกด้วย

ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ประเทศได้เผชิญกับวิกฤตการณ์ที่สำคัญ หลายประการ อันเป็นเหตุให้สยามต้องปรับเปลี่ยนท่าทีและวิธีการดำเนินนโยบายต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นในด้านการต่างประเทศ การพัฒนาบ้านเมือง การศึกษา เพื่อเตรียมคนและประเทศให้พร้อมรับมือต่อการเปลี่ยนแปลง^{๒๐} และด้วยระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชในสมัยนั้นทำให้พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในการนำพาประเทศให้รอดพ้นจากวิกฤตการณ์ต่างๆ เหล่านั้น วรรณกรรมคำสอนที่ปรากฏให้เห็นในสมัยรัชกาลที่ ๕ นี้โดยส่วนใหญ่ จึงมีลักษณะเป็นพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระมหากษัตริย์ที่ทรงมีถึงประชาชนของพระองค์เพื่อ

^{๒๐} สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, “คำนำสำนักพิมพ์” พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ-เจ้าแผ่นดินสยาม บ้าน เมือง และประเทศในสายพระเนตร (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, ๒๕๔๐) : ๕.

อบรมสั่งสอนแนวทางการปฏิบัติตนให้เป็นไปตามแนวพระราชดำริเพื่อเตรียมคนเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศ เช่น

พระราชดำรัส พ.ศ. ๒๕๕๐ ทรงชี้แนะประชาชนให้ยอมรับความเปลี่ยนแปลงของโลก ในยุคที่ความเจริญของอารยธรรมตะวันตกกำลังไหลบ่าเข้ามาในประเทศอย่างต่อเนื่องว่า จะต้องไม่เป็นผู้หลงไหลหลับตาเชื่อมั่นตามแบบอย่างหรือกฎเกณฑ์เดิมแต่โบราณซึ่งอาจดีและเหมาะสมในสมัยหนึ่ง แต่อาจจะไม่เป็นผลดีกับภาวะปัจจุบัน ขณะเดียวกันก็ได้ทรงเตือนสติให้รู้จักใช้วิจารณญาณไตร่ตรองอย่างรอบคอบในการรับอารยธรรมตะวันตก โดยทรงมีพระราชดำรัสว่า “...ควรที่เราทั้งหลาย อย่าพึงชอบใจไปอย่างเดียวนในสิ่งซึ่งเป็นอย่างต่างประเทศแล้ว และไม่ชอบใจในสิ่งซึ่งเป็นอย่างไทย หรืออย่าพึงชอบใจไปอย่างเดียวนในสิ่งซึ่งเป็นอย่างไทยแล้วไม่ชอบใจในสิ่งซึ่งเป็นอย่างต่างประเทศ ด้วยเหตุว่าทุกเมืองแลทุกคนด้วยกันหมด ย่อมมีดีแลความชั่วระคนปนกันอยู่ และเราทั้งหลายต้องพยายามที่จะเอาเอียงอย่างความดีมาแต่ที่อื่น ๆ และในเวลาเดียวกันนั้น เราทั้งหลายไม่พึงควรเฉพาะแต่ที่จะรักษา ยังควรจะทำให้เจริญขึ้นในสิ่งอันดี แลสิ่งทีควรนับถือว่าเป็นอาการกิริยาแลธรรมเนียมแห่งประเทศของเราด้วย”^{๒๑}

หรือพระราชดำรัสที่ทรงมีแก่ทหาร ใน**พระราชดำรัสตอบในการที่กรมทหารบกทูลเกล้าฯ ถวายคทาจอมพล ที่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท** เมื่อวันที่ ๑๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๖ ทรงมีพระราชดำรัสถึงการกระทำหน้าที่ของทหารให้สมกับเป็นนักรบเนื่องจากทหารเป็นผู้ที่ได้รับการยกย่องอย่างสูง จึงควรรักเกียรติและหน้าที่ของตน ว่า “...แท้จริงทุกประเทศทั่วโลกแต่โบราณมาย่อมยกย่องว่าทหารเป็นจำพวกที่มีเกียรติยศอย่างสูง เกียรติยศยิ่งใหญ่...ทหารเป็นผู้แปลกจากใจร ก็เพราะเป็นผู้มีความสัตย์ถื่อมั่นในธรรมของทหาร คือ ใช้ศัตราวุธในการที่ตั้งใจไว้ เช่น รักษาชาติ ศาสนา และบ้านเมืองเป็นต้น...”^{๒๒}

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเล็งเห็นถึงความสำคัญของการศึกษา และมีพระราชประสงค์ให้ราษฎรของพระองค์ได้รับการศึกษาอย่างเท่าเทียมกัน แนวพระราชดำรินี้เห็นได้ชัดเจน ใน**พระราชดำรัสตอบในการพระราชทานรางวัลนักเรียนที่โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ พ.ศ. ๒๕๒๗** ว่า “วิชาหนังสือ เป็นวิชาที่น่านับถือ แลเป็นที่สรรเสริญมาแต่โบราณ ว่าเป็นวิชาอย่างประเสริฐซึ่งผู้ที่เป็นใหญ่ยิ่งนับแต่พระมหากษัตริย์เป็นต้น

^{๒๑} จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. **พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว(ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๗ ถึง พ.ศ. ๒๕๕๓)** (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๕๕๘), หน้า ๑๓๒.

^{๒๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๙๒.

จนตลอดราชวราษฏรพลเมืองสมควรแลจำเป็นจะต้องรู้เพราะเป็นวิชาที่อาจทำให้การทั้งปวงสำเร็จไปได้ทุกสิ่งทุกอย่าง”^{๒๓} ในพระราชดำรัสที่แห่งเดียวกันนี้ในปี พ.ศ. ๒๔๓๒ พระองค์ทรงเน้นให้เห็นว่าเพียงแต่มีความรู้ประการเดียวนั้น ย่อมไม่สามารถเอาตัวรอดได้ สิ่งที่จะค้าจุนควมดีงาม ให้เกียรติและยศรุ่งเรืองได้ดี ก็คือความประพฤติ “อนึ่ง ถึงว่าการเรียนรู้วิชาหนังสือมากไม่เป็นการเทียงแท้ว่าจะทำให้ผู้รู้นั้นเป็นคนดีแต่อย่างเดียว ด้วยเหตุว่าความประพฤติพื้นเดิมของผู้นั้น เมื่อได้รู้วิชาแล้ว แต่ใจชอบในทางประพฤติชั่ว ก็จะไปให้ชั่ว”^{๒๔}

นอกเหนือจากพระราชดำรัสที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีแก่ประชาชนของพระองค์แล้ว ก็ยังมีพระบรมราโชวาทพระราชทานพระเจ้าลูกยาเธอ เช่น **พระบรมราโชวาท พระราชทานสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎราชกุมาร** ๒ ฉบับ มีเนื้อความที่บอกความในพระราชหฤทัยที่มีมาในอดีต พระราชภารกิจที่มีต่อประเทศชาติบ้านเมือง เหตุการณ์ต่างๆ ที่ทรงประสบ ได้ทรงนำมาสั่งสอนพระราชโอรสให้ตระหนักถึงสิ่งเหล่านี้ ในฐานะบิดาผู้เกิดก่อน และได้รู้ได้เห็นสิ่งต่างๆ มากมาย เพื่อพระราชโอรสที่จะเป็นผู้ปกครองประเทศชาติต่อไปจะได้เจริญรอยตามเบื้องยุคลบาท และ**พระบรมราโชวาทพระราชทานสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธสยามมกุฎราชกุมาร ขณะประทับอยู่ ณ ต่างประเทศเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๗** เนื้อความสั่งสอนชี้แจงให้เห็นความรักในแง่ต่างๆ กล่าวคือความรักของบิดามารดาที่มีต่อบุตร ความรักของผู้ใกล้ชิดที่หวังพึ่งหวังความดี ให้เอาใจเป็นกลาง คิดขังใจในเรื่องความรักต่อสิ่งที่กล่าวแล้วเหล่านี้^{๒๕}

แม้ว่าวรรณกรรมคำสอนในสมัยรัชกาลที่ ๕ จะมีรูปแบบเป็นร้อยแก้วเสียเป็นส่วนใหญ่ คือ เป็นพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาท ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว อย่างไรก็ตามคำสอนเหล่านี้ล้วนเป็นการเขียนจากการ “พูดสอน” มิได้มีจุดประสงค์แรกสุดสำหรับให้อ่านใช้อ่าน ยิ่งไปกว่านั้นคำสอนเหล่านี้ยังมีลักษณะเป็นสารคดีมากกว่าเป็นบันเทิงคดี

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^{๒๓} จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. **พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว(ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๐๗ ถึง พ.ศ.๒๔๕๓)** (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๕๘), หน้า ๓๕.

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๘.

^{๒๕} ทวีศักดิ์ ญาณประทีป, **วรรณกรรมพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว** (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง), หน้า ๓๐-๓๕.

๕.๒ คำสอนในจดหมายจางวางหรั

จดหมายจางวางหรั จัดเป็นวรรณกรรมคำสอนเพราะมีเนื้อหาและแนวคิดมุ่งไปในทางการสั่งสอน ตรงตามนิยามของวรรณกรรมคำสอน(Didactic Literature) ที่ได้นิยามไว้ตอนต้นแล้ว แนวคิดหลักของ**จดหมายจางวางหรั**เป็นการสอนเรื่องการปรับตัวให้เข้ากับสังคมที่เปลี่ยนแปลงเข้าสู่ยุคแห่งการรับอารยธรรมตะวันตก ดังนั้นคำสอนในเรื่อง**จดหมายจางวางหรั**จึงเป็นการสอนกลวิธีการดำเนินชีวิตให้เหมาะสมในสังคมแบบใหม่ โดยคำสอนครอบคลุมทุกช่วงชีวิตตั้งแต่วัยเรียน วัยทำงาน และวัยที่จะต้องมีการครอบครัว โดยในวัยเรียนสอนให้เห็นคุณค่าของการศึกษาที่จะเป็นพื้นฐานในการทำงานต่อไปในอนาคต สอนให้รู้จักใช้เงินอย่างประหยัดมัธยัสถ์ เพราะยังเป็นผู้ที่ไม่มีรายได้ เมื่อถึงวัยทำงานก็สอนเรื่องการทำงาน สุดท้ายในวัยที่จะต้องมีการครอบครัวก็สอนหลักการเลือกคู่ครองและการครองเรือน คำสอนในเรื่องของการศึกษา การใช้จ่าย การเลือกคู่ครองและการครองเรือนเหล่านี้เป็นคำสอนย่อยส่วนหนึ่งของคำสอนที่เป็นแนวคิดหลักคือสอนเรื่องการปรับตัวให้อยู่ได้ในสังคมที่กำลังอยู่ในกระแสการรับอารยธรรมตะวันตก ซึ่งคำสอนย่อยๆ เหล่านี้ถือเป็นคำสอนหลักหรือแนวคิดสำคัญที่ปรากฏในจดหมายแต่ละฉบับนั่นเอง คำสอนที่ปรากฏในเรื่อง**จดหมายจางวางหรั**มีดังต่อไปนี้

๕.๒.๑ คำสอนเรื่องการศึกษา

คำสอนเรื่องการศึกษาเป็นแนวคิดสำคัญของจดหมายฉบับที่ ๑ ที่เน้นสอนให้เห็นคุณค่าของการศึกษาและให้ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน โดยสอนดังนี้

๑) เมื่อมีโอกาสได้เรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ได้ไปเรียนถึงต่างประเทศแล้วก็ควรตั้งใจศึกษาเล่าเรียนแสวงหาความรู้ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพื่อจะได้นำวิชาความรู้นั้นกลับมาใช้ประโยชน์ ให้คุ้มค่างกับเงินที่พ่อแม่ส่งเสียไป ดังที่จางวางหรัเขียนจดหมายบอกแก่นายสนธิบุตรชายว่า

การที่ข้าแบ่งกำไรโรงสีและเงินค่าขายอื่นๆ มาให้เจ้าไปเรียนเมืองนอกครั้งนี้ ก็โดยหวังจะให้เจ้าเก็บเอาวิชาอันเป็นประโยชน์ซึ่งเกื้อหนุนกล่นอยู่ที่นั่นกลับมาให้เต็มเปี่ยมที่เจ้าจะบรรจุในตัวของตัวเองมาได้ อย่างเดียวกับเมื่อเจ้าพบขนมอร่อยเข้า ได้ทีก็คองกินจนท้องกางฉนั้น เมื่อเขาจำหน่ายวิชากันในห้องเรียนก็ดีหรือที่ใดก็ดี เจ้าจงอย่ารู้กระดากกลัวใครจะว่าเป็นผู้ตะกละตะกลาม จะกอบโกยเอาได้เท่าใดจงเร่งกอบโกยเอาเถิด ในโลกนี้ของดีที่ไม่มีเจ้าของหวงห้ามก็มีอยู่วิธเดียว ถ้าใครมักได้จะกอบโกยเอาจน

รู้เท่าสมเด็จพะสังฆราชก็ไม่มีใครรังเกียจ ของดีชนิดอื่นๆ มีโสมถือตะบองคอย
ป้องกันอยู่ทุกสิ่งทุกอย่าง

(หน้า ๗)

๒) การศึกษาเป็นสิ่งที่มีความหมาย ในขณะที่เรียนเราอาจยังไม่เห็นว่าวิชาที่เรียนจะเอาไปใช้ประโยชน์ได้อย่างไรในภายภาคหน้า แต่เราทราบแน่ชัดว่าวิชาความรู้เป็นสิ่งที่ไม่ก่อให้เกิดโทษต่อผู้เรียนแน่นอน เพราะฉะนั้นจึงอย่ารังเกียจที่จะเรียน

การเล่าเรียนนี้ ถ้าจะว่าไปก็เหมือนกับการกินข้าว เมื่อกินแล้วเจ้าทราบไม่ได้ว่าปลาทูปูคั่ว หรือไก่แพนงแกงนกที่มีคุณ ไปเป็นเลือดเนื้อบำรุงกำลังชูชีวิต แต่เจ้าจะโง่สักหน่อยเจ้าก็จะทราบได้ว่าอาหารชนิดไหนทำให้เจ้าต้องเรียกยาประสะกานพลู หรือประสิทธิโอสถ ถ้าหนักมือต้องเติมบ้วนดีด้วย

ในตอนเย็นเจ้ากินข้าวกับปลาแห้ง ปลาอย่างกับน้ำพริกสะเดาเติมขนมหม้อแกงถั่วกับของหวานอื่นๆ เติมครบแล้ว นอนกลางคืนถ้าเจ้าฝันว่าราพณาสูรมาบิณฑิไล้จนเกือบขาด และเมื่อตื่นขึ้นรีบผลุนผลันออกจากที่นอนนั้น เจ้าคงทราบทันทีว่าผู้ที่มาเข้าฝันนั้นไม่ใช่ผู้อื่นผู้ไกลคือรุกขเทวดาต้นสะเดากับผีฝึกถั่วในขนมหม้อแกงนั่นเอง

ความซื่อนี้เป็นจริงฉันใด การเล่าเรียนก็เป็นจริงฉันนั้น ในเวลาที่เรียนเจ้าทราบไม่ได้ว่าอัลยิบราหรือยูคลิด หรือลอยกอะไร ที่จะเป็นเลือดเป็นเนื้อทำให้เจ้าเป็นผู้มีกำลังวังชาต่อไปในภายหน้า เจ้าทราบอยู่แต่ว่าของเหล่านี้ หากว่าจะไม่เป็นยาธาตุบริหารก็คงไม่ทำให้ธาตุวิบัติ

(หน้า ๑๐)

๓) ให้ตั้งใจเรียนให้สำเร็จ เพราะถ้าเรียนไม่สำเร็จกลับมาจะกลายเป็นคนเปล่าประโยชน์

แม่ของเจ้ามีความหวาดหวั่นเกรงว่าเจ้าจะเรียนมากเกินไป ด้วยเห็นลูกท่านที่ไปๆ กลับมา กลายเป็นคนแก่ดูอะไรไกลไม่เห็น มีคำกล่าวว่าเป็นด้วยอ่านหนังสือเหลือเกินไปนั้ก ส่วนความเห็นของข้าพเจ้านั้นเห็นว่าถ้าตามันจะสั้นด้วยเรียนมากก็ช่างหัวมัน ปล่อยให้มันสั้นเถิด เวลาเจ้าอยู่เมืองนอกข้าจะให้เงินเจ้าซื้อแว่นตา เวลากลับมาเมืองไทยเจ้าจะมารับจ้างฆ่าทำการ ข้าก็คงให้เงินเดือนเจ้าพอซื้อแว่นตาเหมือนกัน ความเป็นผู้ตาสั้นนี้ไม่สลักสำคัญด้วยแว่นตาราคา

ถูก แต่การเรียนอะไรไม่ได้มันสำคัญที่สุด เพราะถ้าเรียนเหลวกลับมา ก็เป็นผู้ไม่มีประโยชน์สมกับที่เกิดมาเป็นคน และความเป็นผู้เปล่าประโยชน์นั้นเป็นของแพงที่สุด แต่เป็นของหาง่ายเปรียบเหมือนม้าซาหัก ซึ่งเจ้าของเป็นผู้ละอายบาป หากกว่าจะหาซื้อทั้งสองสิ่งเฟื่องต่อเมื่อมีมาอยู่กับตัวแล้วจึงแพง แพงแก่ผู้เป็นเจ้าของและถ้าเจ้าเป็นเจ้าของก็จะแพงแก่ข้าผู้เป็นพ่อของเจ้านี้ด้วย

(หน้า ๖-๗)

๔) การศึกษาหาความรู้นั้นทำได้หลายวิธี จะเรียนได้โดยวิธีใดไม่สำคัญ ขึ้นอยู่กับตัวผู้เรียน หากไม่ขาดความพยายามแล้วก็คงได้วิชาเหมือนกัน

การที่จะเรียนวิชาได้โดยวิธีใดไม่สำคัญ ข้อสำคัญอยู่กับตัวผู้เรียนต่างหาก เปรียบเหมือนแตงกวาจะดองด้วยน้ำส้มฝรังก็ได้ ดองด้วยน้ำกระเทียมก็ได้ เมื่อดองแล้วก็อร่อยทั้งสองอย่าง ข้อสำคัญคือแตงกวาที่จะเอาลงดองจะต้องเป็นแตงที่ยังไม่เน่า ถ้าเน่าเสียแล้วจะดองด้วยน้ำกระเทียมหรือน้ำส้มขวดละตำลึง มันก็ไม่น่ารับประทาน บุคคลที่สับสนว่าเรียนวิธีใด มันก็คงไม่เป็นเรื่องทั้งสิ้น

(หน้า ๘-๙)

๕) การเที่ยวเล่นและการคบค้าสมาคมกับเพื่อนฝูงนั้น ถือเป็นการศึกษาทางหนึ่งเหมือนกัน แต่เป็นสิ่งสำคัญรองลงมาจากการศึกษาวิชาในห้องเรียน

การเรียนที่จะทำให้เจ้าปวดท้องนั้นคือการเล่นและการคบค้าสมาคมในหมู่พวกพ้อง ซึ่งนับว่าเป็นการเล่าเรียนแผนกหนึ่งเหมือนกัน แต่เป็นแผนกสะเดาแลขนมหม้อแกงถั่วอันจะกินชุ่มซำไม่ได้

(หน้า ๑๐)

นอกจากคำสอนเรื่องการศึกษาจะเป็นแนวคิดสำคัญของจดหมายฉบับที่ ๑ แล้ว ยังพบว่าคำสอนเรื่องการศึกษายังปรากฏแทรกอยู่ในจดหมายฉบับอื่นๆ อีก เช่น ในจดหมายฉบับที่ ๓ สอนเรื่องการศึกษาว่า ควรเลือกเรียนวิชาให้สอดคล้องกับที่จะมาประกอบอาชีพ เรียนสูงแต่ไม่ได้ใช้ก็เปล่าประโยชน์และยังทำให้เสียเวลา การรู้อะไรไปทุกอย่างบางครั้งก็นำไปใช้ประโยชน์อะไรไม่ได้ ผู้รู้เฉพาะแต่ที่จะใช้ให้เป็นประโยชน์ไม่ได้

เจ้าต้องเข้าใจว่าเจ้ากลับมาจะทำการในโรงสีข้าว แลที่ๆ จะเรียนเอา ปี.เอ. ในการสีข้าวก็คือโรงสีนั่นเอง อ็อกชะพอดแบเคมบริชไม่มีโปรเฟชเซอร์ที่จะสั่งสอนแลสอบไล่ให้ตีกริเจ้าในวิชาประเภทนี้ได้ด้วยไม่ได้มี “โรซมีลลึงสกุล” ที่อ็อกชะพอดหรือ “โรซมีลลึงสกุล” ที่เคมบริช เจ้าจงอย่าหลงว่ายูนิเวอร์ซิตีจะทำให้เจ้าเป็นเสมียนโรงสีดีสมกับเงินแลเวลาที่เสียไป ถ้าเจ้าเรียนได้ตลอดตามวิธีบับลิกสกุลก็พอใช้อยู่แล้ว

(หน้า ๒๕)

และยังสอนว่าการเรียนรู้แต่ในตำราอย่างเดียวมันไม่เพียงพอ ต้องลองปฏิบัติด้วยจึงจะรู้จริง

คนซึ่งมีความรู้จำเพาะที่ได้เรียนจากตำรา หรือจำเพาะที่ได้เรียนจากความสังเกต เคยได้เห็นได้ยินนี้ใช้ไม่ได้ มันยังไม่พอ ด้วยมันรู้แคบ รู้ไม่จริง มันต้องคนที่เรียนรู้จากตำรามาลองทำเห็นได้จริงจึงจะใช้ได้ ถ้าเจ้าเปิดดูในคัมภีร์ของอัมแดงปีตันเจ้าจะทราบได้ว่า ถ้าจะทอดเนื้อวัวกับหอมฝรั่ง เจ้าจะต้องทำอย่างไร แต่ถ้าเจ้าลองทอดดูก็คงไม่เป็นรส ส่วนแจ็กพ่อครัวทำกับข้าวที่กูกชอบมันเกิดมาไม่เคยรู้ว่าทอดเนื้อฝรั่งมีที่ตัว แต่โดยความเคยมันก็ทอดเนื้อวัวกับหอมฝรั่งได้บ้าง แต่กินไม่เป็นรสเหมือนกัน สู้ยายฝรั่งอ้วนเจ้าของโภชนะ สถานที่เคยเรียกกันว่าโฮเต็ลยายอ้วนไม่ได้ เพราะยายนั้นแกรู้สุทศาสตร์ด้วยแก่ทำเป็นด้วย

(หน้า ๒๖)

นอกจากนี้ยังชี้ให้เห็นว่าความรู้ที่ได้จากการศึกษาจะเป็นความรู้พื้นฐานที่จะช่วยในการทำงานต่อไปได้ เพราะการศึกษาช่วยให้ได้พัฒนาการใช้สติปัญญาความคิด เมื่อนำมาประยุกต์ใช้กับการทำงานก็จะทำให้การงานนั้นประสบความสำเร็จได้ผลดี เหมือนกับเจ้าจง

เจ้าจงคนนี้แหละ เป็นผู้ที่ทำให้ข้ารู้สึกว่าการเรียนวิชาสูงนั้น ถึงจะทำการค้าขายก็ไม่เสียเปล่า ด้วยมันสมองมันแล่น คนบางคนถึงไม่เคยรำเรียนอะไรก็ฉลาดเฉลียวได้เหมือนกัน แต่ถึงจะมีความคิดก็ไม่มีความรู้เป็นเครื่องมือเครื่องใช้ ต่างว่าเจ้ามีความคิดอยู่แล้วว่าอาจทำยานัตถ์แดงได้ดีกว่ายานัตถ์ของหอมเปลี่ยน แต่เจ้าไม่มีปัญกับยาเจ้าจะอย่างไรได้ คนเราที่รับจ้างเขาทำการ ถ้ายังได้รำเรียนมาดี มันยิ่งหาทางให้นายขึ้นเงินเดือนบ่อยๆ เข้า อ้ายคนที่ไม่ได้ศึกษามากี่มากน้อยมันก็ออกความคิดได้ แต่ความคิดมันมักไปลอยคว้างคว้างอยู่ในอากาศเสียนานๆ จึงจะเป็นรูปเข้าได้ บางทีเลยลอยสูญไปทีเดียว

(หน้า ๓๓-๓๔)

๕.๒.๒ คำสอนเรื่องการใช้เงิน

คำสอนเรื่องการใช้เงินเป็นคำสอนหลักหรือแนวคิดสำคัญของจดหมายเหตุฉบับที่ ๒ ที่จางวางหฺว่าเขียนจดหมายไปบอกรมลูกชายเพราะได้รับรายงานว่าลูกชายใช้เงินฟุ่มเฟือย คำสอนเรื่องการใช้เงินนี้สอนให้รู้จักประหยัด ใช้เงินเฉพาะที่จำเป็น ไม่ฟุ่มเฟือย และให้รู้จักประมาณตนในการใช้จ่าย ดังนี้

เงินที่เจ้าฟุ่มเฟือยเช่นนี้ ที่จริงก็ยังไม่ทำให้ข้าต้องล้มละลาย แต่ตัวเจ้าเองจะล้มละลายในข้อที่จะเป็นมนุษย์ต่อไปภายหลัง

(หน้า ๑๖)

แต่การที่ข้านี้ดูให้เจ้าฟุ่มเฟือยมานานนี้ เจ้าต้องอย่าเข้าใจผิดไปว่า ข้าไม่ว่าอะไรเพราะข้ามีคงจะทนให้เจ้าใช้เงินเช่นกรวดเช่นทราย ตามใจพ่อเจ้าประคุณผู้เป็นลูก ถ้าเจ้าเข้าใจเช่นนั้นไม่ข้าเจ้าจะได้รับความลำบากนัก เพราะข้าไม่ได้ตั้งใจจะทนให้เจ้าสุรุ่ยสุร่ายเช่นนั้นเลย ถึงข้าจะมั่งมีสักร้อยเท่ารอตระกูลเมืองไทย ข้าก็คงไม่ทนเป็นแน่เพราะฉะนั้นถ้าเจ้ามีประสงค์จะหลบหลีกความลำบาก เจ้าจงหัดประมาณเงินรายจ่ายในเวลานี้ให้พอๆ กับที่ประมาณว่าจะได้ในภายหลัง ถ้าไม่อย่างนั้นข้าบอกล่วงหน้าได้ว่า เจ้าจะเดือดร้อน ถ้าแลใครหลงเป็นหนี้ของเจ้า ก็จะมีผลเดือดร้อนต้องวิ่งต้องเต็นเหมือนกัน

(หน้า ๑๖-๑๗)

๕.๒.๓ คำสอนเรื่องการบริหารเวลา

คำสอนเรื่องการบริหารเวลาเป็นคำสอนหลักของจดหมายเหตุฉบับที่ ๓ และ ๔ ในจดหมายเหตุฉบับที่ ๓ จางวางหฺว่าเขียนจดหมายไปบอกนายสนธิว่าไม่ต้องเรียนต่อในระดับมหาวิทยาลัยเพราะเกินความจำเป็นสำหรับงานโรงสีที่นายสนธิจะกลับมาทำ เมื่อรู้ว่าจะกลับมาทำงานอะไรก็เรียนให้มีความรู้เพียงพอแก่งานที่จะกลับมาทำก็พอ ไม่ควรใช้เวลาเรียนให้มากเกินไป

เมื่อข้ากล่าวว่าให้เจ้ารีบเรียนให้มากๆ นั้น ข้าหมายความว่าอย่าให้เสียเวลามากนัก ถ้าเจ้าเรียนสูงได้ต่อเมื่อไม่ต้องคิดถึงเวลาก็อย่าให้มันสูงเกินต้องการไปเลย เปรียบเหมือนถ้าเจ้ามีเวลาอยู่ครึ่งชั่วโมงถ้าทำขนมจีบได้ก็ดี ถ้า

ทำไมทันเอาแต่เพียงปั้นลิปก็ได้ ซึ่งจะไปเสียเวลาอีกครั้งชั่วโมงสำหรับทำปั้นลิปให้เป็นขนมลิปขึ้นนั้นไม่ควร

(หน้า ๒๗)

ส่วนจดหมายฉบับที่ ๔ นายสนธิเวียนจบก็เขียนจดหมายมาขออนุญาตพ่อกว่าจะขอเดินทางกลับบ้านทางอ้อมโดยผ่านทางอเมริกาและญี่ปุ่น จางวางหว่าก็เขียนจดหมายตอบกลับไปสอนว่าไม่จำเป็นต้องทำเช่นนั้นเพราะไม่เกิดประโยชน์อันใด มีแต่จะเสียเวลา

แต่ในเวลานี้เจ้าก็โตควรเป็นผู้ใหญ่มาหลายปีแล้ว ควรเจ้าจะตัดสินใจในได้ดีกว่าคนอื่นว่า เจ้ายังมีเวลาไว้สำหรับถ่วงทะเลเล่นได้สักกี่มากน้อย แต่ข้าเห็นว่าคุณหนุ่มที่อายุถึง ๒๔ ปีแล้ว แลเป็นผู้ที่ร่างกายบริบูรณ์แลมันสมองไม่เนา แต่เป็นผู้ที่ไม่ได้มีเงินทองเป็นของตัวเองสักบาทหนึ่ง แลไม่เคยหาได้สักสิ่งเดียวนั้น ควรจะรีบเอาซื้อลงในบาญชีจ่ายเงินเดือนของใครต่อใครเสียโดยเร็ว ถ้ายิ่งผู้จ่ายเงินเดือนเขาคอยจะรีบซื้อลงบาญชีอยู่ด้วย ก็น่าจะรีบให้หนักขึ้น

(หน้า ๓๘)

การรีๆ รอกๆ ผิดตัวเองอยู่นี้ สุภาสิตในสมุดหัดลายมืออังกฤษว่าไว้ อย่างไรก็ตามเจ้าคงเคยเห็น “โปรแกรซติเนชั่น อีช ธิ ธิฟ ออฟ ไทม์” แปลว่า ความรีๆ รอกๆ เป็นใจผู้ลักเวลา หรือจะแปลอะไรก็ได้แต่นักปราชญ์ในทางนั้น คำที่กล่าวถึงความรีหรือความแฉะช้าเป็นใจนั้น จะเป็นคำเปรียบที่น่าฟังหรือไม่ก็ตาม แต่ข้อซึ่งเป็นผู้ทำเสียนั้นไม่ต้องสงสัย ด้วยมันทำให้เสียไม่แต่เวลา ถึงเงินเดือนก็ทำให้เสียแ่งเหมือนกัน

(หน้า ๔๓)

๕.๒.๔ คำสอนเรื่องการทำงาน

คำสอนเรื่องการทำงานเป็นคำสอนหลักของจดหมายฉบับที่ ๕ นายสนธิเวียนจบกลับมาทำงานในบริษัทของจางวางหว่าแล้ว แต่พอเริ่มงานกลับมีเรื่องไม่พอใจสมุห์แสงผู้เป็นหัวหน้างานจึงเขียนจดหมายไปฟ้องจางหว่าซึ่งขณะนั้นเดินทางไปทำธุระที่เชียงใหม่ จางวางหว่าจึงได้เขียนจดหมายตอบกลับมาอบรมสั่งสอนเรื่องการทำงานมีใจความดังนี้

๑) ในการทำงานต้องไม่คิดจะเลือกนาย และไม่ตำหนิติฉิน วิพากษ์วิจารณ์นาย เพราะไม่ใช่หน้าที่ของผู้น้อย

ส่วนจดหมายของเจ้าที่เขียนมาจากอะเชิงเทราฟ้องสมุห์แสง นั้น ข้าพจึงดูมันไม่ถูกสักคำเดียว ข้าไม่ชอบฟัง เจ้าพูดว่า เจ้าทำงานได้บังคับ สมุห์แสงไม่ได้ หรือทำได้บังคับคนนั้นไม่ได้คนนี้ได้เพราะคำที่กล่าวเช่นนั้น แสดงว่าเจ้าเป็นผู้มีสติไม่มั่น อีกประการหนึ่งการที่เจ้าชอบนายหรือไม่นั้นไม่ใช่ ข้อที่บริษัทอยากทราบ ข้อที่ต้องการทราบคือว่า นายของเจ้าชอบเจ้าหรือไม่

(หน้า ๕๐)

ข้าต้องการให้เจ้าเข้าใจเสียว่า เจ้าจะต้องมีสมุห์แสงเป็นนาย ไปตลอดชีวิต ถ้าไม่ใช่แสงก็สิน ไม่ใช่สินก็แสง ไม่แสงก็อะไรอันหนึ่งสุดแต่จะเป็นนายเจ้าจนได้ และบางทีนายคนอื่นจะดูร้ายยิ่งกว่าสมุห์แสงเสียอีก เจ้าต้องเข้าใจว่าคนในโลกนี้ที่จะไม่มีนายเป็นไม่มี ถ้าเจ้าเป็นเสมียนก็ควรมีนายเวร เป็นนาย ถ้าเป็นนายเวรก็ควรมีปลัดกรมเจ้ากรมเป็นนายขึ้นไปเป็นชั้นๆ ที่สุดจะเป็นเปรซิเด็นซ์ประเทศอเมริกา ก็ยังมีประชุมชนเป็นนาย หรือมีเมียเป็นนาย หรือที่สุดหมาก็เป็นนายได้ ถ้าราคามันตัวละ ๑๐ ชั่ง

(หน้า ๕๑)

๒) สอนกลยุทธ์เกี่ยวกับวิชาชีพอ่าว่าคนที่ป่บพ่ค้ำต้องรู้จักพูดให้เป็น

ธรรมดาผู้ที่ป่บพ่ค้ำม้าชาย ควรต้องฝึกหัดการพูดจาให้เป็นไปตามวิธีที่ชอบ อันเป็นวิธีสั้นง่ายที่สุดคือ

ข้อ ๑ ให้มีข้อจะพูด

ข้อ ๒ พูดออกไป

ข้อ ๓ หยุดพูด

สามข้อเท่านั้นเป็นพอ

(หน้า ๕๖)

๓) สอนว่าต้องตั้งใจทำงานให้คุ้มค่ากับเงินเดือน

ในโลกเรามันมีเจ้าชู้เยอะมาก คือคนชนิดที่ชอบหาเงินในหัววันละ ๕ พันซิ่ง ยิ่งกว่าหาเป็นบาทๆ วันละ ๕ บาท คนชนิดนี้ถ้าเสียไม่ได้ก็ให้ยืมเงินเสียเล็กน้อยดีกว่าที่จะจ้างไว้ใช้ ด้วยเวลามาทำงานมันคงค่อยๆ ย่องเข้าประตูออฟฟิศ เหมือนลูกหมาที่ถูกร้ายตัวใหญ่มันกัดมาใหม่ๆ ต้องหยุดเลียแผลตามทางรำไป ครั้นเวลาเลิกชีกลับมีอาการผุนผื่นลุกจากเก้าอี้ เหมือนกิริยาเสื่อที่ใจกัดเนื้อ ในที่ทำการคงมีคนชนิดนี้อยู่ด้วยเสมอ ๆ และถ้าตามันเป็นไฟ เจ้าของออฟฟิศก็คงต้องซื้อนาฬิกาวันละเรือนเป็นอย่างน้อย ด้วยมันคงดูนาฬิการำไปจนเครื่องจักรแลลลานละลายไปกับที่ หนึ่งคนพวกนี้ต้องการให้หนูมานหรือใครๆ ช่วยยึดพระอาทิตย์ไว้วันละ ๒ ชั่วโมงในตอนเช้า และลากหรือเติมแรงมอเตอร์ให้เร็วขึ้นอีก ๒ ชั่วโมงในตอนบ่าย คนพวกนี้ถ้าไม่เปลี่ยนใจเสียก็ยากที่จะได้ดี แต่ข้าหวังอยู่ว่าเจ้าคงไม่เป็นเช่นนั้น

(หน้า ๔๙-๕๐)

๔) สอนว่าเวลาทำงานก็ทำให้เต็มที่ แต่เมื่อถึงเวลาพักก็ควรพักให้เต็มที่ด้วยเช่นกัน

คนที่เกิดโรคภัยไข้เจ็บเบียดเบียนนั้น ไม่เป็นด้วยทำการหนักเกินไปในเวลาออฟฟิศโดยมากเป็นด้วยทำมากเกินไปในเวลาพักผ่อนแล้ว ธรรมดาคนกับงานที่ทำนั้นควรเป็นเกลอกันอย่างสนิทในเวลาออฟฟิศ แต่เมื่อออกจากออฟฟิศไปแล้วควรเป็นศัตรูเกลียดกันเหมือนยาพิษ เช่นนี้จึงจะชอบ เม็นส์เซนา อิน กอปอริเซโน เจ้าก็ทราบไม่ใช่หรือ

(หน้า ๓๙)

๕) สอนเรื่องการแต่งกาย ว่าผู้เป็นพ่อค้าควรจะต้องแต่งกายให้ดูดีเพื่อความน่าเชื่อถือของลูกค้า ดังนี้

ข้อที่ว่ารูปแลอาการท่าทางของมันสับปลับเห็นอย่างไรจะเชื่อเอาง่ายๆ ไม่ได้นั้นก็จริงอยู่ ด้วยคนที่มีท่าทางเหมือนจะดีแต่ไม่ดี แลคนที่ดูท่าทางจะเป็นคนซั้ว แต่กลับเป็นคนดีนั้นก็มามาก แต่ถ้ารูปแลอาการของมันสับปลับ ก็ให้มันสับปลับโดยเป็นกำไรแก่เราดีกว่าเป็นกำไรแก่ผู้อื่น ทำให้เขา

ไว้ใจเราด้วยเห็นเรามีท่าภาคภูมิดีกว่า ทำให้เขาไม่ไว้ใจเรา ด้วยเราสวมเสื้อ
เปื้อนดินหม้อ เพราะในการนำมาค้าขาย ถึงการงานของเราจะเรียบร้อยก็ยังไม่
พอ เราจะต้องมีอาคารว่าเรียบร้อยด้วยอีกชั้นหนึ่ง เพราะความสำเร็จในทาง
ค้าขายเป็นด้วยการเรียบร้อยส่วนเดียวทำให้คนอื่นคิดว่าเราเรียบร้อยถึงสอง
ส่วน

(หน้า ๕๔)

แต่ในขณะเดียวกันก็ได้เตือนว่าอย่าตัดสินคนอื่นจากเครื่องแต่งกายภายนอก ดังนี้

แต่ข้าจะต้องเตือนเจ้าว่า ข้อที่คนอื่นดูลักษณะตามเสื้อผ้าที่
เจ้าแต่ตัวนั้นเป็นของดี แต่ถ้าเจ้าดูลักษณะคนอื่นโดยวิธีเดียวกันจะกลับเป็น
ของชั่วที่สุด ถ้าเจ้าข้างโน้นเขาจะนั่งลงไหว้เจ้าด้วยเห็นเจ้าสวมเสื้อห่างก็ดีอยู่
แต่ถ้าเจ้าไปหมอบกราบใครด้วยเห็นเขาขี่รถยนต์ เจ้าจะเป็นคนอัปยศไม่ใช่เล่น
ตัวเจ้าเองจะต้องมีนิสัยใจคออันดีเป็นเครื่องหนุนเสื้อผ้าอาภรณ์ของเจ้า แลต้อง
ให้แน่ใจว่านายข้างโน้นเขาก็เช่นเดียวกับเราเสียก่อน จึงควรเข้ากลิ้งเกลือกกับ
เขาได้

(หน้า ๕๔-๕๕)

นอกจากนี้คำสอนเรื่องการทำงานยังปรากฏแทรกอยู่ในจดหมายฉบับอื่นๆ บ้าง
เช่น ในจดหมายฉบับที่ ๒ สอนว่าการทำงานต้องมีความอดทน ค่อยๆ เรียนรู้งานจากระดับล่างไป
จนถึงระดับที่สูงขึ้นไป คนที่จะเป็นผู้บริหารได้ควรต้องรู้งานทุกส่วน

ข้าจะยื่นตำแหน่งหัวหน้าๆ ในบริษัทให้เจ้าไม่ได้ หากว่าข้าจะให้ได้ ก็
จะไม่เป็นประโยชน์แก่เจ้าไปก็วัน แต่จะเป็นอันตรายแก่บริษัทไปยิ่งยาวนัก
ในชั้นภวคพรหมของบริษัทอันเป็นตำแหน่งที่ข้าอยู่นี้ ก็ยังมีที่ว่างถมไป ใครจะ
ขึ้นมาอยู่ด้วยอีกก็ได้ แต่ในบริษัทนี้ไม่มีรอกสำหรับชักใคร่ได้ ถ้าจะขึ้นให้ถึง
ยอดก็ต้องปีนขึ้นมาเองตั้งแต่คั่นล่างขึ้นมาทั้งนั้น ส่วนตัวเจ้าก็จะเป็นผู้ที่ได้
ร่ำเรียนมามากกว่าเสมียนธรรมดา ควรซึ่งเจ้าจะปีนได้เร็วกว่า แต่ความเร็ว
ความช้าในข้อนี้อยู่กับตัวเจ้าเอง เมื่อเข้าได้เปิดทางให้เจ้าแล้ว เจ้าก็ต้องใช้วิริยะ
เป็นผู้ดำเนินและปีนต่อไป

(หน้า ๑๘)

ในจดหมายฉบับที่ ๔ มีคำสอนเรื่องการทำงานแทรกอยู่ว่า คนที่เริ่มต้นทำงานจะต้องไม่เลือกงาน มีงานอะไรก็ต้องทำไว้ก่อน ดังนี้

คนเราที่จะหางานทำ ควรจะจำไว้เป็นตำราได้ว่า ถ้าได้อะไรที่พอจะทำได้ก็ต้องรีบรับเอาไว้ เว้นแต่เมื่อมันไม่ไหวจริงๆ นั้นแหละจิตใจอยู่ตำแหน่งงานที่จะทำเอาเงินเดือนนั้น มันหาง่ายอยู่เวลาเดียวแต่เมื่อไม่ต้องการเท่านั้น

เมื่อข้ายังหนุ่มๆ ถ้าข้าไม่มีงานเมื่อใด ข้าหาอะไรได้ไม่ว่าตำแหน่งนักรบหรือเสมียน หรืออะไรข้าคงรีบทำเอาไว้ก่อน แล้วใช้ตำแหน่งต่ำเป็นเหยื่อตกตำแหน่งสูงต่อไป เช่นกับถ้าหาอะไรไม่ได้ดีกว่าได้เดือน ก็ควรเก็บได้เดือนลงกะลาเอาไว้ที่หนึ่งด้วยได้เดือนเป็นเหยื่อกึ่งกึ่งเป็นเหยื่อปลากทราย ปลาสดแลปลาตุก ปลาช่อนต่างๆ ดังนี้ เจ้าสามารถจะได้ปลาตัวใหญ่ขึ้นไปทุกที ในที่สุดปลาชลามจะเป็นเหยื่อปลาวาฬบ้างกระมัง ถ้าไม่ได้ก็ควรจะได้

(หน้า ๔๒)

๕.๒.๕ คำสอนเรื่องการครองเรือน

คำสอนเรื่องการครองเรือนเป็นคำสอนหลักในจดหมายฉบับที่ ๖ เมื่อจางวางหรั้าทราบว่าคุณชายคิดจะแต่งงาน จึงเขียนจดหมายไปให้ข้อคิดเกี่ยวกับเรื่องความรักและการครองเรือนดังนี้

๑) การแต่งงานควรมีพื้นฐานมาจากความรัก

ข้าได้ทราบจากหนังสือของเจ้าว่า เจ้าคิดอ่านจะมีเมีย แลทราบในเวลาที่ยกฐระเบาบาง จึงตั้งใจจะใช้เวลาว่างในทางดักเตือนเจ้าบ้าง เพราะการที่เจ้าคิดนี้เป็นของสำคัญในชีวิตมนุษย์ สำคัญที่ต้องทำ สำคัญที่ต้องทำให้ดี และสำคัญที่ต้องทำด้วยมีความรักเป็นเหตุ

(หน้า ๕๖)

๒) การเลือกคู่ครองต้องพิจารณาประกอบกันทั้งหน้าตาและนิสัย ไม่ควรดูแต่เพียงแค่รูปลักษณ์ภายนอก

ส่วนการแต่งงานกับแม่สาวที่มีรูปสมบัติพิเศษนั้น ขึ้นต้นด้วยความจำเรedyตาที่จริงอยู่ แต่ต่อไปข้างหน้าจะเป็นอย่างไรก็ทำนายได้บ้าง แต่ด้วยวิธีใช้วิจรรย์ญาณในเวลาก่อนกล่าวความประสงค์ขอเป็นคู่เท่านั้น ถ้าไม่ทราบเสียก่อน แม้จะไปทราบภายหลัง ถ้ามีอะไรที่อยากจะแก้ไขเปลี่ยนก็ไม่เปลี่ยนไปได้มากนัก ผีเสื้อนั้นเป็นแมลงที่งามทั้งสีแลวดลายบนปีกจนชั้นบินก็น่าเอ็นดูนักหนา แต่ก็ไม่ปรากฏว่าเป็นประโยชน์อะไรในเรือนเลย ถ้าใครแต่งงานกับแม่สาวชนิดผีเสื้อ ก็คงจะได้แต่ความจำเรedyตาอย่างเดียว แมผีเสื้อบางคนนับว่าเป็นเครื่องประดับเรือนได้บ้าง บางคนแก้ไขหงุดหงิดไม่ยอมเป็นด้วยซ้ำ

(หน้า ๑๘)

๓) เมื่อแต่งงานแล้ว เกิดทะเลาะกันไม่ควรต่อความยาวสาวความยืด

เมื่อเจ้าแต่งงานแล้ว ถ้าเกิดขัดใจกับเมียเจ้าจงอย่าเพียรชี้แจงว่าเจ้าไม่ใช่ผู้ผิด เพราะเมื่อเจ้าได้ชี้แจงแจ่มแจ้งจนปัญญาสิ้นได้สิ้นพุงเจ้าแล้ว เขายังจะมีคำที่ยังไม่ได้พูดอีกกระบวน เพราะเป็นแม่ทัพที่ใช้กองหนุนดีกว่าเจ้า เจ้าคงแพ้จนได้ ผัวกับเมียอยู่ด้วยกัน ถ้าไม่วิวาทกันบ้างก็ผิดธรรมดา เพราะมนุษย์มีสภาพเป็นสัตว์ที่ต้องวิวาทกันบ้าง แต่การกล่าวคำสุดท้ายในการวิวาท (คือความชนะ) นั้น ย่อมจะเป็นสิทธิ์ของผู้หญิงอยู่เสมอ เพราะฉะนั้นยอมให้กล่าวเสียเร็วๆ เห็นจะดีกว่า

(หน้า ๖๓)

๕.๒.๖ คำสอนเรื่องการรับอารยธรรมตะวันตก

คำสอนเรื่องการรับอารยธรรมตะวันตกเป็นคำสอนหลักที่ปรากฏอยู่ตลอดทั้งเรื่อง เพราะแนวคิดหลักของ**จดหมายจางวางหว่า**เป็นเรื่องของการสอนการปรับตัวให้เข้ากับสังคมที่เปลี่ยนแปลงเข้าสู่ยุคของการรับอารยธรรมตะวันตก คำสอนทั้ง ๕ ประการที่กล่าวถึงแล้วข้างต้น ถือเป็นคำสอนส่วนหนึ่งในการสอนเรื่องการปรับตัวให้เข้ากับสังคมที่เปลี่ยนแปลงสู่ยุคแห่งการรับอารยธรรมตะวันตกด้วย ส่วนคำสอนที่กล่าวถึงการรับอารยธรรมตะวันตกโดยตรงนั้น น.ม.ส.ได้ชี้แนะวิธีปรับตัวให้เข้ากับสังคมในยุคใหม่โดยสอนว่าต้องรู้จักเลือกรับอารยธรรมตะวันตกอย่าง

ชาญฉลาด สิ่งใดที่เป็นประโยชน์ก็ควรเรียนรู้และรับมาเพื่อจะได้นำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อประเทศ เช่น เรื่องของการศึกษาแบบตะวันตกเป็นสิ่งที่มีความประโยชน์ คุ่มค่าแก่การลงทุน ดังที่ น.ม.ส.เสนอผ่านจางวางหว่าว่า

การลงทุนส่งลูกหลานไปเรียนเมืองฝรั่งนั้นได้ประโยชน์พอหรือไม่ ถ้าถามเช่นนั้นจะต้องกลับถามว่า ถ้าซื้อลูกหมูตัวละ 10 สลึงมาเอารำกับดอกจอกขุนจนอ้วน ไม่ซำก็มีราคาถึงตัวละ 10 ตำลึงดังนี้จะได้ประโยชน์หรือไม่ ถ้าซื้อแบ่งเฟื้องหนึ่ง มะพร้าวเฟื้องหนึ่งมาทำขนมไข่เต่าขายได้ 3 สลึงแล้วมีหน้าซำใช้กะลามะพร้าวทำจ่าขายอันละไฟได้อีกเป็น 4 อันดังนี้ จะได้ประโยชน์หรือไม่

เจ้าไม่ต้องสงสัยเลย ถ้าไม่ไปทำเหลวเสีย ถึงอย่างไร มันก็คงได้ประโยชน์ อะโรมันสอนให้รู้แลให้เขานิว อ้ายนั้นมิประโยชน์ถ้ามีเงินซื้อถึงจะแพงหน่อยก็ยังมีดี

(หน้า ๑๑)

น.ม.ส.ยังได้เตือนสติให้เห็นว่าในท่ามกลางกระแสอารยธรรมตะวันตกที่เข้มข้นนี้ ไม่ได้แปลว่าเราจะต้องหลงตามตะวันตกไปทุกเรื่อง ไม่จำเป็นต้องรับวัฒนธรรมฟุ่มเฟือยที่ไม่เป็นประโยชน์ต่อสังคม เช่น ไม่จำเป็นต้องใส่เสื้อบอนด์สตรีทหรือไปกินข้าวที่โรงแรมคาลตันบ่อยๆ ตามแบบนักศึกษาหนุ่มๆ ทั้งหลาย เพราะเป็นการฟุ่มเฟือยและไม่เกิดประโยชน์

แลเมื่อซำกล่าวแก่เจ้าว่า ซำต้องการให้เจ้ารำเรียนโดยอย่ารู้จักกระเหม็ดกระแหม่นซำไม่ได้หมายความว่า จะซื้อบอนด์สตรีทไว้สำหรับตัดเสื้อให้เจ้า หรือซื้อไฮเติลคาลตันไว้ให้เจ้ากินข้าวเย็น หรือซื้อสนามม้าที่ตำบลเอ็บซอมไว้แทนสระประทุม สำหรับให้เจ้าเล่นไปอย่างฝรั่งที่เมืองนอก หรือช่วยนางละครมาไว้เป็นนางบำเรอของเจ้าเจ้าอย่าเข้าใจผิดพลาดไปต่างๆ

(หน้า ๑๕-๑๖)

นอกจากนี้ยังได้ชี้ให้เห็นถึงปัญหาจากการรับอารยธรรมตะวันตกว่าเป็นปัญหาสำคัญของสังคมในยุคนี้ที่ควรได้รับการแก้ไข เช่น

การที่บิดามารดาพากันกลัวบุตรชายจะหลงว่าตนเป็นลูกชายแบงก์ออฟอิงแลนด์นี้ ก็มีมูลที่ควรกลัวอยู่บ้าง ด้วยเด็กบางคนกว่าจะรู้ดีว่าตน

เป็นบุตรนายมานายมีนายสีนายแดงเราธรรมดาๆ ไม่ได้มีพ่อเป็นแบงก์หรือ
เทวดาที่เกี่ยวข้องกับขุมทรัพย์สิน ไม่มีเวลาจะกลับตัวเสียแล้ว เด็กบางคนไม่
รู้สึกเอาเสียเลยทีเดียว เมื่อกลับมาเมืองไทยกลับคิดว่าจะได้เป็นเสนาบดีเอา
ด้วยซ้ำ

(หน้า ๑๘-๑๙)

ข้อที่น่าสังเกตอีกประการหนึ่ง คือ ในจดหมายจางวางหรั้า น.ม.ส.ได้สร้าง
บรรยากาศที่เป็นแบบตะวันตกสอดแทรกไว้อยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นการเอ่ยถึงชื่อสถานที่ เช่น
เคมบริดจ์ อ็อกซฟอร์ด ไฮเติล สิ่งของ เช่น ช้ำเปญู เรือไรซิงซัน วิชาที่เรียน เช่น อัลยิบรา ยูคลิด
ลออิก ระดับการศึกษา เช่น บัณฑิตสกุล คอลเลจ ยูนิเวอร์ซิตี ดีกรี บี.เอ. หรือแม้กระทั่งบุคคล เช่น
โปรเฟสเซอร์ เปลดโต โฮเมอร์ มิลตัน เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อบอกเป็นนัยว่าประเทศกำลังเข้าสู่ยุคแห่งการ
รับอารยธรรมจากตะวันตก น.ม.ส.จึงเอ่ยถึงชื่อต่างๆ เหล่านี้เพื่อสร้างความคุ้นเคยให้กับผู้อ่านซึ่ง
เป็นส่วนหนึ่งที่จะต้องเป็นผู้รับอารยธรรมตะวันตกด้วย

คำสอนในเรื่องจดหมายจางวางหรั้าดังที่ได้กล่าวไปแล้วนั้น เป็นคำสอนที่
ครอบคลุมและเพียงพอสำหรับการที่จะอบรมคนหนุ่มคนหนึ่งให้เป็น “คน” ที่สามารถดำรงชีพอยู่ได้
ในสังคม และอยู่อย่างมีประโยชน์ต่อสังคมด้วย เพราะเป็นคำสอนที่สอนใน ๓ ชั้นตอนสำคัญของ
ชีวิต คือ สอนเกี่ยวกับการศึกษา การทำงาน และการครองเรือน ที่สำคัญที่สุดยังได้สอนให้รู้จัก
สังคมและรู้เท่าทันสภาพการณ์ที่กำลังเปลี่ยนแปลงของสังคม คือ สอนในเรื่องเกี่ยวกับการรับ
อารยธรรมตะวันตกด้วย ซึ่งถ้าหากนายสนธิปฏิบัติได้ตามคำสอนทุกประการของจางวางหรั้าแล้ว
นายสนธิจะมีหน้าตาเป็นคนอุดมคติในสังคมเลยก็ว่าได้ เพราะเมื่อพิจารณาจากสภาพสังคมสมัย
รัชกาลที่ ๕ ซึ่งเป็นช่วงที่ประเทศกำลังพัฒนาเพื่อให้ทัดเทียมกับอารยประเทศ มีการส่งคนไปเรียน
ต่างประเทศเพื่อเรียนรู้วิทยาการใหม่ๆ จากประเทศตะวันตก^{๒๖} คำสอนของจดหมายจางวางหรั้า

^{๒๖} เรื่องเกี่ยวกับสภาพสังคมและประวัติศาสตร์ในสมัยรัชกาลที่ ๕ สามารถอ่านรายละเอียดเพิ่มเติมได้ใน

๑. ธิดา สาระยา, **พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ-เจ้าแผ่นดินสยาม สยามินทร์ปิ่นธเรศเจ้า จุลจอม
จักรเออย.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, ๒๕๔๐.

๒. ธิดา สาระยา, **พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ-เจ้าแผ่นดินสยาม ราษฎรในครรถองแห่งความ
เจริญของสยาม.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, ๒๕๔๐.

๓. ธิดา สาระยา, **พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ-เจ้าแผ่นดินสยาม บ้าน เมือง และประเทศใน
สายพระเนตร.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, ๒๕๔๐.

เกี่ยวกับเรื่องการศึกษาจึงสอดคล้องกับสภาพสังคมในตอนนั้นพอดี สำหรับคำสอนเรื่องการทำงาน การใช้จ่ายเงิน การบริหารเวลา และการรับอารยธรรมตะวันตก ก็สำคัญอย่างยิ่ง เพราะการทำงานอย่างสุดความสามารถ การประหยัด การใช้เวลาอย่างคุ้มค่า และการรู้จักเลือกรับอารยธรรมตะวันตกเป็นปัจจัยที่จำเป็นสำหรับภาวะที่ประเทศกำลังพัฒนา ส่วนคำสอนเรื่องการครองเรือนนั้น ดูเหมือนจะเป็นเรื่องค่อนข้างจะส่วนตัวที่หากเลือกคู่ครองเหมาะสม ประดับประดาภรรยาให้ใจกันได้ ก็คงอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข ครอบครัวอบอุ่น แต่อย่างไรก็ตามคำสอนในเรื่องนี้ถือว่ามี ความสำคัญไม่แพ้คำสอนเรื่องอื่น ๆ เพราะครอบครัวเป็นหน่วยย่อยทางสังคมที่เป็นรากฐาน สำคัญของสังคม ถ้าไม่มีปัญหาครอบครัว แนวโน้มที่คนในครอบครัวจะออกไปสร้างปัญหาอื่น ๆ ใน สังคมก็น้อย ดังนั้นการสอนเรื่องการครองเรือน จึงมีความจำเป็นต่อการวางรากฐานทางคุณภาพ ให้กับสถาบันครอบครัวซึ่งเป็นสถาบันที่เป็นรากฐานของสังคม

คำสอนในจดหมายจางวางหรง่า จึงเป็นการชี้แนะวิถีการดำเนินชีวิตที่ดีที่สุด เหมาะสมที่สุดในสังคมที่อยู่ในช่วงรอยต่อแห่งความเปลี่ยนแปลงขณะนั้น และยังทำให้ผู้ที่ปฏิบัติ ตามกลายเป็นประชากรที่มีคุณภาพของสังคมอีกด้วย ผู้วิจัยจึงมีความเห็นว่าคำสอนในวรรณกรรม เรื่องนี้สามารถตีความได้เป็น ๒ ระดับ คือ ระดับแรกเป็นการตีความภายในตัวเรื่อง(Text) เป็นคำสอนของพ่อที่อบรมสั่งสอนลูกในเรื่องต่างๆ และในระดับที่ ๒ คือระดับสังคม **จดหมาย จางวางหรง่า** ได้กลายเป็น “เครื่องมือ” ของชนชั้นปกครองที่ใช้ในการอบรมสั่งสอนคนในสังคมสมัย นั้น โดยผู้แต่ง คือ น.ม.ส. ซึ่งอยู่ในชนชั้นปกครองคงได้เล็งเห็นประโยชน์ในด้านคำสอนที่สามารถ นำมาปรับใช้กับสังคมไทยได้เป็นอย่างดีนอกเหนือไปจากความเป็นบันเทิงคดีของ **Letters from a Self-made Merchant to His Son** จึงได้ตั้งใจเลือกเรื่องนี้เพื่อนำมาแปลและดัดแปลงเป็น วรรณกรรมไทย และได้เลือก “สื่อ” ในการถ่ายทอดคำสอนจากวรรณกรรมเรื่องนี้ไปถึงผู้อ่านโดยใช้ หนังสือพิมพ์ ซึ่งเป็นสื่อที่สามารถแพร่ไปถึงผู้อ่านได้ในวงกว้าง

นอกจากคำสอนในเรื่องจดหมายจางวางหรง่าจะสอดคล้องกับสภาพสังคมไทยใน สมัยนั้นแล้ว จะเห็นได้ว่ายังมีความทันสมัยอีกด้วย ดังจะเห็นได้ว่า แม้เวลานับจากที่ น.ม.ส.ทรง พระนิพนธ์เรื่องนี้จนถึงปัจจุบันจะเป็นเวลากว่าร้อยปีแล้วก็ตาม แต่คำสอนในเรื่องจดหมาย จางวางหรง่าก็ยังสามารถนำมาปรับใช้กับชีวิตในปัจจุบันได้ เหตุเพราะสังคมปัจจุบันก็ยังคงต้องการ ให้ประชากรมีการศึกษา เพื่อจะได้นำความรู้จากการศึกษาเล่าเรียนนั้นมาช่วยพัฒนาประเทศชาติ ประเทศยังคงต้องการให้ประชากรรู้จักประหยัดมัธยัสถ์ โดยเฉพาะในภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจใน

ขณะนี้ทุกคนยังต้องร่วมมือกันฟันฝ่าภาวะวิกฤตนี้ไปให้พ้น ประเทศยังคงต้องการให้ประชากรเป็นผู้ที่ใช้เวลาคุ้มค่า ไม่ปล่อยให้เวลาให้เสียไปโดยเปล่าประโยชน์ ตั้งใจทำงานอย่างเต็มกำลังความสามารถ และรู้จักเลือกรับอารยธรรมต่างชาติที่นับวันยังมีอิทธิพลรุนแรงต่อประชากรในประเทศ และนี่ก็อาจจะเป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ทำให้วรรณกรรมเรื่องนี้ยังคงมีชีวิตอยู่ในวงวรรณกรรมจนถึงปัจจุบัน

จดหมายจางวางหรั่า ยังได้รับคัดเลือกให้เป็นแบบเรียนวรรณคดีไทยเรื่องหนึ่งตามหลักสูตรวิชาภาษาไทยของกระทรวงศึกษาธิการตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๕ ถึงแม้ว่าต่อมาจะได้มีการปรับปรุงหลักสูตรอีกหลายครั้ง ปรากฏว่า**จดหมายจางวางหรั่า**ก็ได้ถูกตัดออกไปจากหลักสูตร ปัจจุบันนี้ก็ยังเป็นหนังสืออ่านนอกเวลาในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ การที่กระทรวงศึกษาธิการพิจารณาให้นักเรียนไทยทั่วประเทศได้อ่าน**จดหมายจางวางหรั่า**เป็นเครื่องยืนยันคุณค่าของวรรณกรรมเรื่องนี้ได้เป็นอย่างดี

๕.๓ กลวิธีการสอนในจดหมายจางวางหรั่า

จดหมายจางวางหรั่าเป็นวรรณกรรมคำสอนที่แต่งขึ้นโดยใช้รูปแบบบันเทิงคดีหรืออาจเรียกว่าเป็นเรื่องเล่าสมมติ การที่ผู้แต่งเลือกใช้กลวิธีการสอนผ่านรูปแบบบันเทิงคดีนี้ทำให้การสอนต้องกระทำผ่านตัวละครที่ถูกสมมติขึ้น ซึ่งนับเป็นวิธีที่แยบคายและถือว่าเป็นข้อดี เพราะในขณะที่อ่านเรื่องผู้อ่านก็จะไม่รู้สึกรู้ว่าตนกำลังถูกสอนตรงๆ แต่จะรู้สึกเหมือนกับว่ากำลังฟังเรื่องเล่าชีวิตของคนอื่นอยู่ จึงทำให้ไม่เบื่อก่อนที่จะอ่านคำสอนนั้น ซ้ำยังอาจทำให้กระตือรือร้นสนใจที่จะรับรู้เรื่องราวของคนอื่นต่อไป ซึ่งเป็นลักษณะโดยธรรมชาติของมนุษย์

รูปแบบของบันเทิงคดีที่ใช้ใน**จดหมายจางวางหรั่า** คือ นวนิยายรูปแบบจดหมาย โดยมีเนื้อหาเป็นจดหมายที่พ่อเขียนไปอบรมสั่งสอนลูกชาย และเป็นจดหมายฝ่ายเดียวเท่านั้น ไม่มีจดหมายตอบกลับจากลูกชายมาถึงพ่อปรากฏให้เห็น ตัวละครที่มีบทบาทเป็นผู้สอนในเรื่องนี้ได้แก่ตัวละครพ่อ คือ จางวางหรั่า ส่วนผู้ถูกสอนในเรื่องคือ ตัวละครลูกชาย มีชื่อว่า นายสนธิ และด้วยความที่เป็นจดหมายฝ่ายเดียว กลวิธีการเล่าเรื่องที่มีเนื้อหาเป็นคำสอนนั้นก็กระทำผ่านตัวละครผู้เขียนจดหมายซึ่งมีเพียงคนเดียวในเรื่องได้แก่จางวางหรั่า ดังนั้นผู้อ่านก็จะรับรู้เนื้อเรื่องโดยผ่านสายตาหรือมุมมองของจางวางหรั่า แต่ในขณะเดียวกันเมื่ออ่านเรื่อง หรืออ่านจดหมายที่จางวางหรั่าเขียนถึงลูกชาย ผู้อ่านก็เปรียบเสมือนกับกำลังเป็นนายสนธิอ่านจดหมายของพ่ออยู่ด้วย การสร้างตัวละครให้พ่อเป็นผู้อบรมสั่งสอนลูกชายของตนเองยังเป็นข้อดี เพราะความเป็นพ่อซึ่งมีสถานภาพสูงกว่า ก็จะสามารถว่ากล่าวสั่งสอนตักเตือนอบรมลูกได้อย่าง

ตรงไปตรงมา แต่อย่างไรก็ดีจางวางหรงำในเรื่อง**จดหมายจางวางหรงำ**เป็นพ่อผู้มีกสิวิธในการสอน ลูกชายที่แยบคาย ไม่ใช้วิธใดวิธหนึ่งเป็นวิธเดียวไปโดยตลอด ทั้งนี้ก็ด้วยพระอัจริยภาพในเชิงการ ประพันธ์ของ น.ม.ส. ผู้ที่เป็นผู้สอนตัวจริงที่ดำเนินการสอนผ่านตัวละครจางวางหรงำนั่นเอง กสิวิธ การสอนของจางวางหรงำหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือกสิวิธการสอนของ น.ม.ส.ที่แสดงผ่านจางวางหรงำ มีหลายลักษณะดังต่อไปนี้

๕.๓.๑ การสอนโดยตรง

การเลือกใช้รูปแบบจดหมายเป็นสิ่งสำคัญที่เอื้อให้ผู้ประพันธ์เสนอคำสอนได้ โดยตรงโดยการบอกว่าสิ่งใดดี สิ่งใดไม่ดี สิ่งใดควรปฏิบัติ สิ่งใดควรหลีกเลี่ยง โดยไม่จำเป็นต้อง สอนทางอ้อมผ่านการกระทำของตัวละครดังปรากฏในบันเทิงคดีประเภทคำสอนรูปแบบอื่น ตัวอย่างของการสอนโดยตรง เช่น

ข้าจะขอกล่าวเสียตรงๆ ในที่นี้ที่เดียวว่า คนที่ทำใจคอกว้างขวางด้วย เงินที่ตัวไม่ต้องเหือดตกหามาได้เองหรือเป็นคนโอบอ้อมอารีด้วยเงินของคนอื่น นั้น ใช้ไม่ได้อย่างตัวเจ้าเวลานี้ ถ้าทำตัวเป็นคนใจใหญ่ก็ไม่ได้ทำด้วยเงินของ เจ้าเอง ด้วยตั้งแต่เจ้าเกิดมา เจ้ายังหาเงินไม่ได้สักสิ่งหนึ่ง

(หน้า ๒๐)

เจ้าต้องเข้าใจว่าเจ้ากลับมาจะทำการในโรงสีข้าว แลที่ๆ จะเรียนเอา ปี.เอ. ในการสีข้าวก็คือโรงสีนั่นเอง อ้อกะชะพอดแบเคมบริชไม่มีโปรเฟชเซอร์ที่ จะสั่งสอนแลสอบไล่ให้ตีกริเจ้าในวิชาประเภทนี้ได้ด้วยไม่ได้มี “ไรซ์มิลลิ่งสกุล” ที่อ้อกะชะพอดหรือ “ไรซ์มิลลิ่งสกุล” ที่เคมบริช เจ้าจงอย่าหลงว่ายูนิเวอร์ซิตีจะ ทำให้เจ้าเป็นเสมียนโรงสีดีสมกับเงินแลเวลาที่เสียไป ถ้าเจ้าเรียนได้ตลอดตาม วิธปีบลิคสกุลก็พอใช้อยู่แล้ว

(หน้า ๒๕)

แต่ในเวลาเจ้าก็โตควรเป็นผู้ใหญ่มาหลายปีแล้ว ควรเจ้าจะตัดสินใจในใจได้ดีกว่าคนอื่นว่า เจ้ายังมีเวลาไว้สำหรับถ่วงทะเลเล่นได้สักก็มากน้อย แต่ข้าเห็นว่าคนหนุ่มที่อายุถึง 24 ปีแล้ว แลเป็นผู้ที่ร่างกายบริบูรณ์แลมันสมอง ไม่น่า แต่เป็นผู้ที่ไม่ได้มีเงินของตัวเองสักบาทหนึ่ง แลไม่เคยหาได้สักสิ่งเดียว

นั่น ควรจะรีบเอาซื้อลงในบาญชีจ่ายเงินเดือนของใครต่อใครเสียโยเร็ว ถ้ายัง
ผู้จ่ายเงินเดือนเขาคอยจะรับซื้อลงบาญชีอยู่ด้วย ก็น่าจะรีบให้หนักขึ้น

เพราะเหตุนี้ ข้าขอขอให้เจ้าทราบว่าจะข้าได้สั่งไปยังมิสเตอร์ไวท์แล้วว่า
ถ้าเจ้าจะต้องการตัวโดยสารเรือเมลล์มาสิงคโปร์เมื่อไร ให้มิสเตอร์ไวท์จัดซื้อให้
แต่อย่าให้จ่ายเงินค่าเล่าเรียนแลค่าอยู่ค่ากินให้เจ้ามากกว่า ๒ เดือนครึ่ง

(หน้า ๓๘)

๕.๓.๒ การสอนโดยการยกตัวอย่างประกอบ

การสอนโดยวิธียกตัวอย่างประกอบมีหลายระดับ ได้แก่

๕.๓.๒.๑ การยกชีวิตของตัวละคร

การยกชีวิตของตัวละครเป็นการเล่าถึงชีวิตของตัวละครอื่นโดยยกเป็นเหตุการณ์
ย่อยขึ้นมา เช่น เรื่องของเจ้าสอนนี่ที่จางวางหว่าเล่าให้นายสนธิฟังเพื่อจะสอนให้รู้ว่าคนที่มีความรู้
ในด้านวิชาการต่างๆ แต่ไม่สามารถนำความรู้ที่มีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ก็เอาตัวไม่รอด

พูดถึงการส่งลูกไปเมืองนอก ทำให้ระลึกขึ้นได้ถึงเจ้าสัวแก้วแต่เดิมเคย
ขายหมูหรือแลกข้าวพองอะไรอันหนึ่งก็จำไม่ได้ ต่อมามีเงินทองทำอาชีพอากร
รวยพอใช้ มีลูกชายชื่อเจ้าสอนเป็นเด็กเซ่อๆ อยู่สักหน่อยตาพ่อเสียเงินให้เล่า
เรียนเอาจริงๆ จังๆ ซ้ำแฉว่าตัวเองต้องหากินตั้งแต่เป็นคนเลวมาจนเป็นคนดี
ถึงคราวลูกจะให้มันเป็นคนดีเฟิซต์คลาซเสียแต่ต้นทีเดียว ครั้นถึงเวลาสมควรก็
ส่งเจ้าสอนไปยุโรปกล่าวว่ามันจะได้ชุบตัวเสียสักหน่อย อ้ายเรื่องไปยุโรป
เรียกว่าไปชุบตัวนี้ข้าเองก็ไม่เข้าใจว่ามันจะเป็นได้อย่างไร แลไม่ได้เห็นจริงด้วย
เลย ที่พูดก็ตามคำเจ้าสัวแก้วเท่านั้น

ฝ่ายลูกชายไปถึงเมืองนอก ก็จำเรียนได้ตึจนได้ไปอยู่ออกชพอดได้ตึกริ
ตึกาสำเร็จเรียบร้อยตามแบบแผน ครั้นกลับมาตามทางถึงน้ำเชี่ยววิสวนกับเรือ
ไฟที่พาโลงเจ้าสัวแก้วไปเมืองจีนเสียแล้วเจ้าสอนเข้ามาถึงกรุงเทพฯ ทราบว่า
ตัวเป็นกำพัว แล้วมีหน้าข้าไม่มีอิฐติดตัวอีกชั้นหนึ่งเพราะเจ้าสัวแก้วทำอาชีพ
ขาดทุนใหญ่สองปี พอหมดทุนก็ตายพอดี

ฝ่ายข้าเองก็เสียไม่ได้ ด้วยเคยชอบพอกับเจ้าสัวแก้วมาแต่ก่อนครั้นเจ้า
สอนมาหากก็ช่วยจัดหางานให้ทำดู ทำทางมันออกจะไม่สู้เข้าเค้าแต่เห็นว่าพอ

เป็นเสมือนช่างฝรั่งได้ ก็นำไปฝากทำการในแบงก์ แต่ก็ไม่ได้เรื่องด้วยเจ้าสอนรู้
พงศาวดารการแบงก์มากกว่ามิสเตอร์กรีนนายแบงก์หลายเท่า กรรมการใหญ่
รวมกันหมดก็รู้โพลิติ กัลลิกโคโนมีผู้เจ้าสอนไม่ได้ แต่เงินบาททำที่โรงษาปณ์กับ
เงินบาทที่ซ่อนทำตามกรอกหลังโรงเจ็กผิดกันอย่างไรเจ้าสอนหาทราบไม่

ครั้นท่าทางจะไม่ได้การ ข้าก็จัดการให้ย้ายไปทำหน้าที่พิมพ์เจ้าสอนรู้
ภาษาต่างๆ อย่างน้อย 4 ภาษา รู้ตลอดจนว่าเมืองทิเบตมีอะไรบ้าง รวากับเคย
ไปอยู่สัก 10 ปี ในดวงดาวพระอังคารมีอะไรบ้างก็ออกจะรู้ วิธีเดินทัพตั้งแต่
รัชกาลพระร่วงแลสมัยซีซาร์เป็นอย่างไรรู้หมดตลอดพงศาวดาร แต่จะแต่งเรื่อง
แห่งฉุนพยุหะไปลงพิมพ์ก็ไม่สำเร็จ

ตกลงจะให้ทำอะไร เจ้าสอนคงรู้กว้างขวางทุกอย่างแต่ทำไม่ได้อาจ
แสดงให้เห็นได้โดยวิธีตรีโกโนเมตรีแลยี่โถยี่ว่า ๒ กับ ๒ รวมกันเป็น ๔ แต่จะ
ลงบัญญัติขายข่าวสารก็ไม่ถูก ลงทำยี่เข้าเห็นว่าความรู้นั้นมากนักจึงพาไปฝาก
เขาให้เป็นครู ท่านเจ้าพนักงานท่านก็ยินดีรับแล้วให้ไปเป็นครูได้หน่อยหนึ่งก็ไป
รู้มากกว่าครูใหญ่ อธิบายว่าที่สอนกันอยู่แล้วไม่ถูกทั้งนั้น ควรทำอย่างนั้น
อย่างนี้ตามวิธีข้างใ้ มาบัดนี้ได้ยินข่าวว่าลาออกหลายเดือนแล้ว แต่ยังไม่เห็น
กลับมาให้ช่วยให้หางานให้ทำ

(หน้า ๑๒-๑๔)

หรือ ตัวอย่างเรื่องของเจ้าชุนที่แสดงให้เห็นว่าคนที่อยากร่ำรวยก็ต้องขยันทำงาน
ไม่ใช่แต่เพียงนั่งฝันกลางวันรอโชคชะตา

เมื่อข้ารับจ้างเป็นเสมือนอยู่ห่าง ๘ ตา มีเพื่อนเสมือนด้วยกันคนหนึ่ง
ชื่อเจ้าชุน เป็นคนอายุรุ่นราวคราวเดียวกันกับข้า แต่นิสัยไม่เหมือนกัน ด้วย
เจ้าชุนคิดมั่งมีเร็วจนข้าหายใจไม่ทัน ดูเหมือนพรวดพราดก็จะเป็นเศรษฐี
เลยทีเดียว แต่ไม่สู้ปรากฏว่าจะเป็นวิธีใดแน่ กล่าวอยู่แต่ว่ามีลูกสาวเจ้าสัวคน
หนึ่งมันมีนัก ตาพ่อตามใจ จนดูเหมือนจะต้องการเดือนดาวตาพ่อก็สั่งมาให้
จากเมืองจีน เงินทองจะต้องการเท่าใดเป็นไม่มีขาด แต่ลูกสาวเจ้าสัวคนนั้น จะ
เกี่ยวข้องกับความมั่งมีของเจ้าชุนตรงไหนหาสู้ปรากฏไม่

ว่าข้างความเป็นเศรษฐีในลัดนิ้วมือเดียวเป็นไม่มีใครสู้เจ้าชุนได้ บาง
คืนเมื่อกินข้าวเย็นแล้วก็ลงมือคิดสะคิมออกหนังสือพิมพ์รายเดือนตั้งต้นวาง

เคำการประมาณ ๒ ทุ่ม ครั้นเวลา ๒ ยามการสำเร็จตลอดตามความคิดอัน
 เฟื่องของเจ้าชุนว่า คนมาขอรับซื้อตั้งแสนคน โรงพิมพ์ทำงานทั้งกลางวัน
 กลางคืน หนังสือยังไม่พอขาย ผู้ที่ซื้อไม่ได้แสดงกิริยาอาการเศร้าหมอง โศกะ
 ปรีทวะ จนเจ้าชุนกลับไป วันรุ่งขึ้น เจ้าชุนตื่นสายจนแทบจะไปออฟฟิศไม่
 ทันเวลา ต้องรีบร้อนจนล้างหน้าแทบจะไม่ทั่ว

บางคืนเจ้าชุนไม่ลู่เฟื่องในทางหนังสือ จึงลงมือตั้งสะคิมทำโรงพิมพ์ใน
 เวลาประมาณ ๒ ทุ่ม ครั้นเวลา ๒ ยาม กระดาษตีพิมพ์มีอยู่ในใจเจ้าชุน กองสูง
 กว่าภูเขาทอง แบบพิมพ์กรมสรรพากรนอก กรมสรรพากรใน แลแบบเรียนกรม
 ศึกษาทั้งปวงเจ้าชุนได้พิมพ์หมด ครั้นเวลา ๗ ทุ่มสั่งเครื่องสติม ๘๐ แรงม้า
 มาแล้วยังพิมพ์ไม่ทัน ผู้ที่จะมาว่าจ้างพิมพ์ไม่สำเร็จประสงค์กลับไปเป็นอันมาก
 รุ่งขึ้นเช้าเจ้าชุนก็เกือบจะถูกตัดเงินเดือน ด้วยไปทำงานไม่ทันตามกำหนด
 เหมือนคืนที่ออกหนังสือพิมพ์นั้นเหมือนกัน

เมื่อวานขึ้นนี้เอง เจ้าชุนทราบข่าวเข้ามาพักอยู่กรุงเทพฯ ก็มาหา ดูแก่ลง
 ไปมาก แต่ความคิดที่จะมั่งมีก็คงอยู่ตามเดิม บอกกับข้าว่าเดี๋ยวนี้ได้เป็น
 ประธานกรรมการในบริษัทตงพระยาไฟ ทจก อธิบายว่า เป็นบริษัททำแร่มี
 เงินทุน ๔ หมื่นชั่ง หุ่นละ ๕ พันบาท แต่เจ้าชุนกับข้าก็ชอบกันมานาน ถ้าข้า
 ต้องการแชร์จะจัดให้ถูกๆ เพียงแชร์ละ ๗ ร้อยบาทก็ได้ แต่ไม่ได้มากเพราะแชร์
 เต็มเสียแล้ว ฝ่ายข้าฟังดูมันไม่เข้าที่ ด้วยไม่เคยได้ยินใครว่าแร่เงินมีที่ตงพระยา
 ไฟ ข้าก็ชอบใจเจ้าชุน แล้วบอกว่าไม่ต้องการ แต่เจ้าชุนจะยัดเยียดให้ๆ ได้ ว่า
 จะได้เป็นการสนองคุณที่ข้าได้เคยมีมาแต่ก่อนๆ ในที่สุดตกลงข้าก็ให้ยืมเงิน ๔
 ร้อยบาท เจ้าชุนก็ยิ้มย่องลากลับไป

ในโลกเรามันมีเจ้าชุนอยู่มาก คือคนชนิดที่ชอบหาเงินในหัววันละ ๕
 พันชั่ง ยิ่งกว่าหาเป็นบาทๆ วันละ ๕ บาท คนชนิดนี้ถ้าเสียไม่ได้ก็ให้ยืมเงินเสีย
 เล็กน้อยดีกว่าที่จะจ้างไว้ใช้

(หน้า ๔๘-๔๙)

๕.๓.๒.๒ การยกชุดของตัวอย่างมาประกอบคำสอนแทนการอธิบายขยาย ความคำสอนอย่างละเอียด เช่น

คนเราบางคนรู้จักราคาเงินด้วยไม่มีเงิน ถ้าจะมั่งมีก็ด้วยใช้มือ
 เปลา่เทียพยายามเก็บเล็กผสมน้อยได้คราวละสลึงจากเงินหลายโกฏฐที่มีอยู่

ในโลกนี้ คนบางคนรู้ราคาเงินด้วยพ่อตายทิ้งมรดกไว้ให้ร้อยชั่ง แล้วลงมือจำหน่ายประหนึ่งว่าได้ดอกเบี้ยเดือนละร้อยชั่ง คนสองจำพวกนี้ก็รู้ราคาเงินเหมือนกัน แต่รู้ไปคนละอย่าง

คนเราบางจำพวกรู้คุณค่าของความสัสดีโดยเหตุที่ได้เคยคบค้ากับพวกซี้หก บางจำพวกรู้ได้ด้วยเป็นผู้หมั่นไปฟังเทศน์ทุกวันพระ

คนบางคนทราบว่เกล้าเป็นของชั่วโดยเหตุที่มีพ่อซี้เมา บางคนรู้ได้ด้วยมีแม่คอยมัดมือโยงเชี่ยนมาแต่เล็ก

บางคนทราบว่การพนันเป็นของชั่ว โดยเหตุที่มีลูกหลานคอยล้างผลาญเอาไปให้นายบ่อนมั่งมี บางคนทราบได้ด้วยจะมีฐานะปะปังอะไรติดๆ ชัดๆ ไปหมด เพราะผู้จะทำฐานะไปมั่งนั้งจิวไฟเสียคืนยังรุ่งๆ บางคนทราบด้วยมีนิสัยสูงกว่าที่จะเป็นผู้ไฝฝืนในทางนั้น

(หน้า ๘)

ตัวอย่างนี้จางวางหว่าต้องการจะสอนลูกว่คนเราเรียนวิชาได้ด้วยวิธีต่างๆ กัน การเรียนรู้ย่อมเกิดขึ้นได้จากหลายวิธีการ ตามแต่สภาพแวดล้อมและโอกาสของแต่ละคน แต่จางวางหว่าไม่ได้สอนแบบอธิบายตรงๆ แต่ยกชุดของความเปรียบที่ขึ้นต้นด้วยคำว่า “บางคน” นี้มาแสดงให้เห็นจริงทันที เช่นว่บางคนมีพ่อซี้เมาเลยรู้ว่เกล้าเป็นของไม่ดี เพราะพ่อคงได้แสดงอาการเมาให้เห็นบ่อยๆ ในขณะที่บางคนรู้ว่สิ่งนั้นสิ่งนี้ไม่ดีเพราะมีแม่คอยดุว่ากล่าว เป็นต้น การยกชุดความเปรียบมานี้ทำให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจได้โดยไม่ต้องอธิบายความให้เป็นย่อ

๕.๓.๒.๓ การยกตัวอย่างโดยการใชภาพพจน์เปรียบเทียบ

การยกตัวอย่างโดยการใชภาพพจน์เปรียบเทียบซึ่งมี ๒ ระดับ ได้แก่

๑) การใชชุดของความเปรียบ เช่น

การเล่าเรียนนี้ ถ้าว่จะไปก็เหมือนกับการกินข้าว เมื่อกินแล้วเจ้าทราบไม่ได้ว่ปลาพุคั่ว หรือไก่แพนงแกงนกที่มีคุณ ไปเป็นเลือดเนื้อบำรุงกำลังชูชีวิต แต่เจ้าจะโง่สักหนอยเจ้าก็จะทราบได้ว่อาหารชนิดไหนทำให้เจ้าต้องเรียกยาประสะกานพลู หรือประสิทธิโอสถ ถ้านักมือต้องเต็มบร่นดีด้วย

ในตอนเย็นเจ้ากินข้าวกับปลาแห้ง ปลาย่างกับน้ำพริกสะเดาเต็มขนมหม้อแกงถั่วกับของหวานอื่นๆ เต็มคราบแล้ว นอนกลางคืนถ้าเจ้าฝันว่ราพณาสูรมาปิดไล่จนเกือบขาด และเมื่อตื่นขึ้นรีบผลุนผลันออกจากที่นอนนั้น

เจ้าคงทราบทันทีว่าผู้ที่มาเข้าฝันนั้นไม่ใช่ผู้อื่นผู้ใดไกลคือรุกขเทวดาต้นสะเดากับ ผีผีกล้วยในขนมหม้อแกงนั่นเอง

ความข้อนี้เป็นจริงชนิดใด การเล่าเรียนก็เป็นจริงชนิดนั้น ในเวลาที่เรียน เจ้าทราบไม่ได้ว่าอัลลัยบร่าหรือยูคลิต หรือลออิกอะไร ที่จะเป็นเลือดเป็นเนื้อทำให้เจ้าเป็นผู้มีกำลังวังชาต่อไปในภายหน้า เจ้าทราบอยู่แต่ว่าของเหล่านี้ หากว่าจะไม่เป็นยาธาตุบริหารก็คงไม่ทำให้ธาตุวิบัติการเรียนที่จะทำให้เจ้าปวดท้องนั้นคือการเล่นแลการคบค้าสมาคมในหมู่พวกพ้อง ซึ่งนับว่าเป็นการเล่าเรียนแผนกหนึ่งเหมือนกัน แต่เป็นแผนกสะเดาแลขนมหม้อแกงกล้วยอันจะกินชุ่มซำไม่ได้

(หน้า ๑๐)

ตัวอย่างนี้เปรียบเทียบการเรียนเหมือนการกินข้าวว่า เราอาจจะไม่รู้ว่าจะอาหารชนิดใดกินแล้วไปเสริมสร้างร่างกายส่วนใด แต่เรารู้ว่าอาหารชนิดใดกินเข้าไปแล้วมีประโยชน์ อาหารชนิดใดเป็นโทษต่อร่างกาย การเปรียบเทียบการเรียนกับการกินข้าวนั้นจัดเป็นความเปรียบเทียบชุดใหญ่หนึ่งชุด ภายในความเปรียบเทียบชุดใหญ่นี้ยังประกอบไปด้วยความเปรียบเทียบย่อยๆ ลงไปในรายละเอียด ชื่ออาหารทั้งปลาแห้ง ปลาดาย น้ำพริกสะเดา ขนมหม้อแกงกล้วย ซึ่งผู้แต่งใช้เปรียบกับวิชาที่จะเลือกเรียน วิชาที่ไม่เป็นประโยชน์ไม่สมควรที่จะเรียนอย่างทีวิชาที่เป็น “ผีผีกล้วย” ก็ไม่ควรจะเลือกเรียน เพราะจะทำให้ “ปวดท้อง” ซึ่งเป็นความเปรียบแทนอาการของคนที่ไม่เลือกเรียนวิชาผิดมา ต้องเรียกหายาแก้ปวดท้องอย่าง “ยาประสะกานพลู หรือประสิทธิโอสถ” ซึ่งเปรียบแทนคนที่มาเยียวยาให้หายจากอาการนี้

๒) การใช้ความเปรียบสั้นๆ เช่น

ข้าได้สังเกตมานานแล้ว ว่าเงินประเภทรายจ่ายของเจ้าสูงรำไป แต่รายงานที่รับจากมิสเตอร์ไวต์ไม่ได้แสดงว่าเจ้าเรียนดีขึ้นตามส่วนที่ลงไปนั้นเลย ถ้าเป็นการของบริษัทค้าขายก็ใช้ไม่ได้ เท่ากับออกแชร์ตีเป็นเซอร์เอาเงินมาซื้อพริกตำละลายเล่นในแม่น้ำเจ้าพระยา หรืออย่างเดียวกับเอาข้าวเข้มทองมาต้มขุ่นหมูที่ไม่รู้จักอ้วน ไม่มีประโยชน์ตรงไหนเลย

(หน้า ๑๖)

ผู้ชายที่ไม่กล้าทำอะไรผิดผู้อื่นนี้ เป็นคนใจเหมือนผู้หญิงที่
 ฝึกไฝในแพชชัน จะกระดิกตัวหนอยก็กลัวผิดแพชชัน ซึ่งกลัวยิ่งกว่าอุปาสึกา
 กลัวศีลขาด **แพชชันท่านสอนสั่งอย่างไร** ก็จะต้องปฏิบัติตามประหนึ่งว่า
 ตัวเป็นทาส ซึ่ง**แพชชันได้ออกเงินไปทำสาธารณธรรมมาไว้** ทาสแพชชัน
 เหล่านี้พระราชบัญญัติเลิกทาสก็ช่วยไม่ได้

(หน้า ๒๒)

คำฝรั่งมีอยู่ว่า **“เงินพูดได้”** แต่ที่จริงมันพูดต่อเมื่อเจ้าของเป็นคน
 ปากโป้งแล ถ้าเช่นนั้นมันจะพูดอะไรออกมาแต่ละคำล้วนแต่จะบาดหูคน
 เท่านั้น ส่วน**ความจนแร้นแค้นนั้นก็พูดได้** แต่มันจะพูดว่าอะไรไม่มีใคร
 อยากรฟัง

(หน้า ๔๗)

เป็นต้น

ในกลวิธีการสอนต่างๆ ที่ปรากฏนี้ ลักษณะเด่นหนึ่งชัดเจน
 มากคือจะมีการสอดแทรกอารมณ์ขันอยู่ในคำสอนโดยตลอดเรื่องไม่ว่าจะเป็นการใช้
 ภาษา การใช้ภาพพจน์ ตลอดจนการยกตัวอย่างที่ขบขัน^{๒๗}

การสร้างอารมณ์ขันให้เกิดขึ้นในเรื่องที่มีเนื้อหาเป็นการอบรมสั่งสอนซึ่งเป็นเรื่อง
 ที่ค่อนข้างจริงจังหนักแน่นดูเหมือนไม่น่าจะไปด้วยกันได้ แต่ด้วยพระอัจฉริยภาพของกวีผู้ทรง
 พระนิพนธ์ คือ น.ม.ส.จึงทำให้คำสอนที่หนักแน่นจริงจังและอารมณ์ขันอันชวนหัวเราะสามารถมา
 อยู่รวมกันได้อย่างกลมกลืนและมีประสิทธิภาพ โดยส่วนที่เป็นอารมณ์ขันที่นอกจากจะมีคุณค่าใน
 แง่ประเทืองอารมณ์แล้วยังเป็นส่วนเสริมคุณค่าในแง่การประเทืองปัญญา คือ ทำให้ผู้อ่านสามารถ
 ซึมซับคำสอนได้ง่ายขึ้น รู้สึกสนุกสนานเพลิดเพลินที่จะอ่าน ไม่ต่อต้านหรือปฏิเสธว่ากำลังถูกสอน
 หรือถูกยึดเยียดคำสอนทำให้การสอนประสบความสำเร็จ

กลวิธีการสอนที่ปรากฏในเรื่อง**จดหมายจางวางหรั**มีความซับซ้อนลึกซึ้งหลาย
 ระดับ การใช้กลวิธีที่ต่างกันใน การนำเสนอเนื้อหาคำสอนมีส่วนช่วยให้การนำเสนอความคิดที่
 แยกคายจากการสอนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เพราะกลวิธีการสอนหลายๆ อย่างเหล่านี้ได้ถูก
 นำมาจัดวางสลับกันได้อย่างเหมาะสมพอดี ซึ่งแต่ละแบบก็มีความดีเด่นต่างกัน เช่น การสอนตรง
 ทำให้เข้าใจได้ทันที ในขณะที่การยกตัวอย่างประกอบ และการแทรกอารมณ์ขันก็ทำให้ไม่น่าเบื่อ

^{๒๗} กลวิธีการสร้างอารมณ์ขันเหล่านี้ผู้วิจัยจะวิเคราะห์อย่างละเอียดในบทที่ ๖

บทที่ ๖

จดหมายจางวางหำในฐำนะวรรณกรรมแนวขบขัน

ในทฤษฎีวรรณคดีของตะวันตกมีคำที่ใช้เรียกวรรณกรรมแนวขบขันอยู่หลายคำ แต่สามารถจำแนกได้เป็น ๓ กลุ่มใหญ่ๆ คือ คอเมดี้ (Comedy) ฮิวเมอร์ (Humor) และพาโรดี้ (Parody) คอเมดี้นั้นจะเรียกวรรณกรรมแนวขบขันที่เป็นละคร (Drama) ในขณะที่ฮิวเมอร์จะใช้เรียกวรรณกรรมแนวขบขันที่ไม่ใช่ละครและเขียนเป็นร้อยแก้ว (Prose) ดังที่ ม.ล. ต้อยชุมสาย ให้คำนิยามไว้ว่า คอเมดี้ คือ ละครเบาสมองและสนุกขำขันโดยล้อเลียนพฤติกรรมสมัยนิยมและแบบมรรยาททางสังคมโดยไม่ให้บาดเจ็บผู้หนึ่งผู้ใดโดยส่วนตัว ส่วนบทประพันธ์ตลกที่เป็นร้อยแก้วและไม่ใช่ละครนั้น เรียกว่า ฮิวเมอร์ ฮิวเมอร์นี้ถือกันว่าต้องพุ่งไปที่ความขบขันให้มากที่สุดและบาดเจ็บคนไม่ว่าผู้ใดให้น้อยที่สุด^๑ สำหรับพาโรดี้นั้นเป็นวรรณกรรมล้อเลียนประเภทที่ต้องอาศัยวรรณกรรมตัวแบบ เพื่อการแสดงวิจารณ์ทัศนคติเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ซึ่งอาจเป็นวรรณกรรมตัวแบบเอง พฤติกรรมบุคคล ขนบธรรมเนียมประเพณีและอื่นๆ วิธีทางวรรณกรรมของวรรณกรรมประเภทนี้จะใช้อารมณ์ขันเป็นหัวใจของกระบวนการสร้างสรรค์^๒

ในบริบทของวรรณคดีไทย เรามีคำว่า “หำสคดี” ใช้เรียกเรื่องขบขัน ดังที่ เปลื้อง ณ นคร ได้อธิบายไว้ว่า ฮิวเมอร์ (Humor) แปลว่า ขบขัน ขบขัน นำหำเราะ เราเคยใช้ในภาษาไทยว่า หำสคดี หำส แปลว่า ขบขัน ขบขัน เรื่องทำนองฮิวเมอร์ (หำสคดี) ก็คือเรื่องที่ขบขัน ยิ้มแย้ม ขบขันให้ขบขัน จะเรียกว่า เรื่องขบขันหำก็ได้ แต่หำสคดีที่ยกย่องว่าเป็นเรื่องที่ดีนั้น ต้องมีความมุ่งหมายยิ่งกว่าขบขันหำธรรมดา คือต้องมีความคมขำและขบขันคิด ผู้เขียนเรื่องฮิวเมอร์ย่อมแลเห็นแง่ขันในคำพูด กิริยาท่าทาง การแต่งกาย ตลอดจนความเป็นอยู่ของคน เรื่องขบขันหำอาจเป็นเรื่องสั้น อย่างเรื่องชุดคุณถิก ของ แสงทอง อาจเป็นความเรียงคิดเล่นแผลงๆ อย่างเรื่องของฮิวเมอร์ริสต์ อาจเป็นนวนิยาย เช่น นวนิยายของ พี.จี. โวดเฮาส์ (P.G. Wodehouse) หรืออาจจะเป็นเฉพาะบทเจรจาหรือลักษณะอันน่าขบขันของตัวละครตัวหนึ่งตัวใดก็ได้^๓

^๑ ม.ล. ต้อย ชุมสาย, *วรรณกรรมพินิจเชิงจิตวิทยา* (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๔), หน้า ๑๔๙-๑๕๒.

^๒ โชษิตา มณีใส, *ระเด่นลันได: วรรณกรรมอำพราง* (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔), หน้า ๔๓.

^๓ เปลื้อง ณ นคร, *คำบรรยายวิชาการประพันธ์และหนังสือพิมพ์* (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๔), หน้า ๑๓๙-๑๔๐.

ต่อมาได้มีนักวิชาการศึกษาวรรณกรรมแนวخبชั้นของไทยโดยเฉพาะ คือ ไกล่รุ่ง อามระดิษ โดยเลือกศึกษาร้อยแก้วแนวخبชั้นของไทยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ ถึงรัชกาลที่ ๗ ไกล่รุ่ง ได้ให้คำจำกัดความ “ร้อยแก้วแนวخبชั้น” ไว้ว่า คือ **วรรณกรรมร้อยแก้วที่มุ่งให้ความخبชั้นบันเทิงแก่ผู้อ่านเป็นจุดประสงค์สำคัญ และความخبชั้นซึ่งเป็นลักษณะเด่นที่สุดของเรื่องนั้นปรากฏในองค์ประกอบสำคัญของงาน (โครงเรื่องและเนื้อเรื่อง แก่นเรื่อง ตัวละคร และกลวิธีการใช้ภาษา) อย่างน้อยองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่ง และความخبชั้นในองค์ประกอบสำคัญนั้นต้องมีลักษณะที่สืบเนื่องตั้งแต่ต้นจนจบเรื่อง**^๔ เพราะฉะนั้นการจะพิจารณาว่างานเขียนชิ้นใดเป็นร้อยแก้วแนวخبชั้นหรือไม่นั้นก็จะต้องพิจารณาที่ความรู้สึกตอบสนองของผู้อ่านว่าอ่านแล้วเกิดความخبชั้นหรือไม่ ถ้าหากงานเขียนชิ้นนั้นเป็นวรรณกรรมแนวخبชั้น เมื่อผู้อ่านอ่านจบแล้วความรู้สึกหลักที่เกิดขึ้นจะต้องเป็นความรู้สึกخبชั้น

จากคำอธิบายดังกล่าว หากจะใช้หลักพิจารณาจากความรู้สึกตอบสนอง ผู้วิจัยมีความเห็นว่า**จดหมายจางวางหรง**สามารถจัดเป็นวรรณกรรมแนวخبชั้น เพราะขณะที่อ่านวรรณกรรมเรื่องนี้ความรู้สึกหนึ่งที่เกิดขึ้นโดยตลอดคือความخبชั้น และความخبชั้นนี้ก็เป็นสิ่งที่มีความโดดเด่นมากในเรื่อง และผู้อ่าน**จดหมายจางวางหรง**ทั้งที่เป็นผู้อ่านร่วมสมัยกับ น.ม.ส.และผู้อ่านในชั้นหลังก็ดูเหมือนจะเกิดความรู้สึกเดียวกันดังข้อความตอนต้นของจดหมายฉบับที่ ๗ ที่ว่า

“ถึงเจ้าสนธิผู้บุตร

เจ้าอ่านจดหมายที่ข้าเคยมีไปถึงเจ้าฉบับก่อนๆ เคยเห็นชั้นที่ตรงไหนบ้างหรือเปล่า มีผู้มาบอกข้าว่าคนเป็นอันมากอ่านสำเนาจดหมายเหล่านั้นแล้วพากันเห็นชั้น ทำให้ข้าประหลาดใจนัก อันที่จริงข้าตั้งใจจะสั่งสอนเจ้าด้วยถ้อยคำที่เฉียบขาดเหมือนตัดหยวกด้วยดาบ แต่เมื่อเขียนว่าดาบ ไพไลไปอ่านว่าขรรค์ก็เป็นอันจพอใจ มีหน้าข้าสะกดด้วยตัว น ด้วย”

(หน้า ๖๕)

ข้อความในจดหมายฉบับที่ ๗ ซึ่งเป็นจดหมายฉบับที่ น.ม.ส.เขียนขึ้นภายหลังตามคำเรียกร้องของคนอ่านนี้น่าจะเป็นหลักฐานสนับสนุนถึงความخبชั้นในเรื่อง**จดหมายจางวางหรง**ได้เป็นอย่างดี ประเด็นนี้นักวิชาการท่านอื่นๆ ต่างก็มีความเห็นคล้ายคลึงกัน เช่น ยุพร อร่ามกุล กล่าววว่า “คำสอนในจดหมายจางวางหรงไม่น่าเบื่อเพราะผู้เขียนจดหมายแทรกอารมณ์

^๔ ไกล่รุ่ง อามระดิษ, **ร้อยแก้วแนวخبชั้นของไทยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ ถึงรัชกาลที่ ๗**, หน้า ๑๕-๑๖.

ชั้นไว้อยู่ตลอดเวลา”^๕ นอกจากนี้ในบทนำเรื่องจดหมายจางวางหรงำในแบบเรียนวรรณคดีไทย เล่ม ๓ ชั้นมัธยมปีที่ ๖ ของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งมีลักษณะเป็นการชี้แนะแนวทางในการอ่านแก่นักเรียน ยังได้อธิบายไว้ว่า

“เมื่อเราอ่านจดหมายจางวางหรงำ แม้เพียงฉบับเดียวในหนังสือเรียนนี้ เราจะเห็นว่าจางวางหรงำเป็นคนมีอารมณ์ขัน แต่ว่าเป็นคนเอาจริง คือว่างานเป็นงาน เล่นเป็นเล่น ส่วนสำนวนของจางวางหรงำ หรือ สำนวน น.ม.ส. นั้นเองก็ฟังน่าขัน แต่มีอะไรจริงจัง ฟังเผินๆ ก็ดูจะเป็นพูดเล่น แต่มีอะไรๆ เป็นหลักฐานและนำคิดซอมนอยู่ ส่วนวิธีการเปรียบเทียบซึ่งเป็นโวหารเชิงอุปมานั้นก็ล้วนแต่คมๆ ขำๆ อันเป็นลักษณะเด่นเฉพาะของ น.ม.ส.”^๖

คำอธิบายนี้นอกจากจะแสดงให้เห็นความรู้สึกตอบสนองของผู้อ่านแล้วยังชี้ให้เห็นว่าความขบขันของจดหมายจางวางหรงำนั้นปรากฏอยู่ในลักษณะการใช้ภาษา (คือสำนวนและโวหารเปรียบเทียบ) ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของประกอบหนึ่งของวรรณกรรมหลักฐานยืนยันทั้ง ๒ ประการนี้น่าจะเพียงพอที่จะตัดสินได้ว่า จดหมายจางวางหรงำเป็นวรรณกรรมแนวขบขันเล่มหนึ่ง

ในบทนี้ผู้วิจัยจะวิเคราะห์ห้อย่างละเอียดว่าอารมณ์ขันในจดหมายจางวางหรงำมีปรากฏอยู่เฉพาะในลักษณะการใช้ภาษาเท่านั้น หรือมีปรากฏในองค์ประกอบอื่นๆ ด้วย รวมทั้งจะวิเคราะห์ห้กลวิธีการสร้างอารมณ์ขันในจดหมายจางวางหรงำ โดยก่อนหน้านั้นจะกล่าวถึงวรรณกรรมแนวขบขันของไทยที่แต่งขึ้นก่อนจดหมายจางวางหรงำเพื่อจะสามารถชี้ให้เห็นลักษณะร่วมและพัฒนาการของการสร้างอารมณ์ขันที่ปรากฏในจดหมายจางวางหรงำได้

๖.๑ วรรณกรรมแนวขบขันของไทยก่อนจดหมายจางวางหรงำ

จากการศึกษาพัฒนาการวรรณคดีไทยพบว่าวรรณคดีไทยตั้งแต่สมัยอยุธยาจะมีอารมณ์ขันปรากฏให้เห็นอยู่มากมาย อารมณ์ขันเป็นคุณสมบัติในวัฒนธรรมไทย จึงไม่น่าประหลาดใจที่มีปรากฏในวรรณคดีไทย และจะเห็นได้ว่ามีอยู่เกือบทุกแห่ง เรื่องลิลิตพระลอแม้

^๕ ยูพร อร่ามกุล, **ลักษณะที่ดีเด่นของบทพระนิพนธ์ของพระราชวรวงศ์เธอกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์** (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๓), หน้า ๑๖.

^๖ กระทรวงศึกษาธิการ, **แบบเรียนวรรณคดีไทย เล่ม ๓ ชั้นมัธยมปีที่ ๖** (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๕), หน้า ๑๔๓.

เป็นเรื่องเศร้าก็ยังไม่ขาดอารมณ์ขัน^๗ บทละครนอกของไทยไม่ว่าจะเป็นบทละครนอกที่แต่งสมัยอยุธยา หรือบทละครนอกพระราชานิพนธ์รัชกาลที่ ๒ ก็กล่าวได้ว่ามีอารมณ์ขันเป็นอารมณ์หลักของเรื่อง^๘ แต่อย่างไรก็ดีพบว่า อารมณ์ขันที่ปรากฏในวรรณคดีไทยแต่แรกเริ่มเดิมมานั้นจะเป็นลักษณะที่แทรกอยู่ในบางตอนของเรื่องเท่านั้น วรรณคดีไทยที่นับได้ว่าเป็นวรรณคดีขบขันเต็มรูปอย่างแท้จริง มุ่งให้ความขบขันแก่ผู้อ่านเป็นสำคัญและมีลักษณะของความขบขันปรากฏให้เห็นตลอดทั้งเรื่องนั้นเพิ่งเริ่มมีขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๓ ได้แก่เรื่อง**ระเด่นลันได**ของพระมหามนตรี(ทรัพย์)**อุณรุท**หรือ**เรื่อง และพระมะเหลเถไถ**ของคุณสุวรรณ ซึ่งทั้งหมดนี้มีรูปแบบเป็นร้อยกรองประเภทกลอนบทละครทั้งหมด และก็เป็นที่น่าสังเกตว่าวรรณกรรมแนวขบขันเต็มรูปของไทยในยุคแรกเริ่มนี้มีลักษณะเป็นวรรณกรรมล้อเลียนอย่างที่เรียกว่าพาโรดี ฉะนั้นความขบขันของเรื่องจึงเกิดจากการล้อเลียนวรรณกรรมต้นแบบ ยกตัวอย่างเช่น เรื่อง**ระเด่นลันได**เป็นวรรณกรรมล้อเลียนซึ่งอาศัยเรื่อง**อิเหนา**พระราชานิพนธ์รัชกาลที่ ๒ เป็นวรรณกรรมต้นแบบ โดยได้แต่งล้อเลียนทั้งในด้านรูปแบบ โครงเรื่อง ตัวละคร ฉาก ด้วยการใช้กลวิธีด้านภาษาเพื่อก่อให้เกิดความคิดเชื่อมโยงกับวรรณกรรมต้นแบบทำให้เกิดความขบขัน^๙

ในสมัยรัชกาลที่ ๕ เริ่มมีวรรณกรรมแนวขบขันเต็มรูปที่เป็นร้อยแก้วเกิดขึ้น เมื่อเกิดร้อยแก้วแนวใหม่ตามรูปแบบของตะวันตกขึ้นในเมืองไทย ร้อยแก้วแนวขบขันเรื่องแรกได้แก่เรื่อง**สมภวน**ของท่านขุนศรีธนนไชย ซึ่งเป็นเรื่องหนึ่งในหัวเรื่องว่าด้วย**นิทานเป็นการเล่นสนุก**ลงพิมพ์ในนิตยสาร**รุโรวาท**เล่มที่ ๑ ฉบับวันอังคารเดือน ๘ ขึ้น ๘ ค่ำ จ.ศ. ๑๒๓๖ (พ.ศ. ๒๔๑๗) มีรูปแบบเป็นเรื่องสั้นกึ่งนิทาน^{๑๐} หลังจากนั้นมาเรื่องสั้นแนวขบขันก็ได้มีพัฒนาการจนมีลักษณะเป็นเรื่องสั้นโดยสมบูรณ์ กล่าวคือ มีความสมจริงมากขึ้นในองค์ประกอบต่างๆ ด้าน ดั่งที่สุदारัตน์ เสรีวัฒน์ ให้ความเห็นว่า เรื่องสั้นไทยดีและสมบูรณ์ขึ้นเมื่อมีเรื่องสั้นชุด**คุณย่าแพ้ง**(พ.ศ. ๒๔๔๕) และเรื่อง**ทำตามฝัน**(พ.ศ. ๒๔๕๑)ปรากฏในวงวรรณกรรมไทย^{๑๑} ซึ่งทั้งสองเรื่องนี้เป็นร้อยแก้วแนวขบขัน ร้อยแก้วแนวขบขันที่เป็นเรื่องสั้นนี้มีปรากฏให้เห็นเป็นจำนวนมาก เช่น เรื่อง**พระ**

^๗ บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, ม.ล., **แวนวรรณกรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๒(กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง, ๒๕๓๙), หน้า ๕๐.

^๘ ดวงมน จิตรจำนงค์, **หลังม่านวรรณศิลป์** (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เทียนวรรณ, ๒๕๒๘) หน้า ๒๘๖.

^๙ ดูรายละเอียดใน โชษิตา มณีใส, **ระเด่นลันได: วรรณกรรมอำพราง** (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔)

^{๑๐} ดูรายละเอียดใน ไกลรุ่ง อามระดิษ, **ร้อยแก้วแนวขบขันของไทยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ ถึงรัชกาลที่ ๗**, หน้า ๑๖.

^{๑๑} สุदारัตน์ เสรีวัฒน์, **วิวัฒนาการเรื่องสั้นในเมืองไทยตั้งแต่ต้นจนถึง พ.ศ. ๒๔๗๕** (กรุงเทพฯ : กรมการฝึกหัดครู, ๒๕๒๐), หน้า ๒๑๕.

เปื้อนให้ทานธรรม ขวัญเพ็ชรกับประสกลีแก้ว ยังใจฉันถึงได้เป็นอิสาวทินทิก เศรษฐีผู้
 พาลิตา บอดอดตาเห็น ของ กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์ เรื่องถู่ ถู่ ของ
 สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ เรื่องหงส์ ของกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ เป็นต้น

นอกจากเรื่องสั้นแล้วรูปแบบของร้อยแก้วแนวขบขันที่ปรากฏก็ยังมีประเภท
 บทความอีกด้วย บทความแนวขบขันเกิดขึ้นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๓ ในนิตยสาร
 วชิรญาณวิเศษปีที่ ๖ ได้แก่ ข้อเขียนในคอลัมน์ปัญหาพยากรณ์ที่คณะกรรมการสัมปาทิกสภาเป็นผู้
 กำหนดหัวข้อเรื่องให้ผู้อ่านเขียนอธิบายแสดงความคิดเห็นส่งมาในลักษณะที่เป็น “เรื่องวิเศษเจือ
 สนุก”^{๑๒} แต่บทความแนวขบขันกลับมาเฟื่องฟูมากในนิตยสารลัทธิวิทยา(พ.ศ.๒๔๔๓) ได้ลงพิมพ์
 บทความแนวขบขันหลายประเภททั้งบทความแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่างๆ ซึ่งผู้เขียนแสดง
 ความคิดเห็นในเรื่องแปลกพิสดารที่ผู้อ่านคิดไม่ถึงทั้งยังมีกาให้เหตุผลและการใช้ภาษาที่ชวนขัน
 เช่น บทความเรื่องสรรพเคราะห์ร้ายใจ ของแม่วัน บทความเชิงเล่าเรื่องประสบการณ์ที่
 น่าสนใจทั้งยังแทรกข้อวิเคราะห์วิจารณ์ซึ่งเขียนด้วยสำนวนภาษาที่ขบขันและมีแง่คิดคมคาย เช่น
 เรื่องไปตุลครโรงตีกำบรรพ์ ของ น.ม.ส. เป็นต้น^{๑๓}

สำหรับกลวิธีการสร้างความขบขันในวรรณกรรมแนวขบขันในสมัยนี้มีความ
 แตกต่างจากกลวิธีการสร้างความขบขันในวรรณกรรมแนวขบขันยุคแรกเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เป็น
 เพราะรูปแบบการประพันธ์ที่แตกต่างกัน จึงทำให้ปรากฏกลวิธีการสร้างความขบขันที่แตกต่าง
 ออกไป วรรณกรรมแนวขบขันในยุคนี้ส่วนใหญ่จะเป็นร้อยแก้วแนวขบขันแบบธรรมดาไม่ใช่เรื่อง
 แนวขบขันที่เป็นการล้อเลียนวรรณกรรมเรื่องอื่นแบบพาโรดี กลวิธีการสร้างความขบขันจึงไม่ได้
 เกิดจากการเลียนแบบ แต่เกิดจากการสร้างความขบขันขึ้นเองในองค์ประกอบต่างๆ ของเรื่อง เช่น
 การสร้างความขบขันจากโครงเรื่อง โดยผู้แต่งอาจสร้างโครงเรื่องตลกขบขันซึ่งอาจจะเป็นโครงเรื่อง
 ของความบังเอิญ โครงเรื่องของความเข้าใจผิด โครงเรื่องของการทำกลอุบาย และโครงเรื่องแบบ
 พลิกความคาดหมายของผู้อ่าน โครงเรื่องเหล่านี้จะทำให้ผู้อ่านเกิดความขบขันด้วยการสร้างความ
 ประหลาดใจจากเหตุการณ์ที่พลิกผันไปจากที่คาดไว้ ร้อยแก้วแนวขบขันที่สร้างอารมณ์ขันโดยวิธีนี้
 เช่น **ซี่ข้างจับตักแตน และโข่ง** ของ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ **ทำตามพินัยกรรม**
 ของ น้อยลา เป็นต้น นอกจากนี้ยังสามารถสร้างความขบขันจากตัวละคร โดยกำหนด
 บุคลิกลักษณะตัวละครให้มีความขบขันด้วยการสร้างตัวละครให้มีลักษณะเบี่ยงเบนไปจากปกติ

^{๑๒} ดูรายละเอียดใน ไกล่รุ่ง อามระดิษ, **ร้อยแก้วแนวขบขันของไทยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ ถึงรัชกาลที่ ๗**,
 หน้า ๑๙-๒๑.

^{๑๓} ไกล่รุ่ง อามระดิษ, **เรื่องเดียวกัน**, หน้า ๒๐.

คือให้มีความบกพร่องในลักษณะต่างๆ ซึ่งอาจจะเป็นลักษณะนิสัย ลักษณะทางสติปัญญา ลักษณะทางกายภาพ หรืออาจจะทุกลักษณะประกอบกันหรืออาจย้ายขยายลักษณะนิสัยบางประการให้มากจนรู้สึกว่าเป็นจากระดับปกติ เช่น นายทองอุ เศรษฐีบ้านนอกในเรื่อง **นุ่นเจียมหม่มเจียม** ของ ชุนกัณฑลัทธนิวิจารณ์ เป็นต้น^{๑๔} นอกเหนือจากการสร้างโครงเรื่องและตัวละครแล้ว กลวิธีหนึ่งที่ดีว่ามีความสำคัญมากต่อการสร้างความซับซ้อนของวรรณกรรมแนวซับซ้อนทุกยุคทุกสมัยก็คือการใช้ภาษา การสร้างความซับซ้อนโดยการใช้ภาษานั้นปรากฏในร้อยแก้วแนวซับซ้อนทุกเรื่อง ตั้งแต่ระดับของการเล่นเสียง การใช้คำ การใช้สำนวน การใช้ภาพพจน์ความเปรียบ การสะกดคำและการใช้เครื่องหมาย รวมทั้งเรื่องของระบบการเขียนด้วย อย่างไรก็ตามก็ยังไม่มีการสร้างวรรณกรรมแนวซับซ้อนเรื่องใดที่มีการสร้างความซับซ้อนจากการใช้ภาษาเพียงอย่างเดียวเป็นหลักเลย และหากพิจารณาด้านรูปแบบจะพบว่ายังไม่มีวรรณกรรมแนวซับซ้อนที่ผู้อ่านนิยามมาก่อน **จดหมายจางวางหรั** จึงอาจจัดได้ว่า **จดหมายจางวางหรั** เป็นนวนิยายแนวซับซ้อนเรื่องแรกของไทย

๖.๒ กลวิธีการสร้างอารมณ์ขันในจดหมายจางวางหรั

จากการศึกษาวิธีการสร้างอารมณ์ขันในเรื่อง **จดหมายจางวางหรั** พบว่า มี ๒ วิธี คือ การสร้างอารมณ์ขันโดยการใช้ภาษา และการสร้างอารมณ์ขันโดยการเล่าเรื่องซับซ้อนแทรกเข้าไป ดังนี้

๖.๒.๑ การสร้างอารมณ์ขันโดยการใช้ภาษา

กลวิธีการใช้ภาษาเพื่อให้เกิดความซับซ้อนนับเป็นกลวิธีที่เด่นที่สุดของเรื่อง **จดหมายจางวางหรั** ที่ส่งผลให้วรรณกรรมเรื่องนี้เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางแพร่หลาย ได้รับความนิยมทั้งจากความคมคายของถ้อยคำและแนวคิด การสร้างความซับซ้อนจากการใช้ภาษาในเรื่อง **จดหมายจางวางหรั** สามารถแบ่งได้เป็นหัวข้อดังต่อไปนี้

๖.๒.๑.๑ การใช้คำ

การสร้างอารมณ์ขันจากการใช้คำเกิดจากการเล่นความหมายของคำ การเล่นคำสัมผัส และการใช้คำผิดบริบท ดังนี้

^{๑๔} ดูรายละเอียดเกี่ยวกับกลวิธีการสร้างความซับซ้อนของร้อยแก้วแนวซับซ้อนเพิ่มเติมได้ใน ไกล่รุ่ง อามระดิษ, **ร้อยแก้วแนวซับซ้อนของไทยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ ถึงรัชกาลที่ ๗**.

๑) การเล่นความหมายของคำ เกิดจากการเล่นความหมายของคำที่มีความหมายหลายอย่าง เช่น

ข้าลงมือหากินอย่างไรก็ได้เล่าให้ฟังแล้ว คือ ลูกกล่อมแก้ว
 ข้ากินข้าวจุก แก่จึงเตะออกจากบ้านให้ไปเที่ยวหากินของข้า ข้าก็ไม่มี
 อย่างอื่นนอกจากจะซื้อคำลูกกล่อม จึงเที่ยวหากินเอง จนบัดนี้มีข้าวหลายนาง
 กินไม่หมดต้องส่งไปขายเมืองนอกอยู่ทุกเที่ยวกำปั่น

(หน้า ๒๘)

ตัวอย่างนี้เล่นความหมายของคำกริยา “กิน” ซึ่งในที่นี้สามารถตีความได้ ๒ อย่าง คือ การกินข้าว และ การหาเลี้ยงชีวิต โดยแต่แรกผู้แต่งปูพื้นให้เข้าใจว่าเป็นเพราะจางวางหว่ากินข้าวจุก จึงถูกไล่ออกจากบ้านให้ไปหาข้าวกินเอง แต่เนื้อความในตอนต่อมาก็ได้อธิบายเพิ่มเติมว่าจางวางหว่าหากินจนมีข้าวหลายนาง กินไม่หมดต้องส่งไปขายเมืองนอก ทำให้ทราบว่าการหากินในที่นี้มีความหมายครอบคลุมไปถึงการหาเลี้ยงชีวิตด้วย คือทำที่สุดจางวางหว่าก็ประกอบอาชีพเกี่ยวกับ “ข้าว” ที่ตัวเองชอบกิน คือ มีกิจการโรงสี ตัวอย่างนี้อารมณ์ขันจึงเกิดจากการที่ผู้อ่านไม่สามารถคาดเดาได้ว่าคำที่สามารถตีความได้หลายอย่างที่ผู้ประพันธ์ใช้นี้ คำต่อไปผู้ประพันธ์จะเลือกใช้ในความหมายใด และเมื่อความหมายที่ผู้ประพันธ์ใช้ในคำต่อไปพลิกผันไปจากความหมายเดิมที่ใช้มาก่อนหน้าจึงก่อให้เกิดความขบขัน

หรือเล่นความหมายของคำพ้องเสียง เช่น

เจ้าอ่านจดหมายที่ข้าเคยมีไปถึงเจ้าฉบับก่อนๆ เคยเห็นชั้นที่
 ตรงไหนบ้างหรือเปล่า มีผู้มาบอกข้าว่าคนเป็นอันมากอ่านสำเนาจดหมาย
 เหล่านั้นแล้วพากันเห็นชั้น ทำให้ข้าประหลาดใจนัก อันที่จริงข้าตั้งใจจะสั่งสอน
 เจ้าด้วยถ้อยคำที่เฉียบขาดเหมือนตัดหยวกด้วยดาบ แต่เมื่อเขียนว่าดาบ ไพล่
 ไปอ่านว่าขรรค์ก็เป็นอันจพอใจ มีหน้าข้าสะกดตัว น ด้วย

(หน้า ๖๕)

ข้อความที่ยกมานี้เล่นความหมายของคำพ้องคำว่า “ชั้น” ที่มีความหมายว่า
 ชั้นหัวเราะ กับ “ขรรค์” ที่มีความหมายว่า ดาบ ซึ่งมีความหมายไปคนละทาง ความขบขันจึงเกิด
 จากการที่ผู้อ่านคาดไม่ถึงว่าผู้ประพันธ์กำลังจะเล่นคำพ้อง ขึ้นต้นมาผู้ประพันธ์ใช้คำที่ออกเสียงว่า

ชั้นที่แปลว่าชวนหัวเราะ แต่ต่อมาก็ได้ใช้คำที่ออกเสียงเดียวกันว่า ชั้น แต่สะกดว่า ชรรค์ ที่แปลว่าดาบ ซึ่งผู้อ่านไม่ได้คาดคิดมาก่อนว่าผู้ประพันธ์จะกล่าวถึงคำนี้ จากนั้นกลับมากล่าวถึง ชั้น ที่แปลว่าชวนหัวเราะอีกครั้งเปรียบเทียบกันทันที ความพลิกผันไปของความหมายจากการเล่นคำพ้องเสียงตรงนี้จึงทำให้อ่านเกิดความขบขัน

๒) การเล่นคำสัมผัส เช่น

การเล่าเรียนนี้ ถ้าจะว่าไปก็เหมือนกับการกินข้าว เมื่อกินแล้วเจ้าทราบ
ไม่ได้ว่าปลาชุกคั่ว หรือไก่แพนงแกงนกที่มีคุณ ไปเป็นเลือดเนื้อบำรุงกำลัง
ชูชีวิต

(หน้า ๑๐)

อ้ายน้ำปลานั่นฟังตามแอดเวดดิชเมนต์ ดูมันต้องเข้าไปทุกอย่าง
แม่ครัวคนไหนถ้าไม่ใช้ ถึงจะทำไก่แพนงแกงเห็ดเบ็ดถอดให้คนขทานกิน
มันก็คงจะไม่อร่อย

(หน้า ๓๒)

ครั้นตรวจจับว่าจ้วไม่ใช่แม่แล้วก็เอาเครื่องเทียมมาให้ลากรทไป
รอบถนนศาลาแดง เชื้อแน่ว่าในนาที่หน้าคางขาหักหรือคางพาหื้อ หรือคาง
หลบตอกท่อหรือคอกเป็นลวดดอกไม้ไหว..

(หน้า ๕๕)

ด้วยเด็กบางคนกว่าจะรู้สึกว่าคุณเป็นบุตรนายมานายมีนายสี
นายแดงเราธรรมดๆ ไม่ได้มีพ่อเป็นแบงก์หรือเทวดาที่เกี่ยวข้องกับชุม
ทรัพย์สินก็ไม่มีเวลาจะกลับตัวเสียแล้ว

(หน้า ๑๙)

๓) การใช้คำผิดบริบท เป็นการเลือกใช้คำที่ไม่เหมาะสมกับถ้อยคำที่แวดล้อม เช่น

ข้ายังไม่เคยรู้จักคนนั้น พิศดูรูปโฉมเห็นเป็นคนกลางเก่ากลางใหม่
โดยอายุ เอวบางโดยความอดโซ คร่ำคร่าโดยเครื่องแต่ง

(หน้า ๖๙)

คำว่า กลางเก่ากลางใหม่ เป็นคำวิเศษณ์ หมายถึง ไม่เก่าไม่ใหม่ ซึ่งปกติจะใช้ขยายคำนามที่เป็นวัตถุสิ่งของ แต่ผู้ประพันธ์นำมาใช้ขยายอายุคน ทำให้เป็นการใช้คำที่ผิดไปจากมาตรฐานปกติ เพราะโดยปกติแล้วคำที่จะใช้กับคน คือ วัยกลางคน แต่การที่ผู้ประพันธ์เลือกใช้คำว่า กลางเก่ากลางใหม่ นี้ แม้จะเป็นการใช้คำผิดบริบทแต่ก็สามารถให้ภาพแก่ผู้อ่านได้ชัดเจน นอกจากจะบอกวัยแล้ว ยังให้ภาพว่าตัวละครตัวนี้มีลักษณะทั้งเขยและสมัยใหม่ผสมกัน ภาพของความขัดแย้งนี้จึงทำให้เกิดความขบขัน

ส่วนคำว่าเอวบาง ปกติแล้วมักจะใช้เป็นคำชมผู้หญิงว่าเอวบางร่างน้อยซึ่งหมายถึงว่าเป็นผู้หญิงที่มีรูปร่างดี แต่ในที่นี้ผู้ประพันธ์นำคำว่าเอวบางมาใช้ตามความหมายของศัพท์หมายความว่า เอวเล็กมาก หรือผอมมาก อันเนื่องมาจากไม่มีอาหารรับประทานเพียงพอ ทำให้ผู้อ่านเกิดความผิดคาดเพราะไม่คิดถึงว่าผู้ประพันธ์จะนำคำว่าเอวบางมาใช้ในความหมายนี้ แต่ก็สามารถนึกภาพตามความหมายนี้ได้อย่างชัดเจนจึงเกิดความขบขัน

การใช้คำผิดบริบทอีกลักษณะหนึ่ง เป็นลักษณะของการใช้คำผิดระดับ คือ ใช้ศัพท์สูงมาบรรยายเนื้อความธรรมดาสามัญ เช่น

ข้าจะยื่นตำแหน่งหัวหน้าๆ ในบริษัทให้เจ้าไม่ได้ หากว่าข้าจะให้ได้ ก็จะไม่เป็นประโยชน์แก่เจ้าไปก็วัน แต่จะเป็นอันตรายแก่บริษัทไปเสียเวลานัก ในชั้นภวัคพรหมของบริษัทอันเป็นตำแหน่งที่ข้าอยู่นี้ก็ยังมีที่ว่างถมไปใครจะขึ้นมาอยู่ด้วยอีกก็ได้ แต่ในบริษัทนี้ไม่มีรอกสำหรับชักใคร่ได้ ถ้าจะขึ้นให้ถึงยอดก็ต้องปีนขึ้นมาเองตั้งแต่คั่นล่างขึ้นมาทั้งนั้น

(หน้า ๑๘)

คำว่า ภวัคพรหม หมายถึง พรหมชั้นสูง แต่ในที่นี้ผู้ประพันธ์นำมาใช้หมายถึงตำแหน่งผู้บริหารสูงสุดในบริษัท จึงเป็นการใช้คำผิดบริบท ซึ่งก่อให้เกิดความขบขันเพราะความเกินจริง ตำแหน่งสูงสุดในบริษัทถึงจะสูงมากเพียงใดก็คงไม่มีทางสูงถึงขนาดไม่อยู่ในโลกมนุษย์เป็นแน่ ดังนั้นการที่ผู้ประพันธ์ก็นำคำว่าภวัคพรหมมาใช้จึงเป็นการเน้นความสูงของตำแหน่งที่สูงที่สุดในบริษัทให้สูงเป็นพิเศษมากยิ่งขึ้นไปอีก ความเกินจริงนี้จึงทำให้ผู้อ่านเกิดความขบขัน

๖.๒.๑.๒ การใช้สำนวน

การใช้สำนวนที่ก่อให้เกิดความขบขันจะเกิดจากการใช้สำนวนที่ดัดแปลงจากสำนวนเดิม โดยการนำสำนวนเดิมที่ใช้กันทั่วไปมาดัดแปลงใหม่ การดัดแปลงอาจเป็นไปในลักษณะของการเพิ่มคำหรือข้อความต่อเติมไปในสำนวนเดิม หรือเป็นการใช้สำนวนเดิมแต่นำมาเรียบเรียงใหม่ เป็นการใช้สำนวนที่เบี่ยงเบนไปจากมาตรฐานปกติที่สามารถทำให้เกิดอารมณ์ขันได้ เนื่องจากผู้อ่านจะมีสำนวนเดิมเป็นกรอบในการเปรียบเทียบกับสำนวนที่ดัดแปลง เช่น

ท่านที่มีสติปัญญาบางท่าน ยกปัญหาขึ้นกล่าวว่า การที่เสียเงินส่งลูกหลานไปเรียนเมืองนอกนั้น ได้ประโยชน์พอกับทุนที่ต้องลงไปหรือ การที่ท่านถามเช่นนี้ก็เพราะเห็นนักเรียนไปเมืองนอก ปวดท้องกลับมานั้นมาก ว่าตามจริงพวกที่กลับมาโดยสมบูรณ์ร่างกายไม่มีโรคภัยไข้เจ็บติดตัวมานั้นก็มีบ้าง แต่ตามธรรมดาแมวเน่าถ้าลอยอยู่ในคลองสักสองตัว ก็พาให้น้ำเหม็นไปด้วยครึ่งคลอง

(หน้า ๑๑)

สำนวนนี้ดัดแปลงมาจากสำนวนที่ใช้กันทั่วไป คือ ปลาเน่าตัวเดียวเหม็นไปทั้งข้อง โดยผู้ประพันธ์ได้เปลี่ยนสิ่งที่ใช้เปรียบเทียบ จากปลาเน่าในข้อง มาเป็น แมวเน่าที่ลอยอยู่ในคลอง และยังได้ใส่รายละเอียดบอกจำนวนเพิ่มเข้าไปด้วยว่า สองตัว ความขบขันจึงเกิดขึ้นจากการที่ผู้ประพันธ์ดัดแปลงสำนวนซึ่งใช้เบี่ยงเบนไปจากปกติแต่ยังให้ความหมายเดิมที่ผู้อ่านเข้าใจได้ และสามารถสร้างภาพจากการเปรียบเทียบง่าย ๆ แต่สื่อให้ผู้อ่านนึกภาพตามได้อย่างชัดเจน

หรือ

ข้าได้สังเกตมานานแล้ว ว่าเงินประเภทรายจ่ายของเจ้าสูงขึ้นไป แต่รายงานที่รับจากมิสเตอร์ไวท์ไม่ได้แสดงว่าเจ้าเรียนดีขึ้นตามส่วนที่ลงไปนั้นเลย ถ้าเป็นการของบริษัทค้าขายก็ใช้ไม่ได้ เท่ากับออกแชร์ดีเป็นเซอร์เอาเงินมาซื้อพริกตำละลายเล่นในแม่น้ำเจ้าพระยา

(หน้า ๑๖)

สำนวนที่ใช้กันทั่วไปคือ ตำน้ำพริกละลายแม่น้ำ แต่ในที่นี้ผู้ประพันธ์ได้นำมาดัดแปลงโดยเปลี่ยนโครงสร้างของประโยคให้เป็นรูปแบบใหม่ จากเดิม ตำน้ำพริก กลายเป็น ซื้อพริกมาตำ นอกจากนี้ยังได้เพิ่มคำแสดงรายละเอียดเข้าไปว่า ตำน้ำพริกแล้วต้องนำไปละลายในแม่น้ำเจ้าพระยาเท่านั้น ความเบี่ยงเบนจากการใช้สำนวนนี้จึงก่อให้เกิดความขบขัน

อีกตัวอย่างหนึ่งก็มีลักษณะคล้ายคลึงกัน คือ

ในจดหมายที่เขียนจากยุโรปนั้น เจ้าพุดจาตุชเฒ่าท้วงที่ขึ้นมาก เพราะมี
ใจความมากในจำนวนคำน้อยหา**ผู้ใช้กระดาษเป็นท่งที่น้ำท่วม มีผักบุ้ง**
โทรงเหรงอย่างแต่ก่อนไม่

(หน้า ๔๕)

สำนวนเดิม คือ น้ำท่วมท่งผักบุ้งโทรงเหรง แต่ผู้ประพันธ์เขียนด้วยโครงสร้าง
ประโยคอีกแบบหนึ่ง เมื่อนึกเทียบกับสำนวนเดิมจึงเกิดความขบขัน

การดัดแปลงสำนวนในอีกลักษณะหนึ่งเกิดจากการที่ผู้ประพันธ์ตีความถ้อยคำใน
สำนวนนั้นตรงตามศัพท์และนำไปคิดเทียบกับความจริง เช่น

แม่ของเจ้าสั่งให้ข้าเตือนว่า เมื่อเจ้าไปถึงเมืองนอกแล้ว อย่าว่าเรียน
ให้มันเหลือปากว่าแรงไปนัก แต่ข้าจะต้องเตือนไปคนละอย่างว่า**ให้มันเหลือ**
ปากออกจะลั่นไกลๆ คอพอกเข้าไว้และดี สำหรับเผื่อเหลือเผื่อขาดที่มันจะ
หกๆ คั่วๆ เสียบ้าง

(หน้า ๑)

ตัวอย่างนี้สำนวนที่แท้จริงคือ เหลือปากว่าแรง หมายถึง เกินกำลัง แต่ผู้ประพันธ์
ได้นำสำนวนนี้มาตีความตามศัพท์ คือ ตีความคำว่า ปาก ว่าหมายถึงส่วนของร่างกายระหว่างคอ
กับหัวไหล่ เพราะฉะนั้น เหลือปาก จึงหมายถึงเป็น เกินปากขึ้นไป ซึ่งจะตรงกับตำแหน่งของอวัยวะ
คือ คอ นั่นเอง ดัดแปลงแล้วจึงกลายเป็น “ให้มันเหลือปากออกจะลั่นๆ ไกลๆ คอพอกเข้าไว้และดี”
ทำให้ผู้อ่านสามารถนึกภาพตามการบรรยายโดยละเอียดนั้นได้อย่างชัดเจนจึงเกิดความขบขัน
จากภาพที่ชัดเจนนั้นและจากความคาดไม่ถึงว่าผู้ประพันธ์จะเลือกใช้ความหมายตามศัพท์
โดยตรงเช่นนี้

หรืออีกตัวอย่างหนึ่ง

เด็กที่มันจะดีถึงอย่างไร มันก็คงดี มันจะเรียนหนังสือแต่ตามวัด เรียน
หนังสือฝรั่งกับครูแขกหรืออย่างเอกเพียงสวนกุหลาบเท่านั้นมันก็คงพอเลือกใส่
ไปได้ ถ้ายิ่งส่งมันไปเรียนเมืองนอกชอกนา ตลอดถึงออกซฟอดเคมบริช
เหล่านั้นด้วย มันก็ยังดีหนักขึ้น วิธีเรียนทั้งสองอย่างมีแปลกกันอยู่หน่อย แต่ถ้า
มันเรียนอย่างกระยาจกหัวมันไม่สูง ถ้าเรียนอย่างกระฎุมพี เวลามันจะ

เกาหัวจะต้องเอื่อมแขนสักหน่อยจึงจะเกาถึง อ้ายบางคนมันจะต้องต่อ
แขนด้วยเสียอีก

(หน้า ๑๒)

ตัวอย่างนี้เป็นการเล่นสำนวน “หัวสูง” ซึ่งแปลว่า หยิ่ง แต่ผู้ประพันธ์นำสำนวนนี้
มาตีความหมายตามศัพท์ จึงขยายความต่อไปว่าต้องเอื่อมแขนไปเกาหัวจึงจะเกาถึง เป็นการ
เบี่ยงเบนความหมายไปจากสำนวนเดิม ทำให้เกิดความขบขันจากความคาดไม่ถึงว่าผู้ประพันธ์จะ
ตีความหมายของสำนวนแบบตรงตามศัพท์เช่นนี้

๖.๒.๑.๓ การใช้ภาพพจน์

ในเรื่องจดหมายจางวางหรั้มีการใช้ภาพพจน์ประเภทต่างๆ ในการสร้าง
ความขบขันดังนี้

๑) ภาพพจน์แบบอติพจน์

การใช้ภาพพจน์แบบอติพจน์ในการสร้างความขบขันพบมากที่สุดและเด่นที่สุดใน
เรื่องจดหมายจางวางหรั้ ภาพพจน์ประเภทอติพจน์ที่ปรากฏใช้นี้จะเป็นการเปรียบเทียบใน
ลักษณะเกินจริงแบบเหนือจริง แต่เป็นไปในแบบที่ผู้ประพันธ์ใช้ให้รู้ว่าจริงใจใช้สื่อความหมายให้
เกินจริง ทำให้เกิดการเบี่ยงเบนไปจากความหมายในระดับปกติ จึงเกิดความขบขัน เช่น

.....เมื่อ ๓๐ ปีมาแล้วถ้าเจ้าแบกปืนคาบศิลาไปทุ่งสระประทุม ก็ยิงนกซ่อมได้
เต็มกระจาด เมื่อ ๑๐ ปีมาแล้ว ปืนแฝดธรรมดาไปเพียงบางซื่อก็ได้นกคันหม้อ
แกงเดี๋ยวนี้นันต้องขึ้นรถไฟไปเกินๆ พระปฐม อีก ๕๐ ปี ถ้าจะยิงนกซ่อม
จะต้องขนปืนแกตลิ่งผูกปลายขึ้นโพยมยานไปตามขอบๆ ป่าหิมพานต์

(หน้า ๒๙)

ตัวอย่างนี้ผู้ประพันธ์ใช้ความเปรียบเพื่อจะบอกว่าอีก ๕๐ ปี นกซ่อมคงสูญพันธุ์
ไปจากประเทศไทย โดยจริงใจเปรียบแบบอติพจน์เพื่อเน้นให้รู้สึกมากยิ่งขึ้นว่าอีก ๕๐ ปีก็จะหา
นกซ่อมไม่ได้อีกแล้ว โดยเน้นว่าถ้าจะหานกซ่อมได้ก็อาจจะต้องเดินทางไปจนถึงป่าหิมพานต์ซึ่ง
เกินความเป็นจริงเพราะคงไม่มีใครสามารถไปยังนกซ่อมที่ป่าหิมพานต์ได้ อีกทั้งผู้ประพันธ์ยังใส่
รายละเอียดเข้าไปอีกว่าต้องขึ้นโพยมยานไปหาตามขอบๆ ป่า จึงก่อให้เกิดความขบขัน

เจ้าจงคนนี่เวลาสมุหบาญชีจุ่นยังมั่งมีก็ได้ไปศึกษาศิลปศาสตร์
วิชาการ ณ สำนัก ทิศาปาโมกข์ เมื่อกลับมาที่ภูหลักนักปราชญ์ดี เปลโต
ไฮเมอร์ เวอร์ยิลมิลตัน พวกนี้ก็รู้ขึ้นใจราวกับเคยเป็นเกลอกันมาแต่
เล็ก ๆ

(หน้า ๒๗)

การเปรียบเทียบนี้เกินจริง เพราะนักปราชญ์เหล่านี้ทั้งเปลโต ไฮเมอร์ เวอร์ยิล
มิลตัน เป็นคนที่อยู่ในสมัยโบราณทั้งสิ้น ไม่มีทางที่คนในยุคปัจจุบัน(สมัยรัชกาลที่ ๕) อย่าง
เจ้าจงจะย้อนเวลากลับไปเป็นเพื่อนกับนักปราชญ์เหล่านี้ได้ นอกจากนี้นักปราชญ์ที่เอ่ยนามมา
ข้างต้นยังเป็นบุคคลที่อยู่ในโลกตะวันตก เมื่อเทียบกับเจ้าจงซึ่งเป็นพนักงานตัวเล็ก ๆ ในบริษัท
ของจางวางหั่วแล้ว โอกาสที่เจ้าจงจะได้เป็นเพื่อนกับไฮเมอร์ เวอร์ยิล มิลตัน นั้นไม่มีเลย
ความเกินจริงนี้จึงก่อให้เกิดความขบขัน

ร้านวัดเบญจมบพิตรที่มีลูกปี่บขาย ย่อมมีความคิดด้วยกันทุก
ร้านว่า ถ้าอัดแก๊สทำให้ลอยได้จะขายลูกละ ๒ บาท บางร้านมีแต่ความคิดต้อง
นั่งขายลูกละบาทเดียว บางร้านมีความคิดด้วยความรู้ด้วย เอาสังกะสีกับกรด
เกลือมาทำประเดี๋ยวเดียว จะให้ลูกปี่บลอยไปถึงพรหมโลกก็ได้

(หน้า ๓๔)

อารมณ์ขันที่เกิดขึ้นในตัวอย่างนี้เกิดจากการเปรียบเทียบที่เกินจริง ถึงแม้ว่าจะ
อัดแก๊สให้ลูกปี่บลอยได้ ก็คงไม่มีทางที่จะทำให้ลูกปี่บลอยไปถึงพรหมโลกได้ ความเกินจริงนี้จึง
ก่อให้เกิดความขบขัน

เจ้าสอนรู้ภาษาต่างๆ อย่างน้อย ๔ ภาษา รู้ตลอดจนว่าเมือง
ทิเบตมีอะไรบ้าง ราวกับเคยไปอยู่สัก ๑๐ ปี ในดวงดาวพระอังคารมีอะไรบ้างก็
ออกจะรู้ วิธีเดินทัพตั้งแต่รัชกาลพระร่วงแลสมัยซี้ซาร์เป็นอย่างไรรู้หมดตลอด
พงศาวดาร

(หน้า ๑๓)

ตัวอย่างนี้ผู้ประพันธ์ต้องการจะบรรยายคุณสมบัติของตัวละครเจ้าสอนว่าเป็นผู้ที่
มีความรอบรู้ แต่ผู้ประพันธ์ได้บรรยายโดยใช้การเปรียบเทียบแบบอติพจน์ซึ่งยกมาเป็นชุด โดยที่
ผู้ประพันธ์ได้ค่อยๆ เพิ่มระดับความเกินจริงของอติพจน์ที่ยกมาให้มากขึ้นตามลำดับ จนเกิดความ
เกินจริงเหนือกว่าระดับปกติเป็นอันมากจึงก่อให้เกิดความขบขัน จะเห็นได้ว่าผู้ประพันธ์เริ่มจาก

การบรรยายธรรมดาว่า เจ้าสอนรู้ภาษาต่างๆ อย่างน้อย ๔ ภาษา จากนั้นเริ่มใช้ความเปรียบเทียบ อติพจน์แรก ว่าเจ้าสอน “รู้ตลอดจนว่าเมืองทิเบตมีอะไรบ้าง รวากับเคยไปอยู่สัก ๑๐ ปี” คือมีความรู้เกี่ยวกับประเทศอื่นเป็นอย่างดีราวกับเคยไปอยู่มาแล้วเป็นเวลานาน จากนั้นเพิ่มระดับความเกินจริงในอติพจน์ต่อมาว่า “ในดวงดาวพระอังคารมีอะไรบ้างก็ออกจะรู้” คือ นอกจากจะรู้เรื่องของแต่ละประเทศแล้วยังรู้ไปถึงเรื่องราวของดาวอื่นนอกโลกเลยทีเดียว และสุดท้ายบอกว่า “วิธีเดินทัพตั้งแต่รัชกาลพระร่วงแลสมัยซีซาร์เป็นอย่างไรรู้หมดตลอดพงศาวดาร” เพื่อให้เกินจริงโดยเปรียบเทียบว่าเจ้าสอนรู้ยุทธวิธีการรบในอดีตกาลตลอดทั้งพงศาวดารทั้งของโลกตะวันออกและโลกตะวันตกอีกด้วย การใช้อติพจน์เป็นชุดนี้ทำให้เกิดความเกินจริงที่ต่อเนื่องทำให้ยิ่งเกิดความขบขัน

สมุห์แสงแกลเป็นคนอย่างไร ข้าทราบอยู่ตลอด ข้าไม่ต้องการให้เจ้ามาบอกข้าผิดๆ ไปจากที่ข้าทราบด้วยตัวเองอยู่แล้ว แท้จริงแกลเป็นใจน้อย หงุดหงิดง่าย ๆ ถ้าเสมียนรองๆ ทำงานเหลวไหล แกลคงคิดเอางูหลามรัดคอ ตั้งแต่ค่าหนึ่งไปถึง ๗ ค่า แต่วันพระในเวลาที่จะนั่งฟังเทศน์นั้น แกลมักจะกลับนอนตริ๊กตรองว่า จะทำท่าไหนจึงจะขอเงินเดือนขึ้นให้เจ้าพวกเสมียนเหล่านั้นได้ง่ายๆ ถ้าเสมียนคนใดทำการพลาดพลั้งโดยเดินเล่อ แกลก็เกือบจะพาตัวไปตะแลงแกง แต่ครั้นบริษัทจะไล่ออกเข้าจริงก็กลับช่วยขอโทษให้

(หน้า ๕๐)

การใช้อติพจน์ในตัวอย่างนี้ก่อให้เกิดอารมณ์ขันเพราะสามารถทำให้ผู้อ่านเห็นภาพได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยเฉพาะตอนที่บรรยายว่า ถ้าเสมียนรองๆ ทำงานเหลวไหล สมุห์แสงคงคิดเอางูหลามรัดคอตั้งแต่ค่าหนึ่งไปถึง ๗ ค่า สามารถบรรยายได้ชัดเจนทำให้ผู้อ่านนึกภาพตาม และเห็นการกระทำ(action) ของสมุห์แสงที่กำลังจับงูหลามรัดคอลูกน้องเป็นการลงโทษที่ทำตัวเหลวไหลจึงเกิดความขบขัน

๒) ภาพพจน์แบบอุปมา การใช้ภาพพจน์แบบอุปมาสร้างอารมณ์ขันนั้นจะเกิดจากการใช้การเปรียบเทียบที่ให้ภาพชัดเจนมากและเป็นความเปรียบแปลกๆ ซึ่งไม่เคยมีผู้ใดเคยเปรียบมาก่อน เช่น

การเล่าเรียนนี้ ถ้าจะว่าไปก็เหมือนกับการกินข้าว เมื่อกินแล้วเจ้าทราบไม่ได้ว่าปลาทูปูคั่ว หรือไก่แพงแกงนกที่มีคุณ ไปเป็นเลือดเนื้อบำรุงกำลังชีวิต แต่เจ้าจะโง่สักหน่อยเจ้าก็จะทราบได้ว่าอาหารชนิดไหนทำให้เจ้าต้องเรียกยาประสะกานพลู หรือประสิทธิโอสถ ถ้าหนักมือต้องเต็มบรั้นดีด้วย

ในตอนเย็นเจ้ากินข้าวกับปลาแห้ง ปลาอย่างกับน้ำพริกสะเดา เต็มขนมหม้อแกวักกับของหวานอื่นๆ เต็มคราบแล้ว นอนกลางคืนถ้าเจ้าฝันว่าราพณาสูรมาบิดไส้จนเกือบขาด และเมื่อตื่นขึ้นรีบผลุนผลันออกจากที่นอนนั้น เจ้าคงทราบทันทีว่าผู้ที่มาเข้าฝันนั้นไม่ใช่ผู้อื่นผู้ใดคือรุกขเทวดาต้นสะเดากับผีฝักถั่วในขนมหม้อแกวักนั่นเอง

ความข้อนี่เป็นจริงฉันใด การเล่าเรียนก็เป็นจริงฉันนั้น ในเวลาที่เรียนเจ้าทราบไม่ได้ว่าอัลยิบราหรือยูคลิด หรือลอยิกอะไร ที่จะเป็นเลือดเป็นเนื้อทำให้เจ้าเป็นผู้มีกำลังวังชาต่อไปในภายหน้า เจ้าทราบอยู่แต่ว่าของเหล่านี้หากว่าจะไม่เป็นยาธาตุบริหารก็คงไม่ทำให้ธาตุวิบัติ

(หน้า ๑๐)

ตัวอย่างนี้ใช้ภาพพจน์หลายชั้น กล่าวคือ มีภาพพจน์ใหญ่เป็นอุปมาเปรียบเทียบ การเรียนว่าเหมือนกับการกินข้าว และก็มีภาพพจน์ย่อยลงไปโดยเปรียบเทียบอาหารแต่ละชนิดกับวิชาที่เลือกเรียน การนำของกินต่างๆ ทั้งปลาทูปูคั่ว แพงไก่ แกงนก ปลาแห้ง ปลาอย่าง น้ำพริกสะเดา ขนมหม้อแกวัก ซึ่งเป็นอาหารไทยที่สามารถหากินได้ง่าย เป็นอาหารพื้นๆ ที่พบได้ในชีวิตประจำวัน มาเปรียบเทียบกับวิชาความรู้ต่างๆ เช่น อัลยิบรา ยูคลิด ลอยิก ซึ่งเป็นวิชาความรู้ตามแบบแผนของตะวันตกที่มีสอนเฉพาะแต่ในโรงเรียนเท่านั้นเป็นความเปรียบเทียบที่แปลก ไม่เคยปรากฏมาก่อน และต่างระดับกันมาก ดูไม่เข้าคู่กัน เนื้อหาที่เป็นคำสอนที่มีความหนักแน่นจริงจังซึ่งผู้สอนต้องการให้ปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด แต่ปรากฏว่ากลับยกตัวอย่างเปรียบเทียบกับของกินซึ่งดูเป็นตัวอย่างที่ไม่จริงจังทำให้เกิดภาพที่ขัดแย้งไม่เข้ากันระหว่างเนื้อหา กับสิ่งที่นำมาเปรียบเทียบจึงก่อให้เกิดความขบขัน

นอกจากนี้ยังเปรียบเทียบวิชาที่ไม่ควรเลือกเรียนกับอาหารบางชนิดด้วย คือเปรียบกับอาหารที่กินเข้าไปแล้วจะทำให้ปวดท้อง ซึ่งการปวดท้องก็เป็นการเปรียบเทียบว่าเป็น

อาการจากการที่เลือกเรียนวิชาผิदनเอง ภาพที่เกิดจากความเปรียบนี้ยังก่อให้เกิดความขบขันได้ด้วย ได้แก่ ตอนที่บอกว่า “นอนกลางคืนถ้าเจ้าฝันว่าราพณาสูรมาบดไล่จนเกือบขาด และเมื่อตื่นขึ้นรีบผลุนผลันออกจากที่นอนนั้น เจ้าคงทราบได้ทันทีว่าผู้ที่มาเข้าฝันนั้นไม่ใช่ผู้อื่นผู้ใดคือ รุกขเทวดาต้นสะเดากับผีฝึกถั่วนั่นเอง” ความเปรียบนี้ทำให้เห็นภาพชัดเจนเป็นรูปธรรม คือ เห็นเป็นตัวเชื้อโรคกลายเป็นราพณาสูรมาบดไล่อย่างแรง และยังเปรียบเชื้อโรคที่ทำให้ปวดท้องเป็น รุกขเทวดาต้นสะเดา และผีฝึกถั่วด้วย ซึ่งทั้งหมดนี้ คือ ราพณาสูรที่มาบดไล่ รุกขเทวดาต้นสะเดา และผีฝึกถั่วเปรียบได้กับวิชาที่ให้โทษนั่นเอง ภาพที่ชัดเจนยิ่งจากความเปรียบเหล่านี้จึงก่อให้เกิดความขบขัน

คนชนิดนี้ถ้าเสียไม่ได้ก็ให้ยืมเงินเสียเล็กน้อยดีกว่าจะจ้างไว้ใช้ ด้วยเวลาทำงานมันคงค่อยๆ ย่องเข้าประตูออฟฟิศ เหมือนลูกหมาที่ถูกอ้ายตัวใหญ่มันกัดมาใหม่ๆ ต้องหยุดเลียแผลไปตามทางรำไป ครั้นเวลาเลิกชิกกลับมีอาการผลุนผลันลุกจากเก้าอี้เหมือนกริยาเสื่อที่ใจกัดเนื้อ ในที่ทำการคงมีคนชนิดนี้อยู่ด้วยเสมอๆ แลถ้าตามันเป็นไฟ เจ้าของออฟฟิศก็คงต้องชื้อนาฬิกาวันละเรือนเป็นอย่างน้อย ด้วยมันคงดูนาฬิการำไปจนเครื่องจักรแลลานละลายไปกับที่ อื่นๆ คนพวกนี้ต้องการให้หนุมานหรือใครๆ ช่วยยึดพระอาทิตย์ไว้วันละ ๒ ชั่วโมงในตอนเช้า ช่วยลากหรือเติมแรงมอเตอร์ให้เร็วขึ้นอีก ๒ ชั่วโมงในตอนบ่าย

(หน้า ๔๙-๕๐)

การใช้ภาพพจน์ข้างต้น ตอนแรกเป็นการเปรียบเทียบการเดินทางของคนกับการเดินทางของสุนัขเป็นภาพพจน์ที่ไม่เคยปรากฏใช้มาก่อน โดยเปรียบเทียบกิจการเดินทางของคนซึ่งเกี่ยวข้องมาทำงานว่าเวลาเดินเข้าสำนักงานก็คงจะเดินเข้ามาอย่างซ้าๆ ไม่ถึงที่เสียที การใช้ภาพพจน์นี้จึงเป็นการเบี่ยงเบนไปจากขบขัน เป็นภาพพจน์ที่แปลกแต่ให้ภาพชัดเจนมากจนก่อให้เกิดอารมณ์ขันแก่ผู้อ่านได้ การใช้ภาพพจน์ในส่วนหลังเป็นการเปรียบเทียบกริยาของคนซึ่งเกี่ยวข้องที่พอหมดเวลาทำงานก็จะรีบลุกกลับบ้านทันทีว่าเหมือนเสื่อใจกัดเนื้อ ซึ่งเป็นการเปรียบเทียบที่ตรงกันข้ามกับเนื้อความในตอนแรกอย่างสิ้นเชิงทั้งสิ่งนำมาเปรียบและเนื้อความ ภาพที่แตกต่างกันจากการใช้ภาพพจน์ทั้งสองตอนนี้จึงก่อให้เกิดอารมณ์ขันได้อีกทางหนึ่งด้วย ภาพพจน์ในส่วนต่อไปใช้ภาพพจน์อุปลักษณะประกอบกับอดีตพจน์ โดยบรรยายถึงลักษณะของคนซึ่งเกี่ยวข้องทำงานว่า ถ้าตาของคนพวกนั้นเป็นไฟคงมองนาฬิกาบ่อยเสียจนนาฬิกาละลาย และยังได้ใช้ความเปรียบที่เชื่อมโยงกับวรรณคดีไทยโดยการอ้างถึงตัวละครในวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ คือ หนุมาน อีกด้วย

การใช้ภาพพจน์หลายแบบรวมกันทั้งหมดนี้เป็นไปเพื่อแสดงให้เห็นภาพของคนที่ชี้แจงทำงานก่อนให้เกิดความขบขันเพราะเป็นการย้ำให้เห็นถึงลักษณะของคนจำพวกนี้ว่าชี้แจงจริงๆ จากการใช้ภาพพจน์ที่หลากหลายมาประกอบกัน

เมื่อยโทไสรร้ายนั้นเคยได้ยินฝรั่งกล่าวว่าไล่ตัวไปหาถ้วยเหล้า แต่เมื่อยที่เวียนกล่าวโทษตัวกระแทกกระทั้นไม่ได้หยุดนั้นไล่ตัวไปไกลกว่าถ้วยเหล้ามาก คือไล่ลงไปตรงโรงเลี้ยงม้าทีเดียว เพราะเมื่อยชนิดนั้น จับความผิดเล็กผิดน้อยของตัวมาผูกไว้กับชายกระเบนตัวเหมือนเอากระป๋องผูกหางหมา มันจะวิ่งเหยียดขาหนีไปสักก็โยชนกระป๋องก็ยังคงติดอยู่นั่นเองเป็นเครื่องรำคาญยิ่งนัก

(หน้า ๖๒)

ความเปรียบนี้เป็นการเปรียบเทียบภรรยาประเภทที่เวียนกล่าวโทษสามีว่าเอาความผิดของสามีมาผูกไว้กับชายกระเบนของเขาเหมือนเอากระป๋องไปผูกหางหมา ภาพพจน์นี้ก่อให้เกิดอารมณ์ขันเพราะเป็นความเปรียบง่าย ๆ แต่สามารถเปรียบเทียบให้เห็นภาพได้ชัดเจนเป็นรูปธรรมมาก

เสื้อเป็นอนาจปกคลุมน้ำในบริสุทธิ์ได้ด้วยดี ถึงเสื้อข้างนอกจักสรุสระ น้ำใจข้างในอาจต๊ะตึงโหนงก็ได้ ถึงเสื้อข้างนอกจะสุกใส น้ำใจข้างในเป็นโพรงก็ถมไป การที่ว่าดั่งนี้ก็จริงอยู่ แต่เสื้อเป็นอนหากว่าจะปกคลุมน้ำใจที่สะอาด ก็คงไม่ปกคลุมหนังที่ปราศจากขี้ไคล แลถ้าเจ้ามีอาการเป็นอนเปรอะประหนึ่งว่าเมื่อคืนได้นอนกอดหม้อแกงเช่นนี้ ถึงเจ้าจะไม่ได้กอดจริงคนอื่นก็คงคิดว่ากอด ความนับถือของลูกค้ำมาชายก็จะเสื่อมถอยลง

(หน้า ๕๓-๕๔)

ความเปรียบอุปมาในตัวอย่างนี้ ได้แก่ การเปรียบเทียบคนสกปรกกว่าเหมือนกับไปนอนกอดหม้อแกงมาจึงทำให้มีสภาพเป็นเช่นนั้น การเปรียบเทียบในตัวอย่างนี้ก่อให้เกิดอารมณ์ขันด้วยภาพของคนที่นอนกอดหม้อแกง เพราะเป็นความเปรียบที่แปลก ไม่เคยปรากฏมาก่อน ผู้อ่านไม่ได้คาดคิดว่าผู้ประพันธ์จะใช้ความเปรียบนี้จึงก่อให้เกิดอารมณ์ขัน เพราะในความเป็นจริงคงไม่มีใครไปนอนกอดหม้อแกงเล่นแน่ แต่การเปรียบเทียบนี้ก็ทำให้เห็นภาพชัดเพราะ

หม้อแกงที่ใช้งานแล้วก็มักจะมีคราบเขม่าติดอยู่ หากมีใครอุทริไปนอนกอดเข้าจริงๆ ก็คงจะต้องสกปรกมอมแมม ภาพที่ชัดเจนมากเช่นนี้จึงเป็นลักษณะที่ทำให้เกิดอารมณ์ขันได้ด้วย

๓) ภาพพจน์แบบอุปลักษณ์

กล่าวถึงการเลือกคู่ ชายโดยมากมักใช้ตาเป็นเครื่องจูงใจ ถ้าตาเห็นงามใจก็มักจะถูกชวนให้ดีไปด้วย การที่เป็นดังนี้ก็ควรแล้ว เพราะความไม่จำเรียดตาเป็นสิ่งที่ไม่น่าปรารถนา แม่สาวบางคนเมื่อเข้ามาปนในภาพความงามของโลก ก็ทำให้ภาพนั้นเสียเหมือนหมึกหกรด แลการแต่งงานกับแม่หมึกหกนั้น กล่าวได้ว่าขึ้นต้นความเทียมคู่ด้วยความไม่จำเรียดชนิดหนึ่งคือ ความไม่จำเรียดตา นับว่าขึ้นต้นไม่ดี เสียเปรียบเหมือนม้าแข่งที่โง่งเวลาออกต่อไปภายหน้า สามีอาจเห็นความงามเป็นข้อไม่สำคัญและมีความชื่นชมในภรรยาของตน เพราะแม่หมึกหกเป็นคนบำรุงความสุขดีก็เป็นได้ แต่ความข้อนี้ไม่แก้ข้อที่ว่าด้วยความไม่จำเรียดตา

ส่วนการแต่งงานกับแม่สาวที่มีรูปสมบัติวิเศษนั้นขึ้นต้นด้วยความจำเรียดตาก็จริงอยู่ แต่ต่อไปข้างหน้าจะเป็นอย่างไรก็ทำนายได้บ้าง ด้วยวิธีใช้วิจารณ์ญาณในเวลาก่อนกล่าวความประสงค์ขอเป็นคู่เท่านั้น ถ้าไม่ทราบเสียก่อน แม้จะไปทราบภายหลัง ถ้ามีอะไรที่อยากจะทำก็เปลี่ยนไปก็ไม่เปลี่ยนไปได้มากนัก ผีเสื้อนั้นเป็นแมลงที่งามทั้งสีแลลดลายบนปีกจนชั้นบินก็น่าเอ็นดูนักหนา แต่ไม่ปรากฏว่าเป็นประโยชน์อะไรในเรือนเลย ถ้าใครแต่งงานกับแม่สาวชนิดผีเสื้อ ก็คงจะได้แต่ความจำเรียดตาอย่างเดียว แม่ผีเสื้อบางคนนับว่าเป็นเครื่องประดับเรือนได้บ้าง บาคคนแกใจหงุดหงิดไม่ยอมเป็นด้วยซ้ำ

(หน้า ๖๐)

การใช้อุปลักษณ์ในตัวอย่างนี้เป็นแบบใช้คำเรียกแทน เป็นการเปรียบเทียบโดยไม่ใช้คำเชื่อมโยง อุปลักษณ์ในที่นี้ได้แก่ แม่หมึกหก ใช้เปรียบผู้หญิงที่มีรูปร่างหน้าตาไม่สวย ไม่มี ความจำเรียดตา และ แม่ผีเสื้อ ใช้เปรียบผู้หญิงที่รูปร่างหน้าตาสะสวยงดงามดูจำเรียดตา การที่ใช้คำเรียกแทนทั้งสองนี้มาใช้เรียกหญิงทั้งสองประเภทก่อให้เกิดความขบขันเพราะผู้ประพันธ์ไม่ได้กล่าวตรงๆ แต่ตั้งเป็นลักษณะการตั้งสมญานามขึ้นมาเปรียบเทียบ นอกจากนี้ คำเรียกแทนที่ใช้ยังทำให้เห็นภาพที่ชัดเจนมากโดยไม่ต้องอธิบายความเย็นเยื่อเพราะผู้ประพันธ์ได้กล่าวแนะถึงที่มาของการใช้คำเรียกเช่นนี้ไว้ก่อนหน้าแล้ว ทำให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจความหมายได้ทันที

ซ้ำเก็บความได้จาก**จดหมายเขาวงกต**ของเจ้าว่า เจ้าต้องการจะกลับ
ทางอ้อมทางอเมริกาแลญี่ปุ่น เพื่อที่จะได้รู้จักท่าทางของบ้านเมืองเหล่านั้น

(หน้า ๓๗)

อุปลักษณในตัวอย่างนี้คือ จดหมายเขาวงกต เปรียบจดหมายกับเขาวงกตซึ่งเป็น
ทางวณนยากที่จะหาทางออก ทำให้เห็นภาพชัดเจนว่าจดหมายที่เป็นเขาวงกตนี้ผู้เขียนจะต้อง
เขียนวกไปเวียนมาซ้ำไปซ้ำมาจนผู้อ่านเกิดความรำคาญ และจากบริบทของเรื่องนี้ การที่
จางวางหรัู้ทันนายสนธิว่าเขียนยกแม่น้ำทั้งห้าวกไปวนมามากก็เพื่อจะขออนุญาตไปเที่ยวก่อน
กลับบ้าน จึงยังทำให้เกิดความขบขัน

๔) ภาพพจน์แบบบุคคลิษฐาน เช่น

การทำอะไรทำตามพวกนี้ก็เหมือนกับช้างโขลง ซึ่งถ้าต่าง
แตกกระจายเฟ้นฟ่าน อาละวาดไปตามลำพังทุกๆ ตัว ก็จะไม่มีการมาขอ
ค้ำค้ำเมืองไทย เพราะการค้ำค้ำจะมีไม่ได้ ถ้าช้าง ๓๐๐ ตัว
แตกกระจายไป ๓๐๐ ทิศ ก็จะต้องมีช้างต่อหลายร้อยเชือกซึ่งจะมีไม่ได้ หรือ
มีได้ก็ไม่ใช่ประโยชน์พอที่จะมีไว้ เพราะฉะนั้นการค้ำค้ำจะต้องเลิกทีเดียว

เหตุที่**บริษัทขายดัวนายแตร** ต้องพากันมาเข้าเพียได้
ความลำบากนี้ ก็เป็นเพราะทำอะไรตามกัน ไปไหนเฮตามกันไปหมด

(หน้า ๒๒-๒๓)

ตัวอย่างนี้เป็นการทำให้ช้างซึ่งเป็นสิ่งมีชีวิตที่ไม่ใช่คนสามารถแสดงกิริยาอาการ
อย่างคนได้กลายเป็นนายดัว นายแตร และเรียกแทนโขลงช้างป่าที่อยู่รวมกันเป็นบริษัทขายดัว
นายแตรเหมือนกับช้างเป็นคนทำให้เห็นภาพของช้างชัดเจนว่าเป็นโขลงใหญ่ราวกับเป็นบริษัท
บริษัทหนึ่ง มีทั้งช้างพังและช้างพลายซึ่งบางตัวไม่มีงาเป็นนายดัว บางตัวก็ส่งเสียงร้องไม่หยุด
เป็นนายแตร การเปรียบเทียบแบบบุคคลิษฐานในตัวอย่างนี้ก่อให้เกิดความขบขัน เนื่องจากตอน
แรกผู้ประพันธ์พูดถึงโขลงช้างป่าและการค้ำค้ำ แต่ในย่อหน้าต่อมาก็กลับทำช้างให้เป็นคน
เรียกแทนช้างโขลงว่าบริษัทขายดัวนายแตร ทำให้ผู้อ่านคาดไม่ถึง แต่เมื่อนึกภาพตามภาพพจน์
ที่ผู้ประพันธ์นำมาใช้เปรียบเทียบแล้วก็เกิดความขบขัน

๖.๒.๒ การสร้างอารมณ์ขันโดยการแทรกเรื่องขบขัน

เรื่องขบขันที่เล่าแทรกส่วนใหญ่เป็นเรื่องของตัวละครประกอบที่ น.ม.ส.ใส่เข้ามา เพื่อประกอบคำสอนหรือเสนอความคิดในประเด็นต่างๆ ความขบขันที่เกิดขึ้นมีทั้งความขบขันจากลักษณะนิสัยและพฤติกรรมของตัวละคร ความพลิกผันของเหตุการณ์ และการใช้ภาษา เรื่องขบขันที่แทรกเข้ามา เช่น

๑) เรื่องของนายเขี้ยว สุรานันท์

นายเขี้ยว สุรานันท์ เป็นคนบ้าที่เข้ามาแนะนำจางวางหว่าในเรื่องการใช้เงินที่เหลือจากการทำบุญเขียด นายเขี้ยวเป็นคนบ้าชนิดที่เรียกว่าบ้าแบบนักปราชญ์ ผู้เขียนสร้างความขบขันจากตัวละครนายเขี้ยวโดยการหักมุม คือ แต่แรก น.ม.ส.บรรยายให้นายเขี้ยวดูเหมือนเป็นคนคงแก่เรียน มีความรู้มาก รู้จักนักเขียนนักปราชญ์ชื่อดังทั้งโลกตะวันตกและโลกตะวันออก เป็นต้นว่า โอมาร์ซัยยาม เซกสเปียร์ กาลิทาสะ และขงจื๊อ เมื่อพูดจาจึงดูน่าเชื่อถือ เนื้อหาที่พูดก็แสดงว่ามีความรู้ เช่น สามารถเล่าประวัติศาสตร์เกี่ยวกับกรุงตักกสิลาได้เป็นฉากๆ นอกจากนี้ยังมีความรู้ภาษาอังกฤษเป็นอย่างดีเพราะสามารถพูดภาษาอังกฤษยาวๆ ได้และถูกไวยากรณ์ด้วย เช่น

Now listen to me and answer my question if you will.

Yesterday you express to a gathering of respectable people a desire to benefit the human race, and invited ideas as to how that might be done. Here am I with a suggestion to offer, and you choose to treat me in a most unseemly manner. I should like to ask how you reconcile your frivolous speech today with the words which you uttered in all solemnity yesterday.

(หน้า ๗๑)

จนทำให้จางวางหว่าเกิดความเลื่อมใส และผู้อ่านก็เชื่อตามนั้นด้วย แต่เมื่อพูดต่อนายเขี้ยวก็เริ่มแสดงลักษณะแปลกๆ ของคนบ้าออกมา เช่น เริ่มพูดเป็นร่ายว่า

ท่านคงจะทราบอยู่แล้วว่า กรุงตักกสิลานั้นแม้เมื่อครั้งพระเจ้าอาเล็กซันเดอร์มหาราชเสด็จยาตราทัพเข้ามาก่อนคริสตกาลหลายร้อยปี ก็เป็นกรุงจำเวิญเสียแล้ว อาจทราบได้จากหนังสือที่มีผู้เขียนไว้แต่สมัยนั้นว่า ตักกสิลาเป็นเมืองมั่งคั่งด้วยทรัพย์ คับคั่งด้วยประชาราษฎร์ กอบด้วยศิลปศาสตร์

วิชาการ เปรียบเหมือนอมรสถานที่สถิตแห่งวิศวานถ ฤาหนึ่งเทพราชสุเรนทรา
ธิปัติย์ มีเศวตฉัตรพร้อมเย็นเป็นสุขทุกประการ

(หน้า ๗๒)

และเนื้อหาที่พูดที่ดูเป็นวิชาการเริ่มมีความสับสนไม่สัมพันธ์กัน เช่น

พันเวลาโอมาร์ชัชยามมาเกือบ ๕๐๐ ปี เซกสเปียร์ได้แต่ง
บทละครให้หลายเรื่อง เรื่องแฮมเล็ต **โรมิโอแอนด์จูเลียต ซีซาร์** เหล่านี้ถ้า
ไม่ได้แต่งเป็นกลอน จะยังอยู่จนปานนี้หรือไม่ก็น่าสงสัย ถึงแม้จะยังอยู่ก็คงไม่
เป็นหนังสือที่คนนับถือถึงเพียงนี้เป็นแน่

(หน้า ๗๕)

ในตอนท้ายจึงได้เฉลยว่านายเขียวเป็นคนบ้าโดยให้หลานชายมารับกลับบ้านและบอกว่าถ้าหนี
เที่ยวอีกจะให้กลับไปอยู่โรงพยาบาล การหักมุมเช่นนี้เป็นการพลิกความคาดหมายของผู้อ่าน
ทำให้เกิดความขบขันจากการพลิกผันของเหตุการณ์

นอกจากนี้การยกตัวอย่างตัวละครนายเขียวยังก่อให้เกิดความขบขันจาก
ความคิด พฤติกรรมของนายเขียวและรายละเอียดของเนื้อหาที่นายเขียวพูดออกมาด้วย

๒) เรื่องเจ้าจ๋อง

เรื่องของเจ้าจ๋องนี้จางวางหว่าเล่าเพื่อสอนให้เห็นว่าคนที่มีความรู้และสามารถนำ
ความรู้ที่ตนมาประยุกต์ใช้ได้ก็จะเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน ความตลกของเจ้าจ๋องไม่ได้อยู่ที่
บุคลิกตัวละครเจ้าจ๋องเองและไม่ได้ตลกเพราะลักษณะนิสัยทั้งนี้เนื่องจากผู้ประพันธ์ต้องการใช้
อุปนิสัยของเจ้าจ๋องเป็นตัวอย่างในการสอน ความตลกของเจ้าจ๋องอยู่ที่จินตนาการและความคิด
สร้างสรรค์ที่แปลกและเกินจริง เช่น ในตอนที่เจ้าจ๋องได้ย้ายไปเป็นผู้จัดการโรงงานน้ำปลา ก็คิด
การทำโฆษณาขายน้ำปลาเป็นการใหญ่ ดังที่ น.ม.ส. บรรยายถึงเจ้าจ๋องในตอนนี้อย่าง

เมื่อแม่เจ้าได้ลงมือแลลงทุนทำน้ำปลาเป็นการใหญ่ดังนี้แล้ว
ข้าดูๆ เห็นท่าทางจะไม่ได้การ กว่าจะอยู่ในเรื่องบาฏุน้ำบาฏุนี้ ก็โอนให้เจ้า
จ๋องไปช่วยเป็นผู้จัดการ เจ้าจ๋องไปถึงก็คิดเป็นการใหญ่ ขึ้นต้นลงมือบอกขาย
ในหนังสือพิมพ์ และตีโปปลิวใหญ่ร้อยร้อยอย่าง มันสมองแผนกจินตตะกวีใน
หัวเจ้าจ๋องเคยหยุดการมานานบัดนี้ก็เอาใหญ่ เช่นว่า

“น้ำปลาไอซารต มาตรแมนมดหมดเมืองมา
 ลองลิ้มชิมน้ำปลา จักดูดีมีลิ้มน้ำตาล”

เป็นต้น ส่วนรูปภาพก็มากมายกายกอง เป็นต้นว่าทำรูปคนๆ หนึ่งเมื่อยังไม่ได้กินน้ำปลาคุณภาพ มีแรงมาเกาะตามหาอยู่ถึงครึ่งโหล ครั้นได้กินน้ำปลาแล้วไม่กี่มากน้อย โดยเหตุที่กินข้าวได้ทุกมื้อ ดูร่างกายล่ำสันขนาดๆ แขนเดาน์มีรูปข้างรูปเสื้อวิงหนี แสดงว่าผู้นั้นมีกำลังมากประมาณ ๗ เท่ากำลังเสकुลีซหนูมานฝรั่ง

น้ำปลาที่ทำนั้นในชั้นต้นก็ต้องการให้ใช้สำหรับเหยาะโน่นจิ้มนี่อย่างน้ำปลาธรรมดา ครั้นเจ้าจ๋องไปเป็นผู้จัดการได้ไม่ช้า อ้ายน้ำปลานั้นฟังตาม แอดเวตติชमेंต์ ดูมันต้องใช้ไปทุกอย่าง แม้ครัวคนไหนถ้าไม่ใช้ ถึงจะทำไก่แพนงแกงเห็ดเปิดทอดให้คนขอทานกิน มันก็คงว่าไม่อร่อย ถ้าใช้น้ำปลาเจ้าจ๋องถึงจะเอาปุเค็มใส่สำหรับทุกวัน นายก็ต้องกินข้าวได้ ส่วนกับข้าวใหม่ๆ ที่คิดทำขึ้นได้ด้วยน้ำปลานี้มัน มีที่ลืออย่างก็เหลือจะจำ ลงท้ายดูเหมือนจะทำทองหยิบฝอยทองก็เกือบจะต้องเหยาะน้ำปลาชนิดนี้ด้วย

(หน้า ๓๒-๓๓)

จินตนาการในการคิดคำโฆษณาของเจ้าจ๋องก่อให้เกิดความขบขันเพราะเป็นความคิดที่แปลก นอกจากนี้ยังดูเหมือนจะเป็นการโฆษณาโดยการใช้ความเปรียบที่เกินจริงแบบเหนือจริงเสียเป็นส่วนใหญ่ เช่น บอกว่าถ้าใช้น้ำปลาชนิดนี้ถึงจะเอาปุเค็มใส่สำหรับทุกวันนายก็ต้องกินข้าวได้ หรือแม้แต่จะทำขนมหวานอย่างทองหยิบฝอยทองก็ยังคงเหยาะน้ำปลานี้ด้วย แต่ที่เด่นที่สุดเห็นจะเป็นบทกวีที่โฆษณาน้ำปลาชนิดนี้รสดีถึงขนาดว่าถ้ามัดทั้งเมืองได้ชิมก็จะต้องติดใจจนถึงกับลิ้มรสชาติของน้ำตาล

๓) เรื่องพระเทศน์

เรื่องพระเทศน์นี้ น.ม.ส.ยกขึ้นมาเล่าเพื่อเสนอแนวคิดว่าการสอนโดยยกตัวอย่างเรื่องขบขัน บางครั้งก็จะทำให้คนจดจำแต่เรื่องขบขันนั้นแล้วละเลยที่จะจดจำคำสอน เรื่องพระเทศน์ที่เล่าแทรกเข้ามามีดังนี้

ข้าจำได้ว่าเมื่อข้าฟังโกนจุกใหม่ๆ หลายสิบปีมาแล้ว ได้ยินนักเทศน์สำคัญเทศน์ธรรมวัตรในภัณฑมหาราช ข้อที่ ๑ ที่แกกล่าวในคืนนั้นข้าเห็นขันมากมาย เลยยังไม่ลืมจนปานนี้ คือแกกล่าวถึงความไม่เที่ยงแห่งสังขาร พุค

คล้องกันเป็นกลอนตามทำนองมหาชาติยกอุทาหรณ์สกปรกว่า “ถึงสาว ๆ ที่ว่า
สวยสมไม่เชื่อลองระบายลมออกมาเถอะ เหม็น”

นี่เป็นคำพระนุ่งเหลืองห่มเหลืองพูดบนธรรมาสน์จริงๆ ในเวลาเทศน์
มหาชาติ ข้ามิได้สร้างประวัติขี้ด้อยคำขึ้นกล่าวหาความเลย คือนั้นมีคนมียศมี
ศักดิ์ฟังอยู่มาก แท้จริงกล่าวแต่เพียงว่า **สวยสม** เขาว่าถ้าเทศน์ในสมาคมซึ่งไม่
ต้องพิถีพิถันถ้อยคำ แก่ว่า **สวยสด** ออกมาตรงๆ ทีเดียว

คืนนี้ข้าเห็นชั้นยิ่งยวด ถึงแม้หลายสิบปีมาแล้วก็ยังไม่ลืม เพราะมันฝัง
ลงไปทันทีในใจเด็ก ส่วนแม่สาว ๆ ที่นั่งฟังอยู่นั้น ต่างคนก็นึกรับเอาว่าพระท่าน
พูดถึงตัว ทำท่าทางอายกระมิดกระเมี้ยน ยิ่งทำให้ชั้นหนักขึ้น

(หน้า ๖๖-๖๗)

เรื่องที่ยกมาเล่านี้พูดถึงการผายลม ซึ่งเป็นเรื่องต้องห้ามในสังคม (Taboo) ทำให้
พูดออกมาตรงๆ ไม่ได้ ต้องเลี่ยงไปพูดโดยใช้คำแฉะโดยการเล่นสัมผัสคล้องจองว่า สวยสม และ
สวยสด เมื่อผู้อ่านจินตนาการตามและหาถ้อยคำที่แปลว่าผายลมมาให้คล้องจองกับทั้งสองคำนี้
ได้จึงเกิดความขบขัน

ตัวอย่างนี้ยังตลกจากพฤติกรรมของสาว ๆ ที่นั่งฟังพระเทศน์อยู่ด้วย เพราะต่างก็
คิดว่าที่พระท่านพูดว่าผู้หญิงที่สวยสมนั้นหมายถึงตัวเอง จึงทำท่าทางอายกระมิดกระเมี้ยน
กันใหญ่

นอกจากนี้ยังมีเรื่องตลกของนายกลมผู้ที่นิยมการตีมธุรา ที่เมื่อเมาแล้วก็ทำกริยา
อาการอันชวนให้ขบขัน ดังนี้

ระหว่างนั้นนายกลมเพียรจะให้มนุษย์โลกกลายเป็นสุรโลก
รินใส่มะเต็มเข้าไปอีกเป็นกอง จนมีอาการซึ่มเซา ดูเหมือนจะจับเค้าไม่ได้ว่า
เขาพูดอะไรกัน อีกประเดี๋ยวขยับตัวไปทับกระโถนซึ่งตัวหีบมาวางไว้เอง
กระโถนหกเปื้อนเปรอะเลอะเทอะ เลอะอะอะโกรธคนใช้ว่าไม่มาเก็บไปเสียบ
ก่อนที่แกทำหก เพราะถ้ามันไม่อยู่ที่นั่น แกจะทำมันหกตรงนั้นอย่างไรได้

ข้อที่นายกลมว่านี่ก็จริง ถ้ากรูลงกาไม่ได้ตั้งอยู่บนเกาะลงกา
หนูมานก็คงไม่ถูกคลูกผู้เฒ่าที่เกาะนั้น

(หน้า ๖๘-๖๙)

จากการศึกษากลวิธีการสร้างอารมณ์ขันใน**จดหมายจางวางหรั**่าข้างต้นทำให้เห็นได้ว่า มีการสร้างอารมณ์ขันหลากหลายวิธี ทั้งการสร้างความขบขันจากลักษณะนิสัยและพฤติกรรมของตัวละคร การสร้างความขบขันจากความพลิกผันของเหตุการณ์ การพูดถึงสิ่งที่เป็นข้อห้ามในสังคม และการใช้ภาษา อย่างไรก็ตามก็พบว่าการสร้างความขบขันส่วนใหญ่จะเกิดจากการใช้ภาษาเป็นหลัก และแม้ว่าจะมีการสร้างความขบขันโดยวิธีอื่นด้วย คือ การเล่าเรื่องขบขันแทรกเข้ามา ก็ปรากฏว่า เรื่องขบขันที่เล่าก็ยังใช้กลวิธีการสร้างความขบขันจากการใช้ภาษาด้วยเช่นกัน และจากการศึกษาพัฒนาการวรรณกรรมแนวขบขันก่อน**จดหมายจางวางหรั**่ายังทำให้มองเห็นว่า ร้อยแก้วประเภทเรื่องสั้น บทความ นวนิยาย ยังไม่มีเรื่องใดเลยที่ใช้ภาษาเพียงอย่างเดียวเป็นหลักในการสร้างความขบขัน จึงอาจกล่าวได้ว่า**จดหมายจางวางหรั**่าเป็นวรรณกรรมแนวขบขันเรื่องแรกที่สร้างความขบขันโดยใช้ภาษาเป็นหลัก โดยผู้แต่งใช้กลวิธีอันหลากหลายซับซ้อน ผสมผสานกันอย่างกลมกลืนจนทำให้เกิดเป็นลีลาเฉพาะของ น.ม.ส. ขึ้นมา กลวิธีนี้ยังเป็นตัวอย่างของการใช้ภาษาในการสร้างความขบขันที่ดีเรื่องหนึ่ง ทำให้คนอ่านขื่นชอบและจดจำวรรณกรรมเรื่องนี้ได้ และด้วยเหตุผลนี้อาจเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้**จดหมายจางวางหรั**่ายังคงมีชีวิตอยู่ในวงวรรณกรรมตราบจนถึงทุกวันนี้ นอกจากนี้การศึกษาพัฒนาการทางด้านรูปแบบยังพบว่า ไม่มีวรรณกรรมแนวขบขันเรื่องใดที่ใช้รูปแบบนวนิยายมาก่อน**จดหมายจางวางหรั**่าเลย ฉะนั้นจึงอาจจัดได้ว่า **จดหมายจางวางหรั**่าเป็นนวนิยายแนวขบขันเรื่องแรกของไทย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ ๗

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

จดหมายจางวางหวังร่ำเป็นวรรณกรรมที่ผู้แต่ง คือ น.ม.ส. ไม่ได้บอกที่มาไว้อย่างชัดเจน ผู้แต่งบอกไว้ในคำนำแต่เพียงว่านำเค้าเรื่องมาจากเรื่องฝรั่ง จากการศึกษาทั้งหมดที่ผ่านมา ผู้วิจัยพบว่าเรื่องจดหมายจางวางหวังร่ำของ น.ม.ส. เป็นวรรณกรรมแปลและดัดแปลงมาจากวรรณกรรมอเมริกันเรื่อง Letters from a Self-made Merchant to His Son ของจอร์จ ฮอเรนซ์ ลอริเมอร์ (George Horace Lorimer)

การที่ น.ม.ส. ทรงเลือกเรื่อง Letters from a Self-made Merchant to His Son มาถ่ายทอดเป็นภาษาไทยก็เป็นด้วยเหตุผลหลายประการ ประการแรกเป็นเพราะความนิยมของยุคสมัยที่นักเขียนกำลังนิยมแปลวรรณกรรมจากตะวันตกมาเป็นวรรณกรรมไทย ประการต่อมาสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นเพราะเรื่อง Letters from a Self-made Merchant to His Son เขียนโดยใช้รูปแบบของจดหมาย จึงเป็นการสะดวกที่ น.ม.ส. จะนำมาแปลเป็นตอนๆ ลงในทวีปปัญญา ในคราวที่ต้องมารับตำแหน่งบรรณาธิการชั่วคราวของหนังสือเล่มนี้แทนพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะนั้นทรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช มกุฎราชกุมาร ที่ทรงติดพระราชภารกิจต้องเสด็จพระราชดำเนินไปยังหัวเมืองฝ่ายเหนือ และจากการศึกษาประวัติการประพันธ์วรรณกรรมเรื่อง Letters from a Self-made Merchant to His Son ก็พบว่าเดิมทีเดียวลอริเมอร์ก็เขียนเรื่องนี้เพื่อลงตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ก่อนที่จะได้มีการพิมพ์รวมเล่ม นอกจากนี้ความเด่นของ Letters from a Self-made Merchant to His Son ยังอยู่ที่คำสอนเรื่องการค้าในชีวิตและลีลาภาษามากกว่าการสร้างโครงเรื่องที่ซับซ้อนหรือเนื้อเรื่องที่ชวนติดตาม ดังนั้นถึงแม้ผู้อ่านจะพลาดจดหมายบางฉบับไปบ้าง ก็ยังสามารถอ่านเรื่องราวตอนอื่นๆ ได้โดยไม่เสียรส ลักษณะอันยืดหยุ่นเช่นนี้จึงเหมาะสมอย่างยิ่งที่จะนำมาเผยแพร่ในนิตยสาร เหตุผลประการสุดท้ายน่าจะเป็นเพราะ น.ม.ส. ประทับใจในเนื้อหาและลีลาภาษาของ Letters from a Self-made Merchant to His Son จึงได้ทรงดัดสินพระทัยเลือกเรื่องนี้มาแปล ในด้านเนื้อหา น.ม.ส. คงทรงเล็งเห็นถึงความเหมาะสมว่าสามารถนำมาปรับให้สอดคล้องกับสังคมไทยได้ เนื่องจากเนื้อหาใน Letters from a Self-made Merchant to His Son เป็นการสอนการปรับตัวให้เข้ากับสังคมใหม่ที่กำลังเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ยุคแห่งทุนนิยมอุตสาหกรรม ซึ่งเมื่อพิจารณาเทียบกับยุคสมัยของ น.ม.ส. แล้วก็จะเห็นว่าประเทศไทยช่วงนั้นอยู่ในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นช่วงที่ประเทศไทยเองก็กำลังก้าวเข้าสู่หัวเลี้ยวสำคัญในการเปลี่ยนแปลงเช่นกัน อาจจะเป็นด้วยเหตุผลนี้

เองที่ทำให้ น.ม.ส.ให้ความสนใจกับวรรณกรรมเรื่องนี้เป็นพิเศษจนคิดที่จะถ่ายทอดเรื่องราวออกมาเป็นฉบับไทย ด้วยเห็นว่าข้อคิดคำสอนจากเรื่อง *Letters from a Self-made Merchant to His Son* จะสามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์กับสังคมไทยได้ในยุคที่ประเทศกำลังเกิดการเปลี่ยนแปลง นอกจากนี้สำนวนภาษาที่ซับซ้อนในเรื่อง *Letters from a Self-made Merchant to His Son* ก็อาจจะเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ น.ม.ส.ประทับใจวรรณกรรมเรื่องนี้ เพราะ น.ม.ส.เองก็เป็นกวีผู้ร่ำรวยอารมณ์ขันคนหนึ่งเช่นกัน

อย่างไรก็ดี การที่ น.ม.ส. ทรงเลือกแปลวรรณกรรมต่างชาติ คือ *Letters from a Self-made Merchant to His Son* เป็นภาษาไทยไม่ใช่สิ่งที่เป็นความแปลกใหม่ในวงวรรณกรรมไทย เพราะการถ่ายทอดเรื่องราววรรณกรรมของต่างชาติมาเป็นวรรณกรรมไทยได้กระทำสืบเนื่องกันมาตั้งแต่ครั้งบรรพกาลแล้ว แต่จากการพิจารณาเรื่อง **จดหมายจางวางหรงหัว** ควบคู่ไปกับพัฒนาการวรรณกรรมไทย ก็ทำให้เห็นพัฒนาการที่สำคัญประการหนึ่งในการถ่ายทอดวรรณกรรมจากต่างชาติ เนื่องจากแต่เดิมการแปลวรรณกรรมจากต่างชาตินิยมแปลเรื่องจากวรรณกรรมตะวันออกเท่านั้น จนกระทั่งมาถึงสมัย **จดหมายจางวางหรงหัว** จึงพบว่าเริ่มมีกระแสนิยมในการแปลเรื่องจากตะวันตกมากขึ้น ทั้งนี้สืบเนื่องจากอิทธิพลตะวันตกที่แพร่ขยายเข้ามาในประเทศไทยมากขึ้นนั่นเอง

จากการศึกษาการถ่ายทอด *Letters from a Self-made Merchant to His Son* มาเป็น **จดหมายจางวางหรงหัว** พบว่า ในกระบวนการถ่ายทอดมีทั้งการรับมาโดยตรง และการดัดแปลงที่รวมทั้งการตัดทอนและการเพิ่มเติม ซึ่งเป็นการสืบทอดขนบของกลวิธีการถ่ายทอดเรื่องจากต่างประเทศมาเป็นงานวรรณกรรมไทยที่มีมาก่อนหน้า ในส่วนของการรับมาโดยตรงที่เห็นได้ชัดที่สุดคือการคงการใช้รูปแบบ **จดหมายเอาไว** และจากการจัดประเภท **จดหมายจางวางหรงหัว** ทำให้ได้ข้อสรุปว่า **จดหมายจางวางหรงหัว** เป็นงานเขียนประเภทนวนิยาย เมื่อได้ข้อสรุปดังนี้จึงชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของ **จดหมายจางวางหรงหัว** ในพัฒนาการวรรณกรรมไทยได้ว่า **จดหมายจางวางหรงหัว** เป็นนวนิยายที่มีที่มาจากวรรณกรรมอเมริกันเรื่องแรก และยังจัดได้ว่าเป็นนวนิยายรูปแบบจดหมายเรื่องแรกตามพัฒนาการวรรณกรรมไทยด้วย

นอกจากการรับมาโดยตรงแล้วยังใช้กลวิธีการดัดแปลงให้เป็นแบบไทยๆ ซึ่งเป็นกลวิธีการถ่ายทอดที่ปรากฏมากที่สุดและจะพบได้ในทุกองค์ประกอบของวรรณกรรมอันได้แก่ เนื้อเรื่อง ตัวละคร ฉาก และภาษา น.ม.ส.สามารถดัดแปลงองค์ประกอบต่างๆ เหล่านี้ได้อย่างแนบเนียนและกลมกลืนมาก แต่การดัดแปลงที่เด่นที่สุด ได้แก่ การดัดแปลงในส่วนของ การใช้ภาษาซึ่งแสดงให้เห็นถึงลีลาเฉพาะ (style) ของ น.ม.ส. ได้อย่างชัดเจน ทำให้เรื่อง **จดหมาย**

จางวางหรง่าที่แม้จะเป็นเรื่องที่แปลและดัดแปลงมาจากวรรณกรรมอเมริกันมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่แตกต่างจากวรรณกรรมต้นฉบับเดิม จนกระทั่งผู้อ่านไม่รู้สึกรู้ว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องแปลมาจากฝรั่ง เหมือนกับงานแปลเรื่องอื่นๆ ร่วมสมัย เป็นเครื่องยืนยันถึงพระอัจฉริยภาพในทางการประพันธ์ของ กวีผู้ทรงพระนิพนธ์วรรณกรรมเรื่องนี้ได้เป็นอย่างดี

หากพิจารณาในด้านเนื้อหา **จดหมายจางวางหรง่า** เป็นวรรณกรรมคำสอนที่มีคุณค่า คำสอนของ**จดหมายจางวางหรง่า**เป็นการชี้แนะวิธีการดำเนินชีวิตที่ดีที่สุด เหมาะสมที่สุดในสังคมที่อยู่ในช่วงรอยต่อแห่งความเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ยุคแห่งการรับอารยธรรมตะวันตกในขณะนั้น และยังทำให้ผู้ที่ปฏิบัติตามกลายเป็นประชากรที่มีคุณภาพของสังคมอีกด้วย

นอกจากคำสอนในเรื่อง**จดหมายจางวางหรง่า**จะสอดคล้องกับสภาพสังคมไทยในสมัยนั้นแล้ว ยังมีความทันสมัยอีกด้วย ดังจะเห็นได้ว่า แม้เวลานับจากที่ น.ม.ส.ทรงพระนิพนธ์เรื่องนี้จนถึงปัจจุบันจะเป็นเวลากว่าร้อยปีแล้วก็ตาม แต่คำสอนในเรื่อง**จดหมายจางวางหรง่า**ก็ยังสามารถนำมาปรับใช้กับชีวิตในปัจจุบันได้ การที่**จดหมายจางวางหรง่า**ยังคงได้รับคัดเลือกจากกระทรวงศึกษาธิการให้เป็นแบบเรียนในชั้นมัธยมตราบจนปัจจุบันเป็นเครื่องยืนยันคุณค่าของ**จดหมายจางวางหรง่า**ได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้พบว่าคำสอนในเรื่อง**จดหมายจางวางหรง่า**ยังสามารถตีความได้ ๒ ระดับ ทั้งระดับภายในงานวรรณกรรม (Text) ที่เป็นคำสอนของพ่อสอนลูก และในระดับสังคมที่เป็นเครื่องมือของชนชั้นสูงที่ต้องการสื่อสารคำสอนมาถึงคนในสังคม การตีความสารได้ถึง ๒ ระดับนี้เป็นเครื่องพิสูจน์คุณค่าของ**จดหมายจางวางหรง่า**ในแง่ของบทบาทของวรรณกรรมที่มีต่อสังคมอีกด้วย

จากการศึกษากลวิธีการสอนที่ปรากฏในเรื่อง**จดหมายจางวางหรง่า**พบว่ามีความซับซ้อนลึกซึ้งหลายระดับ ทั้งการสอนโดยตรงและการสอนโดยการเปรียบเทียบ การใช้กลวิธีที่แตกต่างกันในการนำเสนอเนื้อหาคำสอนมีส่วนช่วยให้การนำเสนอความคิดที่แยกคายจากการสอนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เพราะกลวิธีการสอนหลายๆ อย่างเหล่านี้ได้ถูกนำมาจัดวางสลับกันได้อย่างเหมาะสมพอดี ซึ่งแต่ละแบบก็มีความดีเด่นต่างกัน กลวิธีที่ถือเป็นพัฒนาการสำคัญที่ปรากฏใน**จดหมายจางวางหรง่า** คือ การสอนผ่านความขบขัน การสร้างอารมณ์ขันให้เกิดขึ้นในเรื่องที่มีเนื้อหาเป็นการอบรมสั่งสอนซึ่งเป็นเรื่องที่ค่อนข้างจริงจังหนักแน่นดูเหมือนไม่น่าจะไปด้วยกันได้ แต่ด้วยพระอัจฉริยภาพของกวีผู้ทรงพระนิพนธ์ คือ น.ม.ส. ทำให้สามารถนำคำสอนที่หนักแน่นจริงจังมาถ่ายทอดได้อย่างมีอารมณ์ขันอันชวนหัวเราะ โดยส่วนที่เป็นอารมณ์ขัน นอกจากจะมีคุณค่าในแง่ประเทืองอารมณ์แล้วยังเป็นส่วนเสริมคุณค่าในแง่การประเทืองปัญญา คือ ทำให้

ผู้อ่านสามารถซึมซับคำสอนได้ง่ายขึ้น รู้สึกสนุกสนานเพลิดเพลินที่จะอ่าน ไม่ต่อต้านหรือปฏิเสธว่า กำลังถูกสอนหรือถูกยึดเยียดคำสอนทำให้การสอนประสบความสำเร็จ

จากการที่**จดหมายจางวางหรง**ำใช้กลวิธีการสอนผ่านความขบขัน ทำให้วรรณกรรมเรื่องนี้มีอารมณ์ขันปรากฏให้เห็นอยู่ตลอดทั้งเรื่องทำให้สามารถจัดประเภทเป็นวรรณกรรมแนวขบขันได้ และเมื่อ**จดหมายจางวางหรง**ำเป็นวรรณกรรมแนวขบขัน **จดหมายจางวางหรง**ำจึงกลายเป็นนวนิยายแนวขบขันเรื่องแรกอีกด้วย

คุณค่าของ**จดหมายจางวางหรง**ำในฐานะที่เป็นวรรณกรรมแนวขบขันไม่ได้มีเพียงแค่ความบันเทิงเท่านั้นแต่ยังมีคุณค่าในเชิงศิลปะการประพันธ์อีกด้วย จากการศึกษาวิธีการสร้างอารมณ์ขันใน**จดหมายจางวางหรง**ำ พบว่าเรื่องนี้มีการสร้างอารมณ์ขันหลากหลายวิธี ทั้งการสร้างความขบขันจากลักษณะนิสัยและพฤติกรรมของตัวละคร การสร้างความขบขันจากความพลิกผันของเหตุการณ์ การพูดถึงสิ่งที่เป็นการห้ามในสังคม และการใช้ภาษา อย่างไรก็ตามพบว่าการสร้างความขบขันส่วนใหญ่จะเกิดจากการใช้ภาษาเป็นหลัก และแม้ว่าจะมีการสร้างความขบขันโดยวิธีอื่นด้วย คือ การเล่าเรื่องขบขันแทรกเข้ามา ก็ปรากฏว่า เรื่องขบขันที่เล่าก็ยังใช้กลวิธีการสร้างความขบขันจากการใช้ภาษาด้วยเช่นกัน กลวิธีอันหลากหลายซับซ้อนที่ผู้ประพันธ์ใช้ในการสร้างอารมณ์ขันนี้ได้ถูกผสมผสานกันอย่างกลมกลืนจนทำให้เกิดเป็นลีลาเฉพาะของ น.ม.ส. ขึ้นมา กลายเป็นตัวอย่างของการใช้ภาษาในการสร้างความขบขันที่ดีเรื่องหนึ่ง ทำให้คนอ่านชื่นชอบและจดจำวรรณกรรมเรื่องนี้ได้ ทำให้**จดหมายจางวางหรง**ำยังคงมีชีวิตอยู่ในวงวรรณกรรมตราบนานถึงทุกวันนี้ **จดหมายจางวางหรง**ำจึงเป็นวรรณกรรมที่มีคุณค่าทั้งในด้านเนื้อหาและศิลปะการประพันธ์ และมีความสำคัญต่อพัฒนาการวรรณกรรมไทยหลายประการดังได้กล่าวถึงแล้ว

ข้อเสนอแนะ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ศึกษาวิเคราะห์องค์ประกอบต่างๆ ของวรรณกรรมที่มีที่มาจากต่างประเทศเรื่อง**จดหมายจางวางหรง**ำ โดยในการศึกษาได้กระทำควบคู่ไปกับการพิจารณาวรรณกรรมที่เป็นที่มา คือ Letters from a Self-made Merchant to His Son เพื่อศึกษาคุณค่าของ**จดหมายจางวางหรง**ำในฐานะวรรณกรรมแปลและดัดแปลง มิใช่วรรณกรรมไทยเต็มรูป นอกจากนี้ยังศึกษา**จดหมายจางวางหรง**ำควบคู่ไปกับการศึกษาพัฒนาการวรรณกรรมไทยก่อนหน้าเพื่อดูความสำคัญของ**จดหมายจางวางหรง**ำที่มีต่อพัฒนาการวรรณกรรมไทย การศึกษาในลักษณะนี้อาจนำไปใช้ศึกษาวิเคราะห์หรือยกเว้นเรื่องอื่นร่วมสมัยกับ**จดหมายจางวางหรง**ำ ซึ่งจะให้เห็นถึงลักษณะร่วมของวรรณกรรมแปลและดัดแปลงในสมัยรัชกาลที่ ๕ อันจะนำไปสู่องค์ความรู้เกี่ยวกับพัฒนาการวรรณกรรมไทยต่อไป

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กระแสร มาลาภรณ์. **วรรณกรรมไทยปัจจุบัน**. กรุงเทพฯ : ม.ป.ท., ๒๕๑๒.

กองบรรณาธิการฉบับพิเศษ หนังสือพิมพ์ผังเมือง. **ปทุมเมืองจะเชิงเทรา**. กรุงเทพฯ : บริษัทแคนดิเดมีเดีย จำกัด, ๒๕๓๘.

กำธร กิตติภูมิชัย. **ข้อคิดสุภาสิตพระร่วง**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๙. กรุงเทพฯ : ธนาคารกรุงเทพ จำกัด, ๒๕๑๘.

กุหลาบ มัลลิกะมาส. **ความรู้ทั่วไปทางวรรณคดีไทย**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๗.

กุหลาบ มัลลิกะมาส. **จางวางหำและนายจอห์น เกรแฮม**. ใน **ประณี ปราบริปู และลัดติยา อมรสमानกุล(บรรณาธิการ), น.ม.ส. อัจฉริยกวีศรีรัตโกสินทร์**. กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๔๒.

กุหลาบ มัลลิกะมาส. **วรรณคดีไทย**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๑๙.

ไกล่รุ่ง อามระดิษ. **ร้อยแก้วแนวขบขันของไทยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ ถึงรัชกาลที่ ๗**. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. **พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระ**

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว(ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๐๗ ถึง พ.ศ. ๒๔๕๓). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๕๘.

เจือ สตะเวทิน. **วรรณคดีไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๘.

ฉันทนา ไชยชิต. **วรรณคดีอเมริกันศตวรรษที่สิบเก้าระยะปลายถึงศตวรรษที่ยี่สิบระยะต้นประวัติและวิเคราะห์**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ชุมสาย สุวรรณชมภู. **นิทานทองอิน : เซอร์ลอค โฮลมส์เมืองไทย พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว**. **ทอถักอักษรา : รวมบทความทางภาษาและวรรณคดีไทย**. นครปฐม : ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๑.

ไชยิตา มณีไธ. **ระเด่นลันได : วรรณกรรมอำพราง**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔.

ดวงมน จิตรจำนงค์. **หลังม่านวรรณศิลป์**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เทียนวรรณ, ๒๕๒๘.

ตำราพระราชานุญาต, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี. **ตำนานละครอิเหนา**. พระนคร : คลังวิทยา, ๒๕๐๘.

ตำราพระราชานุญาต, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี. **คำอธิบายเรื่องเวตาลปกรณ์**. **ประชุมปกรณ์**

ฉบับหอสมุดแห่งชาติ. พระนคร : คลังวิทยา, ๒๕๐๔.

ตำราพระราชานุญาต, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี. **อธิบายเบื้องต้นจดหมายเหตุจีนว่าด้วยกรุงสยามแต่โบราณ**.

ประชุมพงศาวดารฉบับหอสมุดแห่งชาติ เล่ม ๒. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, ๒๕๐๗.

ดุษฎี ชุมสาย, ม.ล. **วรรณกรรมพินิจเชิงจิตวิทยา**. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๔.

ทวีศักดิ์ ญาณประทีป. **วรรณกรรมพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว**. พิมพ์ครั้งที่ ๗.

กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๒.

ธิดา พลอยพานิช. **วิเคราะห์เรื่องจดหมายจางวางหรีว**. ใน **ปราณี ปราบริปู และ**

ลัดดีดา อมรสमानกุล(บรรณาธิการ), น.ม.ส. อัจฉริยกวีศรีรัตโกสินทร์. กรุงเทพฯ : องค์การการค้าของคุรุสภา, ๒๕๔๒.

ธวัช ปุณโณทก. **วรรณกรรมท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๒.

ธิดา สาระยา. **พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าแผ่นดินสยาม บ้าน เมือง และ**

ประเทศในสายพระเนตร. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, ๒๕๔๐.

ธิดา สาระยา. **พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าแผ่นดินสยาม ราษฎรในครรถ้องแห่ง**

ความเจริญของสยาม. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, ๒๕๔๐.

ธิดา สาระยา. **พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าแผ่นดินสยาม สยามินทร์ปิ่นธเรศเจ้า**

จุลจอม จักรเอย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, ๒๕๔๐.

บุญเหลือ เทพยสุวรรณ. **วิเคราะห์วรรณคดีไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช,

๒๕๒๒.

บุญเหลือ เทพยสุวรรณ. **แฉวรรณกรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง, ๒๕๓๙.

ประพัฒน์ ตรีณรงค์. **ชีวิตและงานของ น.ม.ส.** กรุงเทพฯ : ป.พิศนาคะ การพิมพ์, ๒๕๑๕.

ประทีป วาทิกทินกร. **วรรณกรรมพระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์**. พิมพ์ครั้งที่ ๒.

กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๐.

ปวิวัฒน์ คำเจริญ. **นวนิยายรูปแบบจดหมายเหตุของไทย**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

ปัญญา บริสุทธิ์. **วิเคราะห์วรรณคดีไทยโดยประเภท**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ :

ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๒.

เปลื้อง ณ นคร. **คำบรรยายวิชาการประพันธ์และหนังสือพิมพ์**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. พระนคร :

ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๙๗.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์,
๒๕๓๙.

พิทยลาภพฤฒิยากร, พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่น. **เรื่องวิจารณ์นิทานพื้นบ้านหรืออิเหนา**

เรื่องพระรามและสุจิตร์โชนละคร. พระนคร : กรมศิลปากร, ๒๕๑๘.

พิทยาลงกรณ์, พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่น. **จดหมายจางวางหรั้ง(ฉบับสมบูรณ์).** กรุงเทพฯ :
บรรณกิจ, ๒๕๓๙.

พิทยาลงกรณ์, พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่น. **เรื่องของนักเรียนเมืองอังกฤษ.** พระนคร :
บำรุงสาส์น, ๒๕๑๔.

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. **บ่อเกิดรามเกียรติ์.** พระนคร : บรรณาคาร, ๒๕๑๓.

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. **ประมวลพระบรมราชาธิบายในพระบาทสมเด็จพระ
พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทย.** พระนคร : โรงพิมพ์ประยูรวงศ์,
๒๕๐๕.

มัทนี รัตนิน. รามายณะเปรียบเทียบทางวรรณคดี. **วารสารธรรมศาสตร์.** ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒
(พฤศจิกายน ๒๕๑๕-มกราคม ๒๕๑๖)

มัทนี รัตนิน. รามายณะเปรียบเทียบทางวรรณคดี. **วารสารธรรมศาสตร์.** ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑
(มิถุนายน-ตุลาคม ๒๕๑๖)

ยุพร อร่ามกุล. **ลักษณะที่ดีเด่นของบทพระราชนิพนธ์ของพระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่น
พิทยาลงกรณ์.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๓.

รื่นฤทัย สัจจพันธุ์. **อิทธิพลวรรณกรรมต่างประเทศที่มีต่อวรรณกรรมไทย.** พิมพ์ครั้งที่ ๕.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๕.

ว.วินิจฉัยกุล. **ความพยายามฉบับสมบูรณ์.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ดอกหญ้า,
๒๕๓๗.

วรรณกรรมสมัยอยุธยา เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๒๙.

วรรณคดีเจ้าพระยาพระคลัง(หน). พิมพ์ครั้งที่ ๗. พระนคร : คลังวิทยา, ๒๕๑๕.

วรเวทย์พิสิฐ, พระ. **วรรณคดีไทย.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. พระนคร : โรงพิมพ์มหาไถไทย, ๒๕๐๒.

วัชร รมยนันท์. **วิวัฒนาการวรรณคดีไทย.** พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ : โครงการตำรา
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

วิภา กงกะนันท์. **กำเนิดนวนิยายในประเทศไทย.** กรุงเทพฯ : ดอกหญ้า, ๒๕๔๐.

ศักดิ์ศรี แย้มนัตตา. ภาษณาสนนื่องมาจากไหน. **วารสารภาษาและวรรณคดีไทย**

๒ (สิงหาคม ๒๕๒๘).

ศักดิ์ศรี แย้มนัตตา. **เวตาลปัญญาวิงศติ : นิทานเวตาลยี่สิบห้าเรื่อง**. กรุงเทพฯ : แม่คำผาง,

๒๕๔๓.

ศิริมา เจนจิตมัน. **การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวในรัชกาล**

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙.

ศิลปากร, กรม. **ประวัติศาสตร์กรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม ๒ : รัชกาลที่ ๔ - พ.ศ. ๒๔๗๕**.

กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๕.

ศึกษาธิการ, กระทรวง. **แบบเรียนวรรณคดีไทย เล่ม ๓ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖**. พระนคร :

โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๕.

สมพร สิงโต. **ความสัมพันธ์ระหว่างรามายณะของวาลมิกิและรามเกียรติ์พระราชนิพนธ์**

รัชกาลที่ ๑. พระนคร : กรมการฝึกหัดครู, ๒๕๒๐.

สัมพันธ์ภาพไทย-จีน. กรุงเทพฯ : กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๒๑.

สิทธา พิณีภูวดล. **สังเขปประวัติวรรณคดีไทย**. ใน **ไตรภูมิถาวรฉบับถอดความ**. กรุงเทพฯ :

อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๘.

สิทธา พิณีภูวดล และคณะ. **การเขียน**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : คณะมนุษยศาสตร์

มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๑๖.

สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา. **พุทธธรรมในกวีนิพนธ์สมัยใหม่**. กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่

ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

สุดารัตน์ เสรีวัฒน์. **วิวัฒนาการเรื่องสั้นในเมืองไทยตั้งแต่ต้นจนถึง พ.ศ.๒๔๗๕**. กรุงเทพฯ :

กรมการฝึกหัดครู, ๒๕๒๐.

สุพรรณิ วราทร. **ประวัติการประพันธ์นวนิยายไทยตั้งแต่สมัยเริ่มแรกจนถึง พ.ศ. ๒๔๗๕**.

กรุงเทพฯ : เจริญวิทยการพิมพ์, ๒๕๑๙.

สุมาลี วีระวงศ์. **ร้อยแก้วแนวใหม่ของไทย**. กรุงเทพฯ : สมาคมภาษาและหนังสือแห่ง

ประเทศไทย, ๒๕๓๐.

สุวรรณา เกรียงไกรเพ็ชร(บรรณารักษิการ). **น.ม.ส. พิมพ์ครั้งที่ ๒**. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช,

๒๕๓๑.

เสฐียรโกเศศ. **อุปกรณรามเกียรติ์**. พระนคร : บรรณาการ, ๒๕๑๕.

อลิสวา วานิชดี. **การอ่านงานแปล. การอ่านภาษาไทย หน่วยที่ ๘-๑๕**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัย

สุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๗.

ภาษาอังกฤษ

Abrams, M.H. *A Glossary of Literary Terms*. 3rd ed. New York : Holt, Rinehart and Winston, Inc., 1971.

Cuddon, J.A. *A Dictionary of Literary Terms and Literary Theory*. 4th ed. Oxford : Blackwell, 1998.

Customer Review [Online] Available from : <http://www.amazon.com/exec/obidos/ASIN/0895264757/qid=960290963/sr=1-1/104-9036190-1280701> [2000, June 6]

George Horace Lorimer [Online] Available from : <http://www.spartacus.schoolnet.co.uk/USAlorimerhtm> [2000, October 20]

Grabo, C.H. *Collier's Encyclopedia*, XVII. New York : Louis Shores, 1961.

Holman, C.H. *A Handbook To Literature*. New York : Macmillian, 1986.

Horsley, A.D. *Illinois(Geographies of the United States) U.S.A.* : Westview Press, 1986.

Indiana Historical Society-Manuscripts & Archives [Online] Available from : <http://www.indianahistory.org/sc2512.htm> [2000, October 20]

Lorimer, G.H. *Letters from A Self-Made Merchant to His Son*. Washington, D.C. : Regnery Publishing, Inc., 1995.

Ross, Alison. *The Language of Humour*. New York : Routledge, 1998.

Shaw, H. *Dictionary of Literary Terms*. New York : McGraw-Hill, 1972.

The Turbulent Years : Civil War-1914 [Online] Available from : <http://mccoy.lib.siu.edu/illinois/chap3-il.htm> [2000, August 2]

Wibha Senanan. *The Genesis of the Novel in Thailand*. Bangkok : Thai Watana Panich Co., Ltd., 1975.

1900s Bestsellers [Online] Available from : <http://www.caderbooks.com> [2000, June 6]

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวอรอุษา สุวรรณประเทศ เกิดวันที่ ๑๖ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๑๘ ที่จังหวัดพิษณุโลก สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาวิชาภาษาไทย จากคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา ๒๕๔๑ และเข้าศึกษาต่อในหลักสูตรอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ที่คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีเดียวกัน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย